

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMET RASİM'İN ESERLERİ

NUMUNE-İ HAYAL, NÂKÂM, CİDD Ü MİZAH, GÜLÜP AĞLADIKLARIM
(METİN-TAHLİL-İNDEKS)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

METEHAN YILDIZ

İSTANBUL 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMET RASİM'İN ESERLERİ

NUMUNE-İ HAYAL, NÂKÂM, CİDD Ü MİZAH, GÜLÜP AĞLADIKLARIM
(METİN-TAHLİL-İNDEKS)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

METEHAN YILDIZ

Danışman

Doç. Dr. MUHAMMED GÜR

İSTANBUL 2006

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Metehan Yıldız'ın "Ahmet Rasim'in Eserleri -Gülüp Ağladıklarım, Cidd-ü Mizah, Na-Kam, Numuney-i Hayal (Metin-Tahlil-İndeks) " konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr.Muhammet Gür
Üniversitesi Marmara

İmza

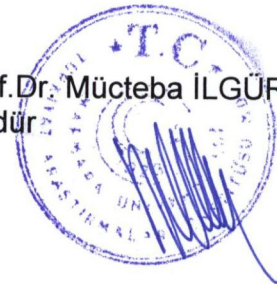
Üye : Prof.Dr.Emel Kefeli
Üniversitesi Marmara

Üye : Doç.Dr. Harun Duman
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 06.10. / 2006 tarih ve 17-6 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mücteba İLGÜREL
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
1. AHMET RASİM'İN HAYATI VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ	1
1.1. HAYATINDAN KESİTLER	1
1.2. EDEBİYAT ANLAYIŞI	2
1.3. ANLATIM ÖZELLİKLERİ	3
1.3.1 DİL ve ÜSLUBU.....	3
1.3.2. DEYİMLER ve BENZETMELER	8
1.3.3. METİNLERDE GEÇEN ATASÖZLERİ ve ÖZDEYİŞLER.....	18
2. HİKÂYELERİN İNCELENMESİ	21
2.1. NUMUNE-İ HAYAL.....	21
2.1.1. İKİ DAMLA GÖZYAŞI.....	21
2.1.2. MİHNET-İ KALB	22
2.1.3. PARA	23
2.1.4. BİR GECE.....	24
2.2. NAKÂM.....	24
3. FIKRA VE MAKALELERİN FİKİR AÇISINDAN İNCELENMESİ	31
3.1. EDEBÎ KONULAR.....	32
3.1.1. LİSANIMIZ	32
3.2. KÜLTÜREL KONULAR	32
3.2.1. AİLE.....	32
3.2.2. BASIN-YAYIN ve GAZETECİLER	33
3.2.3. EĞİTİM	34
3.2.4. MUSİKİ ve MUSİKİŞİNASLARIMIZ	36
3.3. SİYASÎ KONULAR.....	36
3.3.1. SİYASET ve SİYASETÇİLER	36
3.3.2. YÖNETİM ve İŞ POLİTİKAMIZ	37
3.4. SOSYAL KONULAR	39
3.4.1. ADALET.....	39
3.4.2. DAYANIŞMA	39
3.4.3. ESNAFLAR	40
3.4.4. FUHUŞ	41
3.4.5. GAMMAZLIK	41
3.4.6. GIYİM	41
3.4.7. HAYVANLAR DÜNYASI.....	42
3.4.8. ORTAK YAŞAM.....	43
3.4.9. SORUMLULUK ve İŞ DİSİPLİNİ.....	44
3.4.10. YOKSULLUK.....	45
3.5. TARİHÎ KONULAR	46
3.5.1. KURTULUŞ SAVAŞI	46
3.5.2. TARİHTEN DERS ALMAK	48
4. METİNLER	49
4.1. NUMUNE-İ HAYAL.....	51
4.1.1. İKİ DAMLA GÖZYAŞI.....	51
4.1.2. MİHNET-İ KALB	55
4.1.3. PARA	60
4.1.4. BİR GECE.....	64
4.2. NAKÂM.....	68
4.3. CİDD Ü MİZAH	93
4.3.1. [ÖN SÖZ]	93

4.3.2. LAF Ü GÜZAF	94
4.3.3. İCABINA BAKARIZ	96
4.3.4. BİR GENÇTEN ALDIĞIM DERS	99
4.3.5. NASİHAT DEVRİ	102
4.3.6. BİR "HU!" VAR İMİŞ	105
4.3.7. HOCA!	108
4.3.8. DEVAM	111
4.3.9. KİM BİLİR?	114
4.3.10. VATAN CÜDA BİR KÜTÜPHANE	117
4.3.11. LİSANIMIZIN ISLAHI	120
4.3.12. BENİM ANLADIĞIM	123
4.3.13. TATYOS EFENDİ ENKSERCİYAN	125
4.3.14. HÜKÜMET ile BİZ	128
4.3.15. MÜDAFAA-İ MİLLİYE'DE MUAVENET-İ TAHSİLİYE ŞUBESİ	131
4.3.16. GİBİ	134
4.3.17. NİNNİ ile ŞARKI	137
4.3.18. ESKİ, YENİ POLİTİKA	140
4.3.19. BİZ BİRER ÖLÇÜ İMİŞİZ!	142
4.3.20. ZAMAN- SİYASET	144
4.3.21. ŞEHREMANETİNE DAİR	147
4.3.22. SUCUDA BİR TEMAŞA	149
4.3.23. AH, OF, AMAN	153
4.3.24. GENÇLİK, İHTİYARLIK	156
4.3.25. NEREDEYİZ?	158
4.3.26. KAYIP ARANIYOR	162
4.3.27. FEYLESOFUN SOPASI	165
4.3.28. LİSANIMIZ	167
4.3.29. KABİNE ve MATBUAT	169
4.3.30. AYİNE-İ GAMMAZ	172
4.3.31. KIYAFET-İ NİSVÂN	175
4.3.32. BİR SENDEN ON BENDEN!	178
4.3.33. BİR TASAVVURUN DEVR-İ TEKÂMÜLÜ	181
4.3.34. İTTİHAT ve TERAKKİ'YE	185
4.3.35. AKD-İ SULH	186
4.3.36. BEKÇİ ile BEN	188
4.3.37. VATAN YETİMİ	190
4.3.38. BORÇ	193
4.3.39. NEVBET-İ ÂYAN	195
4.3.40. YENİ FIRKACILARA	197
4.3.41. ACABA?	199
4.3.42. EBÛLHEVL	201
4.3.43. DUMAN	203
4.3.44. HİLAL ve SALİB	207
4.3.45. KAVUK HİKÂYESİ	209
4.3.46. EN SON SİYASİ	211
4.3.47. MUAMELE- MÛCAMELE	214
4.3.48. ADLİYE Mİ?.. DAVAM YOK	216
4.3.49. HÂL ve KÂLİMİZ	219
4.3.50. MUAMMA-YI MESULİYET	221
4.3.51. VARSIN	223
4.3.52. ALTIN, AYNI HİKMET İMİŞ	225
4.3.53. OTURDUKLARI DALI KESMİŞLER	226
4.3.54. ESKİYE RAĞBET	228
4.3.55. BOLŞEVİKİ NAZARİYESİ	229
4.3.56. BU ADAM	231
4.3.57. YANGIN VAR!! UNUTULMAMIŞ!	233
4.3.58. VESİKASIZ	235
4.4. GÜLÜP AĞLADIKLARIM	238
4.4.1. GÜLÜP AĞLADIKLARIM	238
4.4.2. ESKİ GÜNLER	239

4.4.3. TARİHE GİRMEK!.....	242
4.4.4. NEREDESİN EY SAHİB-ZUHUR?.....	244
4.4.5. LER!.....	246
4.4.6. İSTANBUL NERESİ?.....	247
4.4.7. YARALIM!.....	249
4.4.8. PİRE ile DEVE.....	251
4.4.9. AH! OLSAYDIM!.....	253
4.4.10. ISIRIR OĞLUM, ISIRIR!.....	254
4.4.11. DOBRA DOBRA SÖYLEYELİM.....	256
4.4.12. O NE BAKIŞ İDİ?.....	257
4.4.13. ARABA!.....	258
4.4.14. YENİ MUHADENETLER.....	259
4.4.15. SALIVERMEDİ!.....	261
4.4.16. BİR ŞEY OLACAK!.....	262
4.4.17. TABİATIN BİR İKİ SESİ.....	263
4.4.18. TARİH-İ TABİİDEN.....	265
4.4.19. RÜKÛB ve NÜZÛL.....	266
4.4.20. CEMİYET-İ İŞÂN.....	267
4.4.21. ARSLANIN ÖLÜSÜ BİLE TİLKİYİ KORKUTUR!.....	269
4.4.22. BENİM BEYANATIM!.....	271
4.4.23. KEDİLER, HIRSIZ KEDİLER.....	272
4.4.24. ÇEVİREMEM!.....	275
4.4.25. ZAMANE.....	276
4.4.26. HÂL-İ HARB.....	277
4.4.27. PRENSİP!.....	280
4.4.28. SON HOVARDALIĞIM!.....	281
4.4.29. EL-MAZİ LÂ YÜZKER.....	283
4.4.30. İZMİR'İN İÇİNDE.....	284
4.4.31. YENİ GÜNLERİN MUHAVERATI.....	286
4.4.32. BAYILIRIM.....	288
4.4.33. AH EFENDİM DÜĞÂH!.....	289
4.4.34. EŞKÂL-İ KIZIL AĞA.....	292
4.4.35. “ÖMRÜMDE FELEK BİR GECE MEHTABINI GÖRDÜM”.....	294
4.4.36. VAY BURNUM!.....	295
4.4.37. İSTANBUL, KUŞ BAKIŞI.....	297
4.4.38. ELFÛL-MES'ELETİ VEL-MESÂİL.....	298
4.4.39. TEFE'ÛL.....	300
4.4.40. BU GÜNLERDE DARB OLUNABİLECEK EMSAL.....	302
4.4.41. MANTARİZM!.....	304
4.4.42. HÂL ve MEVKİ.....	305
4.4.43. FİRAR HAKKINDA.....	306
4.4.44. YAH-YES.....	307
4.4.45. HUMAR-I MATBUAT.....	308
4.4.46. AYAK MESELESİ.....	309
4.4.47. YETMİYORMUŞ GİBİ!.....	311
4.4.48. HER DEM TAZE BİR MESELE.....	312
4.4.49. “CİZ” ile “VİZ”.....	313
4.4.50. YİNE “KEKÂ” DAYIZ!.....	315
4.4.51. “BİR HATIRADIR KALAN NİHAYET”.....	316
4.4.52. UFAK BİR MONOLOG.....	317
4.4.53. “MANDA”.....	319
4.4.54. VE MİN-EL-GARÂİB!.....	320
4.4.55. MANA-YI İSTİFA.....	321
4.4.56. YİNE KAVUK MESELESİ.....	322
4.4.57. (?).....	324
4.4.58. DER DEMEZ!.....	326
4.4.59. DÜTTÜRÜ LEYLA.....	328
4.4.60. AKIL EDEMEDİM, OLMALI İMİŞİM!.....	330
4.4.61. KARNAVALA mı ÇIKACAĞIZ?.....	331
4.4.62. İSTİHZA-YI ZAMAN.....	332

4.4.63. <i>BİLMEM, GÖRMEDİM</i>	334
4.4.64. <i>YENİ AŞK</i>	335
4.4.65. <i>İKİ ŞAHSİYET ARASINDA ALAKA</i>	336
4.4.66. <i>İDÂRÂ, MÜDÂRÂ, DUBÂRÂ</i>	339
4.4.67. <i>YÂVE!</i>	340
4.4.68. <i>BİR VEDA</i>	341
4.4.69. <i>DÜNYAYA İKİNCİ GELİŞ</i>	342
4.4.70. <i>EŞEK DAVASI</i>	343
4.4.71. <i>BİR SERGÜZEŞT</i>	344
4.4.72. <i>MEĞER KADIN İMİŞLER!</i>	348
4.4.73. <i>CIRT!</i>	349
4.4.74. <i>MÜHİM BİR MESELE-İ RİYAZİYE</i>	350
4.4.75. <i>OYNAR OYNAR!</i>	352
4.4.76. <i>ÇIKAN BİR YÜZ KARASI</i>	353
4.4.77. <i>MEĞER İLK TIMARHANECİ BİZ İMİŞİZ</i>	355
4.4.78. <i>BİR TESELLİ</i>	357
4.4.79. <i>FİİLER ARASINDA FARK YOK?</i>	358
4.4.80. <i>NARA-İ ZAMAN</i>	361
4.4.81. <i>MERD-İ GARİB</i>	362
4.4.82. <i>KİM?.. BEN!</i>	363
4.4.83. <i>SİNİR!</i>	364
4.4.84. <i>BİR “ÖHÖ!” YE KURTULDU</i>	366
4.4.85. <i>EYYAMA da UYMAYA GELMİYOR!</i>	367
4.4.86. <i>ÇIK DIŞARI!</i>	369
4.4.87. <i>DİPÇİK ile KAFA</i>	371
4.4.88. <i>RECEBİM!</i>	372
4.4.89. <i>BİR MESELE-İ İCTİMAİYE</i>	373
4.4.90. <i>ELLER KELEPÇEDE!</i>	374
4.4.91. <i>İAŞE: UYUZ KEÇİ HİKÂYESİ</i>	375
4.4.92. <i>BİR NARA da BİZ ATSAK MI?</i>	377
4.4.93. <i>NEBBAŞ-I EVVELE RAHMET</i>	378
4.4.94. <i>BİR MESEL</i>	379
4.4.95. <i>YOL KESENLER</i>	381
4.4.96. <i>“ŞAİR ODUR ki SEM'İNE SESLER GELİR MÜDÂM”</i>	382
5. SONUÇ	385
6. HİKÂYELERDE ADI GEÇEN ŞAHSİYETLER	387
7. BİBLİYOGRAFYA	405
8. ÖZ GEÇMİŞİM	407

ÖN SÖZ

Ahmet Rasim, yarım yüzyıl süresince her konu ve her türde renkli eserler vererek hayatını kazanmış bir gazetecidir. Yöneten ve yönetilen kesimlerde gördüğü yanlışlıkları, eksiklikleri, haksızlıkları; görmeyi arzuladığı değişiklikleri, yenilikleri, gelişmeleri ortaya koyarak, kendi prensipleri çerçevesinde çözüm önerileri getirmiştir. Bunları yaparken de kendine has bir üslup benimsemiştir: “İncitmeyen bir hiciv ile tatlı bir mizah.”¹

Ahmet Rasim yazılarında okuyucusuna bilgi vermeyi, faydalı olmayı ilke edinmiştir. Ama bu bilgi kuru ve sıkıcı değil tersine canlı ve eğlencelidir. Ahmet Rasim’i ölümsüz yapan da işte bu özelliğidir.

Ben de yüksek lisans öğrencisi olarak böylesine renkli bir yazar üzerinde çalışmayı tercih ettim. Tezimin konusu Prof Dr İnci Engün’ün başlattığı Ahmet Rasim’in eserlerinin sağlam metinlerini oluşturma ve lügatini çıkarma projesinin bir parçasıdır. Projede Prof. Dr. Cevval Kaya’nın geliştirdiği bilgisayar programı kullanılacaktır.

Çalışmamızda Ahmet Rasim’in eski harflerle yazılmış 2 hikâye kitabı (*Numune-i Hayal, Nâkâm*) ile fıkra-makale türündeki 2 eserini (*Gülüp Ağladıklarım, Cidd ü Mizah*) yeni harflere aktararak kısa bir tahlilini yaptık. Yazarın hayatı ve anlatım özelliklerine değindiğimiz ilk bölümden sonra sırasıyla hikâyelerin incelenmesi, fıkra ve makalelerin fikir yönünden incelenmesi, metinler, eserde adı geçen şahsiyetler, öz geçmiş ve bibliyografya bölümlerine yer verildi.

İncelenen eserler yayımlandıkları tarihlere göre sıralandı. Buna göre eserler; Numune-i Hayal (1894), Nâkâm (1897), Cidd ü Mizah (1918), Gülüp Ağladıklarım (1926) şeklinde çalışmamızda yer aldı.

İmlada Türk Dil Kurumunun 2005 yazım kılavuzunu esas aldık. Buna göre düzeltme işaretini (^) üç yerde kullanıldı:

1-Yazılışları bir, anlamları ve okunuşları ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için uzun okunması gereken ünlülerin üzerinde. *adet* (sayı), *âdet* (gelenek).

---

¹LEVENT, Agah Sırrı, **Ahmet Rasim**, TDK. Yayınları, Ankara 1965, s. 82.

2- Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelime ve eklerle özel adlarda bulunan ince *k,g* ünsüzlerinden sonra gelen *a* ve *u* ünlülerinin üzerinde. *mekân*, *mezkûr*.

3- Nispet *i*'sinin belirtme ve iyelik ekleriyle karışacak olması durumunda. *ilmi* ve *ilmî* (*müzakereler*).

Yabancı isim ve yer adları ise dilimize yerleştiği şekilde, diğerleri özgün biçimiyle yazılmıştır. *Lafonten* (La Fontaine), *Jules Roche* (Jul Roş).

Birbirine karışma ihtimali dışında mec'ul masdar eki *-iyet* şeklinde yazılmıştır. *insaniyet*, *medeniyet*.

Metinlerde, olmaması gerektiğini düşündüğümüz harf, hece ve kelime fazlalıkları yay ayraç “( )” , eksik olduğunu düşündüklerimiz ise köşeli ayraç “[ ]” içerisinde gösterilmiştir.

Tezimin hazırlanması süresince yardım ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Muhammet GÜR'e teşekkür ederim.

Metehan YILDIZ

ÖZET

Ahmet Rasim'in incelediğimiz hikâyelerinde genellikle tutkulu fakat sonu acıyla biten gönül maceraları anlatılır. Bu hikâyelerde erkek hayat karşısında tecrübesiz, aşkında samimi; kadın ise tecrübeli ve geçmişi kirlidir. Kurgu ve teknik son derece zayıftır. Yazar araya girerek açıklamalar yapar. Dil tasvirlerde ağır ve süslü konuşmalarda ise anlaşılır ve tabiidir.

Numune-i Hayal dört küçük hikâyeden oluşmaktadır:

“İki Damla Gözyaşı” sevdiği kızın, annesinin kirli mazisi nedeniyle kendisinden ayrıldığı anlayan gencin yaşadığı hayal kırıklığını,

“Mihnet-i Kalb” kalbinden rahatsızlığı olmasına rağmen hayattan kopmayan ve sonunda beğendiği kızla evlenen gencin düğün gecesi kalbine yenik düşmesini,

“Para” iyi bir hayat sürmek için mutlaka çok zengin olmak gerektiğini düşünen fakir ama yakışıklı bir gencin, hayalini kurduğu geleceği, piyangodan çıkacak paraya bağlamasını ve buna çok yaklaştığı anda hayal kırıklığına uğramasını,

“Bir Gece” تنها bir ormanda kendini dinlemek için gezintiye çıkan, yanına gelen iki Rum aşığın şuh hareketlerinden rahatsız olarak yerinden ayrılan yalnız birini hikâyeye etmektedir.

Nâkâm'da tecrübesiz bir gencin, karşısına çıkan bir aşüfte tarafından hayatının altüst edilerek intiharı, arkasından da kadının vicdan azabından ölmesi anlatılır.

Cidd ü Mizah, 57 makaleden oluşan ciddi ve mizahi yazıların bir arada bulunduğu bir makaleler bütünüdür. *Tasvir-i Efkâr* ve *Tesvir-i Efkâr* gazetelerindeki önceki yazılarından derlenmiştir. Bu makalelerin yazıldığı tarih Balkan Savaşları'nın (1912–1913) yaşandığı acı ve sefalet günleridir. Ahmet Rasim yaşanan bu zorluklar karşısında Türk halkını birlik olmaya ve direnmeye çağırır.

Gülüp Ağladıklarım, Mütareke Dönemi'nde (1918-1919) *Yeni Gün*, *Zaman*, *Vakit* gazetelerinde çıkan yazılarından seçilmiş 95 makaleden oluşur. Bu yazılar dönemin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel hayatına ait belge niteliğindedir.

Daha çok fıkra türünü andıran bu yazıları bugünkü anlamda makale olarak kabul etmek zordur. Her iki eserde de doğal ve samimi bir dil, mizahi ve eleştirel bir anlatım vardır.

ABSTRACT

Ahmet Rasim's stories that we've examined, it had been told the love adventures which are generally passionate but ended with sorrow. In these stories the hero is inexperienced before life, sincere for his love, the heroine however experienced and has unclean past. Fantasy and technic are extremely weak. The author is getting into the text and makes explanations. The language is hard in descriptions and is natural and comprehensible in embellished talkings.

Numune-i Hayal consists four short stories. It is storied:

in "İki Damla Gözyaşı" a young man's disappointment who has realized the separation of his girlfriend by the reason of his mother's previous life,

in "Mihnet-i Kalb" a young man's defeation by heart attack during his wedding night who get married with the girl he loved at the end and who doesn't break off from life in spite of his heart illness,

in "Para" a poor but handsome young man who thinks absolutely getting much money to live a good life by connecting his dreams of future to the money would be come up from the lottery and when he had approached this he had disappointed,

in "Bir Gece" someone who went for a walk wanting to take a rest in a quiet place and leaving the place becoming restless because of two Byzantine lovers coqvettish actings.

It has been storied in *Nâkâm*, a young man who doesn't know about life and after whose life had been spoiled by a prostitute, his suicide and then dying of the woman by pangs of conscience.

Cidd ü Mizah, including 57 articles and it is the complete of articles which had been serious and humourous texts together. They were gathered together from the former texts of the *Tasvir-i Efkâr* and *Tesvir-i Efkâr* newspapers. The date of writings of these articles were the sorrowful misery days of Balkan Wars (1912-1913) which had been living. Ahmet Rasim calls Turkish people to be together and insisting before these lived hardships.

Gülüp Ağladıklarım, at the Period of Truce (1918-1919) it consists of 95 articles which had been chosen from the texts of *Yenigün*, *Zaman*, *Vakit* newspapers.

These texts are in the documentary quality of the period's social, economical and cultural life.

Today it is difficult to accept these texts as articles which are resembled anecdotes more. In each work there is natural and sincere laguage and the humorous and critical explaining.

1. AHMET RASİM'İN HAYATI ve ANLATIM ÖZELLİKLERİ

1.1. HAYATINDAN KESİTLER

Ahmet Rasim, gelenek ve göreneklerimizin bütün güzellikleriyle yaşadığı Fatih'in Sarıgözel Mahallesi'nde doğar. (1865) O daha doğmadan babası evi terk ettiğinden, annesinin dizi dibinde büyür. Mahalle mekteplerindeki dayak korkusuyla geçen ilk eğitiminden sonra girdiği Darüşşafaka'yı birincilikle bitirir (1883) ve hayatın yükü bütün ağırlığıyla omuzlarına çöker.

Posta ve Telgraf Nezaretindeki iki yıl süren memuriyet hayatından sıkılır ve basın âleminin kapısını ürkek bir tavırla çalar. Bu kapıyı Ahmet Midhat Efendi açar. Yaklaşık elli yıl süren bu misafirlikte sayısı 50'yi bulan gazete ve dergide yazıları çıkar. Toplumunu her yönden aydınlatmak için hummalı bir yazı çalışmasına girişir. Edebiyatla ilgili ya da ilgisiz 130'dan fazla eser kaleme alır.

1898'de Alman İmparatoru Wilhelm'in Suriye gezisi sırasında Malumat gazetesi tarafından Suriye'ye, 1916'da da sabah gazetesince harp muhabiri olarak Romanya cephesine gönderilmesi hariç hep İstanbul'da kalır, hep İstanbul'u anlatır. Nedim'den sonra İstanbul'u en güzel yaşayan ve yaşatan edebiyatçımızdır, denilebilir.

Hiçbir zaman ümidini ve neşesini kaybetmeyen Ahmet Rasim Mütareke döneminde sessiz ve dalgın bir kimliğe bürünür, ortalıklarda görünmez. Yine bu dönemde İtalyan işgalcileri nedeniyle Kadıköy'deki evinden çıkarılınca Kızıltoprak yakınlarındaki "Papazın Bahçesi" ne sığınır.

Ahmet Rasim, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Türk toplumunun kültürünü, tarihini, yaşantısını, İstanbul'unu bütün ayrıntılarıyla kayıt altına alan bir tarihçi, edebî tartışmalara katılan bir fikir adamı, kamuoyunun sesini yansıtan bir gazeteci ve kendine has üslubuyla bir edebiyatçıdır.

Ahmet Rasim, hayatının yarım yüzyılını gazetecilikle geçirdiği ve kısa süreli memuriyetler hariç hiçbir memuriyette bulunmadığı için en çok eser vermiş yazarlarımızdandır. Geçim sıkıntısından yakasını hiçbir zaman kurtaramamış olsa da kaleminin namusuna özen göstermiştir. 1927'de -Atatürk'ün referansıya- İstanbul milletvekili seçilince hayatının son yıllarında sefaletle yuvarlanmaktan kurtulmuştur. Fakat bu defa da hastalık ve yaşlılık yakasını bırakmaz ve dolu dolu geçirilen bu onurlu hayat 1932'de Heybeliada'da son bulur.

1.2. EDEBİYAT ANLAYIŞI

Ahmet Rasim yazı hayatına atıldığı yıllarda edebiyatımızda farklı edebî anlayışlar vardır. Tevfik Fikret'in de mensup olduğu Servet-i Fünûn topluluğu, batı edebiyatını olduğu gibi benimser ve dilin imkânlarını zorlar. Ahmet Rasim, kapsam ve teknik bakımından bu gruba yakın görünse de kullandığı dil yönüyle bunlardan ayrılır.

Mehmet Emin(Yurdakul)'in ilk temsilcilerinden olduğu “Yeni Lisan” hareketi de “Edebiyat-ı Cedide” gibi ama başka yönden dilin imkânlarını zorlar.

Ahmet Rasim ise Ahmet Cevdet Paşa ve Ahmet Midhat Efendi'nin edebî anlayışını benimsemiştir. Kendisinin “Mutavasîtîn” olarak adlandırdığı bu edebî anlayış doğu ile batı edebiyatının olumlu yanlarını bir sentez haline getirip işlemeyi amaçlar. İlkelerini ise şöyle sıralamak mümkündür:

Sadece batı edebiyatını değil doğu edebiyatını da olduğu gibi taklit etmek doğru değildir.

Batı edebiyatındaki gelişmeleri izleme ve bunlardan faydalı gördüklerini benimseme anlayışındadırlar. Kendi meselelerimizi işlemek yerine taklit ve intihal yoluna gidilirse bunun hem edebiyat hem de toplum için zararlı olacağını iddia ederler. Türklük duygusu başta olmak üzere, aydın kişilerin eserleri vasıtasıyla milletin kültür seviyesini yükseltmek için ihtiyaç duydukları faydalı bilgileri yaymaları gerekir.

Bir mutavassıt (ara nesil mensubu) olarak Ahmet Rasim, şiir, hikâye ve roman denemelerinde başarılı örnekler ortaya koyamamıştır. Bunlar, *Numune-i Hayal* ve *Nâkâm* hikâyelerinde görüldüğü gibi birbirini konu ve anlatım tekniği bakımından tekrar eden eserlerdir. Döneminde ufkunu açacak kimselerin bulunmayışı, bilgi ve tecrübe eksikliği ve titiz bir çalışma yapacak iradeye sahip olamayışı bu başarısızlığın nedenlerindedir.

Onu asıl günümüze taşıyan, *Şehir Mektupları*, *Eşkâl-i Zaman*, *Cidd ü Mizah*, *Gülüp Ağladıklarım* gibi inceleme, araştırma ve gözleme dayanan yazılarıdır. Bu yazılarda kullandığı özlü ve açık dil, tahkiyeye dayalı anlatım biçimi ve yakaladığı ayrıntılar Ahmet Rasim'in yeteneğini bütünüyle ortaya çıkaran özelliklerdir.

1.3. ANLATIM ÖZELLİKLERİ

1.3.1 DİL ve ÜSLUBU

Ahmet Rasim yazarlıktaki başarısını üslubuna borçludur. Bu üslup olaya dayalı (hikâye ve roman) ve düşünceye dayalı yazılarında (makale, fıkra, röportaj, inceleme, gezi...) farklılık gösterir.

Yazarlıktaki acemilik dönemlerinin ürünü olan hikâye ve romanlarında dekor realist biçimde verilmekle beraber romantik bir dil kullanılmıştır.

“... Sonbahar, melâhat-ı hazan-alûdunu boğazın cibâl-i mürtefiasını üryan bırakmak, eşcar-ı bağı bi-berg u bâr etmek, sabahları çemenler, viraneler üzerine kırağı düşürmek, akşamları eyyam-ı şitadan nişan verecek derecede hafif rüzgârlar çıkarmak, gecenin mehtabını donuk ziyalar içinde bırakmak, sabahın levha-i tulûunu kesif sisler ile örtmek, gurubunu ateşin renklerle boyamak gibi asâr-ı tabiiyye izhar ederek İstanbul’u, civarını zaman zaman devr-i bürudete idhal ediyordu.”²

Tasvirlerdeki ağdalı dil konuşmalarda günlük dil hâlini alır. Teknik bakımdan dönemine göre başarılı görülseler de konu ve entrika oldukça basittir.

Olgunluk döneminin ürünleri olan fıkra, makale ve röportaj yazılarında ise üslup olgunlaşmış, oturmuş ve canlılık kazanmıştır. Bu tür yazılarında anlatıklarının kahramanı, şahidi ya da anlatıcısı kendisidir.

Sanat gösterisinde bulunmak yerine A. Midhat Efendi gibi okurlarına faydalı olmak amacıyla “bilgiçlik taslamadan” bilgi vermeyi tercih eder. Anı ve fıkralar serpiştirilerek verilen “bu bilgi kuru ve sıkıcı değildir, tersine canlı neşeli ve eğlenceli”³dir.

Örneğin, art arda toprak kayıpları ve felaketler yaşadığımız, etrafımızın ateşten bir çember haline geldiği Balkan Savaşları günlerinde umudumuzu yitirmememizi istiyor. Bu düşünceyi zihnimize nakşetmek için Sofya’da izlemiş olduğu bir güreş sahnesini gözümüzde canlandırarak sonuca gidiyor:

“ İri bir Rus pehlivan, yüz on kiloluk Fransız’a tâ gırtlığı üzerinden koluyla bir kapan taktı. Fransız, bu mihver-i âhenîn etrafında boylu boyuna ağır ağır dönmeye başladı. Bir halde ki bu hareket-i devraniye esnasında gözleri çukurlarından fırladı, dili morarıp çıktı. Rus son deminde o koca vücudu sırtından

² RASİM, Ahmet, **Nâkâm**, Malumat Matbaası, Kostantiniyye 1315, s. 2.

³ LEVEND, Ağâh Sırrı, **Ahmet Rasim**, TDK. Yayınları, Ankara 1965, s. 75.

*fırlatıp attı. Eyvah! Hurdahaş oldu, dedim demedim Fransız hacıyatmaz gibi iki ayaküstüne düşüp de Rus'u, belinden kündeğe almasın mı?"*⁴

Ahmet Rasim'de en küçük bir ayrıntıyı bile kaçırmayan keskin bir gözlem ve hafızada tutma yeteneği vardır. Bir sigara tiryakisinin “öhö” deyişiyle bile gözünün, burnunun, damarlarının, ellerinin, dizlerinin, ağzının, dudaklarının en küçük hareketini yakalayabiliyor.

“O anda keskin bir:

—Hey!..

*İşitildi. Fakat ardı gelmedi. Boğazında kaldı. Bu tazyik ile gözleri, aklarını döker gibi çukurlarından fırladı. Şah damarları her iki taraftan oklava oklava şişti. Vaziyet kesb-i vahamet etmiş, bütün baş, böyle bir tesir ile yükselmiş olan kametini takiben yere doğru öne kaçarak iki eli süratle iki yana sallanan dizleri üzerinde olduğu halde tiril tiril titremekte, bu sadmeden tesir-yâb olan bütün nevâhi-i zahriyye de aynı harekât-ı raksiyye ile sallanmakta, burun delikleri haddinden ziyade açılmış, ağız tamamen güşâde, morarmış, mühtezz ve müşevveş dudakları arasından luâb akmakta idi.”*⁵

Ahmet Rasim, insanları ve durumları yalnızca tasvir etmez, onları rengi, kokusu ve sesiyle de yansıtır.

*“Burc-ı Babil” payidar olsaydı da orada elsine-i hazıranın tetkiki zımnında bir mütemer akdedilerek bizim lisan da davet edilse idi evvel-emirde şekl-i imlaîsine göre: Başında gül-i destar ile müzeyyen bir papak, sırtında çividî mavi yeleşini setreden bir maşlah, bacağına Karaman kuyruğu şalvar, ayağında lostrin bir iskarpin ile gitmesi icap ederdi. Orada irat edebileceği nutuğa gelince kâh ayın çatlatmak, kâh huruf-ı meftuhayı kesre ile oynatmak, kefleri gayına bit-tebdil dığdığı eda şivelerle öteberi kekelemekten başka bir şey yapamazdı.”*⁶

Sıfatlar, deyimler ve hareketi, canlılığı ifade eden arka arkaya sıralanmış fiiller yazarın üslubunun en belirgin özelliğidir

⁴ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Varsın, Şems Matbaası, İstanbul 1337, s. 207.

⁵ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, Bir “Öhö!” ye Kurtuldu, İkdâm Matbaası, İstanbul 1340, s. 219.

⁶ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Lisanımızın Islahı, Şems Matbaası, İstanbul 1340, s. 43.

“Yataktan kalkılacak, iki ayak üzerine durulup adım atılacak, esnemek, gerilmek -biz bu fiilin ne kadar müt'ib olduğunu takdir edemeyiz- bir kere de susta duranlara sorunuz, neler çektiklerini anlarsınız!

Öksürmek, aksırmak, uğunmak, göz ovuşturılmaktan sonra el, yüz, ayak yıkamak veyahut icabına göre su dökünmek, şu halde soyunmak, yıkanmak, kurulanmak, tekrar giyinmek, gezinmek, oturmak, bir kahve, çay, çikolata, süt, sigara, nargile, bir kadeh amer, konyak... içmek, gazete okumak, geçen güne, ferdaya ait düşünceleri icmal etmek, o günkü işi tasarlamak, o günkü yiyeceği, içeceği tanzim etmek, gecelikleri çıkarmak, yine baştan çorap, potin, pantolon, gömlek, yelek, ceket, setrî, palto, fes, şapka giymek cüzdana, cebine, saate bakmak, ev halkını tatyib, tekdir, taziz eylemek, güle güle veyahut hiddetle kapıdan çıkmak, bakkala, kasaba, ekmekçiye, sucuya... uğramak ...”

Ahmet Rasim, fiillerin hareket ve canlılık ifade ettiğini çok iyi bilir ve bunları yazının en uygun yerinde sıralar. Sabahları uyanıp evden çıkıncaya kadar yaptıklarını anlattığı “Bir Teselli”⁷ adlı yazısından aktardığımız bu bölümdeki fiillere dikkat edersek hemen hepsi aksiyon ifade eder.

Ahmet Rasim, özellikle konuşmaya dayalı bölümlerde kişileri, mesleklerine göre ya da mensup oldukları sınıfın ağzıyla, yeri geldiğinde de lisanıyla konuşturur. “Yeni Muhadenetler”⁸ adlı makalesinde ortak bir dil oluşturma üzerine düşüncelerini anlatırken, bir Rum ve bir Ermeni vatandaşımıza anadilleriyle sohbet ettirir.

“Söze Kostaki başladı:

—Zom!.. Baron Ağop! Vur kertas gor?

—Vay! Kostaki ahbar! Sen pu sapate?

—Bizim madama. Cam bi di kertas... da... (Biraz düşündükten sonra) İşte onu sas peri mono.

(El ele tutuştuktan sonra, gülüşerek)

—Duaya eki?

(Neşe-i mülakat bozulur gibi suratını ekşiterek):

—Çika?

⁷ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, Bir Teselli, İkdam Matbaası, İstanbul 1340, s. 204.

⁸ A.g.e., s. 41.

—Çika... Ha!..

—Veh, veh... Çika!..

—Et la politique?

—İf... las!

—Pa... pa... pa...”

Yazarlık hayatının 24 yılını istibdat döneminde geçirmesine ve basına sıkı bir sansür uygulanmasına rağmen Ahmet Rasim, siyasi konularda bile, ilk bakışta görülmeyen, yumuşak bir üslupla mizah ağırlıklı hicivler yapmaktan geri durmamıştır. Fakat bu hiciv kişileri incitmeye yönelik değildir. Aslında Ahmet Rasim’in, mizacı da buna müsait değildir. O sadece hatalı ve eksik gördüğü durumlarda halkın sesi olmak amacıyla bu görevi üstlenmiştir. Mütareke Dönemi’nde halkın iyice fakirleştiğini, karınlarının doymadığını, odun, kömür sıkıntısı çektiğini hükümete duyurmak için yine “mizahî üslubunu” öne çıkarır.

“—Bu kış yorganların bizden çekeceği var!.. Yük yüzü görmeyecekler! İstanbul kıyafeti öyle değişecek ki...

Palto yok, kürk yok. Ne yapacağız? Bittabi alınlarından söktürüp birer kol yaptıracağız, giyip çıkacağız!.. Buhara hacılarının kolsuz üstlüğü!.. Kar gözüme görünmesin diye birer de siyah gözlük taktık mı karnaval halt etsin !..”⁹

Bazı yazılarında ise Osmanlıca’yı mizah ve hicve daha uygun bulur ve özellikle kullanır. Dönemin geleneklerine göre fazla açık ve süslü giyinen kadın sayısının çarşı ve pazarda dikkat çekici biçimde artması üzerine hükümetin yayımladığı fermandaki ifadeler buna uygun örneklerdir:

“Nisvân taifesinin meyl ü rağbet eyledikleri ‘Galata işi’ tabir olunur tel ve sırma kılaptandan işleme ve sūzenî şeyler bey’ ü şirâ’ ve istimal olunmak ve işbu tarihten sekiz gün mürurunda zümrât-ı merkûmeden her kimin üzerinde bu şeylerden biri bulunur ise bila-te’hir tedip olunmak ve Galata işi tel ve sırma kılaptandan sūzenî işleme şeylerden dahi elyevm mevcut olanlar serîan sarf ve def’ olup ve bir aydan sonra her kimin hane ve dükkânında bu makule sūzenî işlemeden bir şey bulunur ise ve her kim nesc ve imal eylemiş ise kangı derzi biçmiş ise bila-aman ahz

⁹ A.g.e., *Karnavala mı Çıkacağız?*, s. 160.

ve dükkânı önünde salb ile tenkil olunmak babında mübarek hatt-ı hümayun-i mehâbet-makrûn şeref-rîz-i sudur olmağla... ”¹⁰

Ahmet Rasim, bazı ifadeleri eski söyleyişe uygun olarak kullanır. Nitekim *Nâkâm* adlı hikâyeden alınan aşağıdaki cümleler, kullanılması halinde, günümüzde tuhaf karşılanacak yapıdadır.

“Bundan emin *olmaklığınız* icap eder.

Vay, sen her şeyi *göze aldırдын* ha!

Genç onlara veda ederek *İstanbulca* göreceği bazı işlerini tesviye etti.

Akşamı yalısına döndü.

O gece sabahlara kadar rahatsız oldu.

Bir sigara *takmaklığımı* işaret etti.

İnsan sade para ile mesut olamaz *â*.

Senden gizleyecek değilim *â*.

Nasıl insan böyle bir refike *çatsa* Ada tenezzühünü tamam etmiş olmaz mı?

Hoşlanırsam *çokça* kalırım, dedi.

Benim *ne kalabalığım* var, ne de işim.

Demek sen daha *olmamışsın*. *At* bakalım.

İri iri nefesler almaya başladı.

O gün de bir Eyüp âlemi *ettiler*.

Benim *namusumu tamir edin*.

Elinde iri bir mendil *çakup* ağlıyordu.

Bu sanatta ayağa üşenmek olmaz.

Vak’a, kişi ve çevreyi anlatırken Türkçenin bütün imkânlarını kullanır. Bazen sözcükleri gerçek anlamından uzaklaştırarak argonun laubaliliğiyle tanıştırır . Bazen de lügatlere hiç girmemiş ya da pek duyulmamış sözcüklere yer verir. Bu tür sözcüklerden tespit edebildiklerimizi aşağıda sıraladık:

¹⁰ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, *Kıyafet-i Nisvân*, Şems Matbaası, İstanbul 1337, s. 130.

parlatmak (arg.içki içmek), *okutmak* (arg. çalıntı bir malı satmak), *evetlemek* (yerinde saymak), *yelkenlemek* (arg. kaçmaya çalışmak), *ırlamak* (şarkı söylemek), *üşmek* (üşüşmek), *şavullamak* (göz gezdirmek), *foslamak* (fosurdamak), *sümürmek* (sümkürmek), *kısırkanmak* (esirgemek), *çakıntı* (arg. içki içmek), *içinti* (içki içmek), *hoşur* (şişman ve güzel [kadın]), *ödek* (ödlek), *yapça yapça* (?), *şıldır şıldır* (ışılıtlı), *köşklü* (yangın kulesinde görevli gözcü), *hapahap* (birden bire karşısına çıkmak), *burunsalık* (hayvanların ağzına takılan başlık), *pıtrak* (dallarında tohumu çok olan bir bitki), *çulpa* (ayağın dolaşması).

(İncelememize konu olan eserlerde karşılaştığımız ilginç deyim ve benzetmeler ile atasözlerine ayrı başlıklar halinde yer verildi.)

Bütün bunlardan hareketle diyebiliriz ki Ahmet Rasim günümüzde bile gündemde kalabilen bir yazar olmasını tahkiyeli, canlı, duru ve rahat üslubuna borçludur. O, Türkçenin bütün zenginliklerinden faydalanmış, dilin bütün alt türlerine yer vermiştir. Kullandığı sözcük, deyim, benzetme, atasözleri, anlattığı ilginç nükteler ve fıkralar tam olarak tespit edilip kayıt altına alınabilirse Türkçenin ifade gücü daha da genişleyecektir.

1.3.2. DEYİMLER ve BENZETMELER

1. afyonu patlatmak (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir Nara da Biz Atsak mı?)

“Ne olur? Bir nara da biz atsak da afyonu patlatsak!..”

2. alabanda etmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yine “Kekâ”dayız!)

“Muvazene-i siyasiyemiz alt üst olur, terazinin dili bizimle eğlenir gibi taraf-ı hasma alabanda eder...”

3. alık alık durmak (CİDD Ü MİZAH/ Ayine-i Gammaz)

“Çocukluğumda alık alık bakıp dururdum:”

4. Allah kerim (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Tarihe Girmek!..)

“Bu temaşagâh-ı bi-misalin locaları, koltukları, sandalyeleri, hatta Allah kerim(i) paradi hıncahınç!..”

5. amin parası (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Eski Günler)

“Amin parası... Bakla zamanı teferrüç... Yağmur duasına çıkış...”

6. anhası minhası (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Eyyama da Uymaya Gelmiyor!..)

“—Yedi yüze! Bahşîşi mahşîşi, anhâsı minhâsı bine!”

7. âram-ı can (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“Genç içeriye girince o âram-ı canın karşısında bulundu.”

8. arzullah gepgeniş (CİDD Ü MİZAH/ Muamele- Mücamele)

“Yahut “Arzullah gepgeniş” gez, gezebildiğin kadar, deniyor.”

9. asâr-ı cinnet (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Meğer İlk Tımarhaneci Biz İmişiz)

“Kim bilir asırlardan sonra bizden ne gibi asâr-ı cinnet hüveyda oldu ki şimdi Avrupalılar bize güllâbilik ediyorlar...”

10. ateşîn lale (CİDD Ü MİZAH/ Varsın)

“Bu ittihattan kim ayrılırsa çevrildiğimiz demir çemberden müfrez ateşîn bir lale onun boynuna geçecektir”

11. attan inip merkebe binmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Rükûb ve Nüzûl)

“Attan inip merkebe binmek, atı bırakıp daha havadar imiş gibi deve sırtına atılmaktan çıksa çıksa yorgunluk çıkar.”

12. avaz-ı barid (NUMUNE-İ HAYAL/ Bir Gece)

“Bir gece kuşunun avaz-ı baridi, bir çanın husule getirdiği temevvücât-ı hevâiyye, bir kelbin av’avesi doğrudan doğruya hissiyat-ı kalbiyemi tehyiç ediyordu.”

13. balta asmak (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Rükûb ve Nüzûl)

“Biz kendi müessesât-ı siyasiyemizi baltaladıkça onlar da bize balta astılar.”

14. bâr-ı hayat (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“Koltuğa girdiği zaman ayakları bâr-ı hayattan kırılacak imiş gibi hareketsiz kalmış...”

15. baziçe-i heves (NÂKÂM)

“Genç namusunun bâziçe-i heves olduğunu gördüğü günden beri garip, fakat feci bir endişeye saplanmış idi.”

16. baziçe-i kalb (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“Ferid de önceden bu hali bir nevi bâziçe-i kalb olmak üzere telâkki ederken sonraları ciddiyetine kendinin itimat edeceği bir devre girdiğini teslim etti.”

17. belde-i uzmâ (CİDD Ü MİZAH/ Gibi)

“Şehrimiz, bir belde-i uzmâ olmak haysiyetiyle büyük bir faaliyetin merkezi olacağına...”

18. berg-i garip (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“Sonbahar, henüz asâr-ı hazan namına olarak yerde bir berg-i garip süründürmemiş idi.”

19. bil-irticalen (CİDD Ü MİZAH/ Kim Bilir?)

“Tetiğini bozmamış, bil-irticalen:

—Kim bilir yukarıda ne halt etti de yine buraya attılar!.. Demiş.”

20. bir çivi bile vuramamak (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Rükûb ve Nüzûl)

“Bu, olduğu halde biz Reşit Paşa merhumdan sonra bir çivi bile vuramadık.”

21. “bizim eşek kancık imiş!” (CİDD Ü MİZAH/ Akd-i Sulh)

“... iki dargın şahıs arasında akd-i sulh murat oldukça tarziye verecek olan diğerine yanaşır: Bizim eşek kancık imiş! Der.”

22. boş kîle, boş ambar (CİDD Ü MİZAH/ Ayine-i Gammaz)

“Cümlesi boş kîle, boş ambar.”

23. börekçi sarığı (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir “Öhö!” ye Kurtuldu)

“Böyle müthiş sarsıntılara ucu zaten çözülmüş börekçi sarığının tahammülü mü olur!..”

24. bugün peşin, yarın veresiye (CİDD Ü MİZAH/ Varsın)

“Yarın olsun, fakat olsun. İlk gören züğüörde ümid-i taze veren “Bugün peşin, yarın veresiye” levha-i mahutu meal-i dil-âzârını andırmasın.”

25. calib-i dikkat (CİDD Ü MİZAH/ Hükûmet ile Biz)

“...hanesinde güzel bir kütüphane vücuda getirmiş, tertip ve intizamı hakikaten calib-i dikkat bir halde bulunmuş idi.”

26. canlı harita (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ İstanbul Neresi?)

“—Ne gibi olacak?.. Canlı harita!.. İstanbul’da kaç yer söyledim ise bildi. Gitti, dediklerimi yaptı, geldi...”

27. caygir-i zamir (NÂKÂM)

“Bir gece, hanede yalnız bulunduğu zaman evvelden beri cây-gir-i zamiri olan tecessüsâtına kuvvet verdi.”

28. çalyaka etmek (CİDD Ü MİZAH/ Gibi)

“Bunun üzerine çalyaka etmişler, huzur-ı hâkime çıkarmışlar.”

29. çat kapı içeriye dalmak (CİDD Ü MİZAH/ Ayine-i Gammaz)

“Çat kapı içeriye dalmak vukuât-ı rûz-merreden ma’dûd idi.”

30. çehre-i abus (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bu Günlerde Darb Olunabilecek Emsal)

“Vesika ekmeği almak için fırın önüne toplanmış halkın, tevzi memurlarının çehre-i abusuna baktıkça...”

31. çivi sürmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Rükûb ve Nüzûl)

“Bu, olduğu halde biz Reşit Paşa merhumdan sonra bir çivi bile vuramadık. Bilakis bize çivi sürdüler.”

32. damen-i cibâl (NÂKÂM)

“...dâmen-i cibalden suûda başlayan bir zıll-ı müşrif gittikçe kesif bir hale gelerek...”

33. dehen-i nazik (NÂKÂM)

“...ateşin dudaklarla mestur bir dehen-i nazike müncer olmuş idi.”

34. demir çember (CİDD Ü MİZAH/ Varsın)

“... mert bir millet hiçbir zaman demir çembere layık olamaz.”

35. derpiş-i kafa etmek (CİDD Ü MİZAH/ Kavuk Hikâyesi)

“... bu nevi inkılâbât-ı fikriyeyi vücuda getirecek avâmil-i mühimmeyi daimi surette derpiş-i kafa etmektir.”

36. dil-hun olmak (CİDD Ü MİZAH/ Hilal ve Salib)

“... bugünkü hal-i perişanîyi tahatturla dil-hun olmaya amade bulunan rical”

37. donuk ziya (NÂKÂM)

“... hafif rüzgârlar çıkarmak, gecenin mehtabını donuk ziyalar içinde bırakmak...”

38. dördüncü kuvvet (CİDD Ü MİZAH/ Hâl ve Kâlimiz)

“Dördüncü kuvvet değil miyiz ya!..”

39. dūr-endîşlik (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Her Dem Taze Bir Mesele)

“Maahaza bunda da ihtiyat ve dūr-endîşlik ister.”

40. nekbet-i siyasiye (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Dobra Dobra Söyleyelim)

“Düvel-i İ'tilâfiye arasında hangisi bizim uğradığımız şu nekbet-i siyasiyeyi mükerreren görmemiştir?”

41. er doğruya, hak doğruya (CİDD Ü MİZAH/ Hal ve Kalimiz)**42. erbab-ı kalem (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Humar-ı Matbuat!)**

“Osmanlı erbab-ı kaleminin yazdığı makalât-ı şairane ve edibanenin...”

43. evvel fare deliği bin paraya (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Pire ile Deve)

“... biraz evvel fare deliği bin paraya kaçacak yer arayan hafiyelerden,”

44. felc-i kâzib (CİDD Ü MİZAH/ Müdafaa-i Milliye'de Muavenet-i Tahsiliye Şubesi) *“Biz ne yaptık? Bacaklarımızı uzatıp oturduk. Biraz kıvıldamak ister istemez felc-i kâzibe tutulduk.***45. fesad-ı imla (CİDD Ü MİZAH/ Lisanımızın Islahı)**

“Lisanı ıslah etmek tasavvurât ve teşebbüsâtına başlıca hail olan “noksan-ı huruf” ve “fesad-ı imla” endişeleri...”

46. fûls-i ahmere muhtaç olmak (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ [?])

“Kendisini fûls-i ahmere muhtaç bir hale getirdiği halde yine kovamaz imiş.”

47. girin efendinin koluna, çekin yularını topbaşı'na (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir Mesel) *“—Hayır, bunların da hiçbiri lazım değildir, denildi mi yine “Girin efendinin koluna, çekin yularını Toptaşı'na!”***48. göze aldirmek (NÂKÂM)**

“—Vay! Sen her şeyi göze aldirdin ha!”

49. hamam kaçkını (CİDD Ü MİZAH/ Kıyafet-i Nisvân)

“Üçü de hamam kaçkını gibi peştamallara bürünmüşler.”

50. hangey etmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Eşkâl-i Kızıl Ağa)

“Babalarını, analarını nasıl şuradan buradan alıp aramızda asırlarca oturtmuş isek şimdi de kızlarını hangey etmişiz.”

51. hay aksi kör (CİDD Ü MİZAH/ Kavuk Hikâyesi)

“Bir gün sonra adı “hay aksi kör hay” çıkar.”

52. herçi-bâd-âbâd (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Ah Efendim Dügâh)

“—Herçi-bâd-âbâd!

Der. Torbayı yine koltuğa asar.”

53. huyût-ı dem (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“Gözleri hadd-i tabiisinden ziyade açılarak beyazı üzerinde kan pıhtılarını andırır donmuş huyût-ı dem göründü.”

54. itlak-ı lisan etmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Humar-ı Matbuat!)

“Tıflî itlak-ı lisan etmenin zamanı geldiğini işrâb eden bir vaziyet alarak...”

55. icabına bakmak (CİDD Ü MİZAH/ İcabına Bakarız!)

“—Geçen gün bir şey istirham etmiş idim, icabına bakıldı mı?”

56. eski kurt (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Son Hovardalığım)

“Fakat eski kurt kapana gelir mi hiç?”

57. inkisar-ı emel (NÂKÂM)

“Bâr-ı sürurun, son inhizâmın verdiği taab ile yürüyerek inkisar-ı emel gibi bir darbe-i hayat-fersâ altında ezildi.”

58. ispat-ı vücut (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“vaktinde ispat-ı vücut etmemek gibi bir garibe-i nezaket-perverîde bulunmuştur.”

59. kapalı bacalı olmak (CİDD Ü MİZAH/ Adliye mi?.. Davam Yok)

“Kapılı bacalı olacağıma hakkımdan geçerim.”

60. kapı, kapı Allah kapısı! (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Tarihe Girmek!..)

61. kapılar sır olsun! (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Tarihe Girmek!..)

“—*Kapılar sır olsun!..*”

62. kelle götürmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yol Kesenler)

“*kelle götürüyormuş gibi baş yukarı, gözler ileri jimnastik adım yürüyenler,*”

63. kıyak kaçmak: (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Oynar Oynar!..)

“—*Ciğerini de koydum, mezesi kıyak kaçar!..*”

64. koltuk vermek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Nara-i Zaman)

“*Rahmetli, kendisine biraz koltuk verdiğim için, cevabımı beğenmiş idi.*”

65. kulak kesilmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Tarih-i Tabiiiden)

“... *serapâ kulak kesilip seni dinlemek niyetinde...*”

66. kuyruğu kesik (CİDD Ü MİZAH/ Kabine ve Matbuat)

“.... *böyle kulağı, kuyruğu kesik fıkârât-ı tekzibiyeye aldana aldana bıkılmışlardır.*”

67. küfran-ı nimet (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Mana-yı İstifa)

“*O devir de istifa âdeta “küfran-ı nimet” gibi telâkki olunurdu.*”

68. külah kapmak (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Neredesin Ey Sahib-Zuhur?)

“*Biz hâlâ Orient News’in dediği gibi “külah kapmak” daiyesiyle meselelere ihdas ediyoruz.*”

69. laf lafı açar, ver tütününü! (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Ah! Olsaydım!..)

70. malın gözü (CİDD Ü MİZAH/ Hükûmet ile Biz)

“*Biz de malın gözüyüz, der.*”

71. malumat-fürûşluk etmek (CİDD Ü MİZAH/ En Son Siyasi)

“—*O makaleyi okuyup da ötekine berikine malumat-fürûşluk eden ferd-i müstesna!*”

72. medd-i nazar (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“... *yalnız ona medd-i nazar etmekle kaldı.*”

73. menafi-i hasise (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Ah! Olsaydım!..)

“... *ancak birtakım menafi-i hasise dolaplarının çıkardığı velveleler arasında sadayı millet boğulup gidiyor.*”

74. meşamm-ı hatır (NUMUNE-İ HAYAL/ Bir Gece)

“Yürüdükçe bir bûy-i garip meşâmm-ı hatırıma kadar nüfuz ediyordu.

75. meyhane, birahane politikacısı (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Zamane)

“—Anladık, meyhane, birahane politikacıları.”

76. miyan basmak (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir Şey Olacak!)

“Geçen gün yine bir şarkı okunuyordu. Okuyan muhibbim miyan basacak iken durdu, sordu:”

77. münadi-i zaman (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir Nara Da Biz Atsak mı?)

“Zira münadi-i zaman, ağa-yı devrana yanaşmak üzere.”

78. nazar-ı dikkat (CİDD Ü MİZAH/ Bir Gençten Aldığım Ders)

“Birden bire nazar-ı dikkatimi celbetti.”

79. nazarı tetkik (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“... nazar-ı tetkik bu çehrede gördüğü ahenk-i tevafuktan birden bire müteessir olur.”

80. nokta-i nazar (CİDD Ü MİZAH/ Gençlik, İhtiyarlık)

“Düvel-i Mü'telife donanmalarının boğazlara hâkimiyeti nokta-i nazarından...”

81. paçaları sığamak (CİDD Ü MİZAH/ Duman)

“Ben ise paçalarımı sığadım, girdim.”

82. perestâr-ı hayal (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“Bu perestâr-ı hayal, kendinin refikai sabavetidir.”

83. pertev-i bekâret (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“... o nasiyeye pertev-i bekâret yığılarak”

84. piş-i nigâh (NUMUNE-İ HAYAL/ Bir Gece)

“Marmara artık piş-i nigâhımda idi.”

85. puşide-i nisyan (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“Zaman, puşide-i nisyanını şu vak'a-i elime üzerine örtmek istedikçe merhumu yâd ederek o kalbin ıstırabâtına iştirak etti.”

86. rahle-i tedris (CİDD Ü MİZAH/ Hoca!)

“Rahle-i tedrisinde bulunduğum mektepte değil mubassırlar, hatta muallimlerimizin ekseri cahil..”

87. reviş-i hâl (CİDD Ü MİZAH/ Vesikasız)

“Harbin bir müddet daha uzayacağı reviş-i halden anlaşılması üzerine...”

88. rind-i-azade dil (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yine “Kekâ”dayız!)

“Ben bilirim ki bir kaşık çorba ile refah-ı haline kail olan bu rind-i-azade dil, ne nefis çorbalar içmiş, ne leziz taamlar yemiştir!”

89. rû-yı nuhuset NUMUNE-İ HAYAL/ (Para)

“Zaman takarrüp ettikçe fikren bin ihtimale cevaz vererek talihinin bunda da irae-i rû-yı nuhuset edebileceğini tasdik ederdi.”

90. sahib-zuhur (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Neredesin Ey Sahib-Zuhur?)

“—Sakin! Beş on sene sonra bir sahip-zuhur çıkacağına işaret olmasın?”

91. seyyale-i ateşîn (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“Her fikrî, müktesibî olan her sır, o resimden intişâr eden her bir şua müfekkiresinden bir seyyale-i ateşîn halinde geçerek oraları yakıyordu.”

92. siniri tutmak (CİDD Ü MİZAH/ Feylesofun Sopası)

“—Sinirleri tuttu idi.”

93. soluk nasiye (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“... soluk nasiyesi, seyrek saçları, melâhat-ı ricali itmam eden kaşların vaziyeti...”

94. somun pehlivanlığı (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Tarihe Girmek!..)

“... velhasıl ilk somun pehlivanlıklarını mütemadiyen takip etmekte olduğu...”

95. suya düşmek (CİDD Ü MİZAH/ Bir Tasavvurun Devr-i Tekâmülü)

“Avrupa inâs mektepleri programlarını bit-tadili bizce kabil-i tatbik bir suret-i ameliyeye rapteylemek emniyesiyle kâğıtlar doldurmuş idim. Hepsi yandı, suya düştü.”

96. şahid-i zor (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Oynar Oynar!..)

“... beni şahid-i zor makamında kâr ve nef'ine alet ediniyordu.”

97. şirin-gam-ı hayat (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“Bir lezzetin, insanı şirin-gam-ı hayat edecek bir nailiyet-i mesudanenin mematın vereceği ıstırabâta tekabül edeceğini tasdik eyler idi.”

98. tab-ı meşreb (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“Bu tab-ı meşrepte olan bir adamın herhangi makam-ı vilayette bulunması...”

99. taş atmıyor ki kolu yorulsun (Muamele- Mücamele)

“Ne para ister, ne yol, taş atmıyor ki kolu yorulsun!”

100. tamtakır kalmak (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ İaşe: Uyuz Keçi Hikâyesi)

“... tadı kıvamını buluyor ama iki gün sonra kutu tam takır kalıyor.”

101. tesellikâr-ı fani (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“Bu hayal onun tesellikâr-ı fanisidir.”

102. tetiğini bozmamak (CİDD Ü MİZAH/ Kim Bilir?)

“—Bu ne hâl? Diye sormuşlar. Tetiğini bozmamış, bil-irticalen...”

103. tıklarına girmek (CİDD Ü MİZAH/ Devam)

“... iş meseleleri lisanımızda maruf olduğu üzere tıklarına girmiş bulunuyor.”

104. tilâl-i zümrîdîn (NUMUNE-İ HAYAL/ Mihnet-i Kalb)

“... yalnız boğazın tilâl-i zümrîdîni his olunur mertebe sararmış olduğundan tek tük göç arabalarına tesadüf ediliyordu.”

105. umman-ı vakayi’ (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“O iki damla göz yaşının muhtevi olduğu umman-ı vakâyii keşfedemedi.”

106. üç nal ile bir ata kalmak (CİDD Ü MİZAH/ Duman)

“Şu neticeyi ‘Artık iş üç nal ile bir ata kaldı’ tesellisi ile karşılamış idim.”

107. vaz’-ı aşüftegî (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

“Fotoğraf bir kadının vaz’-ı aşüftegîsini musavvir idi.”

108. yalan kumkuması (CİDD Ü MİZAH/ Kabine ve Matbuat)

“—Birtakım züppeler toplanmışlar, ıslah-ı âlem iddiasında bulunuyorlar.

—Yalan kumkumaları!..”

109. yapça yapça yürüyerek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yol Kesenler)

“... yapça yapça yürüyerek postallarıyla ayağa basanlar...”

110. yapma bebek (CİDD Ü MİZAH/ Kıyafet-i Nisvân)

“Bunlara “açık saçık” denilemezdi. “Kukla”, “yapma bebek” tabirleri az gelirdi.”

111. yelkenlemiş zannetmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ El-Mazi Lâ Yüzker)

“... gözlerini devirip yüzüne öyle dik bakar ki herif, Müstecabizade’yi yelkenlemiş zannederek:”

112. yel üfürdü, su getirdi (CİDD Ü MİZAH/ Nasihat Devri)

“Elimizden geldiği kadar bu devri çabuk atlamaya çalışmalıyız. Yoksa yine işlerimiz: ‘Yel üfürdü, su getirdi’. Olur, kalır.”

113. yemliğe uzatır gibi boynunu göstereceği gelmek (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yaralım!) “Hem de öyle mülayimane, öyle müşfikane ki insanın yemliğe uzatır gibi boynunu göstereceği geliyor!..”

114. yok deve! (CİDD Ü MİZAH/ Bir Senden On Benden!)

“—Ne idi bu! Yo...k, deve!”

115. zihn-i evvel (CİDD Ü MİZAH/ Muamma-yı Mesuliyet)

“Bizde şöyle böyle neşvünema bulmuş bir sınıf “zihn-i evvel” erbabı vardır ki mesela lambanın fitilini kesmeyi beceremezler de kendilerine...”

1.3.3. METİNLERDE GEÇEN ATASÖZLERİ ve ÖZDEYİŞLER

1. Âlem yine ol âlem, devran yine ol devran. (CİDD Ü MİZAH/ Eskiye Rağbet)

2. Allah bir ferde bela verecek mi önceden aklını alır. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yavel!)

3. Arslan demir kafeste yakışır. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Eller Kelepçede!..)

4. Aslanın ölüsü bile tilkiyi korkutur.

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Arslanın Ölüsü Bile Tilkiyi Korkutur!)

5. Atı alan Üsküdar’ı geçer. (CİDD Ü MİZAH/ Kayıp Aranıyor)

6. Bazı fikir gariptir. İnsan yalan olduğunu hisseder de yine inanır. Bu inanmak bir nevi tesellidir. (NÂKÂM)

7. Bin nasihatten bir musibet yeğdir. (CİDD Ü MİZAH/ Nasihat Devri)

8. Bir fikir ne kadar ciddi olursa olsun yine kendini eğlendirecek bir vasıtaya muhtaçtır. (NUMUNE-İ HAYAL/ İki Damla Gözyaşı)

9. Bir maksada hadim olan fertler içtima ederse cem sahihtir.

(CİDD Ü MİZAH/ Nasihat Devri)

10. Cenabıhak Rezzak-ı âlemdir. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Merd-i Garib)

11. Çivi çiviye söker. (CİDD Ü MİZAH/ Akd-i Sulh)

12. Çok dinle, az söyle. (CİDD Ü MİZAH/ İttihat ve Terakki'ye)

13. Dua ile hacı gemisi yürümez ise nasihat ile de millet yola gelmez.

(CİDD Ü MİZAH/ Nasihat Devri)

14. Dün mektebe gitmiş bugün üstad olayım, der. Biçare harâb olmadan âbâd olayım, der. (CİDD Ü MİZAH/ Laf ü Güzaf)

15. El-mazi lâ yüzker. (*Geçmiş anılmaz.*) (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ El-Mazi Lâ Yüzker)

16. Elveledi sırr-ı ümmihi. (*Çocuk annesinin sırrını taşır.*)

(CİDD Ü MİZAH/ Oturdukları Dalı Kesmişler)

17. Eskiye rağbet olsaydı bit pazarına rahmet yağar.(CİDD Ü MİZAH/ Eskiye Rağbet)

18. Eşek tekkeye taş taşımakla derviş olmaz. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Eşek Davası)

19. Eşeklik dâd-ı haktır herkese olmaz nasip. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Eşek Davası)

20. Ettabibi yüdaviyyü-n-nas ve hüve marîz. (*Doktor insanları tedavi eder ama aslında kendi hastadır.*) (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Meğer İlk Tımarhaneci Biz İmişiz)

21. Ettekrâr-ı hasen. (*Tekrar güzeldir.*) (CİDD Ü MİZAH/ Kayıp Aranıyor)

22. Ez bâd-i hevâ âmed ü ber-bâd-i hevâ reft. (*Havadan gelen havaya gider.*)

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Firar Hakkında)

23. Gam u şâdi-i felek böyle gelir böyle gider. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir Teselli)

24. Geçmişe mazi, yenene kuzu derler. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ El-Mazi Lâ Yüzker)

25. Gelirse de devlet bize maal -kerâhe gelir.

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Ve Min-el-Garâib!)

26. Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar.

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Merd-i Garib)

27. Güzellik nispîdir, çuval da giyilse şirindir.

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Karnavala mı Çıkacağız?)

28. Halkın ağzı torba değil ki büzesin. (CİDD Ü MİZAH/ Hükûmet ile Biz)

29. Her güzelin bir kusuru vardır. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Sinir!)

30. Her kalbin derece-i tahassüsü bir olmaz.(NUMUNE-İ HAYAL/Mihnet-i Kalb)

31. İnsan heves ile yaşar. Fakat heves için ölmez. (NÂKÂM)

32. Kulağının birini arkaya ver! (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir Mesel)

33. Laf lafı açar. (CİDD Ü MİZAH/ Akd-i Sulh)

34. Mizah, hakikatin karnavala çıkmış bir şeklidir. (CİDD Ü MİZAH/ En Son Siyasi)

35. Nefse itimat en büyük gaflet olduğunu herkes tasdik eder de yine vazgeçemez. (NÂKÂM)

36. Ne kadar lisan, o kadar insan. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yeni Muhâdenetler)

37. Ölmeyecek imiş gibi dünyana çalış. (CİDD Ü MİZAH/ Kayıp Aranıyor)

38. Rind-i deryâdil olan sahil-i hulyâ bilmez. (CİDD Ü MİZAH/ Bu Adam)

39. Sabahın şerri, akşamın hayrından yeğdir. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Nara-i Zaman)

40. Sanatta ayıp olmaz. (CİDD Ü MİZAH/ Kıyafet-İ Nisvân)

41. Sözü ayağa düşürmekten ise başta saklamak evladır.

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Düttürü Leyla)

42. Şeref-ül mekân bil-mekân! (Oturulan yerin değeri oturandan gelir.)

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yeni Günlerin Muhaveratı)

43. Tecrübe, bu hayat-ı zebûnanenin en büyük rehberidir. (NÂKÂM)

44. Ümmîd iledir cihanda her hâl. (GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Yeni Günlerin Muhaveratı)

45. Vicdandır isâet-i fi'linde âdemin. Dâvâcısı, şuhûdu, kavânîni, hâkimi.

(GÜLÜP AĞLADIKLARIM/ Bir Veda)

46. Yiğit lakabıyla anılır. (CİDD Ü MİZAH/ Hükûmet ile Biz)

2. HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

2.1. NUMUNE-İ HAYAL

Eser 1894 yılında basılmış olup *İki Damla Gözyaşı*, *Mihnet-i Kalb*, *Para ve Bir Gece* adlarında dört kısa hikâyeden oluşur. Sonu hüsrarla biten aşklar bu hikâyelerin ortak noktasıdır.

Bu eserdeki hikâyeler ayrıntılı olarak *şahıs, mekân, zaman, üslup ve bakış açısı* tahlili yapılacak nitelikte değildir. Bu nedenle sadece konuları üzerinde durmak yeterlidir. İnceleyeceğimiz ikinci eser olan *Nâkâm*'ın tahlilinde söyleneceğimiz pek çok hususun bu eseri de kapsadığı kanaatindeyiz.

2.1.1. İKİ DAMLA GÖZYAŞI

Hikâye Ferit adlı çalışkan, bilgili ve terbiyeli bir gencin fiziki tasviriyle başlıyor. Çalışmayı ve öğrenmeyi seven bu genç güzellikte ve işvede kusursuz olan sevgilisini düşünmektedir. Aynı zaman da çocukluk aşkı olan sevgilisi küçüklüğünden beri bu gence ümit vermektedir. Saf duygularla başlayan bu sevgi karşılıklı mektuplaşmalarla tutkulu bir aşka dönüşür. Son mektuplarında da evlenmeye karar verirler.

Anlatıcı bu arada, Ferit'in ailesinin garip bir yaşantısı olduğunu, her gece evlerinde kadınlı erkekli, içkili partiler verildiğini, annesiyle babasının birbirlerine karşı ilgisiz olduğunu söyleyerek hikâyenin kırılma noktasını hazırlar.

Ferit birkaç haftadan beri karşı taraftan bir haber alamayışının sıkıntısı içindedir. Bunun nedenini öğrenmek ve çektiği sıkıntıyı anlatabilmek için hisli bir mektup yazar. Mektubu kıza veren kişi cevap yerine kızın yüzünde iki damla gözyaşı görür. Durumu anlattığında Ferit buna bir anlam veremez. Bu sıkıntılı durumdan uzaklaşıp zihnini dağıtmak için bir seyahate karar verir. Arkadaşlarından biri ona beraber gitmeyi teklif eder.

Yazar, Ferit'in nereye seyahat ettiğini (...) işaretiyle göstererek belirtmemiştir. Fakat bu yer arkadaşının, hayatını zevk ve sefa âlemlerinde geçirmiş olan babasına ait bir evdir. Arkadaşıyla burada üç gün gezip eğlenirler. Ferit hava değişikliği nedeniyle nezleye tutulunca ertesi gün evde kalırlar. İçi baştan başa kitaplarla ve resimlerle dolu bir kütüphanede tavla oynadıktan sonra fotoğraf albümlerini karıştırmaya başlarlar. Kilitli olan bir albüm dikkatlerini çeker. Kiliti

yukarıdan getirip açtıklarında “meyl ve heva âlemleri”nde bulunmuş kadınların dekolte fotoğraflarını görürler. Altlarında isimleri yazılı olan fotoğraflardan biri Ferit’in yüzünün sararmasına neden olur. O an başından aşağı kaynar su dökülmüş gibi hisseder. Arkadaşı merak eden bakışlarını üzerine çevirince ondan susmasını rica eder. Ama ağzından “Ah sefile beni de sen mahvettin!” cümlesi düşer. Sevgilisinin döktüğü “iki damla gözyaşı”nın sırrını anlar. Bu kadın annesidir.

2.1.2. MİHNET-İ KALB

Hikâye kalbinden rahatsız olan bir gencin hâlihazırda çekmekte olduğu bir kalp rahatsızlığı tasviriyle başlar.

Yirmi üç yaşında olan bu genç kalbindeki hastalık nedeniyle soluk yüzlü ve zayıf bünyelidir. Yaşama arzusu gencin senenin üç dört ayında kendini toparlamasına yardım eder.

Anlatıcı araya girerek heves ve heyecanın bir insanı hayata bağlayabileceğini iddia eder. Bu gencin de, doktorun sakın bir yaşam tavsiye etmesine rağmen kendini heyecanlandırarak hevesler peşinde koştuğunu görüyoruz. Adı verilmeyen genç hastalığına boyun eğmek yerine kendini hayata bağlayacak bir “yâr-ı can” bulma telaşındadır. “Hayatın tül ve kasrında bir lezzet olmadığı”nı, yaşanan mesut bir ânın ölümün vereceği ıstırapı karşılayabileceğini düşünmektedir.

Yine “yâr-ı latif” hayalini kurduğu bir gün kalbine doğan bir hisle Göksu’ya inmeye karar verir. Burada bir süre dolaşır döneceği sırada kayıkla dolaşan bir kadının selamına mazhar olur.

Anlatıcı iki aylık bir zaman atlaması yaptıktan sonra, bu hasta gencin doktorun zıddına, annesinin ısrarına rağmen evlilik hazırlığı yaptığından bahseder. Genç ara sıra kalbini yoklayan rahatsızlığına rağmen “Nâ-ümit yaşamaktansa kam-bîn olarak ölmeyi” tercih eder.

Düğün günü ayakta zor duracak derecede rahatsızdır. Zevcesinden aldığı manevi güçle misafirlere karşı güçlü görünmeye çalışır. Gerdeğe girdiği zaman, bu mesut ânın etkisiyle zevcesine sarılarak hıçkırığa hıçkırığa ağlar. Yatağa uzandığında kalp ağrısı yeniden nükseder, zevcesinin korkulu bakışları arasında son nefesini verir.

Kadın ise aradan yıllar geçse de yaşadığı bu dehşetli ânı unutamaz.

2.1.3. PARA

Nedim, rahat yaşamak isteyen fakat parası olmayan yakışıklı, kültürlü ve terbiyeli bir gençtir. Bazen ailesinden kalan bir yadigârı satarak, bazen bulabildiği günübürlük işlerde çalışarak geçimini sağlamaya çalışır.

Yazları Kâğıthane vadilerinde, Büyükdere’de, Kalender’de, Sular’da rastladığı şık giyimli beylere imrenir, süslü araba ve kayıklardaki dilfiriplere heves eder. Bazen kendinin onlardan bir eksiği olmadığını düşünür, kendini zengin ve şık bir bey olarak hayal eder.

Bir gün ailesinden kalan yüzüğü de satarak parasıyla kendine şık bir kostüm yaptırır. Göksu’da kayıkla dolaşmaya çıktığında emeline vasıl olur. “*Beyaz, az, ince kaşlı, nazarı saniyede tebeddül eder. Elâ gözlü, boyalı sarı saçlı, ufak ağızlı, top çehreli*” bir endam-ı latif onu süzmektedir.

Birkaç gün servet-i hevesi unutarak mutlu olsa da hakikat karşısına dikilir:

*“Bu kadın, henüz kızdır. Hem de kibardan birinin kızıdır. Ona talip olan pek çok ağniyâzade var. Hâlbuki sen... Tarzında Hitap etmeye başlayınca Nedim artık o yâr-ı cana görünmemeye, onu unutmaya, yine evvelki âlemlerine dalmaya, mümkün mertebe tadil-i heves etmeye, gizli gizli ağlamaya, karar verdi. Fakat mümkün değil.”*dir.

Bir gün Galata’dan geçerken “*Kazanan üç yüz bin Frank alıyor. Yayan giden araba ile dönüyor.*” Şeklindeki hitabı duyunca bir bilet alır ve bütün ümidini bu bilete bağlar. Günlerce tatlı hayaller kurar.

Çekiliş sonuçlarını ilan eden gazeteyi aldığı anda heyecanından gözleri kararır. Kazanan numaranın kendisine ait olduğunu zannederek sarraf dükkânına koşar. Satıcı Nedim’i tebrik etmekle beraber numarayı kontrol eder. Bu esnada Nedim’in hayalinde “*Binlerce lira gözü önünde dönmeye, kasaların ağır kapakları açılmaya başlamıştır.* Lakin uğursuz bir ses:

“Bir numara sizi aldatmış.” Diye aks eder. Üstelik kendisini izlemekte olan insanlara karşı da komik duruma düşmüştür.

Aradan geçen zaman Nedim’in bu hayal kırıklığını unutturur.

2.1.4. BİR GECE

Hikâye birinci kişi ağzıyla anlatılan, tasvirlerle dolu kısacık bir anıdan ibarettir. Anlatım tekniğine bakılırsa bu yazara ait bir anıdır.

Yazar bir yaz gecesi sıkıntılı bir hâlde adada dolaşmaktadır. Sahilden çamlığa doğru yürüdükçe gecenin korkutucu sessizliğinde, çamların kokusunu, bir baykuş sesini, yankılanan bir çan çingirtisini, bir böceğin vızıltısını, bir kelbin havlamasını duyar. Uzaklarda Ada'nın meşaleleri yanmaktadır.

Çamlığın sonuna geldiğinde bir ağacın dibine oturur; uzaktaki Makriköy ve Ayastefanos'a bakarak sevgilisini düşünür. Sigarası bitince denizin dalgalarını izlemeye başlar.

Bu sırada gerilerden biri gelerek yanındaki ağacın aksi istikametine oturur ve şarkı söylemeye başlar. Beş dakika sonra ağaçların arasından bir kadın çıkagelir. İki birbirlerine sarılarak cilveleşmeye başlayınca yazar yerinden kalkar ve oradan uzaklaşır.

Birbirlerine sarılan bu iki vücudu görünce, benzer bir anısını hatırlayan yazarımız kendi kendine hayıflanır.

&&&

2.2. NÂKÂM

Eser, Malûmat gazetesinde tefrika edildikten sonra 1897 yılında kitap halinde yayımlanmıştır.

Hikâye, Büyükada'ya giden bir vapur üzerinden görülen hüzünlü bir sonbahar tasviriyle başlar. Vapurda yolculuk eden genç bir delikanlının fiziği ayrıntılarıyla tasvir edilir. Bu genç yirmi bir , yirmi iki yaşlarında, yakışıklı ve terbiyelidir. Dalgın ve endişeli bir ruh hali içerisinde.

Vapur Burgaz adasına gelince omzundan dürterek genci daldığı hayallerden uyandıran kişinin arkadaşı Ziya olduğunu öğreniyoruz. Anlatıcıya göre Ziya tıknaz, orta boylu, azaları birbiriyle uyumlu ve zeki görünüşlüdür. Bu karşılaşma iki genci son derece mutlu eder. Ziya, adının sonradan Kerim olduğunu öğrendiğimiz gencin dikkatini, kendisini izleyen bir kadına çeker. Anlatıcı bu kadının da uzunca fiziki

tasvirini yapar. Kerim bu bakıştan önce etkilenmezse de kadının kendisine tebessümü üzerine heyecanlanır, onunla ilgilenmeye başlar.

Anlatıcı hikâyeyi bırakıp araya girerek “tecrübe” üzerine bir takım bilgiler verir. *“Mektep, insanı ne kadar tecrübe-dide edebilir. O bir dershaneden ibarettir.”* Diyerek gencin bu yolda acemi olduğunu belirterek okuyucusuna vak’anın sonunu hissettirir. Anlatıcı hikâyeye dönerek Kerim’in ailesininden bahseder: Kerim’in babası vaktiyle ticarete zengin olmuş, vefatında büyük bir servet bırakmıştır. Validesi ise Kerim daha sütte iken tifodan ölmüştür. Hayattaki tek akrabası ninesidir. Genç yazları ninesinin yalısında kışları ise İstanbul’da oturmaktadır. Ninesi kerim’i çok sever, onun her şeyidir. Bütün hizmetini görür. Hayattaki tek arzusu torununu mürüvvetini görmektir. Anlatıcı “hayat”ta mutlaka bir faaliyet ve heyecan gerektiğini belirttikten sonra tekrar Kerim’e dönüyor. Kütüphanesinin baştan başa edebî kitaplarla dolu olduğunu, romantik yazılar kaleme aldığını fakat geçmişte yaşadığı bir hayl kırıklığından dolayı “aşka inanmadığını, şimdiki durumu geçici bir heves” olarak kabuk ettiğini öğreniyoruz.

Vapurdan indikten sonra iki genç, kadınları takibe başlar. Kadın arkasına dönünce Kerim heyecanından bayılacak hâle gelir. Yolda iki genç “güzelliğin nispi mi yoksa hissî mi” olduğunu tartışırlar. Kerim bir ara kadınlardan birini tanır gibi olur ama kadınlar eve girince muhavere başka mecraya girer bu mesele de kapanır.

Ziya, evine dönmek üzere olan arkadaşından, adada kalmasını ister. Kerim yapacak bir işi olmadığı için teklifi kabul eder. Saat on ikiye kadar bir tepede oturduktan sonra kayıkla gezmeye inerler. Kadınlarla tekrar karşılaşır. Gördükleri bir işareten cesaret alarak sabah dörde kadar kayıkla onları takip ederler. Dört günü, kadınlarla tekrar karşılaşmayı bekleyip, etrafta dolaşarak geçiren gençler sonunda umutlarını keser ve Kerim İstanbul’a dönmeye karar verir. Bindiği vapurda kadınlarla tekrar karşılaşır. Vapudan inince heyecan ve korku içinde kadınları tekrar izler. Mahmutpaşa Caddesinin تنها sokaklarına gelince kararsızlığa düşer tam geri döneceği sırada kadından aldığı bir işaret üzerine takibe devam eder. Nihayetinde kadınlara konuşmayı başarır, akşama kadar çarşıda onunla gezdikten sonra yalısına döner.

Geçen zamanda bu ilişki ilerler. Eyüp’te, Beyoğlu’nda Bazar Alman, Bonmarşe gibi yerlerde gezip muaşaka ederler.

Yazar, araya girip, gencin düşüncelerini okuyucuya yansıtırken, onun kısa süre önce nikâhlandığını fakat bu ilişki üzerine “velîme”yi uzatarak zevcesini bıktırıp kendisinden soğutmak istediğini öğreniyoruz.

Nikâhlısından ayrılma isteği bir süre sonra gelen bir mektup üzerine gerçekleşiyor. Mektupta, nikâhlısı bu ilişkiyi öğrendiği için evlilikten vazgeçtiğini söylemektedir. Kerim bu mektuba bir “talakname” yazarak mukabelede bulunur.

Sonradan adının Münibe olduğunu öğrendiğimiz yeni aşkıyla altı ay birlikte yaşarlar. İlkbahar mevsimi gelir. Kadının evlenme isteğine karşılık Kerim’in böyle bir niyeti yoktur. Bunun üzerine kadın tavrını değiştirir, Kerim’e karşı ilgisiz ve hırçın davranır bir süre sonra da onu tamamen terk eder. Bu davranış zaten hayat düzeni altüst olmuş, sınırları bozulmuş olan genci büsbütün çileden çıkarır. Ziya’nın bu kadın hakkındaki imalarına da kulak asmaz.

Bu sessiz bekleyiş genci bunaltır. Bir gece saat üçte kadının evine gider. Kadın onu iyi karşılar fakat namusunun tehlikeye düştüğünü, durumun böyle devam edemeyeceğini, evlenmeleri gerektiğini açıkça söyler. Kerim bunu memnuniyetle kabul edince durum tatlıya bağlanır.

Tanışmalarının yedinci ayında evlenip gerdeğe girerler. Genç hayatından memnundur. Fakat bir süre sonra etraftan karısının geçmişi hakkında kötü şeyler işitmeye başlar. Şüphe dayanılmaz bir hâl alınca kadının eşyalarını karıştır. Çekmecesinin altından bir mektup demeti bularak okumaya başlar. Bunlar aşk mektuplarıdır. Aralarında kendi mektupları olduğu gibi aynı tarih ve hislerle başkalarına da yazılmış mektuplar vardır. Sabaha kadar bunları inceler. Hayal kırıklığına uğrar ama neticede onu sevdiğine kanaat getirir. Hatta akşamüstü kadın eve gelince her şeyi unuttur.

Kadın, kendinden şüphelenildiğini fark edince kavga çıkartır. Daha önce yaptığı gibi Kerim’e karşı hırçın ve lakayıt davranır. Bu tavırlara dayanamayan genç, Münibe’nin evinden ayrılarak yalısına çekilir.

İki ay yalısında derbeder bir hayat sürer. Zihni sürekli onunla meşguldür; ama Münibe’nin kendisini aramasını bekler. Bu gerçekleşmeyince iyice içkili olduğu bir gece, kadının kapısına dayanır. Kapı açılır ama, kadın kendisine yalvarılmasını istediğinden başka bir odaya geçerek Kerim’le ilgilenmez gibi yapar.

Genç bu durumu gururuna yediremez, düştüğü hâl onun mantıklı düşünmesine engel olur. Belinden çıkardığı bir tabancayla kafasına sıkarak intihar eder. Düşerken başını iskemleye çarpar. Parçalanmış bir beyin, dışarı fırlamış gözler, açılmış bir ağız, kan içinde bir burun... Kadın asla unutamayacağı bu korkunç manzara karşında bir çılgılık atarak bayılır.

Gencin intihar etmesinin müsebbibi olan kadın bu ânı hiçbir zaman unutamaz. İki yıl sonra da vicdan azabından ölür.

Konu

Yazarın diğer hikâyelerinde olduğu gibi konu “aşk” üzerine olup son derece basittir. Hayal kırıklığı ve hüsrarla sona erer. Gerilim ve entrika en alt düzeydedir. Sonuç beklenildiği gibi olur.

Kişiler

Hikâyedeki kişilerin fiziki ve kişisel özellikleri okuyucuya hissettirilerek değil anlatıcı tarafından hazır bir şekilde verilmiştir. Kahramanların özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

Ahmet Rasim’in erkek kahramanları çalışkan ve yakışıklı kadınlar güzel ve cilvelidir. Bu güzellikleri en ince ayrıntısına kadar işler:

“Bu çehre cemal-i nisvân nokta-i nazarından hakikaten birinci derecede idi.

Sarı saçları ufak, latif, rüzgârın temasıyla mütemevvic, mühtezz, ferîze turrelerle alnına, kulaklarının üzerine dökülmüş, ince sarışın kaşları uzun kirpikleri, metanet-i nazarı mahvedecek derecede müessir, cazibeli tizniğâhlı elâ gözleri üzerinde bir vaz’-ı bedîî inhina göstererek kalmış, burnu, ufak, hafifçe solgun, beyaz, ortalarına doğru biraz kırmızı ruhsarına bir intizam-ı tam vererek ateşin dudaklarla mestur bir dehen-i nazik...¹¹

“... beyninde uluvv-i himmet, fikr-i ikdam, tezyid-i mesai, gibi şu asr-ı terakkinin menâfi-i mahsusası suret-i daimede cevelan ettiğinden geceleri hanesinde kendi odasına çekilir, mütalâat ve tetebbûat-ı cedide ile tezyin-i zat u vicdana çalışır.”¹²

Romantiktir.

¹¹ RASİM, Ahmet, **Nâkâm**, Malumat Matbaası, Kostantiniyye 1315, s. 2.

¹² RASİM, Ahmet, **Numune-i Hayal**, *İki Damla Gözyaşı*, Âlem Matbaası, İstanbul 1311, s. 1.

Şiirle ilgilenir, mehtaplı gecelerde kayıkla gezmekten hoşlanır. “Kütüphanesi baştan başa edebî kitaplarla doludur. “Okuduğu, arada sırada yazdığı şeyler dahi sırf-ı mücâzebât-ı kalbiye asârı üzerine”dir.

Hastalıklıdır.

“Kalp, biçare genci yine biraz örselemiş idi. Bazen boğulacak gibi bir hale gelerek inkıta’-ı teneffüsten mütevellit ıstırabât-ı müdhişeye düşer. Benzi kül gibi atarak daha iyisi reng-i rûyî bir ısfirâr-ı muvakkate uğrayarak sol tarafında darâbât-ı gayr-i muntazama da bulunan kalbinin darbe-i vâpesinine intizar eder. Yüzü ihtikân-ı dem-i alâiminin bakiye-i asârıyla biraz kızarmaya başladığı hengâmda gözlerinde birer ikişer hatt-ı hûninden maada bir şey görülmez. Parmakları, ekseriya dudakları raşedâr olur”¹³

Basit vak’alı gerilimden uzak olan bu eserde, ruhsal çözümlemelere hiç yer verilmemiştir.

Çevre-Mekân

Eserde bazı yer isimleri üç nokta işaretiyle (...) gösterilerek atlanmıştır. Bundaki amaç belki bilinmesini istememek belki de okuyucuyu meraklandırmaktır.

Realist bir çevre-mekân tasviri yoktur. Yazar, tasvirleri konuyu dramatize etmek için romantik bir söyleyişle yapmıştır.

Hikâyede iç mekâna dair tek ayrıntı gencin kütüphanesinin kitaplarla dolu olduğunun belirtilmesidir. Dış mekân ise sadece Mahmutpaşa, Beyoğlu, Kadıköy Büyükkada, Burgazada, Heybeliada gibi yer isimleriyle Bonmarşe, Bazar Alman gibi dükkân isimleri; yalı, ev, vapur, kayık, bahçe gibi genel kavramlardır.

Bu hikâyede geçmese de özellikle Göksu, gönül macerası arayanların kayık içerisinde birbirlerine kur yaptıkları, anlamlı bakışların atıldığı, aşkların başladığı bir eğlence mekânı olarak karşımıza çıkar.

Zaman

Eserin basıldığı tarih 1897’dir. İstibdat döneminde yazıldığı için konu seçiminde sansürün etkisinin olduğunu düşünebiliriz.

¹³ A.g.e., s. 17.

Hikâyede sosyal zaman olarak 19. yüzyılın sonundaki -Tanzimat Dönemini- Türk toplumunu anlatılır. Bu dönemde batılılaşmanın etkisiyle kadın-erkek ilişkilerinde nispeten rahat bir ortam var. Toplum muhafazakâr değer yargılarından bir kısmını kaybetmiştir. Kadınlar para için, erkekler teskin-i emel için evlilik dışı ilişkiler yaşamaktadır.

Zaman genelde kronolojik olmakla birlikte kahramanların geçmişini anlatmak için geriye dönüşler ve zaman atlamaları da yapılır.

“Aradan iki ay geçmiş idi ki...”¹⁴

Yazar romantik duyguları daha iyi verebilmek için özellikle mehtaplı geceleri; aşk ve sevdâ manzaraları çizmek için de bahar mevsimini ve mesire yerlerini tercih eder.

Bakış Açısı

Ahmet Rasim’in “okuyucuyu bilgilendirmek ve onu kendi fikirleri doğrultusunda yönlendirmek” gibi bir amacı vardır. Hikâyelerinde kötü kadınlarla düşüp kalkmanın insanı felakete düşüreceğini, her konuda olduğu gibi aşkta da ölçülü olmak gerektiğini anlatmak ister. Fakat bu didaktik yaklaşım bazı kusurları da beraberinde getirir.

Bunları sıralayacak olursak:

Araya girip açıklamalar yapar.

“Biçare! Henüz bu âlemin acemisi olduğundan mı nedir kadının ekser sualini cevapsız bırakıyor, yolda yan yana veyahut önde yürüdüğü zamanda bile kızarak şu hâlden biri iştibah ettiği hâlde kadının namusuna leke süreceğini düşünerek yürüyordu.”¹⁵

Bazen taraf tutar, kahramanlarına karşı hislerini belli eder:

“Zavallı kadın! Artık hayatın hadd-i gayesine vardığı cihetle evde erkek namına gördüğü genci garip tebessümler, tatlı sözlerle alkışlar. İstikbal eder.”¹⁶

Vak’anın sonunu okuyucuya sezdirir.

“Asabiyet-i müfrite bu gencin mâhî-i hayatı olacak gibi görünüyordu.”

¹⁴ RASİM, Ahmet, **Nâkâm**, Malumat Matbaası, İstanbul 1315, s. 56.

¹⁵ A.g.e., s. 24.

¹⁶ A.g.e., s.13.

Bu münazaa müthiş bir netice ile hitam-pezir olacak idi.”¹⁷

Anlatmak istediğini hissettirmez doğrudan verir.

*“Nefse itimat en büyük gaflet olduğunu herkes tasdik eder de yine vazgeçemez.
Bir roman insana ne öğretebilir?”¹⁸*

“Bazı fikir gariptir. İnsan yalan olduğunu hisseder de yine inanır. Bu bir nevi tesellidir.”¹⁹

---

¹⁷ A.g.e., s.49.

¹⁸ A.g.e., s.11.

¹⁹ A.g.e., s.51.

3. FIKRA VE MAKALELERİN FİKİR AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yazılarına bakarak diyebiliriz ki Ahmet Rasim'in en önemli tarafı gazeteciliğidir. Onun gazete ve dergilerdeki yazılarını bir bütün olarak incelemek gerekir. *Cidd ü Mizah ve Gülüp Ağladıklarım* adlı eserler de gazete yazılarından seçilmiş derlemeler olduğundan bunları tür bakımından gruplandırmak birtakım karışıklıklara neden olacaktır. Bu yazıların hepsine röportaj tarzındaki kalem faaliyeti olarak bakmak yerinde olur.²⁰ Röportaj terimini ise “yazarın bir kimseyle görüşme biçiminde hazırladığı yazı anlamında değil, bir konuyu inceleyip araştırarak ve kendi görüşlerini de katarak oluşturduğu gazete yazısı anlamında algılamak gerekir.

Cidd ü Mizah, üstadın Balkan Savaşları'nın yaşandığı günlerde (1912- 1913), çoğunluğu Tasvir-i Efkâr'da yayımlanmış yazılarından derlenmiştir. 57 makaleden oluşur. 1918'de kitap olarak basılan eserde yazılar kronolojik olarak sıralanmamıştır. “*Cidd ü Mizah*” aynı zamanda, yazarın bir dönem bu gazetede sütununun da başlığı olmuştur. Bunlar görünüşte mizahî, arka planda ise ciddî yazılardır.

Gülüp Ağladıklarım ise, Ahmet Rasim'im Mütareke Döneminde (1918- 1919) Yeni Gün, Zaman ve Vakıf gazetelerinde yayımlanan yazılarından derlenmiştir. 95 makale ve fıkradan ibaret olan bu eser 1926 yılında basılmıştır. Eserde İstanbul'un şahsında Birinci Dünya Savaşından yorgun çıkan Türk milletinin ruh hali yansıtılmaya çalışılmıştır.

Kitaplardaki yazıların seçiminde hangi kriterlerin dikkate alındığını bilemiyoruz. Ancak kitapların basıldığı tarihlerde ülkemizdeki kaos ortamı düşünüldüğünde bir fikir sahibi olabiliriz. Diyebiliriz ki yazıların içerik açısından ortak bir noktası vardır: Hepsinde, Türk halkına yönelik düşman karşısında tek vücut olmaya ve direnişe bir çağrı vardır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi yazıları “tür yada dönem açısından gruplandırarak” ya da “eser bazında” tahlil etmeye çalışırsak sağlıklı sonuçlara ulaşamayız. Bu nedenle yazıları sadece konusuna göre başlıklara ayırarak ele alınan fikirler bakımından incelemeyi tercih ettik.

²⁰ AKTAŞ, Şerif, **Ahmet Rasim**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.56

3.1. EDEBÎ KONULAR

3.1.1. LİSANIMIZ

Lisanımızın karışıklığı bir yazar olarak Ahmet Rasim’i doğrudan ilgilendiren bir sorundur. *Yazara göre “üç çeşit imla”* mız tek bir esasa bağlanmalıdır.

“*Lisanımız*”²¹ adlı makalede “*Hocamız azimet eyledi.*” örneğini vererek tek alfabetesi, üç ayrı imlası olan bir dil kullandığımızdan şikâyet ediyor. Lisanımızda büyük bir inkılap yapılması ve meseleye de harflerin yazılışından başlanılmasını gerektiğini dile getiriyor. Ortak bir lisan ve tarihin bir milletin tutkalı olduğunu, bundan mahrum olanların medeni bir millet sayılamayacağını iddia ediyor.

“*Lisanımızın Islahı*”²² adlı yazıda yine imlamızın düzenlenmesini, üç çeşit imlanın tek bir esasa bağlanmasını istiyor. Yazara göre lisanımız bugünkü haliyle “Babil Kulesine” benziyor. Medeni bilgilerimiz arttıkça lisanımız da buna paralel olarak gelişecektir. Bilimsel terimler her lisanda ortak olarak kullanılabilir.

Siyasetin dil üzerindeki etkisi “*Yah- Yes!*”²³ makalesinde örneklerle anlatılıyor. Bu sözcüklerden “yah” Almancayı, “yes” İngilizceyi temsil ediyor. Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında ülkemizdeki Alman etkisi savaşın sonunda yerini İngiliz etkisine bırakmıştır. Politik ve askeri gücün dil üzerindeki etkisi kaçınılmazdır.

“*Yeni Dostluklar Muhadenetler*”²⁴ de birbirlerine yaklaşmak arzusu içindeki milletlerin birbirlerinin dillerini öğrenme çabası Rum ve Ermeni iki arkadaşla anadilleriyle konuşturularak anlatılır. Bu yakınlık ister çıkar, ister dostluk amacıyla olsun anlaşmak için ortak bir dil şarttır.

3.2. KÜLTÜREL KONULAR

3.2.1. AİLE

Ahmet Rasim, meftunu olduğu içki âlemlerinden dolayı ailesini epeyce ihmal etmiştir. Bu ihmal, bazen aylarca evine uğramamak, hovardalık için ayrı ev açmak

²¹ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 117.

²² A.g.e., s.42.

²³ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 119.

²⁴ A.g.e., s.40.

gibi sorumsuzluk hatta ihanet derecesine kadar varmıştır. 17 yıl beraber yaşadığı eşi Sadberk Hanım, öldüğünde 36 yaşında olan yazar bir daha evlenmemiştir.

Bütün bunlara bakarak Ahmet Rasim'in aile hayatının sıkıntılı geçtiğini, yazarın kayıt altına alınmaktan hoşlanmadığını söyleyebiliriz. Bu durumunu yazılarına da yansıtmıştır.

Bazı yazılarında ise olumsuz gibi görünen aile tabloları sergileyerek, ailede içerisinde böyle tatsızlıkların zaman zaman yaşanabileceğini, önemli olanın sorunları büyütmeden, karşılıklı anlayış içerisinde çözmek gerektiğini göstermek istemiştir.

Yazar "*Cız ile Vız!..*"²⁵ adlı fıkrada, kadınla dalaşmanın tek yolunun evden kaçmak olduğunu ama bunun da bir çözüm olmadığını anlatmak ister.

"*Salıvermedi!..*"²⁶ de evini ihmal edip sürekli gezen bir kadının kocası tarafından sonunda boşanması hikaye edilir. Yazar, *kişiler sorumluluklarını ihmal etmemelidir*, imasında bulunur.

"*Ufak Bir Monolog*"²⁷ karşılıklı diyaloglarla işlenmiş bir karı-koca münakaşasıdır. Ailesini geçindiremeyen bir adamı durumu ve hanımının bitmeyen istekleri mizahi bir üslupla anlatılır.

"*Filozofun Sopası*"²⁸ kadınların ince ve çeşitli nedenlerle ortaya çıkan olumsuz taraflarını dile getiren bir yazıdır. Kadınlar bazen hiç sebepsiz sızlanırlar. Yazara göre bazı kişiler bu durumun çözümünü "sopa"da bulur.

3.2.2. BASIN-YAYIN ve GAZETECİLER

Ahmet Rasim, basın-yayın âlemine girmesi yanına sık sık uğradığı Beyazıt'ta bir kitapçı dükkânı bulunan Kırkor yardımıyla olur. Çevirisini yaptığı "*Yolcu*" isimli Fransızca bir manzumeyi Kırkor'a okur. Yazıyı beğenen Kırkor zarfın üzerine kısa bir not yazarak bunu A. Midhat Efendi'ye götürmesini ister. Ertesi gün tercüman-ı hakikatte bu çeviri yayımlanır. Ahmet Rasim hayatının 48 yılını basın-yayın dünyasında geçiren bir gazeteci olarak bu yazılarda dönemin basın-yayın merkezi olan "Babıali" caddesindeki çalışma hayatını ve belli başlı yazarları anlatmıştır.

²⁵ A.g.e., s. 129.

²⁶ A.g.e., s. 43.

²⁷ A.g.e., s. 135.

²⁸ RASİM, Ahmet, *Cidd ü Mizah*, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 113.

“*Ah!.. Efendim düğâh!*”²⁹ makalesinde, çağrıldığı bir düğünde kendisinden “şinanay” çalması istenen bir Mevlevi dedesinin başına gelen talihsizlikler anlatılır. Yazının arka planında ise basın vardır. Basında çıkan her habere itibar edilmez, her yazılan okumaz, her gerçek yazılmaz.

“*Benim Beyanatım!*”³⁰ yazısında üstat, şunun bunun lafını dinlemekten gına geldiğini, memleketin ana davalarının ortada kaldığını söyler. Yazar, ülkemizle ilgili konularda yetkili kişilerin gereken açıklamaları yapmamasını, haberin yabancı basından öğrenilmesini ve kesin olmayan haberlerin gerçekmiş gibi verilmesini eleştirir.

“*Humar-ı Matbuât!..*”³¹ta Tıflî’ye ait bir nükte anlatıldıktan sonra yazma hürriyetinin ancak sansür uygulandıkça değer kazandığını böyle hür bir ortamda basının görevini yerine getiremediği belirtiliyor.

“*Isırır Oğlum, Isırır!*”³²da basının dördüncü kuvvet olarak haddini aştığını, görevi olmayan işlerle ilgilendiğini, yargının görevine dahi müdahale ettiği belirtiliyor. Bu gibi durumların basını komik duruma düşürdüğü iddia ediliyor.

“*Bekçi ile Ben*”³³ yazısında Ahmet Rasim, bekçinin uyarmasıyla basın arasında bağlantı kuruyor. Bekçi yangının nerede olduğunu bir türlü anlatamadığı gibi bizim basınımız da memleket dahilinde olanlardan haberdar değildir. Bizimle ilgili haberleri ancak yabancı basın aracılığıyla yarım yamalak öğrenebiliyoruz. Hükümet basına gereken bilgiyi vererek kamuoyunu aydınlatmalıdır.

“*Kabine ve Matbuat*”³⁴ Hükümet ve basın ilişkilerinin anlatıldığı yazıda yalan yanlış haberlerin basında yer alması istenmiyorsa hükümetin mutlaka basına bilgi vermesi isteniyor.

3.2.3. EĞİTİM

Ahmet Rasim’in ısrarla üzerinde durduğu meselelerden biri de milli eğitimimizin plansızlığı ve yetersizliğidir. Eğitim araç gereçleri, uygulamaları, öğretmen-öğrenci ilişkileri mutlaka ikellikten kurtarılmalıdır.

²⁹ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 90.

³⁰ A.g.e., s. 60.

³¹ A.g.e., s. 121.

³² A.g.e., s. 32.

³³ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 151.

³⁴ A.g.e., s. 120.

Bir milletin geleceği ve özgürlüğü için güçlü bir ordu ne kadar lazımsa kalkınmamız için de iyi eğitilmiş bir nesil gerekir.

“*Bir Tasavvurun Devr-i Tekâmülü*”³⁵ yetim kızların okutulması için bir darüşşafaka tahsis edilmek istendiği haberi üzerine yazılmıştır. Geleceğimizin teminatı olan gençlerimizi yetiştirecek olan kızlarımızın mutlaka okutulması gerekir. Bu imkânı bulamayanlar için mutlaka yeni müesseseler açılmalıdır. Devletimizin imkânları yeterli olmuyorsa herkes elinden gelen fedakârlığı yapmalıdır.

“*Hoca!*”³⁶ okul anılarından eğitim konularına giden bir yazıdır. Özellikle öğretmenler üzerinde duruyor. Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde “koru” değil karşılıklı saygı ve sevgi hakim olmalıdır.

“*Müdafa-i Milliye’de Muavenet-i Tahsiliye Şubesi*”³⁷ Bulgarların eğitim yoluyla nasıl kalkındığı anlatılarak bizim de böyle bir yol izlememiz gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca eğitime yardım konusu ele alınmıştır. Yazara göre eğitilen gençler de şuurlu olarak memleket savunmasında ve kalkınmasında yerini alacaklardır.

“*Vatan-cüda Bir Kütüphane*”³⁸ makalesine göre gençliğin kahve köşelerinden kurtarılarak yetiştirilmesi ve ülkenin kalkınması için kütüphanelerin canlandırılması gerekir.

“*Bir Gençten Aldığım Ders*”³⁹ Üstadın Bulgaristan’dan bir gençten aldığı mektupta, Bulgarların genç kuşağı nasıl yetiştikleri anlatılıyor. Yazar da bu mektubun etkisi altında Türk gençlerini nasıl yetirmek gerektiğini düşünüyor. Gençliğin eğitimi geç kalınmadan üzerinde durulması gereken ciddi bir meseledir.

“*Ninni ile Şarkı*”⁴⁰ başlıklı yazıda, ninnilerimizdeki mistik havanın çocuklarımıza ve ev halkına tesirlerinden bahsediliyor.

Yazar ninni ve şarkılarımızın anlamlı sözlerden oluşması gerektiğini belirtiyor. Çocuklarımızı yetiştirirken onlara milli duyguları aşılacak; ahlaki ve dünyevi donanımlarını geliştirecek bir eğitim verilmelidir.

---

³⁵ A.g.e., s. 139.

³⁶ A.g.e., s. 24.

³⁷ A.g.e., s. 60.

³⁸ A.g.e., s. 39.

³⁹ A.g.e., s. 11.

⁴⁰ A.g.e., s. 69.

3.2.4. **MUSİKİ ve MUSİKİŞİNASLARIMIZ**

Darüşşafaka'da okurken Zekâi Dede'den musiki dersi alan Ahmet Rasim yeteneği olduğu bu alanda bilgisini daha da artırmıştır. 70 kadar şarkı yapıp bestelemiş olmasına rağmen bunlar, birkaçı hariç günümüze ulaşmamıştır. Herkesin bildiği "*Sakın Geç Kalma Erken Gel*" şarkısı bunlardan biridir.

İncelediğimiz eserlerde musiki daha çok bir fon olarak yer alıyor. O dönemde bir musiki piyasası gelişmemiş olduğundan zaten amatör olan sanatçılar maddi sıkıntı içinde yaşayıp ölmektedir. Yazılarda musikiden ziyade musikişinaslarımıza hakkettikleri değerin verilmeyişi üzerinde durulmuştur. Bu sanatçılarımızdan Kemancı Tatyos ve Kemeñeci Vasil yazarın yakın dostu olduklarından ayrı bir öneme sahiptir.

"*Tatyos Efendi Ekserciyan*"⁴¹ klasik musikimizde önemli yeri olan Tatyos'un ölümü üzerine yazılmıştır.

Eserlerde adı geçen musikişinaslarımızla ilgili ayrıntılı bilgilere "Adı Geçenler" bölümünde yer verileceği için burada üzerinde durmayacağız.

3.3. SİYASÎ KONULAR

3.3.1. SİYASET ve SİYASETÇİLER

Politik siyasetten mümkün olduğunca uzak durmuş olan Ahmet Rasim'in bazı yazılarında siyasî konular ağırlıktadır. Üstat memleketin en zor günlerinde kıyasıya yaşanan bu siyasi çekişmelerde taraf tutmamıştır. Aksine siyasilere, vatanın menfaati için kişisel çıkarları bir kenara bırakmaları için birlik çağrısında bulunmuştur.

48 yıllık basın hayatının 24 yılını istibdat döneminde geçiren Ahmet Rasim yönetimlerle pek sorun yaşamamış, bir iki istisnanın dışında yazıları sansüre uğramamıştır. Böyle olmakla birlikte kalemini asla çıkarı için kullanmamış, doğruluğuna inanmadığı konularda "yaltaklık" yapmak yazı yazmamıştır

"*Duman*"⁴² fıkrasında seçim kazanıp makam elde etmek için her türlü kılığa giren iki yüzlü siyasetçiler eleştiriliyor.

⁴¹ A.g.e., s. 51.

⁴² A.g.e., s. 175.

“İttihat ve Terakkiye”⁴³ de yazar daha önceleri vatana hizmet etmiş bu partiye tavsiyelerde bulunuyor. Parti yöneticilerinden içlerindeki hainleri atarak ve samimi bir şekilde çalışarak vatan için daha büyük hizmetler yapmalarını istiyor.

“Vatan Yemini”⁴⁴ makalesine göre Rumeli’deki kanla yoğrulmuş topraklarımız şimdi düşman elinde kalmıştır. Yazara göre vatan beceriksizlerin ve ahlaksızların elinde olduğu için bu duruma düşmüştür. Yazı şu cümleyle bitiriliyor: “Sen misin, sen misin, yetim vatan?”

“Çık Dışarı!..”⁴⁵ yazısında politika kelimesinin dilimizde yaltaklanma ve riya anlamlarında kullanıldığı belirtilir. Yazara göre düşmanla menfaat birliği yapan politikacılar vardır. Ama asıl marifet ülke çıkarlarının her şeyin üstünde tutulmasıdır.

“Fırar Hakkında”⁴⁶ savaşın bitiminde ülkeden kaçan paşaları, beyleri mizahi bir dille eleştiren bir yazıdır. Ülkeyi gereksiz yere savaşa sürükleyenler bunun hesabını vermek yerine yurtdışına kaçarak vatana ihanet etmişlerdir.

Makalede; devlet yönetimi, devletin başına geçenlerin büyük ümitlerle gelip başarıya ulaşamamalarının nedenleri, fıkralarla devleti kemiren bir hastalık olan “yolsuzluk” a da göndermeler var.

“Mana-yl İstifa”⁴⁷ yazısında 12 yıldır bir türlü öğrenip uygulayamadığımız “Meşrutiyet, istibdat döneminde uygulanması sakıncalı olan “istifa” kavramını yozlaştırmıştır. Memlekete her türlü kötülüğü yapanlar istifa edip yakasını kurtarıyor. Yazar “İstifa tereyağından kıl çeker gibi sıyrılmak mıdır?” diye soruyor.

3.3.2. YÖNETİM ve İŞ POLİTİKAMIZ

Ahmet Rasim bu başlık altında topladığımız yazılarında:

Resmî kurumlarımızın verimli bir çalışma düzeninin olmadığını, plan yapılmadığını, gereksiz açılan kadrolar nedeniyle devletin zarara uğratıldığını; iş bölümü yapılmadığından kişilerin belli bir sorumluluğu olmadığını, dolayısıyla da kimseden hesap sorulamadığını belirtilir.

⁴³ A.g.e., s. 145.

⁴⁴ A.g.e., s. 154.

⁴⁵ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 224.

⁴⁶ A.g.e., s. 117.

⁴⁷ A.g.e., s. 142.

“*Ve Mine-l garâib!*”⁴⁸ de devlet mekanizmasında yeterli tayin konusu anlatılıp artık kişiye göre iş zihniyetinden vazgeçilmesi gerektiği belirtilir. Üstat, resmî kurumlarımızın çalışma düzenini, gereksiz açılan kadroları, bu kadroların belli bir işinin olmamasını eleştiriyor.

“*İstanbul Neresi?*”⁴⁹ yazında İstanbul’u tanımadığımız; içinde doğan, büyüyen insanlarımızın dahi bu şehri bilmedikleri dile getirilerek belediyenin ayrıntılı bir rehber yayınlamasının artık kaçınılmaz bir zaruret olduğu vurgulanıyor. Yönetici ve halk olarak yaşadığımız ülkeyi her yönüyle çok iyi tanımalıyız.

“*Rükûb ve Nüzûl*”⁵⁰ makalesinde her işin bir usulü olduğunu, bilmeyen için en kolay işin bile zor olacağı örneklerle anlatılır. “Her iş ehline verilmelidir.” düşüncesi vurgulanır.

“*Muamele Mücamele*”⁵¹ yazısında devlet yönetiminde göze batan ayrılıkları eleştirir. Bir yanda kanunlar diğer yanda mücamele (iyi geçinme) anlayışı ülkede hoşnutsuzluklara neden oluyor. Azınlıklara ayrıcalık tanınmamalıdır ya da onlara verilen haklar kendi insanımıza da verilmelidir.

“*Borç*”⁵² makalesinde yazar yeni bir borç altına gireceğimize işaret ediyor. Bu diğerlerine benzemeyen bir borçtur. Hem borçluyuz hem alacaklı. Parayı bir elimizle alıp diğer elimizle vereceğiz. “Kapitülasyonlar”ın zararları ve “düyunu umumiye” yönetiminin devlet içinde devlet gibi çalıştığı anlatılmaya çalışılıyor.

“*Devam*”⁵³ da memurların işe devam durumu, ilginç olay ve hikayelerle dile getiriliyor. Yeni yönetim işe devam mecburiyeti getirerek iyi bir başlangıç yapıyor ama bu yeterli değildir. Memurlar arasında iş bölümü yapılmalı ve yapılan işten bir verim elde edilmelidir.

“*Hal ve Kalimiz*”⁵⁴ makalesine göre dış ülkeleri tanımıyoruz, oralarda kendimizi tanıtamıyoruz; dışarıya gönderdiğimiz görevliler bu işe gerekli önemi vermiyorlar veya sözlerinde durmayıp randevularına zamanında gitmiyorlar. Yabancılardaki iş disiplini ve randevu sadakati bizim devlet ricalinde bulunmuyor,

⁴⁸ A.g.e., s. 140.

⁴⁹ A.g.e., s. 20.

⁵⁰ A.g.e., s. 51.

⁵¹ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 191.

⁵² A.g.e., s. 158.

⁵³ A.g.e., s. 29.

⁵⁴ A.g.e., s. 199.

bizimkiler için zamanın hiçbir önemi yok. Batıdaki iş ahlakını ve söz sadakatini insanımıza benimsetmeden kalkınmak mümkün değildir.

“*Hükümet ile Biz*”⁵⁵de yazar, hükümet ile vatandaşlar arasındaki ilişki üzerinde duruyor. Ülkenin ilerlemesinin, kalkınmasının, iyi düşünülmüş, iyi hazırlanmış ve aksatmadan uygulanacak kanunlara bağlıyor. Prensiplerden yoksun bir hükümetin olumlu sonuçlar alamayacağına, devamlı değişen hükümetlerin prensiplere sadık kalmadıkça bir şey yapamayacağına işaret ediyor.

“*Muamma-yı Mesuliyet*”⁵⁶ makalesine göre, artık yapamayacağımız işlerde “Ben bu iş beceremem, becereceğimi aklım kesmiyor da onun için kabul edemiyorum”, diyebilmeliyiz. Aldığımız sorumluluklarımızı da yerine getirmeliyiz.

3.4. SOSYAL KONULAR

3.4.1. ADALET

“*Adliye mi? Davam Yok*”⁵⁷ fıkrasında bilhassa köylülerimizin, köylerimizin ilçe ve illerde sürüp giden davaları bir anekdotla gündeme getiriliyor. Ülkemizde haksızlığa uğrayan kişinin davacı olması; yıllarca mahkemelerde sürünmesi ve varını yoğunu harcaması demektir. Adaletin zamanında tecelli etmesi ve haklıyı mağdur etmemesi gerekir.

3.4.2. DAYANIŞMA

“Az söz çok iş” sözü yazarın ısrarla vurguladığı bir prensiptir. Herkes kahve köşelerinde, evde, sokakta: “Ben bir (...) olsam şöyle yapardım, böyle yapardım.” diye konuşuyor. Üzerimize vazife olmayan bu gereksiz konuları bırakıp kendi işimizi yapmalıyız. Millet ve devlet olarak bir amaç birliği içinde olmalıyız. Özellikle bizi parçalamak için fırsat kollayan harice karşı saflarımızı sınıksız tutmalıyız.

“*Eski Yeni Politika*”⁵⁸da düşmanlarımızın bize karşı yeni politikası anlatılmış. Eskiden yalan söylüyorlardı şimdi yalanı gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Biz halk olarak, memleketimiz için çalışanların işine karışmamalı, onlar hakkında ileri geri

⁵⁵ A.g.e., s. 56.

⁵⁶ A.g.e., s. 202.

⁵⁷ A.g.e., s. 190.

⁵⁸ A.g.e., s. 73.

konuşmamalı, kötü söylentilere kulak asmamalıyız. Din ve millet için iyi niyetle çalışmalıyız ki bu yalanlar gerçek olmasın.

“*Akd-i Sulh*”⁵⁹ Ahmet Rasim bu yazıyı balkan savaşını sonunda ve Londra barış komisyonunun toplandığı sırada yazmıştır. Yazara göre İstanbul ve Ankara’dakiler omuz omuza vermeli ki barış masasında elimiz kuvvetli olsun...

“*Hilal ve Salib*”⁶⁰ makalesindeki düşünceleri ise şöyle sıralayabiliriz: Tarih boyunca hilal-salip kavgası olmuştur ve olacaktır. Eğer biz güçlü olursak saliple (Hristiyanlarla) barış içinde yaşayabiliriz. Aramızda çekişmeye devam edersek düşman bizi yok etmek için fırsat kollayacaklardır.

“*Ah! Olsaydım!..*”⁶¹ Kurtuluş savaşının içerisinde bulunduğumuz şu günlerde geçimsizlikleri, günlük çıkarları bırakarak yok olmak üzere bulunduğumuz şu günlerde birleşmemiz gerekir. Yazıda “Ben şu makamda olsaydım ...” demenin faydasızlığı dile getiriliyor.

“*Düttürü Leyla*”⁶²da Ahmet Rasim, horozun ötüşünden yola çıkarak milletimizi fikren ve ruhen birlik fikrine götürüyor. Birlik ve yek vücut olma tek çözüm yoludur.

“*Yine Kavuk Meselesi*”⁶³ fıkrasında “Düşmanlarımızın kaderimizi belirlemekte olduğu şu zamanda kişisel çıkarları bir yöne itip, kavuğu önümüze alarak kaybettiklerimizin ve kazanabileceklerimizin hesabını yapalım; birleşelim ve çalışalım.” tavsiyeleri dile getirilmektedir.

3.4.3. ESNAFLAR

“*Cem’iyyet-i İşân*”⁶⁴da esnaf dayanışması ve dürüstlüğüne dair düşünceler aktarılmıştır. Ekonomik kalkınma için esnaf birlikleri oluşturulmalıdır.

“*Oynar Oynar!..*”⁶⁵ fıkrasında esnafın malını satarken dürüst olması gerektiği hatırlatılır.

⁵⁹ A.g.e., s. 147.

⁶⁰ A.g.e., s. 180.

⁶¹ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 29.

⁶² A.g.e., s. 156.

⁶³ A.g.e., s. 145.

⁶⁴ A.g.e., s. 54.

⁶⁵ A.g.e., s. 195.

“*Bolşevikî Nazariyesi*”⁶⁶ ne göre her millet kendi mukadderatını tayin etmekte nasıl haklı ise her sınıf tüccar da kendi malının fiyatını belirlemekte özgür olmalıdır.

“*Sucuda Bir Temaşa*”⁶⁷ da İstanbul’da görülmesi sıradan olan olayların resmi çizilmiştir. Satıcı müşteri ilişkilerinin karşılıklı güven ve anlayış içinde yürümesi gerektiği vurgulanmıştır.

3.4.4. FUHUŞ

İstanbul’un aşüftelerinden ve hovardalıktan “*Son Hovardalığım!..*”⁶⁸ ve “*O Ne Bakış İdi?*”⁶⁹ başlıklı yazılarda bahsedilmiştir. Yazar, savaş nedeniyle İstanbul’da fuhşun arttığını, sokak aralarında bile yaşı küçük kızların bu işi rahatça yaptığını gözlemlerine dayanarak anlatıyor.

3.4.5. GAMMAZLIK

“*Ayine-i Gammaz*”⁷⁰ adlı yazıda dünyanın kurulduğu günden beri bir türlü önüne geçilemeyen gammazlık ve son döneminde gammazlığı meslek ve sanat haline getirenler üzerinde durulmuştur. Ayrıca istibdat dönemindeki hafiyelik kurumuna göndermelerde bulunuyor. Daima, etrafımızda böyle kişilerin olabileceğini düşünerek hareket etmeliyiz.

3.4.6. GİYİM

Günümüz açısından bakıldığında “giyim” kültür bahsinde incelenmesi gereken bir konudur. Ancak bu konu yaşanan dönemin sosyal bir meselesidir.

Giyim, Ahmet Rasim’in dikkatini en çok çeken ayrıntılardan biridir. Eserlerinde yer verdiği kadın erkek, zengin fakir, amir memur, efendi zibidi, genç yaşlı, küçük büyük... bütün tiplerin kılık kıyafetlerini kişiliklerini yansıtabilecek ayrıntılarla anlatmıştır. Bu ayrıntılar aynı zamanda dönemin kültürünü ve zevkini yansıtan değerli kaynaklardır. Şüphesiz bu başarısında dikiş dikerek evini geçindiren annesinden öğrendiği bilgilerin payı büyüktür.

⁶⁶ RASİM, Ahmet, *Cidd ü Mizah*, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 215

⁶⁷ A.g.e., s. 89.

⁶⁸ RASİM, Ahmet, *Gülüp Ağladıklarım*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 78.

⁶⁹ A.g.e., s. 36.

⁷⁰ RASİM, Ahmet, *Cidd ü Mizah*, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 124.

Ahmet Rasim, diğ er konularda oldu ğ u gibi giyimde de ifrat ve tefritten kaçınılması gerektiğ i düşüncesindedir. İnsanların elverdiğ i ölçüde temiz ve güzel giyinmek gerekir. Kadınlar da dikkat çekecek biçimde kapalı ya da açık giyinmemelidir.

“*Bir Hatıradır Kalan Nihayet*”⁷¹ yazısında kadınlarımızın yeni modaları kendilerine göre uygulamalarına ve erkeklerin bu değ iş iklik içindeki yerine değ inilmiştir. Yazar, abartılı makyajın insanı düşürdü ğ ü gülünç halleri yaşadığı bir anıyla birlikte vermiştir.

Aşağıdaki örneklerde de görüleceğ i gibi bu yazılarda daha çok kadın giyimi üzerinde durulmuştur.

“*Bir Mesele-i İçtimaiye*”⁷² fıkrasına göre bir dönem toplumumuzda giyilmesi normal kabul edilen entarinin artık sokakta giyilmesi yasaklanmıştır. Batı tarzı bir toplum oluşturma aşamasındaki yöneticilerimiz iş e -maalesef- ş ekilden başlamışlardır.

Bazı yörelerde kadınlar kendilerine alıcı gözüyle bakılmasını önlemek için çirkin şeyler giyerler. Toplumun genelinde ise kadınlar giderek daha açık saçık giyinmeye başlıyorlar. Yazara göre her iki şek il de toplum için olumsuz örneklerdir. “*Kıyafet-i Nisvan*”⁷³ yazısında her iki duruma da uygun anılara yer verilmiştir.

“*Vesikasız*”⁷⁴ makalesine göre Birinci Dünya savaşı uzadı ğ ı için her şey vesikaya bağ lanmıştır. Kıyafetler için de bir belge yayımlanır. Yazıda “Ne kadar imkânsızlıklar içinde olsak da adabımuâş erete aykırı giyinmemek gerekir” düşüncesi hakimdir.

3.4.7. HAYVANLAR DÜNYASI

Ahmet Rasim’in eserlerinde zengin bir hayvan dünyası vardır. Yaş adığı dönemin Türk toplumunda özellikle at, eş ek, deve gibi yük ve binek hayvanları hayatın önemli bir parçasıdır. Yazar, hayvanları bazen aslî bazen de dekor unsuru olarak kullanır. Kuşlar, köpekler, tavuklar, inekler, böcekler genellikle dekor unsuru

⁷¹ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 133.

⁷² A.g.e., s. 231.

⁷³ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Ş ems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 128.

⁷⁴ A.g.e., s. 224.

olarak kullanılan hayvanlardır. Kedi ise daha çok kişi olarak karşımıza çıkar. Ahmet Rasim'in hayvanlara yaklaşımını ise "merhamet" kavramıyla ifade edebiliriz.

"*Düttürü Leyla*"⁷⁵ ve "*Tabiatın Bir İki Sesi*"⁷⁶ adlı yazılarda horozların çıkardığı seslerden yola çıkılarak sansür ve siyasîler üzerine fikirler serdedilmiştir.

"*Eşek Davası*"⁷⁷nda eşek adının yerinde kullanılmadığından onlara haksızlık edildiğinden bahsediyor. Yazıya göre eşekler bir dönem insanın en önemli yardımcısıydı. Şimdi ise bu kelime hakaret mahiyetine kullanılmaktadır.

"*Kediler, Hırsız Kediler!..*"⁷⁸ adlı yazıda kedilerin mutfaklardan yiyecek aşırımları üzerine bazı insanların buna verdikleri aşırı tepki üzerinde durulmuştur. Hayvanlara zarar vermenin ve eziyet etmenin insanlıkla bağdaşmayacağı vurgulanıyor.

"*Tarih-i tabiiiden*"⁷⁹ fıkrasında merkeplerin toplum hayatındaki değişen rolünün hikayesi işlenmiştir. Arka planda ise siyasi göndermeler var. Eşekler daha çok iş yapmasına rağmen, atlar her zaman gözdedir.

Bir anısını anlattığı "*Yeni Aşk*"⁸⁰ta yazar, hayvanların sevgisinin insanlardan daha az menfaate dayandığı kanısındadır.

3.4.8. ORTAK YAŞAM

Ahmet Rasim, ortak mekânların karşılıklı saygıya dayalı bir anlayış içerisinde kullanılmasından yanadır. Kendisi bir İstanbul sevdalısı olarak, böylesine büyük şehirlerde birtakım kurallara uyulması durumunda hayatın kolaylaşacağı kanaatindedir. Köylerimizde yapılmasında hiçbir sakıncası olmayan bazı davranışlar şehirde sorun olabilmektedir. Şehrin getirdiği kolaylıklardan en verimli şekilde yararlanabilmek için özellikle görgü kurallarına uymak gerekir.

"*Yetmiyormuş gibi!..*"⁸¹adlı yazıda İstanbul'da gürültünün son zamanlarda iyice arttığı, sabahın erken saatlerinde satıcıların bağırışlarının insanları uyutmadığı

⁷⁵ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 156.

⁷⁶ A.g.e., s. 47.

⁷⁷ A.g.e., s. 181.

⁷⁸ A.g.e., s. 62.

⁷⁹ A.g.e., s. 49.

⁸⁰ A.g.e., s. 167.

⁸¹ A.g.e., s. 125.

belirilerek seyyar satıcılığın belli kurallara tâbi olması gerektiği düşüncesi vurgulanmıştır.

“*Yol Kesenler!..*”⁸²de İstanbul sokaklarında yürümenin başlı başına bir marifet olduğu vurgulanır. Zaten kalabalık sokaklarda yürürken başkalarını rahatsız etmemek gerektiği belirtilir. Yol ortasında durup sohbet ederken aksayan insan trafiğini de düşünmek gerekir.

“*Bu adam!*”⁸³ fıkrasında ise her gün karşılaştığımız sıra bilmezleri, kendi çıkarından başka şey düşünmeyenleri, saygıdan yoksun olanları mizahi bir üslupla dile getirir. Fakat bu gibilerin zamanın sonuna kadar yaşayacaklarını da söyler.

3.4.9. SORUMLULUK ve İŞ DİSİPLİNİ

Bu başlık altındaki yazılarda, devlet ve milletin bir iş politikası olması gereğinden söz edilir. Her şey devletten beklenmemeli, kişi ve millet olarak müteşebbis olmalıyız. Herkesin yapabileceği mutlaka bir iş vardır. Meseleye diğer yönden baktığımızda geleceğe dair tek güvencemiz olan gençleri kahve köşelerinden kurtaracak iş imkânları hazırlamadan kalkınmak mümkün değildir.

“*Kim Bilir?*”⁸⁴ makalesinde yazar, bu lakayt kelime yüzünden başımıza gelenleri uzun uzadıya anlatıyor. Bu kelimeyi dilimizden, yazımızdan kafamızdan çıkarmak gerektiği üzerinde duruyor. Hükümetler şeffaf bir politika izleyerek halktan gizli bir şey yapmamalıdır. Yapacak her icraatı halka danışmalı, yapılan her iş hakkında da halka bilgi vermelidir. Halk yapılan her şeyin nedenini ve sonucunu bilmelidir.

“*Kayıp Aranıyor!*”⁸⁵ yazısına göre kaybettiğimiz, toprağın, servetin ve insanın hesabını yaptıktan sonra bunları kazanmak ya da daha fazlasını kaybetmemek için milletçe çok çalışmalıyız. En önemlisi iş ahlakını yeniden kazanmalıyız. Ahmet Rasim, “Ölmeyecekmiş gibi çalış!” anlayışının nerede kaldığını soruyor. Bizden kopan Balkan milletleri, sadece silahla değil bilim ve teknikle bağımsızlıklarını garantiye almaktadır.

⁸² A.g.e., s. 244.

⁸³ RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 218.

⁸⁴ A.g.e., s. 34.

⁸⁵ A.g.e., s. 108.

“Benim anladığım!”⁸⁶ yazısında devleti yönetenlerin gidilecek yönü önceden tespit edip tedbir almadıklarından dolayı uğradığımız son felaketin bir bilançosu çıkarılmıştır. Planlı çalışmanın hem devlet hem kişi için başarının en önemli şartı olduğu belirtilmiştir.

“Zaman-Siyaset”⁸⁷te üstat söz ile davranış arasında bir ilişki ve eşitlik bulunması gerektiği üzerinde durur. Yazara göre kendi çalışmayan bir milletin hükümeti de çalışmaz. Politika bir kumardır. Ondan kazanan kaybedene acımaz. Bizim toplumumuzda “İki el bir baş içindir” anlayışı yerleşmediğinden herkes kendi çıkarı için çalışmaktadır.

“Biz Birer Ölçü İmişiz!”⁸⁸ fıkrasında insanların toplumun birer ölçüsü olduğu vurgulanır. Yazar bunu kanıtlamak için çeşitli söz örnekleri verdikten sonra okuyucuyu ülkenin dertleri arasında dolaştırıyor. “Emin olmalıyız ki memleketimizin, vatanımızın ölçüsü de bizleriz. Bizler ne isek memleket de, vatan da odur.”

“Sinir!”⁸⁹ fıkrasında ise yazar sinir konusundan toplumun tembelliğine doğru uzanmaktadır. Yazıda sözü edilen tekenin kokusuna tahammül edebilecek tek millet biziz. Çünkü uyuşukluğumuzdan böylesine pis bir koku karşısında bile yerimizden kalkıp dışarı çıkamıyoruz. Ancak tek kurtuluş yolu çalışmaktan geçtiğini bilmemiz gerekir.

3.4.10. YOKSULLUK

İncelediğimiz eserlerde Ahmet Rasim’in üzerinde en çok yazdığı konu geçim sıkıntısıdır. Şüphesiz bunda kendinin de maddi açıdan zor günler geçirmiş olmasının etkisi vardır. Trablusgarp işgalinden bu yana aralıksız 15 yıl savaştan bir milletin en büyük sıkıntısı da geçim derdidir. Karnı doymayan bir milletin medeniyetle boy ölçüşmesi mümkün değildir. Aşağıya aldığımız birkaç başlıkta bu sorun değişik şekillerde dile getirilmiştir.

⁸⁶ A.g.e., s. 48.

⁸⁷ A.g.e., s. 81.

⁸⁸ A.g.e., s. 77.

⁸⁹ RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 216.

“*Akıl Edemedim, Olmalı imişim!*”⁹⁰ yazısında Ahmet Rasim “üşümeyeceğini, acıkmayacağını, susamayacağını, yorulmayacağını” iddia eden bir askerle yaptığı muhavere sonrası “keşke ben de asker olaydım” diye hayıflanır.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda yokluk ve yoksullukla boğuşulduğu günlerdir. “*Bayılırım!*”⁹¹ fıkasında, lokantada yan masada yemekler üzerine yapılan konuşmayı duyan aç bir kişinin bayılmasından yola çıkan yazar konuyu yine geçim derdine getirir.

“*Elf-ül meseletü vel-mesâil*”⁹² ve “*Hâl-i Harb!*”⁹³ fıkalarında da evde, iş yerinde, sokakta toplumda... yaşanan memnuniyetsizlik dile getiriliyor. Bu sefalet ortamında hırsızlık vak’alarının da had safaya ulaştığını anlıyoruz. Yazılarda Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yoksulluk içinde kıvranan İstanbul’dan manzaralar sergilenmiştir

“*Tefe’ül*”⁹⁴de yazar sosyal hayatımızdaki değişikliklerden sonra artıp artmayacağı bilinmeyen 45 konu hakkında fal açıyor. Sıraladığı sorunların daha da artacağını ima ediyor.

“*Yeni Günlerin Muhaverâtı*”⁹⁵na göre açlık içinde kıvranan halkın yiyecek sorununu çözmek için kurulan İaşe Nezareti bazıları için bir ümit kapısı olmuştur. Herkes buraya kapağı atmak için uğraşmaktadır.

Ayrıca “*Der Demez!*”⁹⁶, “*Eyyama da Uymaya Gelmiyor!..*”⁹⁷, “*Karnavala mı Çıkacağız?*”⁹⁸ başlıklı yazılarda da bu konularla ilgili renkli İstanbul manzaralarına yer verilmiştir.

3.5. TARİHÎ KONULAR

3.5.1. KURTULUŞ SAVAŞI

Kurtuluş Savaşı’nın en acı sahnelerini gözümüzde canlandıran bu yazılarda Ahmet Rasim, her zamanki gibi milletimizi birliğe çağırır. Gerek İstanbul’daki

⁹⁰ A.g.e., s. 158.

⁹¹ A.g.e., s. 89.

⁹² A.g.e., s. 104.

⁹³ A.g.e., s. 70.

⁹⁴ A.g.e., s. 107.

⁹⁵ A.g.e., s. 86.

⁹⁶ A.g.e., s. 151.

⁹⁷ A.g.e., s. 221.

⁹⁸ A.g.e., s. 160.

hükûmet ile Ankara hükûmeti arasında, gerekse tarafları destekleyen halk arasındaki husumeti bitirmeye amaçlar. Makalelerde yöneticilerden -en azından düşman kovuluncaya- kadar kişisel hesapları bir kenara bırakıp ülkenin, içinde bulunduğu badireden çıkarılması isteniyor.

“*Arslanın Ölüsü Bile Tilkiyi Korkutur!*”⁹⁹ makalesi Kurtuluş Savaşı’nın devam ettiği günlerde ülkemizi parçalamaya hazırlananlara fıkralarla verilmiş cevap niteliğinde bir yazıdır. “O ölsün ben yaşayım” diyenlerin çoğu daha önce tarihin çöplüğüne yuvarlanmıştı. Yazar Anadolu’daki kımıldanmaya atıfta bulunuyor.

Birinci Dünya Savaşı sonra vatan hiçbir neden gösterilmeden işgal ediliyor. Devlet ve millet olarak düştüğümüz şu badireyi iyice tetkik edip, kaybettiklerimizi ve nedenlerini aramalıyız. Bu durum “*Bilmem, Görmedim*”¹⁰⁰ fıkrasında yazarın, halka ve yöneticilere “*Tehlikeyi bilelim ve görelim*”, diye seslenişiyse anlatılmaya çalışılmıştır.

“*Bir Mesel*”¹⁰¹de yazar annesinden duyduğu “Mümkün olanı yap” sözünü topluma benimsetmek istiyor. Kişi, aile ve toplum ve millet olarak, Anadolu’nun kurtuluş savaşına başladığı şu günlerde elimizden gelen fedakârlığı yapmalıyız.. “Kulağının birini arkaya ver!” diyerek de geçmişten ibret almamız isteniyor.

“*Bir Nara da Biz Atsak... mı?*”¹⁰² adlı yazıda Bekri Mustafa’ya ait bir fıkra anlatılarak içinde bulunduğumuz durumdan kurtulmak için düşmana karşı güçlü görünmemiz gerektiği belirtiliyor. Yazar, memleketin içinde bulunduğu kara günleri çizdikten sonra “Ne olur bir nara da biz atsak da afyonu patlatsak” diyor. Hasımlarımıza aciz değil cesur bir intiba verebilmeliyiz.

“*Eller Kelepçede!..*”¹⁰³ yazısında Ahmet Rasim, okuyucusuna “insanoğluna meydan okuyan aslan” kıssasını anlatarak, yalnız tarih değil dünyada her şeyin tekerrürden ibaret olduğunu hatırlatıyor. Bizim ellerimizin ağacın yarığında, düşmanlarımızın elinin baltada olduğunu, balta inmeden evvel bizim de tedarikli olmamız gerektiğini söylüyor. Barış istiyorsak önce savaşa hazır olalım, demek istiyor.

⁹⁹ A.g.e., s. 57.

¹⁰⁰ A.g.e., s. 165.

¹⁰¹ A.g.e., s. 242.

¹⁰² A.g.e., s. 238.

¹⁰³ A.g.e., s. 233.

Üstat “*Manda.*”¹⁰⁴ yazısında “mandacılığı” savunanların gaflet içinde olduklarını belirterek tam bağımsızlık istiyor. Kurtuluşu mücadelede değil “manda” yönetiminde görenleri “Allah birine musibet verecekse önce aklını alırmış” diyerek yeriyor.

“*Bir “Hu!” Var İmiş*”¹⁰⁵ adlı yazıda ise işini iyi yapan bir cam ustasından yola çıkılarak kurtuluşumuz için yapmamız gerekenler belirtiliyor: Bütün hüner, bütün keramet nefeslemede, kısacası bir “hu!” diyebilmektedir. Düşüğümüz durumdan ders almalı, milleti bu davaya inandırmak için kıvamında bir “hu!” diyebilmeliyiz.

3.5.2 TARİHTEN DERS ALMAK

Ahmet Rasim, geleceği planlamak için geçmişi çok iyi araştırmak ve bilmek gerektiğine inanır. İyi bir gazeteci olmak için de geniş bir tarih alt yapısı lazımdır. Yeterli bir tarih eğitiminden mahrum olarak yetişen Ahmet Rasim bu eksikliğini kapatmak için kendini yetiştirmiştir. Bu çalışmanın ilk semeresi de tarihle alanında hazırladığı okul kitaplarıdır.

Nasıl ki insanlar, uğradıkları musibetlerden ders almalıysa milletler de tarihten ders almalıdır. “*En Son Siyasi!*”¹⁰⁶ makalesine göre Ahmet Rasim Balkan savaşlarından ders almadığımız kanaatindedir.

“*El-mazi lâ Yezkûr!..*”¹⁰⁷ yazısında ise Türk milleti olarak tarih okumadığımız, geçmişi bilmediğimiz dolayısıyla da tarihten ders çıkaramadığımız söyleniyor. Yazının başlığında “*Geçmiş Anılmaz*” denilerek tarih bilmeyişimize ince bir gönderme yapılıyor. Ayrıca, başımıza gelen musibetlerin mazinin unutulmuş olmasından kaynaklandığı iddia edilerek geçmişin unutulmaması gerektiği hatırlatılıyor.

¹⁰⁴ A.g.e., s. 138.

¹⁰⁵ RASİM, Ahmet, *Cidd ü Mizah*, Şems Matbaası, İstanbul, 1337, s. 20.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 187.

¹⁰⁷ RASİM, Ahmet, *Gülüp Ağladıklarım*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340, s. 80.

4. METİNLER

AHMET RASİM

NUMUNE-İ HAYAL

Dört hikâyeden müteşekkildir.

Maarif Nezaret-i Celîlesinin ruhsatıyla tab' olunmuştur.

İstanbul

Âlem Matbaası ---- Ahmet İhsan ve Şürekâsı

1311

Sahibi ve Naşiri Kitapçı Leon

4.1. NUMUNE-İ HAYAL

4.1.1. İKİ DAMLA GÖZYAŞI

-1-

Henüz mektepten çıkmış, nigâh-ı dikkati önünde kemal-i sür'atle açılan şu heyet-i ictimaiyenin menâzır-ı ciddiyesini birer birer idrake başlamış idi.

Ahval-i maneviyesi senelerce gördüğü bir terbiye-i şedidenin tesirât-ı hasenesi hasebiyle suretyâb-ı kemal olarak beyinde uluvv-i himmet, fikr-i ikdam, tezyid-i mesai, gibi şu asr-ı terakkinin menâfi-i mahsusası suret-i daimede cevelan ettiğiinden geceleri hanesinde kendi odasına çekilir, mütalâat ve tetebbûat-ı cedide ile tezyin-i zat u vicdana çalışır. Hatta, uyku arasında birden bire uyanarak hayalât-ı vâkiasının manada gördüğü cihât-ı hallinden birini derhâl hazır bulunan kalemiyle tahrir ederek yine müsterihane yatağına uzanır idi.

Tesirât-ı zamane daha iyisi efradından olduğu şu heyet-i ictimaiyenin döndüre döndüre kendi fikri, dimağı üzerine yığacağı gird-bâd-ı ekdâre bir sedd-i sedid olan şu fikr-i mesai-perverîsi arasında mağlub-ı hayal olduğunu ispat eden bir çehre var idi.

Daha genç, yirmi, yirmi iki yaşlarında bir perverde-i marifet olduğu gibi açık nasiyesi, kaşlarının vaz'-ı hakimanesi, gözlerinin in'itâf-ı müessiri, dudaklarının tavr-ı tekellümü, velhasıl alâim-i vechiyesinin nâtik olduğu fikr-i zindegî o ser dûr-i endîşin yavaş yavaş tekemmüle, aheste aheste değil belki bir sür'at-i berkıyye ile müktesebât-ı irfanı sayesinde tahalli-i fikre , muvaffak olacağını tebşir eder delâil-i hususiyedir.

Zihni, mütalâat ve tetebbûat-ı rûz- merresinden usanıp da biraz da gençliğin hiffet veyahut şiddet meyelân namına okuduğu mebâhis-i kalbiyeyi dinlemeye başladığı zamanda menazırında biraz uzun boylu, sarışın, hazin bakışlı, titrek sadalı, mütemayil, sevdası mütevazı, fakat tesiri âli, âram-rübâ, olan o dilfiribi görürdü. Bu perestâr-ı hayal, kendinin refikai sabavetidir. Onunla gezmiş, oynamış bazı harekât ve etvârını hafızasında saklamış idi.

Hele mektep âlemini hiç unutamaz. İkisi de bir mekteb-i rüştiyeye devam ettiklerinden yolda tesadüflerinde garip bir incizâb ile müteessir olurdu.

O zaman, o perestîde-i kalb de henüz on yaşında idi. Her sabah örtüsü başında, çantası elinde olduğu halde mektebe gider, akşama kadar okur idi. Fakat o nevbâve-i cemal daha o yaşta bile bazı telkinât-ı işve-perdâzaneye tâbi olmuş idi.

Sarışın, saçlarını kıvrırcık zülüfleri altına, kulakları üzerine döker, başının sağ tarafına -yaz ise- tabii, kış ise yapma kırmızı, ekseriya reng-i cemaliyle hem-ahenk olan sarı bir çiçek takar. Onun üzerine baş örtüsünü geçirir. İki uçlarını yüz, gerdan gibi matmah-ı enzâr olacak taraflarından bolca kavuşturarak bir ucunu sol omuzundan aşağı sarkıtır. Geniş fakat kolları dar, siyah bir yeldirme giyer. Yolda çabuk çabuk yürüyerek muhterizane, mütebessimane, kendisine bakan kendi gibi mektep çocuklarını, bilhassa Ferid'e, gözüyle, alâim-i vechiyesiyle latif imalarda bulunarak geçerdi.

Gencin zihninde kalan şu manzara bilahare birtakım tebeddülât-ı latifeye uğrayarak daha rengîn bir hâle girdi. Zaten câmia-ı melâhatı olan o kadd-i dilnişîn , biraz daha serpilerek bir nev-nihâl-i seyyarı andırmış. O baş sarı saçlarının izdihamından dolayı büyümüş, o nasiyeye pertev-i bekâret yığılarak kaşlarının heyet-i inhinasıyla, gözlerinin nazar-ı incizâbı bir imtizâc-ı mahsus husule getirerek çocuklukta meşhûd olan o hiffet-i etvâra mukabil bir iffet-i zahire târî olduğundan Ferit ile tekabül ettikçe kızarır, lakin ona karşı daima mütehassis olduğu meyli unutamadığından nazara ârız olan durgunluk ile beraber bir vaz'-ı sevdakârî olarak uzaklaştıkça dönüp dönüp meşmûl-i nigâh-ı hasretî eyler. Bu hallerin cümlesi Ferid'e hoş geldiğinden o da güya o nev-nihâl-i işvenin mukallid-i hissiyâtı imişcesine ayn-ı teessürata uğrar idi.

Bir fikir ne kadar ciddi olursa olsun yine kendini eğlendirecek bir vasıtaya muhtaçtır. Ferid de önceden bu hali bir nevi bâziçe-i kalb olmak üzere telâkki ederken sonraları ciddiyetine kendinin itimat edeceği bir devre girdiğini teslim etti.

Mükâtebât, bu tarikin en büyük vasıtasıdır. Nazara aşk ve hevanın bir tezkire-i mahsusası nazarıyla bakanlara karşı biz de muharrerât-ı aşkaneye tercüman namını vermeliyiz.

Ferid tercüman-ı hissiyâtını ilk defa yolladığı zaman pek ziyade endişenâk idi. Kendi sabırsızlığını daha iyisi aczini itiraf etmiş olduğundan şu mağlubiyetine pişman oluyordu. Bereket versin aldığı cevap ona galebe-i efkârını iade etti. Fakat

bundan böyle ikisinin de hissiyatında husule gelen âmed-i şûd-ı müvâlât, Ferid’i hep onunla iştigal edecek raddeye vardırması idi.

Ferid onu seviyordu. Yazdığı son mektupta izdivacı temin etmiş, ondan dahi cevab-ı muvafakat almış olduğundan geçirdiği eyyama demm-i firak nazarıyla bakmıyordu.

Gencin mensup olduğu aile garip bir tavr-ı maişet içinde idi. Ferid bunu görür, fakat nisbeti takdir mahiyetini mâni olduğundan ehemmiyet vermezdi. Her gece, o hane, bir aşıyan-ı tarab hâlinde, babası selamlıkta, validesi haremde meşgul-i safa olarak o tarabgâh baştan aşağı raksân denecek surette idi. Arada zihni bu velveleyi istiknâha çalışır, bazı hatırat-ı meş’umeye tesadüf eder etmez yine en sevdiği hayale ricat ederdi.

-2-

Ferid, birkaç haftadan beri daldığı sükûn âlemini bir türlü tevil edemiyordu. O arâm-ı can, artık yazmıyordu. Hatta görünmüyordu. Kâh gündüzleri hanesinin kapısından geçer, evvelce bellediği pencereye gizlice bakar, bâis-i sürur-ı kalbi olacak bir işaret göremezdi. Şaşırdı. Bu hicran fena halde zihnine tesir etti. Pek çok düşündü. Yine evvelki vasıtaya müracat ederek yazdığı mektubu yolladı.

“ Bir aydan beri uğradığım şu darbe, eğer başkasının eliyle olaydı bu kadar tesir etmezdi. Vücut her şeye tahammül edebilir. Fakat kalb o metaneti haiz değildir. Kalem dest-i inayetinizde olduğu için o vedayı suiistimal etmeyeceğinizi bilirim. Tereddüt, iştibah onun adû-yı hayatıdır. Muhakkar olsa sabreder. Çünkü bâis-i hakareti olan kabahatini anlayarak derece-i tahammülünü artırır. Metruk olsa yine sabreder. Zira zaten bu nimete müstahak olmadığını bilenlerdendir. Fakat sükût onun mâhi-i arâmıdır. Lütfedin, beni düştüğüm şu girive-i ızdıraptan kurtarın.”

Mektuba gelen cevap pek manidardı. Mektubu getiren avdetinde kızın yalnız ağlayarak, eliyle gitmesini emrettiğini söyleyerek genci bir hayret-i sırfe içinde bıraktı.

Günlerce düşündü. O iki damla göz yaşının muhtevi olduğu umman-ı vakâyii keşfedemedi. Nihayet en sevdiği bir arkadaşına keşf-i râz ederek derd-i dilini döktü. Fikren verdiği bir karar üzerine (...) kadar bir seyahat etmeye teşebbüs etti. Bunu da anlattı. Arkadaşı bu fikrini tasvip etmekle beraber ona:

—Pekâlâ olur. Zaten bizim peder de orada değil mi? Beraber gideriz. Bıkıncaya kadar kalır, avdet ederiz, dedi. Bu karar pek ziyade musîb olduğundan genç ertesı sabah arkadaşıyla beraber vapura atladı.

Vapur tahrik-i çark ettiği esnada Ferid melal-i tahassürünü yenemiyordu. Gözlerini aşıyan-ı dildâre doğru dikmiş, kalbini, fikrini hep ona hasretmiş idi. Marmara'nın manzarası onu işgal edemedi. Dünyanın tâ öteki ucunda bulunmuş olsa yine bu iftirâkın âlâm ve ekdârına mahkûm olduğundan İstanbul'dan iftirakına tebâüd nazarıyla bakmıyordu.

Şehre kadar gördüğü manzaralar da onu eğlendirmedi. Muvâsalatlarında arkadaşının pederi tarafından mazhar-ı itibar oldu. Fakat o iltifatın ibzâl edilmesi kendini bütün bütün mütehayyir etti.

Bu adam meyl ve heva âlemlerinde pek çok gezmiş, şimdi memuriyet-i hazırasında bulunarak elini çekmiş, saçları, sakalı ağarmış, fakat gözleri tecrübe-dide olduğunu ima eder bir tarzda enzâr-ı dirayet ile meşhûn görünüyordu. Onun dahi tettebbua meylî ziyade olduğundan hanesinde güzel bir kütüphane vücuda getirmiş, tertip ve intizamı hakikaten calib-i dikkat bir halde bulunmuş idi.

Müellefât ve muharrirâta olan meylinden maâda musavverâta dahi merak ettiğinden gayet müzeyyen albümler bu odanın medar-ı ziyneti idi.

Genç, üç gün kadar şehrin dâhilinde gezdikten sonra havasıyla imtizâc edemediğinden nezleye uğramış, o gün arkadaşıyla beraber hanede kalmaya mecbur olmuş idi.

Sabahleyin bezik, tavla gibi oyunlarla eğlendiler. Fakat bu on iki saatlik zaman çabuk geçmediğinden arkadaşının delaletiyle kütüphane olan odaya girdiler.

Ferid, bu ziyaretten hazzetti. Kütüb-i mevcudeye atf-ı nazar-ı dikkat ederken ortada bulunan bir albüm gözüne ilişti. Açmaya çalıştı. Fakat kilitli idi. Bunun kilitli olması ikisini de meraklandırdı. Arkadaşı derhâl yukarıya çıkarak babasının konsolünde bulduğu birtakım anahtarları aşağıya getirdi. Biraz uğraştıktan sonra açmaya muvaffak oldular.

Bu albüm birtakım kadınların ma'rız-ı cemali imiş gibi bütün dekolte olarak epeyce fotoğrafları hâvî idi. İkisi de kemal-i dikkatle temaşaya başladılar. Hele

isimlerinin altında yazılı olması bütün bütün temaşayı davet ettiğinden bir yaprağı pek güç çeviriyorlardı.

Ah! O sayfa! Keşke açılmaya idi. Genç orada gördüğü bir resimden birden bire irkildi. Bir fotoğraf ona bütün hayat-ı maziyesini öğretti. Zihnî müdrikâtını ebediyen unutacak imiş gibi bir hale gelerek yalnız ona medd-i nazar etmekle kaldı. Baktıkça nazarına inanamayacak derecelerde bir nefret-i rü'yete uğrayarak gözlerini kapıyordu. Fotoğraf bir kadının vaz'-ı aşuftegîsini musavvir idi.

Saçları bir intizam-ı mahsus ile başına toplanmış, başıyla sinesi arası hicaptan ârî kaldığı gibi, omuzları üzerinden dahi yalnız bir rabıta geçmiş olduğundan tam dekolte idi. Gözler in'itâf-ı mahmurane ile süzülerek o âleme has olan bir tavr-ı lakaydîde görünüyordu.

Genç şu tavrın nâtik olduğu esrarı anladı, bu anlayış onu mahvetti. Her fikrî, müktesibî olan her sır, o resimden intişâr eden her bir şua müfekkiresinden bir seyyale-i ateşîn halinde geçerek oraları yakıyordu.

Bu resim, anasının fotoğrafı idi. Bir zaman mebhût mebhût arkadaşının yüzüne baktıktan sonra o iki damla göz yaşının içinde bulunan umman-ı vakâyîi bütün sevâhiliyle gezmiş kadar öğrendiğini teslim etti. Lakin kansız kalan dudakları arasından gayr-i ihtiyari bir surette çıkan,

—Ah! Sefile. Beni de sen mahvettin. Cümlesi ile arkadaşını istifsâra, isticvaba mecbur eyledi.

O zaman o da gözlerinde iki damla yaş bulunduğu halde bakarak eliyle sormamasını rica eyledi.

4.1.2. MİHNET-İ KALB

-1-

Kalp, biçare genci yine biraz örselemiş idi. Bazen boğulacak gibi bir hale gelerek inkıta'-ı teneffüsten mütevellit ıstırabât-ı müdhişeye düşer. Benzi kül gibi atarak daha iyisi reng-i rûyü bir ısfirâr-ı muvakkate uğrayarak sol tarafında darâbât-ı gayr-i muntazama da bulunan kalbinin darbe-i vâpesinine intizar eder. Yüzü ihtikân-ı dem-i alâiminin bakiye-i asârıyla biraz kızarmaya başladığı hengâmda gözlerinde

birer ikişer hatt-ı hûninden maada bir şey görülmez. Parmakları, ekseriya dudakları raşedâr olur.

Hayat, ona yirmi üç senelik bir devr-i azap gösterip yine sûratinde devam etmekte, soluk nasiyesi, seyrek saçları, melâhat-ı ricali itmam eden kaşların vaziyeti, sönük, ve fakat tesir-i nüfuzca haiz-i kuvvet olan gözleri bu iki ayine-i hissiyattan ekser garip bir surette intişar eden enzâr-ı manidar, yeni serpilten bıyıkları, beyaz dudakları, bir levha-i imtizaç teşkil eylemekte olduğundan nazar-ı tetkik bu çehrede gördüğü ahenk-i tevafuktan birden bire müteessir olur.

Vücut zaten zaaf içinde ise de kuvvâ-yı umumiyesinde bulunan şiddet-i zindegî arada sırada senede üç dört ay kadar izhar-ı asâr ettiğinden genç de şu zamanlardan mümkün mertebe istifade ederdi.

Şiddet-i heves, meyl ve inhimak bu derdin yok, yok, bizce o uzv-ı alilin en birinci nokta-i âramıdır. Fizyoloji dimağa isnad-ı hiss ettiği halde genç kalbinin bir kere teheyyücünden fevkalade memnun kalmış idi. Bu memnuniyet çektiği ıstırabâta galebe edecek derecede sürekli idi.

Her kalbin derece-i tahassüsü bir olmaz. Genç bu tahassüse merâret ve uzûbeti mezcetmiş, hayatın iktihâmkârane sadamâtına alışmış idi.

Tabip, hasta-i kalbe daima hüsn-i itidali tavsiye ederek müdavât-ı lazımede bulunduğu halde o, bilakis beynini şiddetle işgal ederek hayatın tûl ve kasrında bir lezzet olmadığını kendi kendine itiraf eder. Bir lezzetin, insanı şirin-gam-ı hayat edecek bir nailiyet-i mesudanenin memmatın vereceği ıstırabâta tekabül edeceğini tasdik eyler idi.

Emel namütenahidir. Fikir o lâtenâhî içinde cevelân ettikçe uğradığı müşkülâtı yene yene bir hadd-i yakine vasıl olur. Genç de bu nazariye ittiba ediyordu.

-2-

Sonbahar, henüz asâr-ı hazan namına olarak yerde bir berg-i garip süründürmemiş idi. Yalnız akşam taravet-i mu'tadesiyle, sabah parıl parıl parlayan çiyleleriyle hulûl ederek nazar-ı dikkate bir tebeddül-i tabii numunesi izhar ediyordu. Sık sık vezân olan bâd-ı şimal eyyam-ı sayfin hararet-i şedidesini biraz tadil etmiş, yalnız boğazın tilâl-ı zümridîni his olunur mertebe sararmış olduğundan tek tük göç arabalarına tesadüf ediliyordu.

Gencin oturduğu sahilhaneden bu asâr-ı tebeddül görülür. Zavallı eyyam-ı şitaya mahsus olan elbisesini giyerek arada sırada kayığıyla gezer. Bu tenezzühten zerre kadar yorulmaz. Hatta usanmaz da.

Kâh derd-i derununa bir mihnet-i kalb daha ilâve eden Göksu'daki temaşa-yı âşikanesini tecdit için o dereye girerek akşama kadar sazların, ağaçların sâyesinde durur. Bekler. Arada sırada onu görür, sevinir, mazhar olduğu teveccühü, iltifatı müdâvât-ı tabipten ziyade müessir bulur. Fakat her gördükçe darabân eden kalbi yine onu saatlerce üzer, öldürür, örseler. İşte o gün de yine böyle örselenmiş, üzülmüş idi.

Yalının orta kat salonunda oturmuş, tâ maneviyatına girerek orada bir şekl-i nâim halinde bulunan bir hayal-i latifi zihnen ihya ediyordu. Bu hayal onun tesellikâr-ı fanisidir. Ona her ıstırabı unutturur. Ona tebessümlerden, temayüllerden, hüsn-i enzârdan toplanmış bir fikr-i mahsus vererek hasr-ı endişe gibi âlâmını unutturacak bir dest-âvîz-i meserret ile oyalamış idi.

Saat dokuzu vurduğu zaman yavaş yavaş yerinden kalkarak odasına girdi. Yine aheste tavırla giyindi. Selamlığa çıkarak kayıkçısına hazırlanmasını emretti. Anasının enzâr-ı rahimanesi kafesin arkasından temaşa-yı ahvali ile meşgul olurken kayığına atladı. Hafif sedasıyla verdiği emir üzerine Göksu'ya doğru yollandı.

Bu tenezzühü bir mecburiyet-i katiye üzerine idi. Dereden içeriye girerken kalp yine mağlubiyetini ispat edecek surette yavaş yavaş tehdiye kıyam etmiş idi.

Tophane çayırına geldiği zaman tâ İç Göksu'ya kadar çekmesini emrederek bir tarafa yaslandı. Kayık aheste aheste bir hatt-ı muavvec teşkil ederek yürüyordu. İç Göksu bir tenhaî-i latif ile enzâr-ı tahassürüne göründü. Bir müddet orada âram etmeyi tasavvur etti. Fakat bir türlü duramadı. Güya fikri bir hiss-i kablelvuku ile mütehassis olmuşçasına kayıkçısına dönmesini emretti. Kayık yine yavaş yavaş yürümeye başladı.

Derenin inhinalarından birini döneceği sırada bir kayık daha göründü. Bu rüyet, bu tecelli, didar-ı gencin gözlerine bir perde-i sürur çekmiş gibi bir müddet göremedi. Nihayet manzarında gittikçe teressüm eden o vücudu gördü.

Açık maviye mâil bir câr ile mestur, yalnız veçhi nazar-ı âşika mekşûf olan bu hüsn-i zi-meâl beyaz, iri gözlü, yüzü bir nur-ı ibtisâm ile mâlî, dudakları natika-i mücessime gibi tekellüme meyyal, vaz'ı nim serbest idi.

Genci nazarıyla selamladı. Bir müddet sonra avdet ederek, o serder-hevâ-yı bi-mecali de beraber sürükledi. Genç, üç dört defa daha onu görmeye muvaffak olarak tecdide-i hayal ettiğinden dolayı memnunen hanesine geldi.

-3-

Aradan iki ay geçmiş idi ki genç tabibinin rağmına, anasının ibrâmına, gönlünün adem-i tahammülüne binaen izdivaca hazırlanıyordu. O kıza dest-i izdivacını uzatmış, gördüğü hüsn-i kabul üzerine derd-i diline bakmayarak bu hale rıza göstermiş idi. Zaten kendi kendine düşündüğü zamanda da avâkıb-ı hayatiyesini vahim gördüğünden buna bir netice-i sade vererek gözlerini kapamayı ihtiyar ediyordu. Fakat vücut, metanet-i evveliyesini bütün bütün kaybederek onu ufak helecanlarında bile ezdiği halde o hâlâ fikren ihraz ettiği derece-i şiddeti kaybetmiyordu.

Ayakta gezemeyecek hallerinde bile emelinin ziyandan korkarak bakiye-i zindegisini bir araya cem ile ikdam gösterir, her haliyle tâcil-i velimeye işaret eder. Onun tarafından aldığı haberlerle eğlenir. Mevsim, kış olduğu cihetle bir yere çıkmayarak evinde otururdu.

Anası nice zamandan beri semere-i fuâdının yüzünde görülmeyen tebessümleri, etvârında bulunmayan şiddeti, mükâlemâtında işitilmeyen neşve-i hitabı birer birer görüp hissedince hastalığını gönül âlemi ıztırabâtına bütün bütün haml ederek var kuvvetini takrib-i dem-i visale verdi. Üç hafta sonra iki taraf da hazırlanarak izdivaç mukaddematı göründü.

Genç, kalbine hücum-ı sürurdan târî olan zaafa vâkıf idi. Bu vukuf onda epeyce derin endişeler husule getiriyor idiyse de na-ümit yaşamaktan kâm-bîn olarak ölmeyi tercih ettiğinden bir müddet olsun hayatı arzu ediyordu. Bu arzusuna nail oldu.

Koltuğa girdiği zaman ayakları bâr-ı hayattan kırılacak imiş gibi hareketsiz kalmış, fakat kendine meşy ü harekette rehber olan o vücut-ı perestîdeden aldığı kuvvet ile merdivenleri çıkarak huzzâra bir levha-i isfirâr göstererek bazılarını, hele gelin taraflılarını zevcesiyle mütenasip olmadığına dair söz söyletmeye mecbur etmiş idi.

Gece, o şeb-i iftirak, onu müthiş bir surette istikbal etti. Tâ odasına gireceği zamana kadar çektiği ıstıraba, uğradığı azaba cebr-i nefis ile tahammül etti. Hatta bir

aralık dayanamayarak anasının odasında yattı. Merasim-i mu'tadeyi muhtel-il vücut olanlarda meşhut olan bir adem-i intizam ile ifa ederek hacle-i âmâle girdi.

Dem-i vâpesininde kendini ziyarete gelen, bir melek kadar güzel olan zevcesine enzâr-ı iştiyak ile bakarak bilmediği, sevkine tahammül edemediği bir sabırsızlıkla sarıldı.

Güya kalbi ona bir baran-ı sirişk inzali emretmiş gibi çarpmakta devam ettiği halde o muttasıl ağlıyordu. O kalp, tahammül edemediği acılardan of dahi demeyerek epeyce zamandan beri sevdiği kadına temasından dolayı tebrikât-ı ahiresini gözyaşı halinde ecir ediyordu.

Kadın, şaşırılmış, yerinden kıınıldamaya cesaret edemeyecek bir hale gelmiş idi. Genç, yavaş yavaş kalktı. Hiçbir söz söylemeyerek soyundu. Uğrayacağı sadmeyi hissetmişçesine bir eda ile:

İstirabım pek ziyade. Sizi de rahatsız ettim. Müsaade buyrun, diyebildi.

Bunu müteakip firâş-ı istirahatına çekilerek o âram-ı canın vüruduna intizar etti.

Meğer hayatın intizâmında vücudun çektiği ıstırabât hep bir yere gelmiş imiş. Yatak onun için bir cây-ı elem oldu. Arka üstü yattı. Tahammül edemedi. Yüzükoyun döneyim dedi. Hareket edemedi. Doğruldu. Yanı başında hareketine nazar-ı dehşetle bakan o nev-nihâl-i ismete dayandı. Gözleri gittikçe bir zalâm-âbâd-ı ebediye doğruluyor, kulağında şiddetle tarraka-endaz olan velveleden bi-huzur oluyor. Bu halde iken kalp son bir darbe ile onu bütün bütün temadi-i hayattan mahrum bıraktı. Ser-i derd-nâki o hâkime-i kalbin tâ sinesi üzerine birden bire düşerek bir renk-i siyah göz kapaklarını, burun deliklerini, dudaklarını istila etti. Gözleri hadd-i tabiisinden ziyade açılarak beyazı üzerinde kan pıhtılarını andırır donmuş huyût-ı dem göründü.

Hayat, bu sefilini dahi mahrum-ı emel olarak terk ettiğine nedametle karargâh-ı ebedisine çekildi. Kızın nazarında bir levha-i dehşet hâsıl olduğundan bir avaz-ı haşyetle karyoladan düşerek, visalin çeşm-i âşıktaki derece-i kadrine bir mizan-ı itibar olan şu hali bir daha unutamadı.

Zaman, puşide-i nisyanını şu vak'a-i elime üzerine örtmek istedikçe merhumu yâd ederek o kalbin ıstırabâtına iştirak etti.

4.1.3. PARA

-1-

Nedim, bir gün için olsun yaşadım demeye fırsat bulmak için vasıta-i yegâne olan paranın mefkudiyetini düşünerek üzüldü.

Bazen ata yadigârı olan zi-kıymet bir saati satarak bu yollardan birine döner. Fakat neticesinde yine tehi-dest kalarak servetin parça parça düştüğü insana kanaat bile veremediği vesait-i maişeti tekrar ele alarak kendini geçindirmeye başlar. Bazen akl-ı selimin cevaz vermediği defâin-i âlemden birine tesadüfî kurarak saatlerce düşünür.

Zaman geçtikçe, kalbindeki arzu dahi teşeddüd ettiğiinden Nedim, bu maraz-ı rûz-efrûzun ilcââtına, teşvikâtına kapılacak bir hâle geldi.

Fikren fart-i mesai sayesinde münevver sayılır bir halde olduğundan fezâyih ve şenâyia temayülü bile hatıra getirmez. Bir tarik ile bir külçe altına nailiyetin çaresini arar. Dünyada akraba, namına kimsesi olmadığından bulduğuna kanaatle imrâr-ı ömr etmeyi düşünür idiyse de istirkabât-ı zahireye de dayanamazdı.

Evet! Tahammül edilemez. Bahar, bedâyi-i meknûzesini Kâğıthane vadilerine serptiği zaman herkes kayıklar, arabalarla o numune-i behiştide gezer, görür, muvaffak olur, sayf, hararet-i hayat bahşâsını Boğaziçi sahilinde gösterdiği vakit hemen bil-cümle erbab-ı tenezzüh, kâh Göksu' da, kâh Büyükdere'de, kâh Kalender'de, kâh Sular'da akşamlara kadar tecdid-i zevke nail olarak şu hayatın bâr-ı âlâmını tahfif ederlerken o, güya böyle âlemlere bigâne imiş gibi kıştan kalma yeni bir paltosu, pantolonu ile oralarda garibane gezinir. Sonbahar, adada Kadıköy, civarında sarı yapraklarla nazar-rübâ çiçeklerle arz-ı inkişaf ettiği hengâmda ancak bir defaya mahsus olarak dolaşır, akşamı ikametgâhına avdet edince gördüğü lândoların, arabaların, müzeyyen piyadelerin, hayalâtından bir kısmını kendine bir nisbet-i hayalîye halinde olarak atfederek fikren eğlenir. Kış bürüdeti, zevk-i tenhaîsi ile hulûl etti mi eyyam-ı hâliyesini çaycı dükkânlarında geçirerek pek nadir olarak karşı âlemlerinde bulunur, fakat tamamîyet-i zevk her zaman için mefkûd olduğundan hayatından bizar olacak dereceye getirdi. Mütalâa onu bütün bütün kıskanç bir hâle getirdi... Kâh Avrupa romanlarında gördüğü ahval-i âşıkane, kâh Osmanlı erbab-ı kaleminin yazdığı makalât-ı şairane ve edibanenin muhteviyatında

tesadüf ettiği hayalâta kalben bir zaman için olsun mâ-sadak olamadığına kızar, dururdu.

Nedim, bu alâyiş-i efkâr ile çalıştıkça zaman dahi ona yeni yeni tecrübeler, güzel güzel dersler ihzar etmekte idi.

-2-

Yaz, bahardan çaldığı evrak-ı hadrâyı güneş ile sarartarak sonbahara inkılâp etmek üzere iken Nedim en son yadigâr-ı aileyi dahi elden çıkardı. Yirmi, yirmi iki lira kıymetinde olan bir yüzüğü satarak bir sonbahar kostümü ile arz-ı endam etti. Zaten güzel, hele gençlik o melâhat-i fitriyeyi bir kat daha itmam etmiş olduğundan başka şıklarda gördüğü derece-i intizamı kendinde de görünce memnun oldu.

Göksu öteden beri sevdiği mesirelerdendir. O gün iki çifte bir kayık ile dereden girdi. Bir zamandan beri mehcûr olduğu, hüsn-i nazarlara, yavaş yavaş vuku bulan fisiltılara intizar eyliyordu.

Zavallı! Henüz tecârib-i hayatta acemi olduğundan bu halleri bir memnuniyet-i mahsusa ile telâkki ediyordu. Ne olursa olsun! Nedim bu halden neden mahrum olmalı? Genç, terbiye-i zihniyeye malik, eli kalem tutar, yazdığını beğendirtir, bir kadını memnun edecek asâr-ı merdîye malik. Fakat züğürt. İşte bu nokta onun mâhî, âram-ı canı olmasa daha ziyade sevinecek. Ne çare ki tâli-i saht onu da şu vecihle pençesine almış.

Göksu'da tenezzüh ettiği müddet zarfında bir şey göremedi. Muvaffakiyeti yok idi. Canı sıkıldı. Yine ona bakan bulunmuyordu. Kızdı. Bu sırr-ı acibi anlayamadı. Kayıkçısına yavaş yavaş dereden çıkmasını emretti.

Kayık, aheste aheste yürüyordu. Bir çifte sandal kemal-i süratle yanından geçti. İki endam-ı latif, büründükleri kurşunî carlar içinde nazarına müsadif oldu. Biri arkasına dönerek hazin bir nazarla kendini süzdü.

Nedim, muvaffak olmuş idi. Küçüksu'da onu nazarından kaybetmedi.

Bu çehre, onun için en muvafık çehrelerden idi. Beyaz, az, ince kaşlı, nazarı saniyede tebeddül eder. Elâ gözlü, boyalı sarı saçlı, ufak ağızlı, top çehreli idi. Nedim, ona medd-i nazar ettikçe, kadın tavr-ı hazinini bozmayarak bakar, şu suretle genci incizabât-ı adideye duçar ederdi.

Akşam, boğazı latif sâyelere, dalgaları koyu yeşil renklere, afak-ı mağribi altın sarısıyla karışık ateşin şuaâta cilvegâh ettiği zaman iki mübariz kalp de yerinden kalktı. Tâ Beylerbeyi önüne kadar geldi. Kadın bir baş işaretiyle veda ederek Nedim’i bir günlük muhabbetin medid bir hicran-ı takatsûzu içinde bıraktı.

Genç, otele düştüğü zaman heves-i serveti unutmuş idi. Bütün gece onu düşündü. Hayalini kaçırmamak emeliyle sık sık tecdid-i hatırat eder, bari şu suretle olsun mesudiyet-i hayatiyesini ikmale muvaffak olmasını temenni eylerdi. Ne çare?

-3-

Nedim, tahassüsünde ne derece ileriye gitmiş ise muvaffakiyâtı dahi o derece ilerliyordu. Aradı. Fakat o da onu arıyordu. Hissiyat-ı umumiyesini, ilk tesadüfünde gözlerine kadar hücum eden kanıyla, leb-i şaşaadarıyla, tebeddülât-ı seriasıyla anlattı. Kadından da sararmış bir beniz, titrek bir sada ile cevap alarak tevafuk-ı hissiyata inandı.

Artık Nedim için devr-i dûr-endişî hulûl etmiş idi. Ona yazdığı mektuplarda bekârlık âleminin mezâhiminden, otel köşelerinde sürünmeden, bir yâr-ı can bulamayarak leyâlî-i hayatını karanlık, elîm bir surette geçirdiğinden bahsetti.

Bir gün, hakikat piş-i nazarında müthiş bir surette dikildi. Ona:

— Bu kadın, henüz kızdır. Hem de kibardan birinin kızıdır. Ona talip olan pek çok ağniyâzade var. Hâlbuki sen... Tarzında hitap etmeye başlayınca Nedim dahi kendi kendine:

— Evet. Ben bir parasızım. Dedi. Artık o yâr-ı cana görünmemeye, onu unutmaya, yine evvelki âlemlerine dalmaya, mümkün mertebe tadil-i heves etmeye, gizli gizli ağlamaya, karar verdi. Fakat mümkün değil. Emel, darabât-ı şedidesiyle onu sürüyor, iştiyak, güzergâh-ı dildârda onu bekletiyordu.

Bir gün Galata’dan geçerken kulağında bir avaz-ı tiz çınladı. Bir münadi:

—Kazanan üç yüz bin Frank alıyor. Yayan giden araba ile dönüyor. Diyordu.

Üç yüz bin Frank!!!

Nedim’in pây-i azmi titredi. Gayri ihtiyari bir surette dönerek o piyango bileti satılan dükkâna girdi. Cebinden çıkardığı bir mecdiyeyi uzatarak bir tane istedi. Aldığı bileti hırz-ı can edecek imiş gibi paltosunun cebine koyarak yürüdü.

Tamam bir hafta bu üç yüz bin Frank'ın bahşettiği hülyalarla geçindi. Evlendi. O kızı aldı. Mesut bir aile teşkil etti. Bazen o yâr-ı canın kendine terahhum etmediği halde o servet ile ona türlü türlü nümâyişlerde bulunacağını düşündü, durdu.

Üç yüz bin Frank!!!

Onun için gaye-i emel olmuştu. Zaman takarrüp ettikçe fikren bin ihtimale cevaz vererek talihinin bunda da irae-i rû-yı nuhuset edebileceğini tasdik ederdi. Fakat dediği gibi çıkmadı.

Saat tamam yediye gelmiş idi. Hava biraz kararmış, yağmur düşmeye başlamış idi.

Bir sada:

Kazanan numaralar! Diye aks ederek bir birini takip ediyordu.

Nedim, otelden birden bire fırladı. Elinde hazır bulundurduğu yirmiliği ilancı çocuğa vererek odasına çekildi. Derhâl numarayı çıkararak tatbik başladı:

1, 3, 9, 9, 8, 2, 3

idi. Telâşından ilk numarayı görmeyerek başka numaraları tatbik başlamış iken birden bire irkildi. Üç yüz bin Frank kazanan numara gözüne ilişmiş idi. Fakat birbirine ne kadar benziyor. Nedim'in zihninde gird-bâd-ı sürur hâsıl olarak gözlerini kararttı. Fikri dağıldı. Elleri ayakları şedit bir raşe içinde kaldı. Nedim bile halinden ürktü. Yavaş yavaş yerinden kalkarak bardağın içinden bir yudum su içti. Kendi numarasıyla o numarayı bir daha tatbik etmek istedikçe hâlden hâle giriyordu. Bir zaman istirahat etti. Fikrindeki meşguliyet senelerce uğraşan erbab-ı cehd ü ikdamda görülen derecesinden ziyade idi. Yine tatbik. Evet! O numara:

1, 3, 9, 9, 8, 2, 3

idi.

Nedim, bu tatbiki müteakip mecnunane yerinden kalkarak ellerini birbirine vurdu. Kısık, kalın, müteheyyiç, titrek bir sada ile:

—Para! Dedi. Derhâl giyindi. Otelin önünde bulduğu bir arabaya binerek doğruca bileti aldığı sarraf dükkânına gitti.

Sürur, garip bir cinnet emaresi gösteriyor idi. Elindeki numarayı titreye titreye sarrafa gösterdi. Sarraf, bu mecnun-ı bahtiyarın hâline dikkat ederek:

—Tebrik ederim. Demekle beraber tatbiki dahi başladı.

Nedim, tiril tiril titriyordu. Binlerce lira gözü önünde dönmeye, kasaların ağır kapakları açılmaya başladı zannediyordu. Lakin bir sada, menhus bir ses:

—Bir numara sizi aldatmış.

Diye aks etti. Dükkân halkı bütün numaranın başına toplanarak muayeneye başladılar.

Filhakika Nedim'in numarası:

1 3 9 9 8 2 2

imiş.

Genç, bu hakikati anladığı zaman gülünç bir halde dükkândan çıktı. Bâr-ı sürurun, son inhizâmın verdiği taab ile yürüyerek inkisar-ı emel gibi bir darbe-i hayat-fersâ altında ezildi.

Nedimin keder-i hezimetini temadi-i zaman tadil etti.

4.1.4. BİR GECE

Bir yaz gecesi idi.

Saat bire gelmiş, kamer hafif bulutlarla perdedar olarak arada sırada arz-ı cemal etmekte bulunmuş idi.

Ada, bu ziyadar gecelerde reng-i siyahını bir kat daha tahfif ederek Marmara'nın ortasında sakit, sabit durur. Sevâhil-i mütecâvire koyu lekeli, sâyeler gibi enzâra görünerek cibâl-i mütecâvirenin zilâl-i memdûdu afaka aheste aheste yayılır. Birkaç encüm-i pâre saha-i semada görünerek gecenin ahzedebileceği nuraniyeti itmam eder. İnsan sahilden uzaklaşıp da çamlığa doğru gittikçe garip bir uğultu, nagehanî çatırtılar, boğuk boğuk sadalar işiterek yine tenezzühünde devam eder.

Ben de geziyordum.

Fikren pek meşgul değil idim. Fakat durmak, bitmek bilmeyen melal-i bi-kararım beni âdeta sürüklercesine tenhalıklara sevk etmekte, gecenin ezhân-ı meşguleye bahşedeceği nimet-i istirahatından istifade etmecliğimi emreylemekte idi.

Çamlığa muvasalat ettiğimde Marmara'nın kısm-ı mer'isi nazarımı celbetti. Tâ öteki sahile kadar yürüyerek uzun, medid bir saha-i simîne bakarak zihnimde duran efkâr-ı gamı dağıtmak istedim. Yürüdükçe bir bûy-i garip meşâmm-ı hatırıma kadar nüfuz ediyordu. Büyük Ada, meşâil-i kesiresiyle beni ikaz ediyordu. Marmara'da hâsıl olan serv-i simînler hizasından geçen tek tük yelkenli kayıkların tarz-ı tayrânı bütün bütün hoşuma gidiyordu.

Fakat, bu menâzır ne dereceye kadar latif olursa olsun insan bir haşyet-i meçhule ile titriyor. Bu hâl bende de vuku buluyordu. Korkmuyordum. Etrafımda hüküm-ferma olan o sükûn-ı amik, o tarz-ı sâmit, ağaçların heyulâ-i sabiti, gölgeleri, Büyük Ada'nın deniz üzerindeki aks-ı zılâli, kamerin renk renk manzur olan ziya-i hafifi, bir gece kuşunun avaz-ı baridi, bir çanın husule getirdiği temevvücât-ı hevâiyye, bir kelbin av'avesi doğrudan doğruya hissiyat-ı kalbiyemi tehyiç ediyordu.

Bazen kesif bir sâye ağaçlar arasında durmuş bir nokta-i müştâile arada sırada parlar, bazen bir zıll-ı müteharrik benim gibi bayırlardan inerken mehtaba tesadüf ettikçe aşikâr olur, bazen kalın, ince birkaç ses alafranga bir nağme fırlatarak üç dört dakika sonra kesilir.

Bazen aşıyan-cüda bir kuş sığındığı dal üzerinde bir sada-yı ıztırab çıkararak düşmemek için kanatlarını açar, kâh bir haşere-i leyliyye vızıldayarak geçer idi.

Çamlığın müntehasına doğru geldiğim zaman bir ağacın altına oturdum. Marmara artık piş-i nigâhımda idi.

Şehrimizin Makriköy, Ayastefanos gibi iki karyesi hayal meyal mer'i olmakta, bana birtakım hayalât-ı elime bahşeyleyerek bir zaman oralarda oturduğum esnada adayı tefekkür ettiğimi aks ettirmekte idi. Ben bu garabet-i tahassüsü düşünmeyerek her kalp için vücud-ı mutlak olan hissiyat-ı adideden en güzelini intihap ederek onunla dem-güzâr oluyordum.

Yaktığım sigara bitti. Gözlerim denizin temevvücât-ı hafifesine dalgın bir halde duruyordu.

Bir avaz-ı pâ, yanımdaki ağaca kadar geldi. Benim, oturduğum tarafın aksine oturarak Rumca bir şeyler okumaya başladı. Bu sada gayet hazin, titrek idi. Ben vehleten bu muganninin bir serseri olduğuna hükmettim ise de sadanın ahengi bir kat daha gûş-i tecessüsümü ikaz ettiğinden asla bir eser-i hareket göstermemeye azmettim.

O zâir-i leylî, meğer âşık imiş.

Arası on beş dakika geçmedi. Ağaçların arasından görülen bir şule perestîde-i kalbin zuhurunu tebşir eder etmez yerinden fırladı. Gelen Rumca birtakım hitaplarda bulunduktan sonra benim işiteceğim derecede mülâtafa ettiğini işittim. Bu sada, bana mevcudiyetimi ispat için pek büyük bir vesile idi. Yerimden kalktım. Ufak bir öksürük ile yoluma doğruldum.

Ben geçerken, iki vücut birbirine sarılarak yüzlerini kapadılar. Fakat beni de hatır ve hayali teşviş edecek bir vahime-i visale uğratarak rahatsız ettiler.

&&&

AHMET RASİM

NÂKÂM

***Musavver Malumat gazetesine tefrika edildikten sonra Maarif Nezaret-i
Celîlesinin ruhsatıyla tab' olunmuştur.***

Kostantiniyye

1315

Malumat Matbaası – Bab-ı Âli Caddesinde numara 40

4.2. NÂKÂM

Vapur Sarayburnu'nu dolaştı.

Marmara'nın havza-i sakini, Makriköy, Ayastefanos taraflarıyla, Bozburun, Hayırsızada, Burgaz, Heybeli, cezâir-i müctemiası yavaş yavaş nazar-ı dikkat önünde görünmeye başladı. Sonbahar, melâhat-ı hazan-alûdunu boğazın cibal-i mürtefiasını üryan bırakmak, eşcar-ı bağı bi-berg u bâr etmek, sabahları çemenler, viraneler üzerine kırağı düşürmek, akşamları eyyam-ı şitadan nişan verecek derecede hafif rüzgârlar çıkarmak, gecenin mehtabını donuk ziyalar içinde bırakmak, sabahın levha-i tulûunu kesif sisler ile örtmek, gurubunu ateşin renklerle boyamak gibi asâr-ı tabiiyye izhar ederek İstanbul'u, civarını zaman zaman devr-i bürudete idhal ediyordu.

Eylül, evâil-i eyyamında âdeta bir tavr-ı rebî ile efkâr ve ezhâna inşirah bahşolmuş idiyse de nihayetine doğru bakiye-i harareten mahrum kalarak taravetini bürudetler içinde saklamaya, letafetini derece derece bozarak çeşm-i hazan-dideyi bir müddet sonra karlar, yağmurlar içinde birtakım menazır-ı baride seyrine alıştırmaya başlamış idi.

Adalar şu zamanda cidden şayan-ı temaşadır. Fakat nazar-ı temaşa her zaman gördüğü o elvah-ı sabiteyi bu mevsimde biraz daha tetkik edecek olursa daha ziyade mahzuz olur.

Vapur yürüdükçe nazar-ı dikkat daima o tarafa müteveccih olacağından birinci mevki müşterilerinden bir genç elini çenesine dayayarak diğerini dahi kenarına ilâştirerek temaşaya başlamıştı. Bir şey düşünüyor gibi duruyordu.

Bu genç, henüz yirmi bir, yirmi iki yaşlarında görünüyordu. Vech-i erkek simasına yakışacak surette iki siyah kaş, iri, hazin bakışlı gözler, uzun kirpikler, ince bir bıyık ile tenasüb-i fevkaladeye malik olup havanın tesir-i baridini istihfaf ediyormuş gibi kısa bir ceket giymiş idi. Fakat kaşları galiba elem-i vicdani tesirine tahammül edememiş de inkisar-ı hayata kail olmuş gibi meyusane gözleri üzerine düşmüş, geniş nasiyesi bu tenezzülden hafifçe hatlar içinde kalarak heyet-i umumiye-i vechiyesi dahi tagayyürat-ı şedideye dâll olacak surette bir manzara-i diğer almış idi.

Fikren ciddi, terbiye-i zihniye ve hazırası onu her türlü takayyüdüden tecrit eylemiş denecek derecededir. Tavr-ı endişekâranesini bir şeyle tevil edemeyiz.

Zihnen tevsî ettiği âlem-i hayal dahi önüne mahsus müstahzarat-ı fikriyeden başka bir şey değil idi. Hatta bir hayalden diğerine koşar, yine avdet eder, tereddüdât içinde kalır iken vapur da Burgaz adasına uğradı.

Vapur iskeleden kalkıp da Heybeli'ye uğrayacağı esnada biri omuz başını hafifçe dürttü. Dalgınlığı ile beraber yavaşça döndü. Nazar-ı dikkati mektep arkadaşlarından birini gördü: Derhâl kemal-i isticâl ile ayağa kalkarak:

—Buyrun:

Diye yer gösterdi.

Refiki, biraz tıknazca, orta boylu, kara kaşlı, kara gözlü, mütenasib-ül a'za, zahiren vakur, fakat çehresinde müşahede edilen alâim-i zekâ pek şedit olup tavrın dahi ciddiyet-i tâmme erbabına numune imiş gibi meşreb-i mahsusunu natık idi.

İki arkadaş karşı karşıya oturdu. Genç söze başladı. Dedi ki:

—Bugün canım pek sıkıldı. Büyükada'yı gezeyim fikriyle çıktım. Lakin yalnızlık insanı sıkıyor. Seni görünce o kadar memnun oldum ki...

—Refiki sözünü kesti. Hafif bir surette tebessüm ederek:

—Pek mi yalnızsın?

—Evet. Başka hiç refikim yok.

—Peki. Beni de refakate kabul edecek misin?

—Maalmemnuniye.

—Fakat sonra savma.

—Neden?

—Ben öyle zannediyorum ki sen yalnız değilsin.

—Tuhaf söylüyorsun. Sana karşı yalana ihtiyacım yoktur zannederim.

—Ben vapura binerken kadınlar tarafında bir şeyler gördüm.

Genç güldü. Arkadaşının bu hitabı hakikaten tuhafına gitmiş idi. Bu tevcih dudaklarını bütün bütün mecbur-ı ibtisam ettiği sırada dedi ki:

—Öyle bir şeyim olsa senden gizleyecek değilim â.

—Yok. İnsan gizlemez de bazen söylemek istemez.

Tarz-ı muhavere bu dereceye dökülünceye kadar genç hiçbir vecihle vapurda kadın olduğundan haberdar olamamış idi. Fakat arkadaşı gencin mükâleme arasında fevkalade dalgın olduğunu görünce böyle bir şeye ihtimal vermiş idi. Hatta bu ihtimalini takviye edecek bir vakıa dahi zuhur etti. Vapur Büyükkada'ya teveccüh ettiği sırada arkadaşı genci dürterek:

—Yavaşça arkana bak. Dedi.

Genç bu emri tamamıyla ifa etti. Başını çevirip de baktığında teknenin arasından hafifçe eğilmiş bir kadın çehresi gördü. Nazar-ı dikkati derhâl o çehrenin kâffe-i tafsilatını tetkik etti.

Bu çehre cemal-i nisvân nokta-i nazarından hakikaten birinci derecede idi.

Sarı saçları ufak, latif, rüzgârın temasıyla mütemevvic, mühtezz, ferîze turrelerle alnına, kulaklarının üzerine dökülmüş, ince sarışın kaşları uzun kirpikleri, metanet-i nazarı mahvedecek derecede müessir, cazibeli tizniğâhlı elâ gözleri üzerinde bir vaz'-ı bedî inhina göstererek kalmış, burnu, ufak, hafifçe solgun, beyaz, ortalarına doğru biraz kırmızı ruhsarına bir intizam-ı tam vererek ateşin dudaklarla mestur bir dehen-i nazike müncer olmuş idi.

Vapurun yanından sarkması hasebiyle küçük çenesi dahi inhina-yı latifini göstererek gerdanının sine ile birleştiği mahalle kadar manzur olacak cihetlerini aşikâr etmiş idi. Omuz başının biraz kalkık olması o ser-i melâhat-perveri tamamıyla ıyân etmiyor idiyse de veçhen bu derece letafete malik olan bir başın elbette cihât-ı sairece bir alâmet-i mahsusa-i cemal olacağını işrab ediyordu.

Genç, bu çehreden birden bire müteessir olmadı. Fakat nazar-ı dikkati her nasılsa biraz baygınca in'itâf etmiş olduğundan kadın - tabir-i caizse- bir tebessüm nazarı ile nazarını karşıladı. O zaman bütün bütün dalarak kalbinde ufak bir emare-i helecan peyda oldu. Dönüp de refikinin yüzüne baktığı zaman kızarmış idi. Arkadaşı derhâl söze başlayarak:

—Nasıl insan yolda böyle bir refike çatsa ada tenezzühünü tamam etmiş olmaz mı?

Dedi.

Genç de mukabele ederek:

—Elbette. Diye cevap verdi.

Genç, tetebbuat ve mütalâat-ı vak'asıyla zihnen -makbul, gayr-ı makbul-birkaç nikât-ı hikmete ehemmiyet vermiştir. Kendi kendine:

— İnsan heves ile yaşar. Fakat heves için ölmez. Diyerek duyduğu, işittiği netâyic-i feciaya teessüf-hân olurdu. Müktesebat-ı ilmiyesi asr-ı hazır terakki cereyanı sayesinde hemen vasat dereceye geçmiştir. Fakat kendisinin dahi haberdar olmadığı bir gaflet-i hissiyat içinde bulunuyordu. Serdettiği netice-i hikmet -filvaki-doğru ise de insan her sözü doğru olarak kabul eder de icrasında zuhûl edebilir.

Tecrübe, bu hayat-ı zebûnanenin en büyük rehberi olduğu halde genç bu neticeye, bu dakîka-i hikemiyeye ehemmiyet vermemişti.

Mektep, insanı ne kadar tecrübe-dide edebilir. O bir dershaneden ibarettir. Tahavülât-ı fikriye, kitaptan kitaba vukua gelerek hendesenin eşkâli, hesabın rakamları, haritalar, bentler, ekonomi mebahisi, biraz fizyoloji mukaddemâtı, münasebet-i umumiye gibi heva ve heves âlemiyle asla muvafık olmayan ciddiyât-ı efkâr, zihninde durur. Fakat heybet-i ictimaiyede bunlar bir suret-i sakinede bir tarafa çekilir, derd-i maişet ile beraber ferde göre galeyan-ı emel hâsıl olur.

Nefse itimat en büyük gaflet olduğunu herkes tasdik eder de yine vazgeçemez. Bir roman insana ne öğretebilir? Ya muharirînin perverde-i hayaline verdiği suver –i feciâyı veyahut bir vak'a-yı sahihanın tarz-ı cereyanını değil mi? Hâlbuki herkes bir olamadığı gibi her fikir dahi bir türlü muhakeme edemez. Netice-i muhakemeyi tasdik edenler bulunur. Bir tarzda muhakeme edenler nadirdir.

Beşeriyet, efrad-ı sefilesi ile bahtiyarânı arasında birkaç cihette tevafuk gösteriyor. Meyil ve inhimak, heves, bu tevafuku izhar edenlerin birincilerindedir.

Genç, refahiyet-i hâle mazhar olanlardan olduğu halde yine kalben birtakım arzulardan geri kalmıyordu. Aile namına yalnız evinde büyük bir anası olup ihtiyar dadısıyla, onun zevci olan lalası erkân-ı mühimmesinden ma'dûdur.

Pederi vaktiyle tarik-i ticarete hayli ilerlemiş ve sinninin terakkisinden sonra çekilerek servet-i mecmuasının getirdiği irat ile taayyüş etmiş olduğundan vefatında o servet kâmilin gencin elinde kalmış idi. Yalnız ninesinin de bir yalısı olup o da sayfiye halinde olduğundan yazın orada otururlar, kışın İstanbul'da (...) caddesindeki evlerine inerlerdi.

İhtiyar, gencin büyük anası değil, âdeta anasıdır. Çünkü çocuk henüz sütte iken validesi tifodan yatarak on üçüncü günü irtihal etmiş, o zamandan beri büyük ana bu yetimi babasını büyüttüğü aguş-ı himayete alarak büyütüp okutmuştur.

Zavallı kadın! Artık hayatın hadd-i gayesine vardığı cihetle evde erkek namına gördüğü genci garip tebessümler, tatlı sözlerle alkışlar. İstikbal eder. bar-ı girân-ı hayatın müsaade ettiği derecede hizmetine koşar, arada sırada öper, koklar, her şeyi nazar-ı müsamaha ile görerek gezintisine, ufak ufak başladığı işretine, şarkılarına darılmaz, elinde kitap görürse yavaş yavaş yaklaşarak kendisine de anlatmasını rica eder, o söyledikçe güle güle dinleyerek iftihar eder. Hele Fransızca kitaplarından ona şifahen tercüme ettikçe oğlunun bu derece terakki ettiğini anladığı halde fikren bu kitapların buna bir mazarratı olmasın diye korkar. Hatta Kara Davud, gibi kitab-ı atikayı okutturarak kendi hazzettiği halde genci üzerdi.

İhtiyar bir şey daha görmek istiyordu. O da şu mahsul-i hayatın izdivacı idi. Bunu birkaç kere açtı. Bir gün:

—Oğlum! Benim ayağım çukurda. Senin mürüvvetini görmeyi isterim. Gel ananı şu son zamanda sevindir. Diye rica edince genç tahammül edemedi, söz verdi.

O günden itibaren evin içinde bir telaş peyda oldu. Mukaddemât görünürdü. Hanım Nine hayli gezdikten sonra gözüne kestirdiğini gence söyledi. Bir aralık tarafeyn vekilleri dahi görüştü. En nihayet nikâh kıyıldı.

İşte genç de o gün gezmeye çıkmış idi. Vapurda düşündüğü zaman izdivaç âleminin insan için enva-ı bahtiyârîyi ihzar edeceğini tetkik ederek zihnen tasdik ediyordu.

Fakat?

İnsan tetkik-i hayatta ilerledikçe bazen garip nümayişlere tesadüf ediyor. Bazı hayat için ser-der-hevâ-yi emel olmak heves-i mücbiri mevcut olduğunu tasdik etmemek kabil değildir. Bu heves bidayetinde ne kadar sükûn izhar ederse tezahür ve tecellisini müteakip bir şiddet-i fevkalade ile bir zindegi-i serîa mazhar olur. Zaten sükûn hayatın düşmanı olduğundan mı nedir hayat bir cihette faaliyetini ispata başlar başlamaz mecbur-i sükûn olmamaya bezl-i ikdam ederek ilerliyor. Gördüğünü daima benimsemeye meyyal oluyor. Bahusus hayvaniyet-i beşeriyenin ikaz ettiği cihâta bu hâl daha ziyade terakki ettiğinden insan inkisar- ı emele kadar durmayıp yürüyor. Nokta-yı inkisara geldi mi ahzedeceği tavır, beyninin tahassüsü derecesinde kalıyor.

Genç küçükten beri gördüğü terbiyede mahrumiyet namına hiçbir şeye tesadüf edememiş yahut daha o dem-i hirman hulûl etmemiştir. Bunun için ilk tesadüfünde fevkalade müteessir olacak idi.

Kütüphanesi serâpâ asâr-ı edebiye ile memlû, okuduğu, arada sırada yazdığı şeyler dahi sırf-ı mücâzebât-ı kalbiye asârı üzerine idi. Lakin kendisi galat-ı tahassüsâta uğramış olduğundan ahval-i maneviyesinin revâbıt-ı âşıkânenen azade bulunduğu hükmediyordu. Bunun için kalbinde hâsıl olan ufak emare-i helecanı muvakkat bir teheyüce atfetti. Fakat kadının güzel olduğuna da kanaat getirdi.

Vapur adaya yanaştı. İki refik o güzel kadını iskelede beklemeye karar verdiler. Müddet-i intizar pek uzamadı. Onlar bir tarafa çekilmiş olduklarından üç kadın aheste aheste yürüyerek önlerinden geçiverdi.

Genç derhâl o çehreyi tanıdı. O kadın bu sefer endam-ı dilârasını dahi arz etmiş idi.

Biraz uzunca, hıramı pek işve-bazane değil, omuz başlarının hareketi bazılarında manzur olduğu gibi rakkasane olmayıp bir ahenk-i diğerkle mütevazin[ ]câr, her ne kadar endamı saklamış ise de yine nazar-ı dikkate numuneler izhar etmiş idi. Bu nümayiş-i endam bir cazibe-i meçhuleyi haiz olduğundan geçer geçmez gençte bir hareket görüldü. Her ikisi de onları takip ettiler.

Refiki gence dedi ki:

—Kerim! Bunlar bizi pek yoracak.

—Yorulursak ne olur?

—Vay! Sen her şeyi göze aldırдың ha!

—Onun için değil, biz zaten eğlenmeye gelmedik mi? Bunlarla eğlenebilirsek ne âlâ. Eğlenemezsek işimize devam ederiz.

Kerim, bu sözleri pek ciddi söylemiyordu. Kalbinde uyanan o hissi mûkız, ani birtakım geçici âdeta hülyalara sevk ediliyordu¹⁰⁸.

Emel-i vuslat hâsıl olmuş idi.

Gazinonun önünü geçtikten sonra kadın bir kere arkasına baktı. Nazarı doğrudan doğruya gence müsadif oldu. Zavallı bu atf-ı nigâhtan birden bire teessür-yâb olarak arkadaşının koluna dayandı. Bu takatsizlik değil idi. Gençteki metanet-i kalbin bir nev-i inhilali idi. Eğer kadın cesaret edip de dönse, Kerim'e doğru yürüse genç o anda kabiliyet-i metanetini kaybederek ya yere düşecek veyahut firar edecek idi. Bu ricale mahsus olan hasâis-i nefsanîyedir. Söze tahammül eder, harekâta mukavemet edemez. Bunu genç de ispat etti.

Yokuşu çıkmaya başladıkları esnada o derece ağır yürüyorlardı ki şu harekât-ı vakıalarıyla takip ettiklerini bazı enzâr-ı dikkate bildiriyorlardı. Genç fikr-i aileyi unutmuş idi. O, şimdi bir yola saparak önünde hıramân olan hevesi düşünüyordu.

Bir müddet sonra kadınlar bir hanenin kapısı önünde durdu. İki genç bila-tevakkuf ilerlediler.

Adada seyir ve tenezzühün en birinci sebebi temaşa-yı etraf olmakla onlar da açık bir lândo tutarak tepelere çıkmaya başladılar. Tâ Ayahristos tepesine çıkıncaya kadar vuku bulan muhaverenin esası hep o kadına ait idi. Arkadaşı:

—İnsan böyle şeylerle görülen inkişafât-ı ruhiyeden müteessir oluyor. Çok kimse hayal için nispîdir, der. Ben bu itikatta değilim, ben hissîdir derim. Zira pek ziyade çirkin kadınları da seven bulunur. Benin fikrim, gözüme, hissime hoş gelen kadınlarla görüşmektir. Dedi. Bu netice gencin de hoşuna gitti hatta dedi ki:

—Sen olan bir şeyi söylüyorsun. Herkes öyle değil mi? Üç güzel kadın görülüyor da içinden birini beğeniyor. Hâlbuki ötekiler de çirkin değil.

—Evet bu garip bir şey. Histe kanaat oluyor. Şimdi sen şu üç kadından uzuncasından hazzettin değil mi?

¹⁰⁸ Cümlede eksiklik olabilir. [İnceleyeninin notu]

Genç durdu. Fakat tevakkufun ehemmiyeti yoktu. Tasdik edivermek en ziyade muvafık-ı maslahat olduğundan:

—Evet dedi. Arkadaşı sözün ardını kesmeyerek:

—Şimdi o kadını aralarından çıkar. Bir başkasını koy, üç gün sonra onlara tesadüf et. Mutlaka içlerinden birini beğeneceksin. Hâlbuki şimdi sen onlara tenezzülen bakmadın bile.

Kerim'in arkadaşı bu yollarda biraz ileriye gidenlerden idi. Hatta kadın der demez bu kelime kâffe-i tafsilâtıyla nazar-ı dikkati önüne sayfa sayfa açılır. Bu âlemde oldukça iptilâ çekmiş olduğu gibi tezevvüçten dahi lezzet alamayarak yine ahval-i tecerrüdiyeye düşmüş olduğundan Kerim'den daha ziyade tecrübe- dide idi. Hele servetinin nısfı hep bu türlü eğlencelerde mahvolmuş nısf-ı diğeri de gitmek üzere iken_aqlını başına toplayarak kendini biraz çekmiş idi. Onun için gördükleri bu kadını biraz tanımak istedi. Bir türlü cem-i hatır edemedi. Hatta gence cesaret vermek üzere:

—Ben bunu tanıyacağım ama bir türlü tahattur edemiyorum. Ya ahbaptan birinin karısı yahut mahudelerden biri dedi.

Meselenin birinci şıkkı genç için pek ehemmiyetsiz idi. Fakat Kerim de henüz müptelası olmadığından bir müddet sonra muhavereleri başka surete döküldü. Akşama kadar tepede oturdular. Avdet zamanı gelince refiki dedi ki:

—Bu gece gitme!

—Olamaz.

—Gitme canım! Akşam saat bire kadar burada otururuz. Birden sonra seninle bir kayığa biner bize gideriz. Zaten evde kimse yok.

Genç zaten bir mâni de olmadığından evvelki olamaz sözünü derhâl olura tebdil etti.

Hatta:

—Hoşlanırsam çokça kalırım, dedi. Arkadaşı kendisini ziyade sevenlerden olduğundan:

—İstersen ininceye kadar otur. Benim ne kalabalığım var, ne de işim. Diye mukabele etti.

Bu karar, gencin bilmeyerek istediği bir neticeyi hâkî idi.

Saat on ikiye geldi. Ziya azaldıkça Kartal ile Fener arasındaki sahil-i muavvec de yavaş yavaş kararıyordu. Tepeler henüz nazar-ı dikkate ayan olduğu halde dâmen-i cibalden suûda başlayan bir zıll-ı müşrif gittikçe kesif bir hale gelerek mukaddeme-i zalâm gibi görünüyor, insan zulmetin doğduğuna hükmedecekmiş gibi aheste aheste büyüyordu. Son vapur biraz uzakta iken mehtap da fener üzerinden göründü. O nev-tulû-ı semavi, semanın henüz mavilik tarzında olan reng-i siyahını tahfif ederek bir şâm-ı safa husule getirdi. Ada, o derya-yı sîmin arasında bulunarak birtakım menâzır-ı bedîa karşısında kaldı.

Kerim, bu manzaradan fevkalade mahzûz kaldığından arkadaşına:

—Ziya! Adanın gecesi, iyiymiş dedi. Derunundaki parlak neşveden bir yerde karar edemeyerek tepede ilerledi. Muttasıl etrafına bakıyordu.

Ziya, zeki olduğu kadar latifeye de mâil olduğundan Kerim'e:

—Ben kamerin tulûunu gördükçe bazen kendi kendime teşbihât bulmaya da çalışırım.

—Evet, pek şairanedir.

—Yok benimkiler şairane değil, ben âdeta istisgar ederim.

—Ne gibi?

—Dünya'ya bahçe nazarıyla bakarsak ay ne olur?

Kerim düşündü. Nihayet gülümseyerek:

—Fener.

—Gördün mü?

—İnsan bahçesinde otururken baktığı fenerden de bu kadar istifade eder. Fakat biraz istifademizden vazgeçelim. Yavaş yavaş inelim. Eğlenelim.

Bunun üzerine ikisi de kendilerini zaten beklemekte olan arabanın bulunduğu mahalle kadar indiler. Rüzgâr, hafif hafif eserek meşâm-ı âmâle garip garip hevesler veriyordu. Saat bir buçuğa gelmişti:

Bir çifte sandal bunların yanından pek yakın olarak geçti. Sandalda iki kadın oturmuş, uzun kollu, kabarık bluzlar giymiştiler.

Genç derhâl kendi tarafında oturan kadını tanıdı. Fakat sandal evvelki hareketini muhafaza ettiğinden bunlar dahi yürüdüler. Kadın, iki üç defa arkasına bakarak bir nevi temayül gösterdiği halde yanındaki hiçbir hareket izhar etmiyordu. Bu haller, bu temayüller, gençte birtakım hissiyat-ı ecnebiye husule getiriyordu. Ziya'nın sık sık doldurup verdiği kadeh asabını gevşeterek, zihninde, birkaç saatten beri tahayyül ettiği fikir, bütün bütün hatt-ı hareketini şaşırarak onu latif bir neşveye gark ediyordu.

Kadının sandalı durdu. Bu tevakkuf genci hakikate irca ettiğinden sandalcısına kemal-i telaş ile:

—Dur! Dedi.

Ziya, bu emri müteakip başını kaldırarak alelacele sordu:

—Neden duruyoruz?

—Onlar durdu da onun için.

—Ne zararı var?

—Sıkılıyorum.

—Demek, sen daha olmamışsın. At bakalım.

Bu söz üzerine genç bir daha içti. Şevk-i mestî, ona hakikaten cesaret veriyordu. Ziya zaten cesur olduğundan ilerlemesini kayıkçılara anlattı. İki sandal bir anda yürüdü. Yan yana gelince Ziya, tecârib-i adidesine istinaden:

—Zannetmem ki bu bir lütf-ı mahsus olsun. Dedi. Kadın hiçbir suretle cevap vermeyerek yalnız ufak bir hareket gösterdi.

Ziya bu hareketi pek güzel surette anladı. Takibinden geri durmayacağını işrâb eder bir tavırla hareketlerini taklit için kayıkçıya emir verdi. Tâ saat dörde kadar deniz üzerinde kaldılar. Artık gece iyiden iyiye hulûl etmiş, sonbaharın taraveti vücutları üşütmeye başlamış olduğundan genç arkadaşıyla beraber Burgaz'a, kadınlar adaya döndüler.

Kerim, o gece rahat bir uyku uyudu. Sabahleyin ilk meşguliyeti, akşamki hali Ziya ile müzakere etmek oldu. Verdikleri karar üzerine vapura binerek adaya gittiler. Evin önünden geçtikleri zaman ufak bir fısıltı işittiklerinden Ayahristos yokuşunu yürüye yürüye çıkmaya başladılar. Yolda kâh bir çam dibinde, kâh denize nazır bir

mahalde oturarak intizar ettiler ise de bir faideyi müntiç olmadı. Akşama kadar tepede vakit geçirerek tam vaktinde aşağı indiler. Tesadüf edemeyince yine bir sandala binerek açıldılar. Bir gece evvelki tesadüfü yâd ederek neşelenmeye başladılar. Fakat renc-i intizar o neşveyi ihlâl ediyordu.

Genç, tam dört gün bu suretle ömür geçirdi. Ancak kadından bir iltifat-ı mahsusa nail olamamış idi. Bu bir nevi mağlubiyet idi. Bu mağlubiyete rıza göstermek kibr-i nefsine dokunuyordu.

Artık beşinci günü refikinden izin alarak İstanbul'a avdete karar verdi. Vapura bindiği sırada kadınlar tarafında yine o kadının oturmakta olduğunu görünce doğruca vapurun yan kamarasına girdi. Oradan tecessüse başladı.

Henüz şu âlem-i hurûşun mukaddematında bulunduğu halde pencereden baktığı esnada birtakım efkâr-ı mahsusaya esir olmuş idi.

Hüsün ve cemal, tenasüp, cazibe, muhabbet, sevda hakkında evvelden beri ne kadar nazariyat okumuş, arada sırada bunları haiz bir vücuda baktığı zaman neler hissetmiş ise cümlesini tasdike kadar vararak tâbi olduğunu şu fikr-i ibtidaiyi şuaranın hafızasında kalan bazı ebyâtıyla dahi kendi kendine serd u ityâna kalkışmış idi. Nazarının bu âna kadar bir madde üzerinde dakikalarca durduğu vaki olmamış iken şimdi vapur kamarası gibi bir tengnâ-yı hususide hemen baş sığacak bir pencereden ayakta durarak bir vücudu seyre dalmasına türlü türlü manalar veriyordu. Kâh gözleri, yorulduğundan kapanıyor, kâh kadın tarafından vuku bulan birtakım harekât-ı lakaydaneyi ahzederek muhakemâtını büyültüyordu.

Vapur Kadıköy önlerine gelinceye kadar genç bir lütf-ı mahsusa uğrayamadı. Nihayet mücâzebe-i enzâr kadında ufak bir tebessüm husule getirdi. Bu suret-i iltifat, genci dünyalar kadar büyük ümit içinde bıraktı o anda ahval-i sevdakâraneye müptela olanlarda görülen baygınlığa meylederek fart-ı heyecanından iri iri nefesler almaya başladı.

Bu tebessümler köprüye kadar tekerrür ede ede baş işaretlerini dahi davet etti.

Genç bahtiyar idi:

Henüz kendinin enzâr-ı teveccühe müstahak olduğunu düşündükçe dört gündün beri uğradığı mağlubiyeti affediyordu. Vapur köprüye yanaştığı halde o hâlâ kamarada bulunuyordu. Nihayet kalktı. Köprüye çıkarken mecburi bir surette kadının

yanına sokuldu kadın galiba fırsattan istifade etmek istemiş olmalı ki yanındakine hitaben:

—Çarşıya gideceğiz değil mi? Dedi.

Bu bir emir idi. Genç bu emre imtisali cana minnet bildi. Binaenaleyh takibe başladı.

Kadınlar arabaya binmedi. Fakat Yeni Camii geçerek, doğrudan doğruya Mahmutpaşa Caddesi'ni de tutmayarak تنها sokaklara saptılar. Genç takibin en müthiş noktasına geldiğini hissediyordu. Hicap, mani-i takip olacak kadar ihsasât-ı ricatkâranede bulunuyordu. Hatta bir aralık geriledi. Lakin kadın birden bire arkasına dönerek başıyla gel işaretini verdi. Kerim titreye titreye yürüdü. Nefesi inkıtaât-ı müdhişeye uğruyordu.

Yanına yaklaştıkça bir mağlubiyet-i şedideye uğrayacağını hissedercesine yoruluyordu. Kadın işvebâzane döndü. Genci bir kere nazarı ile selamladıktan sonra:

—Zatıalınızı yorduk, diyerek gülümsedi. Nazarı Kerim'in gözleriyle o derece bir şiddetle tekabül etti ki genç asabiyeti hasebiyle derhâl bembeyaz kesilerek söyleyeceği sözü söyleyemedi. Mahcup oldu. Bu mahcubiyet kadına hoş geldi. Güldü. Zavallı fena halde utandı. Zuhur ve mahv-ı emel gibi iki ıstırab-ı kalb arasında ezilen o nevrete-i heyecanına hitam vermek istiyordu. Muvaffak oldu. Fakat ne fayda! Kadın sözünde devam ederek:

—Hakkımda teveccüh buyrulduğunu tenezzülünüzden anlamıştım. Şimdiki sükûtunuz ise adem-i tenezzülünüzü bildiriyor. Diyerek ilerledi. Genci o halde bıraktı.

Bu bir mağlubiyet-i şedide idi. Buna kimse tahammül edemez, kadın da zaten onu söyletmek istiyordu. Kerim, boğuk bir sada ile cebr-i nefis ederek:

—Lütfedin. Bir anda mahvolmaya yüz tutmuş olan bendenizi böyle bırakmayın. Ben, lütf-i âlinize hayran kaldığım için bir şeyle mukabele edemeyeceğimi bilerek sükût ettim, dedi. Kadını da şaşırtdı. Yolda mukaddemât-ı sevdakâraneden bahsedilerek çarşıya kadar gidildi. Herkes oturduğu yeri tarif etti. Genç onlara veda ederek İstanbul'ca göreceği bazı işlerini tesviye etti. Akşamı yalısına döndü.

O gece sabahlara kadar rahatsız oldu.

Kendi kendine:

—İzdivaç olsun olmasın, insanın maneviyet-i mesudanesi mutlaka hissiyat-ı umumiyesinin bir madde hakkında helecanelara, heyecanlara düşmesiyle oluyor. Ben beş gün evvel âdeti hissiz imişim gibi yaşıyordum. Binaenaleyh bugünkü meşguliyet-i latifeyi bana kazandıran kadına karşı minnettarım dedi:

-2-

Zaman ilerledikçe genç ile kadın arasındaki münasebet dahi terakki-yâb oluyordu. Kadın genci üç gün sonra mev'id-i mülakatta buldu. Köprüden alarak doğruca tünel ile Beyoğlu'na çıkardı. Bonmarşe, Bazar Alman gibi umumi olan mahallere girerek gizli gizli derd-i derununu döktü.

Biçare! Henüz bu âlemin acemisi olduğundan mı nedir kadının ekser sualini cevapsız bırakıyor, yolda yan yana veyahut önde yürüdüğü zamanda bile kızarak şu hâlimden biri iştibah ettiği hâlde kadının namusuna leke süreceğini düşünerek yürüyordu.

Bu türlü endişesi, kadını derhâl benimsediğindedir. Artık, onu kendine mâl edinmişti. Hatta mülâhazatı arasında diyordu ki: Eğer beni sevmeyeydi kendini bu derece tehlikeye koymazdı. Ziya'nın dediği gibi ise fena, fakat bu kadın mümkün değil o tarikten değil, benim gözlerim var.

Beyoğlu tenezzühü genci eğlendirdi. Saat on birde köprüde veda ederek, son vapurla yalıya döndü.

Vapurda kadının son sözünü muhakeme ediyordu. Bu söz mülâhazat-ı sabıkasını takdir ettiği için kendisini pek ziyade sevindirmiş idi. Kadın dem-i vedam hulûlünü hisseder etmez gence mahzun bir çehre göstererek:

—Sizden ayrıldığıma inanmayın, gönlüm sizinle beraber gidiyor. Lütfen mukabele buyrulursa bu geceyi rahat geçireyim.

Demiş idi. Genç bu kelimât-ı işvebâzaneye ciddi bir surette mukabele etti. Hatta dedi ki:

—Bundan emin olmağınız icap eder.

İşte şu sözler üzerine bina-yı muhakemât ederek vapurda daldığı sırada bulduğu neticeden hazzetti. Kendi kendine dedi ki:

—İnsan sade para ile mesut olamaz â. Biraz da hissiyatı memnun olmalı. Fakat ben teehhüle karar verdim. Hatta nikâhım bile oldu. Bu yükü üzerimden nasıl atmalı? Kolay. Velîmeyi uzatırım. Onlar ısrar ederse vaktim yok derim. Nihayet usanırlar, ben de bırakıveririm.

Kerim, şu sözleri bir azm-i sabitane ile söylediğinden icrasında kusur etmedi. Ertesi gün ales-sabah İstanbul'a inerek yine bekledi. İntizarı boşa çıkmadı.

Buluştular. O gün de bir Eyüp âlemi ettiler. Kadının orada metfun olan pederinin mezarını ziyaret ettiler. Kerim bu ziyaretten de memnun olarak avdet etti. Zira orada genç, sevda âlemlerinin temadi etmediğini söylediği sırada kadın pederinin mezarına yemin etti. Henüz şu âlem-i hubb ve müvâlâtın müptedisi olduğunu, sevmek bahsinde zamanın kasr u meddinde ehemmiyet bulunmadığını, genç kendisini terk etse bile o, bu firkat için ağlayarak ömür-güzâr olacağını beyan edince bu safiyet-i karar kendisini aldattı. Bir kat daha teşdid-i meyelânını mucip oldu.

Genç bir buçuk ay sonra kadının hacle-i visaline atıldı. Bu sukut, latif, gıcıklayıcı bir sukut olduğu için nazar-ı dikkati o girdab-ı mezelletin cidarına bakmadan gayrı bir şeyden hazzetmiyordu.

Her tebessüm, ona vaad-i selamet ediyormuşçasına sevindiriyor, her nevaziş ona irae-i saadet ediyormuşçasına gülüyordu.

Genç bu evân-ı meserret zarfında büyük validesini kaybetti. Hayli ağladı. Fakat tesellikârı pek büyük tesire malik olduğu için iki hafta sonra unuttur gibi oldu.

Büyük validesinin vefatı üzerine kadın onu aşıyan-ı visalinde tamam on üç gün alıkoydu. Ona ıstırap kelimesini unutturdu.

Bu âlem medid olduğu kadar âram-fersâ olduğundan oradan çıkıp da kendi hanesine geldiği zaman hissettiği tenhalıktan dolayı sıkıldı. Dadısıyla selamlaşmaktan maada bir kelime söyleyemeyerek odasına çekildi.

Artık, bu cihana, bu tarz-ı hayata mahsus olan beliyâtın cümlesini kazanmış idi. Bir gün görmese divane imiş gibi endişelere, kederlere, tecessüslere düşerek avâkıb-ı hayatın gittikçe karardığını hissetmiyordu.

Kadın, genç hakkında hissettiği âmâl-i mahsus birer birer anlattı. Fakat kendisi yalnız kendi âmâlini hırz-ı can edinmiş olmakla bu sözlerden bir şey anlamıyordu.

Düştüğü şu girive-i sevda ona pek hoş görünüyordu. Kadın onu başka bir sevda ile daire-i mahremiyete çekmiş, müddet-i medideden beri dul kalmak gibi bir meseleye hatime vermeye azmetmiş olmakla bu bapta açtığı serâir-i vicdaniye gençte hiçbir tesir-i mahsus göstermedi.

Gerek muaşakât-ı tahririye, gerek yan yana gezmeler, gerek ötede beride oturarak müddet-i medide konuşmalar kadını yordu.

O bir maksad-ı maluma teveccüh etmiş, onu takip ettiği hâlde genç o maksadı bilmeyerek yanaşmıyordu. O da bu hususta bir şey düşünüyordu. Bu düşüncesi:

—Eğer, ben izdivaç edersem mutlaka mahvolurum. Binaenaleyh ölünceye kadar evlenmem suretinde netice-pezir oluyordu.

Bir gün menkûha tarafından gelen bir adam kayınpederinin kendine irsal ettiği mektubu verdi.

Genç, bu mektubun o taraftan geldiğini hissedince garip bir surette titreyerek kemal-i süratle açtı. Bu mektup bir reddiyeden ibaret idi. Kendisinin diğer kadın ile münasebette bulunduğu, bu cihetle o tarafça izdivaçtan sarf-ı nazar edildiği muharrer olduğu gibi bir de her türlü hakk-ı zevciyetten vazgeçildiği yazılı olduğundan genç masanın başına oturdu. Derhâl bir talakname yazarak gelen adamın eline sıkıştırdı. Hatta bir de:

—Selam söyleyin!

Diyerek bila-fütur odasına çekildi.

***

Gencin, devr-i sevdakâranesi altıncı aya basmış idi. Fakat bu tarih onun için pek matem-engiz idi. Gerek maneviyatının birtakım tahavvülât-ı cünun-perververaneye temayülü, gerek vücudunun metâib-i rûz-merre içinde kalması, gerek dimağının faaliyet-i mahsusası bir fikr-i garibi takip ede ede yorulması, velhâsıl umur-ı hariciyenin çoğalması, işretin tezayüt etmesi onu bütün bütün evvelce merbut olduğu şiraze-i intizamdan çıkarmış idi.

O bir fikirde bulunuyordu. O da, perestâr-ı kalbi olan kadın idi. Onu gördükçe güler, bazen kendi kendine kıskanır. Onu bir başkasıyla görecek olsa ne hâlde kalacağını tahmin eder, o zaman gözlerine, kalbine târî olacak zulmet-i hicrana dayanamayacağını mükerreren tasdik ederek ağlayacak hâle gelirdi.

İlkbahar kokularıyla, sümbülî havasıyla boğazı yine bir letafet-i serây-ı vesia döndürmüş idi. Kadın bu sefer, yalıya kadar atlamış, iki üç gün orada kalarak evine avdet etmiş olduğundan genç yalnız idi.

Odada, onu düşünüyordu. Nerelerde oturdu ise oralara medd-i nigâh ederek o hayal-i latifi zihnen ihya etmek gibi bir maksatla oyalanırken odasının kapısı açılarak içeriye Ziya girdi.

Kerim, gözlerine inanamayacak bir meserretle yerinden fırlayarak derhâl boynuna sarıldı. Dertleşecek bir refikinin yanında bulunduğundan fevkal-hadd memnun kalarak ne söyleyeceğini şaşırıldı. Ziya her zamanki neşvesiyle gülererek:

—Aferin! Sarılmayı öğrenmişsin. Fakat kollarının tazyiki –kuvvetsizliğinden olmalı- biraz gevşemiş.

Dedi. Kerim vehleten bu sözü anlayamadığından:

—Ben sarılmayı bilmez miyim. Bahusus senin gibi bir kardeşime!

—Teşekkür ederim. Fakat sarılmak mastarının “lâm”ını at. Yani şu meçhulü malum et.

—Sarf mı okuyoruz? “lâm”ını atarsam sarmak kalır.

Kerim şu son sözü söyler söylemez Ziya’nın fikrini anladı. Garip bir tavır izhar ettiğiinden ikisi de kendini tutamayıp kahkahaları salıverdiler. Ziya oturdu. Kerim de karşısına geçerek mütebessim nazarıyla dikkat ediyordu. Ziya dedi ki:

—Benzin bembeyaz. Bu ekseriya evde kapanıp kalanlarda olur.

—Evet, biraz rahatsız idim.

—Ne türlü?

—Soğuk almıştım.

—Ben üzuldüm diyeceksin zannettim.

—O da var.

—Görürsem bir daha üzme diye tavsiye ederim.¹⁰⁹

—Kimi?

—Onu

—O kim?

—Hani ya adada gördüğümüzü!

—Vay! Sen biliyor musun?

—Sade ben mi?

—Ne gibi?

—Bütün Beyoğlu halkı biliyor.

—Amma yaptın ha!

—Yahu! Sen kendini aldırılmışsın. Beyoğlu'nda karşı karşıya geldik de beni görmedin.

—Sahih! Sahih! O da söylüyordu. Hatta sordu. Dargın mısınız dedi. Ben de hayır, dargın değilim. Görmedim dedim. Lakin sen niye aldırmadın?

—Münasebet almayacağını düşündüm de onun için. Her ne ise. İyi mi?

—O belli! O da seni seviyor değil mi?

—Öyle zannederim.

—Zan değil itikat bile edersin. Bu yolun erkân-ı tevessülünden biri de itikattır. İtikat olmazsa beş para etmez.

—Fakat pek ziyade fedakârane davranıyor?

—Ne gibi?

¹⁰⁹ Cümlelerin yüklemi (tavsiye ederim) net okunamamaktadır. [İnceleyeninin notu]

—Ne zaman istesem geliyor.

—Bu sanatta ayağa üşenmek olmaz. Sen de gidersin, o da gelir.

—Ziya! Tuhaf söylersin.

—Yo....k! Benim de başımda var.

—Demek ikimiz de dertliyiz.

İki genç, derhâl vakâyi-i müteakabileyi anlatmaya başladılar.

Ziya ona adada komşusu olan bir Rum kızının işvelerinden, cilvelerinden bahis açarak hemen sevmek üzere olduğunu, geceleri, gizli gizli duvardan aşarak bahçede çiyler altında konuştuklarını, bir gün anası işe vâkif olarak bağırıp çağırdığını, ondan beri kızın İstanbul'a indiğini, bir daha göremediğini anlattı. Fakat Kerim işe âşıkane girişti. Sevdasının ateşinden, onun yanında bulunduğu zaman hissettiği helecanelardan bahis açtı. Bir aralık Ziya söze atılarak:

—Adı ne?

Dedi. Kerim:

—Münibe imiş.

Diye cevap verdi. Ziya bir hayli düşündü. Mümkün değil bu ismi tahattur edemedi. Bu nam müstear bile olsa şöhret bulacak idi.

Kerim Ziya'nın ifadesi üzerine:

—Vallah! Doğru söylüyorum. Diye teminata kalkıştı.

Ziya evvelki cevabını bozmayarak:

—Senin yalan söylediğinden şüphelenmiyorum. Onun yalanına kanmayayım diye tereddüt ediyorum.

—Fakat ne ihtiyacı olur?

—Hayır. Bilakis onlarca ad meselesi en büyük ihtiyacâtandır.

—Öyle ama bu böylesi değil!

—Yok. Bu kaide-i umumiyedir. İnsan onların aylık koçanına bastıkları mühre bile inanmamalı.

—Mübalâğa ediyorsun.

—Ben mübalağa ediyorsam sen de taraftarlıktan vazgeçmiyorsun ben bilirim.

Kerim, Ziya'nın tecrübe-fürûşane olan sözlerinden pek müteessir olmuyordu. O zaten Ziya'nın biraz hafif-meşrep olduğunu bildiğinden yüzü her tekellümünde mütebessim bulunuyordu.

İki genç, akşama kadar şu yolda konuşarak nihayet işret masasının etrafına dizildiler. Mide ispirtonun muhacemâtıyla kızışmaya başlayınca gözler birtakım hayalâtı temaşaya haris imiş gibi döndü. Bir aralık Kerim son bir mütalâa-i zatiye olarak:

—Ben artık, istihfaf-ı hayat taraftarıyım ben bu kadından maada bir şeyden hazzetmem, diyerek o hâkim-i nevresteyi şu fikrine karşı güldürdü.

- 3-

Kadın altı aydan beri gördüğü ifratâtan usanmış idi.

O da sevmek istiyor. Zira onun için de bir endişe lazım idi.

Kadın kendi kendine düşündü. Bulduğu netice:

—Bu, beni seviyor. İnanırım. Fakat cihet-i sevdası mutlaka teskin-i emel etmek. Ben ise bu fikre doğrudan doğruya hizmet edemem. Bu hâlde bundan kat-ı rabita etmek esbabını düşünmeliyim. Dedi.

Filvaki kararını da icra etmeye başladı. O dakikadan itibaren gencin seyir ve tenezzüh için vuku bulan davetlerine icabet etmedi.

Kerim amalinin bir ric'at-i kahkarîyeye uğradığını görünce son derece yeis ve fütura düştü.

Her zaman güzergâh-ı cananda bulunarak evzâ ve etvâr-ı âşıkaneşiyle istirhamâtta bulundu.

Asabiyet-i müfrite bu gencin mâhî-i hayatı olacak gibi görünüyordu. Şayan-ı dikkat ve merhamet bir hâl ki kadını gördükçe bu ahval-i mahsusa bir kat daha artıyordu. Her gün onu görmek, onu taharri etmek, onu gözlemek ile iştilal ederek kayıklarda, vapurlarda, iskelelerde bulunur, geceleri evinin önünde durarak, kâh hızlı hızlı geçerek suret-i mutlakada onunla iştilal ettiğini anlatırdı.

Fakat ketum olduğundan kimse ile konuşmaz, sade düşünür. Yalnız ara sıra Ziya'yı görerek onunla dertleşir. Bir gün bu hâlini anlattı. Ziya yine şuhane bir eda ile:

—Çek de biraz da bana acı:

Diyerek bu hâle soğumadan gayri çare olmadığını anlattı. Fakat mümkün değil(?)

Kerim bu hâli hakikaten beğenemiyordu. Bir gün her türlü tehlikeyi göze aldırarak gece saat üçte kadının kapısını çaldı. Kapı birden bire açıldı. Genç içeriye girince o âram-ı canın karşısında bulundu.

Kerim, bu tecelliden titredi. Yaşlı gözleriyle bir müddet baktı. Kadın bu vaz'ın bir teslimiyet-i kâmile olduğunu anladı. O da hazin bir tavır ile yanına yaklaşarak:

—Yukarıya çıkın! Diye koluna girdi. Kerim hayat erbabına mahsus olmayan bir tavr-ı camid ile yürüdü.

Sofada karşı karşıya oturdular.

Kadın bir müddet sükût ettikten sonra dedi ki:

—Bey! Aramızdaki münasebetin hayli zaman sürdüğü malumdur. Fakat bu münasebetin şu yolda devamından hem utanıyorum, hem de korkuyorum.

Kerim'in nazar-ı dikkati açıldı¹¹⁰. Bu sözlerden hazzediyordu.¹¹¹

Ziya'nın dediği fikirlerin aksi idi. Zira Ziya ona bunların utanma, korku namına hiçbir şeyleri olmadığını söylemiş idi.

Bazı fikir gariptir. İnsan yalan olduğunu hisseder de yine inanır. Bu inanmak bir nevi tesellidir.

Kadın devam ediyordu. Diyordu ki:

—Siz de bunu tasdik edersiniz. Çünkü sizin asaletiniz, kalbiniz hiçbir zaman bir kadının lekedâr olmasını tecviz etmez.

Kerim bu cümleyi kalben tasdik ettiği gibi lisanıyla dahi tasdik etmek isteyerek:

¹¹⁰⁻⁴ Bu cümlelerdeki sözcükler asıl metinde şöyle sıralanmıştır. Nazar-ı dikkati açıldı. Bu sözlerden haz Kerim'in ediyordu.

—Evet. Bilhassa sizin lekedâr olmamanızı...

Kadın bu söz üzerine birden bire ayağa kalkarak:

—Bu hâlde siz benim namusumu tamir edin.

Genç, irkildi. O da ayağa kalktı.

Kadın bu teheyyücü anladı. Fırsatı kaybetmek muvafık olamayacağını cezm ederek:

—Ben size namusumu teslim ettim ise asalet-i kalbinize itimaden ettim. Sizin beni yalnız teskin-i emel için sevdiğinizi anlayınca sabahlara kadar gözyaşı dökerek bütün ömrümü karalayan bu hitama nedamet ettim. Ben nedamet ettikçe siz beni bu hataya takrip için yalvardınız. Binaenaleyh nefret derecesine geldim.

Genç neticeyi anladı. Filhakika bu sözler doğru idi. Nihayet yine bir vaz'-ı teslimiyet ile dedi ki:

—Ne türlü tamir edebilirim?

—Beni taht-ı nikâhınıza almakla.

Genç bila-tereddüt:

—Peki!

Dedi. Ve eliyle güya bir daha Münibe'ye nazar-ı şehvet ile bakmayacağını cezm etmişçesine selam vererek:

—Ben gidiyorum. İcabına bakarım. Dedi.

Kadın derhâl eteklerine kapanarak hissiyat-ı şükranını gösterdi.

***

Kerim devr-i sevdakârîsinin yedinci ayında hacle-i zifafa girdi.

Artık evvelki emel- ve heves bir meşruiyet-i mutlaka tahtına girmiş olmakla genç biraz mesrur görünüyor, kadın şu âlemden nev-umma hazzediyordu.

Sene tamam olduğu zaman idi ki zavallı genç kendinin müthiş bir hata içinde bulunduğuna hükmetti.

Yâr-ı can nazarıyla baktığı kadının tercüme-i hâlini öteden beriden dinledi. İnanamadı. Fakat şüphe, bir kere kalbine girdiğinden onu rahatsız etmeye başladı.

Bir gece, hanede yalnız bulunduğu zaman evvelden beri cây-gir-i zamiri olan teccüsâtına kuvvet verdi. Kadının çekmece, konsol, sandık namına ne kadar şeyi varsa cümlesini döktü. Sandığının tâ altından bir demet mektup bularak mütalâaya başladı.

Bu muharrerât suret-i ciddiyede olarak kadının ahval-i sabıka-i sevdakârenesini musavvir idi. Bazen kendi mektuplarına da destres olur, tarihçe birbirinin farkı olmadığını muayene eder, hisçe birbirinin müşabeheti olup olmadığını tetkike kalkar idi.

Güneş doğduğu hâlde muayenesinden bir türlü kurtulamamış idi. Kalbi müthiş, âramsûz şüpheler içinde kalıyor, fakat dimağına bir suret-i ebediyede yerleşmiş olan fikr-i sevda-perveri henüz sönmüyordu.

Onları okuduktan sonra bütün bütün şaşırıldı. Kadının hayal-i cemalini göz önüne alarak son derece bir hiss-i muhabbet ile sevdiğine inandı.

Bu sevda, na-kabil-i intifa idi.

Bütün gün evde ağlayarak, düşünerek, hâl-i bedbahtîsinin neye müncerre olacağını, bir türlü kestiremeyerek oturdu. Akşamüstüne doğru kadın gelince cümlesini unuttu. Fakat Münibe kendinin takip edildiğini hissedince gence son bir taziyane-i teşvik olmak onu bütün bütün havza-i âmâlinde bulundurmak maksadıyla ufak bir münazaa çıkardı.

Genç bu hâlden son derece müteessir olarak odasına çekildi.

- 4 -

Bu münazaa müthiş bir netice ile hitam-pezir olacak idi.

Genç namusunun bâziçe-i heves olduğunu gördüğü günden beri garip, fakat feci bir endişeye saplanmış idi.

Kadın yapabildiği kadar etvâr-ı istiğnada devam etti.

Genç bu teessürat-ı istirkâbiyeye tahammül edemeyerek yalısına çekildi.

Aradan iki ay mürur ettiği hâlde kadın henüz sükût ediyordu. O, zevcinin kendini aramasını, kendine tevazu etmesini tesis-i bina-yı muhabbet için esas ittihaz eylemiş olduğu hâlde genç bu hâli cihet-i uhrâdan muhakeme ederek, sevda-yı

hazırıyla kalmaktan ise bir netice ile işi bitirerek hayatın kadr ü kıymetini göstermek istiyordu.

Tam iki ay yalıdan çıkmayarak işret ile muvâneset etti. Bazen Ziya gelir, onu günlerce alıkoyarak mecnunane konuşur, arkadaşının verdiği nasihatlere hatır için baş sallardı.

Bir akşam, son derecede mest olduğu hâlde rıhtımdan kayığa atlayarak karşı yakaya geçti.

Hanesinin kapısını çalarak birden bire yukarıya fırladı. Kadın sofada dikiş ile meşgul idi.

Zevcinin huzurunda zahiren asla müteessir olmayarak yine tavr- ı lakaydîsini muhafaza etti.

Kerim, gözleri kan içinde, yüzü kızarmış, alnı ter damlaları ile nem-nâk, elleri, dudakları raşedâr olduğu hâlde bir müddet enzâr-ı sabite ile baktı. Nihayet bir muvaffakiyet-i mahsusa olmak üzere:

—Artık merhamet buyrulmayacak mı?

Dedi.

Fakat kadın sade sözden hazzetmiyordu. Bu tevazuyu ricaya, niyaza dökmek istiyordu, gencin bu hitabını müteakip derhâl yerinden kalkarak yandaki odaya girdi. Onu mütalaât-ı mecnunanesine terk etti.

O zaman gençte, hissiyat nokta-i nazarından bir teessür-i müdhiş husule geldi. Beyninde dönen gird-bâd-ı efkâr, bir noktada tevakkuf edemedi. Hiddeti, mağlubiyeti, kibr-i nefsi, bunca zamandan beri çektiği mihneti, elemi, kederi, hayatından ziyade sevdiği bir kadının encam-ı hayatına karşı gösterdiği tavr- istiğnâkârı zihnine dokundu.

Perestîde-i kalbinin girdiği odaya doğru dönerek belinden çıkardığı revolveri alınına doğrulttu.

Bir sada, bütün hane halkını sofaya yığdı. O dimağ-ı taze parça parça olmuş, beyni ateşin tahribat-ı şedidesiyle dışarıya fırlamış, gözleri ebediyet-i sevdaya bakar gibi son derece açılmış, ağzı, burnu hun-âlûd köpüklerle dolmuş, sukutunda iskemleye tesadüf ettiğinden ser-i gamzedesi sola meyletmiş idi.

***

Kadın bunu gördüğü anda bir sayha ile bayıldı. Hayatına nedamet-i müessire mezceden şu levha-i ıstırabı unutamadı.

O da eyyam-ı ıstırabın ikinci senesi zarfında öldü. Fakat ne çare ki ölünceye kadar o levha-i bi-misal-i ıstırabı gözünde, kalbinde, hayalinde taşıyarak ruh-ı âşığın bir anda çektiği mihnet-i hayatı aylarca sürükledi.

&&&

AHMET RASİM

CİDD Ü MİZAH

Ciddi, mizahî makâlât, eşkâl-i zamana ait safahattan müteşekkildir.

Sahibi ve naşiri

İkbal kütüphanesi sahibi

Hüseyin
.....

İstanbul

1337

Fiyatı 20 kuruş

Şems Matbaası

4.3. CİDD Ü MİZAH

4.3.1. [ÖN SÖZ]

Zamanın izhar ettiği türlü türlü simalardan ikisini pek ziyade severim: “cidd ü mizah”. Nazargâhımda bunlar ikiz çehreler gibidir. Birbirlerine pek ziyade benzerler. Yalnız biri anûd ve dil-âzâr, diğeri şuh ve cilve-kârdır. El ele tutuştular mı itidal-i mizac gösterirler. Ekseriya biri sert yüzü, dünya durdukça kaim bulunacağını işrâb eden vakar ve mehabetiyle enzâr-ı cüst ü cûya iblâğ-ı meram ettiği hâlde diğeri alelade koşup gezinerek, arada bir takla kılarak, bir hoplama yaparak raks ve terennüm edalarıyla sokulur. İkisinde de ne riya vardır, ne de dimağın bir nevi sui-teşekkül-i a'râzından olan meyl-i istihza!

Hüsn-i tabiatları meşhurdur: Her sahifede karar etmezler. İrfan ve faziletten ayrılmazlar. İbret âmûz, ahlak peresttirler. Biri haşin ve tünd-rû olmakla beraber kendisine açılan gönüllere kemal-i rağbet ile girer, âram eder, diğeri onu ruh üzerinde temsil eyler.

Herhangi lisan olursa olsun onda bir tesir-i feyyâzane ibdâ etmek şiar-ı mürüvvetleridir. Onu tasfiye, tezkiye, tevsi', tezyin ederler. Yalnız her ağza yakışmazlar, her kaleme gelmezler, her kafaya uymazlar, biri dediğinde mükibb ve musirr olduğu hâlde diğeri feyz-i intakıyla evirip çevirir.

An-ı hilkatte nazar-ı beşer, ikisini dâye-i ezelinin kucağında yeni uyanmış oldukları hâlde görmüştür. İlk uzanan ele “cidd” atılmış ise de ağırlığından dolayı yere bırakılmış, “mizah” ise, hiffet-i meşrebiyle elden ele geçmiştir. Maahaza iki kardaş arasında kıskançlık yoktur.

Kitabıma böyle bir nam-ı bülend verişim yine onların feyz-i teşvikâtı saikasıyladır. Fahir ve gurur olsa idi bana kendilerini ihtara tenezzül bile etmezlerdi.

Ahmet Rasim

4.3.2. LAF Ü GÜZAF

Ha!.. Şimdi işin kolayını bulduk. Kes öküzün başını!.. Kestin mi? ... Kır küpü!

Evet, öküzün başı küpten böyle de çıkar! Küpü evvel -emirde feda edip de hiç olmazsa öküzü kurtarmayı akıl edemiyoruz.

Nice zamandan beridir yarım tedbirlere, bidayeten pek amelî, görüldüğü hâlde bilahare takımıyla makûs neticeler veren yaldızlı, pohpohlu teşebbüslere alışmışız. Asırlarca böyle idareler, böyle hükûmet adamları elinde kalıp terbiye-i ruhiye ve tevsî-i kabiliyet hususunda bildiğimizi de unutmuşuz. Bir hâlde ki bu tarz-ı muaşeret, bu minval-i siyaset bizde bir an'ane olup kalmış. Fakat nasıl kalmış? Eyâdî-i ecânibde bizi istedikleri noktaya sevk edici bir dizgin, bir üvendire kuvvetinde, savletinde! İşte biz bu an'ane tesiriyledir ki hem küpten, hem de öküzden oluyoruz.

Meşhurdur: Hoca merhum, merkebinin kaybetmiş, sevinir; hamd ü senalar edermiş. Sebeb-i sürurunu sormuşlar.

—Ya ben üzerinde iken kaybolaydı, ne yapardım? Demiş.

Safiyet-i mizah-gûyanesine hayran olduğumuz bu zatın şu cevab-ı mudhikinde bir hikmet münderiçtir. Kendi malını gözetemeyip kaybeden adam, elbette onunla beraber kaybolacak derecede ya lakayıttır, yahut ahmaktır. Artık böyle bir adamın mal-ı gaibi arayıp bulmak maksadıyla yorulacağına ihtimal verilemez.

Biz de şimdi Hoca merhuma döndük. Kaybettiğimiz şeylerden dolayı sevinip hamd ü sena etmiyor isek de müteselli olmaya çalışıyoruz.

Bilseniz bidayet-i harpten beri¹¹² ezhân-ı avama ne amiyane fikirler, ne cahilane mütâlâalar saçılmış! Karşımızdaki a'dâdan her birinin beş, altı yüz senelik kayd-ı intikam ile üzerimize saldırdıklarını asla düşünmüyoruz.

Arada yeni yeni sevâik-i tesliyet peyda olmuş:

—Rumeli gitti!

Dediniz mi?

—İsabet oldu!

Sözünü yutarak, yahut kendisinden gayr-i muntazar bir nevi teessüf ile silk-i mülâhazatından çıkararak:

¹¹² Balkan Müttefikleri Harbi

—Zaten bizim mi idi? Biz oranın Anadolu'dan toplayıp senede üç milyon lira verir kiracısı idik.

Demek isteyenlerimiz var.

İsteyenlerimiz değil, söyleyenlerimiz bile var.

Dağdağa-i hazıradan dolayı hangisi olduğunu iyice tahattur edemiyorum. Bu fikr-i menhus, hatta gazetelerimizden biri tarafından dermiyan edilmiş idi.

Düşünmüyoruz ki bizim Rumeli'ye senevî eklemiş olduğumuz rivayet edilen şu üç milyon liradan dolayı bu diyar-ı mevrûs neden, ne için nazarımızda böyle bir menâbi-i şerr ü zarar olarak tecessüm edip kalıyor? Bunda Rumeli'nin ne kabahati var idi? Asâr-ı sabıka ekti de ben hâsılatı vermem mi dedi? Yollarını yaptı ben kimseyi yürütmem mi diye kalkıştı? Sularını akıtmaya çalıştı da, hayır, ben akamam diye ka'r-ı zemine mi çekildi? Maarif-i umumiyesini, mahâkimini, ahval-i ictimaiyesini düzeltmeye sarf-ı ikdam eyledi de ben ümmî kalacağım, ben okumayacağım, ben adaleti sevmem, ben hukuk-ı medeniye, içtimaiye filan tanımam mı diye ayaklandı? Bunları yapmış olsaydı bile yine kabahat bizde değil midir? Neden dedirdik? Neden yaptırık? Düşünmüyoruz ki ikisi geçen asr-ı hicride, biri bidayet-i Meşrutiyette kesb-i istiklal eylemiş, dördüncüsü öteden beri bâgî tâgî kalmış olan hükûmât-ı müttefike, eski Rumeli'den muazzez kıtaatta buldukları hâlde ziraatça, maarifçe, sanayiice, askerlikçe, siyasetçe, bizden dûn bir mertebede mi kalmışlardır? Bilakis. Ayrıldıklarından beri bizler, onlara müdânî kesildik. Bütçeleri meydanda. Hangi zaman biz Bulgaristan'ın şimdiki bütçesine muadil bir bütçe ile eski Tuna vilâyetini Filibe sancağını, Köstendil mutasarrıflığını idare ettik. Hangi zaman Niş eyaleti, Mora vesaire bugünkü rütbe-i mamuriyeti gördü?

Düşünmüyoruz ki hükûmet-i Osmaniye pek uzak bir zamandan beri suidaresi ile fikr-i kavmiyeti de tebaası arasında besleterek yağ bağlatmış, idare-i mutlaka-i makule usulünü bile tatbik edemeyerek bütün bu zamanı ihtilâller, isyanlar, şûrişler teskini ile geçirmiştir. Biz şu günlerimizde hâlâ bu hakâyık-ı tarihîye ve ictimaiyede gafil olduğumuzu idrak etmeyecek olursak acaba hangi günlerde idrak edebileceğiz? Felâket ve musibet önünde müteselli davranmak hangi hisse, hangi terbiyeye muvafıktır, bilemiyorum. Keza felâket ve musibet zamanlarında herhangi hükûmet olursa olsun etrafına sıkışarak onu kuvvetli, emin bir mevkide bulunduracağımıza

efradı ondan i'râz u i'tizâle sevk etmek hangi hamiyete, hangi meslek-i ictimaiye mutabıktır bunu da bilemiyorum.

Zorla değil â, ne biliyorum, ne anlıyorum! Bilen, anlayan varsa işte meydan, çıksın! Bilen, anlayan ben bilmeyen, ben anlamayana öğretsin! Ne yapalım, iş buna kaldı? Fakat ne faide ki içimizden bir kısım:

“Dün mektebe gitmiş bugün üstad olayım der

Biçare harâb olmadan âbâd olayım der”

Beytinin meal-i zindesi kesilmişler. Muhakkak onlar biliyorlar, bizler bilemiyoruz!

4.3.3. İCABINA BAKARIZ

Bazı kimselerin, yine kendilerine has bazı huy ve âdetleri vardır. Mesela: halkın zor ile geçtiği yerlerde durup bastonunu sallaya sallaya muhatabıyla konuşmak, vapurlara girip çıkarken öndekileri itmek yanındakileri kakmak, şimendiferlerde iki kişi arasında bir karış kalmış mahalle göz dikip arka arka gelerek sıkışmak istemek, lokantalarda yutamadığı lokmaları apaşikâre tükürmek.

—Bir su ver!

Dedikleri hâlde başlarını başka tarafa çevirerek beş paralık bir ivaz mukabilinde zavallı sucuya bardak elde susta durdurmak, köprüde izdiham esnasında saf şikenane revişlerle göğüs vurmak. Tünelde vagon kapısının demirine el atarak gireceklerin harekâtını işkâl etmek. Bazar Alman'da, Bonmarşe'de camekân önünden ayrılmayarak memurları işkillendirmek, gazinolarda bitişik veya karşı masaların muhaverâtına karışmak, siz bir sâil-i müz'ici kovdunuz mu, verilecek on para olduğu için derhâl çantaya yahut yelek cebine el sunarak, yan, imalı bakışlarla:

—Gel buraya... Gel! Al!

Demek, ehyânen taama davet ettikleri refiklerinden birini, yemek üstüne şekerli kahve içtiğinden dolayı muaheze eylemek, kimi sorsanız göz kırparak, dudak bükerek hakkında münekkidane davranmak, velhasıl adap ve adat-ı müesseseye daima aykırı birer vaziyet almak gibi.

Geçen günlerin birinde resmî bir mahalle gitmiş idim. Zabıta birini tevkif etmiş imiş. Galiba mevsufin-i sâlifeden biri olacak, mevkuf hakkında şefaate gelmiş imiş. Odaya girdiğim zaman memur olan zatı mütehayyir, mütefekkir bir hâlde gördüm:

—Neniz var?

—Bir şeyim yok. Yalnız gayetle tuhaf bir vakıa geçti de...

—Ne gibi?

—Birini sarhoşluktan dolayı polisler tevkif etmişler. Ona şefaate etmek için demin biri geldi.

—...

—Fakat nasıl şefaate etti bilir misiniz?

—...

İlk sözü: “Evet, memur beyefendi, ben de bilirim, bu herif edepsizdir. Sarhoşluğunda son derecede suludur. Hele ailesine karşı pek ziyade zalimdir. İçer, içer, her gece karısıyla kavga eder. Çocuklarını döver, cebindeki meyhanelerde, ötelere berilerde yer. Zan ile değil, bila-şüphe derim ki polis efendilere de hakarete bulunmuştur. Yahut ziftlendiği yerde bir arbeye çıkarmıştır. Fakat ne yapayım ki akrabadan bulunmuş. Hatır-ı acizanem için bu defalık hoş görün! Oldu.” Ben ömrümde böyle bir tarz-ı şefaate tesadüf eylemedim. Evvelki cümleleri söylemeyip de son iki cümleyi sarf etse idi, mevkufu belki bazı tembihat icrasıyla tahliye ettirmeye çalışırdım.

—Şimdi?

—Baksanıza! Şeffî olacak adam bile neler söylüyor? Ne türlü isnadât-ı müstehcenede bulunuyor? Siz benim yerimde olsa idiniz ne yapar idiniz?

—Hiç!... Fakat siz ne yaptınız?

—Sükût etmemek için Peki!” Peki!”den sonra dünyanın en birinci baştan savma düsturu olan: “İcabına bakarız”, dedim.

“Peki!” “Peki!” den sonra dünyanın en birinci baştan savma düsturu “İcabına bakarız” imiş ha!. Bakınız ben bunu bilmiyordum.

Ben de odadan mütehayyir, mütefekkir çıktım. Lisanen, zihnen:

—İcabına bakarız!

Diye söylenip duruyordum. Yolda yanımdan geçen iki kişinin yüzlerini görmediğim hâlde birinin:

—Peki!, peki!” İcabına bakarız.

Dediğini duydum. Derhâl içimden:

—Bu katmerli baştan savma!

Diyerek gülmeye başladım.

Garip bir tesadüf! Bizim Nadi’ye bir şey rica etmiş idim, matbaaya geldiğimde onu tekit eyledim, yüzüme mütebesimane bakarak o da:

—İcabına bakarız!

Diye cevap verdi. Şüphelendim:

—Acaba memur olan zat, benim hayret ve tefekkürümün sebebini anladı da Nadi’ye telefon mu etti?

Dedim. Hayır, böyle bir şey yok!

—Olacak mı, olmayacak mı? Doğrusunu söyle.

Demeye vakit kalmadı. Efendilerden birini bir zata yollamışlar. Soluya soluya kapıdan girdi.

—Ne dedi?

Dediler. Mendiliyle fesinin kenarına bulaşan terini silerek:

İcabına bakarız!

Dedi. Bizimkiler sevindiler. Dedim ki:

—İşiniz yoksa sevininiz!

—Neden?

—Bu iş olmayacak!

—Ne söylüyorsun? Baksana, söz vermiş.

—İcabına bakarız, söz değildir. Şimdi işittim:

“Peki!” Peki!” den sonra dünyanın en birinci baştan savma düsturu “İcabına bakarız” imiş!

Genç çocuklar, bu sözü benim buluşum zannederek gülüşüler.

—Siz daha gülüşün! Görürsünüz.

Bu muamma-yı resmiyet-i ihtivayı gelişigüzel hallettiğimden dolayı âdeta neşeleniyordum. Birden bire telefon çaldı. Biri fırladı:

—Alo! Alo!

—Neresi? Neresi?

—Tasvir-i Efkâr efendim...

Burada. (bana dönerek):

—Seni çağırıyorlar.

Kulağımı verdim.

—Kimsiniz?

—Rasim...

Bir vızıltı, yine yavaş yavaş kesb-i vuzuh ederek:

—Geçen gün bir şey istirahat etmiş idim, icabına bakıldı mı?

Gülmeden kendimi alamadım. Filvaki o şeyi unutmuş idim, dedim ki:

—Henüz bakılmadı, ama bakılacak!..

—Lütfedersiniz, bir an evvel himmet buyrulsun.

—Peki! Peki!

4.3.4. BİR GENÇTEN ALDIĞIM DERS

Henüz mekteb-nişin iken işittiğim fikarât-ı intibahiyyeden biri de şudur:

İmam-ı Azam, bir sabah bermutat ders vermek maksadıyla camiye giderken yolun yukarisından bir gencin hızlı hızlı geldiğini görür, ortalığın çamur, kayak olması hasebiyle kalb-i hümayununa lâyh olan bir hiss-i sıyanet sevkiyle:

—Aman oğlum, dikkat eyle, kayar düşersin.

Nasihat-i mürşidanesinde bulunur. Genç ateşîn-fikir, cevval-endîşe, bahusus Hazret-i İmam'ın ulüvv-i kadr ü menzilet-i âlîmanesine vâkıf imiş. Cevaben der ki:

—Ya İmam, asıl sen dikkat eyle. Çünkü senin ayağın kayarsa bütün ümmet-i İslamiye düşer.

Bu söz müşarünileyhi fevkalade müteessir ve mütenebbih kılar. Bunun üzerine cümlenin ictihad-ı zatîyesinde hür ve muhtar olduğunu talebe-i mesudesine telkin buyurur.

Gerçi ben İmam-ı Azam'ın zat-ı muallâ-sıfatı huzurunda zerre bile değilim. Fakat şebab, yine o ateşîn-fikir, o cevval-endîşe efrad-ı güzideye sahiptir. Binaberin gençliğİN lemeât-ı irfanından da müstenir olmak bize, benim gibi âleme nasihat-fürûşluk iddiasında bulunanlara daha şedit bir ihtiyaç hükmündedir.

Gelelim aldığım derse:

Tarz-ı ifadesinden de zarafet-i tab' ve terbiyet-i fikriyesi nüm ayan olan “Kadıza A.S.” imzasıyla bana bir nemika-i ihlâs ve teveccüh veren bir genç diyor ki:

“ *Ninni ile Şarkı* ” makaleniz, nasırlaşan ruhum üzerinde sarsar kopararak beni, sizin de aynı günde bulunduğumuz “Sofya” sokaklarında yaşattı. Evet, ben, an-asıl Bulgaristanlıyım. Ve ilan-ı istiklal günlerinde “Sofya”da bulunuyordum. Bulgar ruhunu, belki bu milletten sonra ikinci olmak üzere tanır ve bilirim. Size kâh “Sofya” , kâh “Filibe” sokaklarında tesadüf etti isem de tabii nazarlarınızdan kaçması, kaçtığı pek muhtemel olan bir şeyi söylemek için dünkü “ninni” bendenize bu satırları yazmaya cesaret verdi.

“Efendim Filibe'den dokuz saat ötede, Şıpka eteklerinde Karlıova, Kalofer taraflarına gidilecek olursa orada kâh dört yol ağızlarında, kâh köyün içinden geçen yollarda gayet güzel ve metin sıriklara merbut yarım metre uzunluğunda yirmi beş santimetre genişliğindeki tahtalar üzerine bir el tersim edilmiş ve bu elin şahadet parmağı ufuklarda bir noktayı gösterirken altında Bulgarca:

“İstanbul”

“Türk Hududu”

Yazılmış olduğu görülür. İşte bir milletin ninnisinde “İstanbul” , gezintisinde “İstanbul” ve Türk hududu diye mütemadiyen söylenir ve bunlarla

büyütülürse, bittabi on seneden beri kemal-i teessüf ile gördüğüm bura gençlerinin kahve köşelerinde burunlarından ötesini görmeyecek kadar kör ve hissiz olarak büyümelerine nazaran dünkü çobanlar payitahtlarına kadar değil, Huda-negerde belki bütün mevcudiyetlerine hatime vermeye kadar yürürler.

İşte bu hataları genç kalbimle Bulgaristan'da değil, bugün yalnız tarih sahifelerinin gizli tozları arasına karışan Lehistan'ın pek çok yerlerinde, hatta en küçük köyçeğizlerinde bile gördüğüm ve bildiğim için size bazı şeyler söylemek istiyor ve bu kırık düşüncelerimi bir makalenizle merciinin, âdetâ milletin nazar-ı dikkatine arz etmenizi bütün gençlik için sizden rica ediyorum.

1- Bulgarların yaptıkları gibi Sirkeci'den istikbaldeki hududumuza kadar şimendifer güzergâhında ve civar köyler yollarında her kilometre başında rekedilecek direkler üzerindeki tahtalara evvela:

Edirne sâniyen Bulgar hududu yazılması

2- Memalik-i Osmaniye'de bulunan kâffe-i mekâtib-i iptidaiye, rüştiye, idadiye salon ve dersanelerine Edirne'nin o Dilruba Sultan Selim Camii Şerifiyle altına kalın yazılı:

“Edirne- Bulgar, Selanik-Yunan” levhalarının taliki

3- Çanakkale ve havalisine de yine aynı sııklar üzerinde

“Selanik- Yunan”

Hududunu gösterir canlı ve her dakika şu kuruyan kanlarımızı kaynatabilecek abidelerin dikilmesi.

A.S. Bey'in istediği şu elvâh-ı intibahiyenin genç zihinlere ilka edeceği tesirât-ı intikam- perveraneden faaliyet-i vataniye için pek çok istifade edileceğinde şüphe yoktur. Maahaza benim aldığım ders bunlar değildir. Benim dersim mir-i mumaileyhin şu son satırlarındadır:

“Bu işler yapılırsa belki biz gençler, siz pederlerimizi bugünkü gün tezahür eden fahiş hatalardan dolayı bir dereceye kadar affederiz:

Hiç olmazsa yarınki topraklarınızı bugünden düşmanın gizli çizmelerinden sıyanet etmiş oluruz.”

Ben gençliğin bu kadar katı sözlü olduğunu memul etmez idim!

Bittabi bu sözümün zata ait değil, şahsiyet-i milliyeye ait olduğu anlaşılır.

Evet, gençlik bize diyor ki:

—Siz bundan sonra da bizim terbiye-i milliye ve siyasiyemize müteallik taahhüdât-ı vataniyeden i'râz edecek olursanız biz sizi hatanızdan dolayı affedemeyeceğimiz gibi topraklarınızı da düşmanın pâmâl-ı hakareti olmaktan kurtarmaya muvaffak olamayız. Hayânınız, namusunuz, hamiyetiniz yok ise bizi yine başıboş bırakın. Lâşelerinize düşman tükürsün!

Neuzübillah!

Fakat ne muhik bir söz değil mi? Ne intibah-engiz bir hitabe-i vataniye değil mi? Ey bizler, artık büründüğümüz kefen-i mesuliyeti sırtımızdan atalım, gençliği olsun öldürmeyelim. Onların diyanet, millet, vatan, terakki, intikam, arzularını hayatımızı vererek is'âf edelim. Evet, hayatımız, namusumuz, hamiyetimiz var ise mezarları düşman ayağından masun bulunduracak olan gençliği dinç, tüvana, müreffeh, faal, müntakim yetiştirmeye hasr-ı nefis eyleyelim.

4.3.5. NASİHAT DEVRİ

Refik Bey biraderimiz “Lale Devri” namındaki eserini yazdı, neşretti. Kıymetli bir sahife-i tarihiye demek olan bu devrin safahatını bize birer birer gösterdi. Müverrihimiz bu sa'y-i meşkûruyla yaşasın. Fakat bana öyle geliyor ki en sürekli olarak bir rub-ı asır sonra bir eser daha neşretmeye mecbur olacaktır. Şöyle ki:

“Lale Devri” unvanını nasıl evrak-ı tarihiye içinde bulup intihap etti ise ahd-i kemaline ziyet verecek olan bu eserin de unvanını evrak-ı havadis üzerine bir nazar-ı sathi atfeder etmez bulup ağleb-i ihtimalâta göre:

“Nasihat Devri”

Diyecektir.

Benim şu kehanetime diyeceğiniz varsa söyleyin. Zaman zaman böyle bir devrin ecza-yı münkasimesi içinde kalmıyor muyuz? Hatta o kadar gömülüp kalıyoruz ki nâsıhlarımızın terâcim-i ahvali mazbut olmasa, fotoğrafleri bulunmasa, haklarında şahadet edecek kimse kalmasa bile yirmi beş sene sonra intişar edecek olan bu eserde, müellifin sütunlar, makaleler üzerindeki tetkikat ve tahariratı neticesinde vereceği işarât ve istihracâtı ile kalemi eline almış olan bir “karikatürist”

cümlesinin muhtelif vaziyetlerde aynı aynına karikatürlerini yapabilir. Çünkü eserden müessire intikal marifeti bilhassa bu sanat erbabına mevûb-ı min indillahtır.

Dua ile hacı gemisi yürümez ise nasihat ile de millet yola gelmez. Asâr-ı fiiliye göstermelidir.

—Kim göstermelidir?

Eminim ki bu suali umumi bir tarzda irat edilecek olsa yüzde doksan dokuz verilecek cevap şudur:

—Hükûmet!

Onun için ibraz-ı faaliyet eylesin diyen bu derece kesir olduğu hâlde maatteessüf:

—Ben!

Diyenimiz pek az, âdeta yüzde yarım!

İşte nasihat devrinin birinci faslını teşkil edecek olan mevzu-ı tarihî!

Öyle anlıyorum ki bir kere:

— Ben!

Diyeni bulsak, bu cüz-i ferdi, kendi harekât-ı devraniyesi ve tekâmülü izi üzerinden takip etmek kolaylaşacak. Bir halde ki biraz zaman sonra bunu diğer bir “ben” ile cemederek:

—Biz!

Namımda bir hâsıl-ı cem elde etmek mümkün olabilir. Efsûs ki riya-i meseaide böyle bir cem amelîyesi de “nasihat” ile icra edilemez. Kendi benliğimizi diğer benliğe bizzat ve bi-n-nefs katmadıkça yekûn-i mefruz olan:

—Biz!

Hâsıl olamaz.

“Hesab-ı adi”de:

Bir cinsten olan âdetler cemedilir denildiği gibi “Hesab-ı ictimai”de de:

“ Bir maksada hadim olan fertler içtima ederse cem sahihtir.” deniliyor.

Fakat bu içtima “Sultan Ahmet” meydanına, Babıâli Caddesine, Beykoz çayırına, Fatih avlusuna, Sirkeci istasyonuna, konferans salonuna, Kayışdağına toplanmak manasını müfit değildir. Toplanıp da:

—Yaşasın millet!

—Yaşasın vatan!

—Yaşasın ordu!

—Yaşasın hürriyet!

Diye bağışmayı da müstelzim değildir. Ne nutuk ister, ne evzâ!

Buradaki cem-i sahihten maksud faaliyet-i fikriye ve bedeniye husulünü intaç edecek bir maksad-ı ictimaidir. Maddi ve manevi kabil-i lems ve temas olan fevâidin vücut-pezir olmasına müsait bir vaziyet-i ictimaiye almaktır. Bunun içindir ki “nasihat”ın, bu yalancı faaliyet-i unsuriyenin aramızdan kalkması vücûb-ı kati hükmüne giriyor. Elimizden geldiği kadar bu devri çabuk atlamaya çalışmalıyız. Yoksa yine işlerimiz:

“Yel üfürdü, su getirdi”

Olur, kalır.

Bilmem dikkat buyruldu mu? Güzel ve müessir nasihatler karşısında bulunduğumuz zamanlarda tâ âmâk-ı ruhumuzda bir takım asâr-ı teheyüç ve tefevvuk hâsıl olur. Bu bir nevi karıncalanmadır ki oradan tebâüd eder etmez geçer. Keza iş başına geçip de sarf-ı himmet ile gaye-i muvaffakiyete doğru yürüdüğümüz vakitlerde de yine birtakım asâr-ı teheyüç ve teşevvukun muhatı oluruz. Bu ise öyle karıncalanma değildir. Bu bir hızdır ki gayenin gizlenip durduğu noktaya doğru atmak için samim-i canımızda işler, âdeta bir hareket-i taciliye kanunudur, bize

—Çalış. Al. Senindir:

Neticesini maddeten ispat eyler.

Meşhur “Ezop”a bir yolcu mükerreren:

—Filan köy buradan kaç saat sürer?

Diye sormuş. O da mükerreren:- Sen bilirsin, demiş.

Yolcu, bu söz anlamaz hakimi bırakıp yürümüş. Bir müddet sonra arkasından,

—İki buçuk saatte varırsın!

Diye bir ses gelmiş, dönmüş bakmış ki “Ezop” kendisine bağıyor. Merak etmiş demiş ki:

—Deminden bilmiyor idin. Şimdi nasıl bildin?

— Evvelce yürüyüşünü görmemiştim!..

Tarz-ı reftar ne ise tarz-ı mesai de odur. Bunda nasihate ihtiyaç yoktur. İdraki, kuvve-i fâhimeyi yükseltmeye, bil-fiil, bil-amel bil-maneviye çalışmaya ihtiyaç vardır. “Bunlar, onlarsız olmaz” işte budur.

Müttefik düşmanlarımızın hükûmetleri çalışmadılar der isek hata etmiş oluruz. Fakat efrad-ı ahali de çalıştı. Bütün varlıklarıyla yürüdüler. Bütün kuvvetleriyle memleketlerini hazırladılar. Bütün irfanlarıyla düşündüler. Bütün hamiyetleriyle bir maksadın husulünü mümkün kılacak vesaitte teşebbüs ettiler. İçtimaiyatta taksim-i mesai suver-i fiiliyededir. Yoksa gaye daima bir, vahittir. Bu gayeye erişmek için de “nasihatın” hiçbir tesiri olamaz. Ecdadın:

“Bin nasihatten bir musibet yeğdir”

Düsturunu bize yadigâr bırakalı hayli zaman oldu. Bugünlerde de dedikleri yerini bulmazsa vah bize!

4.3.6. BİR “HU!” VAR İMİŞ

Hasan Usta demekle arif, rint, kalender, yer, içer, zevk eder bir şişeci var imiş. Bu deryadil günlerce çakar, çaldırır, gönlünü eğlendirir, fakat günün birinde fırının karşısına geçer, şişe üfürür, pişirir. Çıkardığı malların nefaseti hasebiyle bolca kazanmış.

Ustanın alaca çalıştığı hâlde yine elinde, avucunda para bulunuşu birkaç muhtekirin nazar-ı dikkatini celbetmiş. Büyücek bir sermaye koyarak onlar da:

—Şişecilikte para var!

Hülyasıyla işe başlamışlar. Fırın, depo yapmışlar, mağaza açmışlar. Fakat günler geçtikçe ziyan artmış. Sermaye azar azar suyunu çekmiş.

Sebebini araştırmışlar, biri bulmuş:

Hasan Usta fırına yüz şişe koyarsa doksanını sağlam çıkarıyor. Bunlar ise ancak onunu alabiliyorlar.

Düşünmüşler, taşınmışlar, hamur bir, fırın aynı, tavda bir noksan yok, demek ki bunda bir sır var.

Dediğim gibi Usta yine eski havasında, eski sevdasında. Bunların rekabetinden kat'a müteessir değil. Bilakis beceriksizliklerine hande-zen.

Şirket azası pür telaş. Her ne vasıtaya müracaat etmiş iseler bu sırrı keşfe muvaffak olamamışlar. Gözcü, ağız arayıcı, kurnaz bir para etmemiş.

En nihayet içlerinden biri Usta'nın dostluğunu kazanmış. Çakıntı, içinti arasında sırasına düşürüp sormuş.

Hasan demiş ki:

—Oğlum bunda bir "hu!" vardır. Başka bir şey yoktur.

Hu!? Madde değil ki piyasadan kaldırsınlar. Usta hamuru üflemek için öyle biçimli, öyle ustalıklı bir hu! Diyor ki şişen madde her tarafında aynı sihanı, aynı kıvamı buluyor. Bu ise her ağzın kârı değildir. Her nefes böyle tesir edemez.

Bizim teşebbüsâtımızda da aynı hâl görülüyor. Biz çalışmıyor değiliz, biz ıslahat, teşkilat için fedakârlıkta bulunmuyor değiliz. Ne yapalım ki Fransızların tact dedikleri maharet-i tatbikiyeden mahrumuz. Bizim şişelerin yüzde doksanı çatlak, veya yamru yumru çıkıyor. Piyasada çürükçü diye anılıyoruz.

Hüsnüniyetimizi dünya istiâp edemez. İcabında geceli gündüzlü yoruluyoruz. Fakat işi pişiremiyoruz. Demek ki Hasan Usta'ya muhtacız.

Size yeni bir misal arz edeyim:

Şehremaneti bir kanun lâyihası yaptı. Bunda cihanın hiçbir mahallinde bir misline tesadüf edilmeyen memurîn-i belediye vezâifinin polis vezâifinden tefriki caiz olamayacağını ispat ederek vezâif-i belediyenin ba'dema polise ihalesini terviç etti. Kanun Şura-yı Devlette ariz u amik tetkik edildi. Meclis-i Vükela'da kabul olundu. İrade-i seniyyesi şeref-sudur buyruldu.

Fakat ne oldu? Hâlâ eski hamam, eski tas! Acaba bu kanun neden mer'iy-ül icra olamadı? Çünkü ruh-ı tatbik bulamamışız. Hu! Yok.

Öyle ya! Kanunu tatbik etmek için mahsusât ister. İşte o yok!

Bir hülya-yı idareye kapılmışız. Senelerden beri söylene söylene Hasan Usta'nın çiraklarına bile sermaye-i tariz olan:

—Kanun yapmak kolaydır ama icrası müşküldür.

Muahezesi önüne düşmüşüz. Kıvranıp kıvranıp duruyoruz. Rüya masallarındaki:

—Yürüdüm, yürüdüm, yürüdüm, yürüdüm, bir de arkama baktım ki bir iğne ardı yer gitmişim sözü bizim tatbikat-ı kanuniyemizin tabir-i mutlakıdır.

Fransızların “İspanya’da şato yapmak” tabiri ki hayal ile dem-güzar olmak manasını mülhimdir, bizde hemen hemen kanunu mer’i bir kuvvete getirmek teşebbüsüne muadildir.

Diğer cihetten “mahsusât” kelimesinde bir nuhuset, bir şeamet var. Bu kelime daima en sonra çıkar, fakat ne yapılmış, ne yapılmak murat edilmiş ise cümlesini yıkar. Bu kelime, ilk ağızdan sudur eder etmez, bizi apıştırrır. Bütün faaliyet ve hüsnüniyetimizi durdurup bozar.

Şu hâlde her ne yapmak istiyor isek evvel-emirde onu maddi bir şekle ifrağ edecek ve kanuniyeti bir lahza tevakkuftan men eyleyecek olan ruh-ı tatbiki aramalıyız. Parayı bulmayınca kanunu yapmamalıyız.

Gerçi bu kelimenin de zaman zaman tesir-i meş’umunu izale eden “idare-i maslahat” namında bir terkip daha vardır. Fakat sağ para olmadığı, züyuftan ma’dud bulunduğu için bununla ne yapılsa kalp çıkıyor.

Biz bu terkipi lisandan değil, havza-i vicdandan ebediyen nefiy eylemedikçe iş göremeyiz. Zira maslahat idare edilemez, görülür. Binaenaleyh evvel-emirde:

—Hu!!

Demesini öğrenmeli, bilmeliyiz.

“İdare-i maslahat” a gelince:

—Param bana yetmiyor.

—Sen parana yet.

Kaidesi muhtır olursa febihâ! Hâlbuki bize ne para yetiyor ne biz, paramıza yetmesini biliyoruz. Düstur’a ciltler ilâvesinden ne türlü bir faide memuldür?

Elimizde “ıslahat-ı umumiye” projeleri var. Bütün Avrupa, dünya, bize bakıyor, Osmanlıların Balkan Muharebâtı kıssalarından aldıkları hisseleri görmek istiyorlar. Şu halde ilk hatvelerde büyük bir azm-i mahirane ibraz edilmelidir. Emin olmalıyız ki şu günlerde ne yapar isek onun kuvvetiyle yürüyebiliriz, onun yardımıyla kalkınacağız. Duracak vakit yoktur, yükümüz tamdır.

4.3.7. HOCA!

Valide, beni Sofular Mektebi’ne götürdüğü gün hocaya:

—Eti senin, kemiği benim...

Demiş idi. Bilmem ki bu sözü bilerek mi, yoksa bilmeyerek mi söylemiş idi? Zevahir-i ahvale bakılırsa bilmeyerek söylemiş olacak! Çünkü bana bir fiske vurmaya kıyamayan o vücud-ı muhterem, elbette beni sopa, falaka altında kıvrım kıvrım, giryan ve perişan görmekten zevk alamaz. Okumak namına böyle işkencelere, azaba girdiğime rıza gösteremezdi.

Pekiye hatırlarım ki Sofular Mektebi’nin hocası halim, selim bir zat idi, beni ne dövdü, ne azarladı, ne hırpaladı. Bildiği kadar öğretmeye çalıştı. Fakat nakl-i hane münasebetiyle Hafız Paşa Mektebi’ne gitmeye başladığım zaman hoca yüzünden hayat-ı sabavetimin en müthiş devrelerini gördüm. Kulağımda bir ses, muttasıl bana şu cümleyi tekrar ediyordu:

—Bu hoca falaka altında birkaç çocuk öldürmüş!

Filvaki öldürdüğünü görmedim ama bayılttığını gördüm. Bir sabah hıfza çalışanlardan bir tanesini kalfaya yıktırdı. Bütün şakirdânın çeşm-i medhuşu önünde bir yanlış hatırası için belki kırk değnek vurdu. Darbelerini oturduğu minderden kalkıp kalkıp indiriyordu. Çemşirden çekilmiş, kısa bir sopa biçare hafızın tabanlarına indikçe bağırıp inliyordu. Falakanın birer ucundan yapışıp tutan kalfa ile çömezın gayreti dü-bâlâ oluyordu.

Bir an oldu ki madrub teslim-i ruh etmiş gibi sakit ve camit kaldı. Hoca merhamete gelmiş olmalı ki:

—Alın, musluğa götürün!

Diye emir verdi. Zavallıyı sürüklediler. Başını yerlere vura vura bahçeye kadar götürdüler.

Hep bakıyorduk, çıplak ayaklarını muslukların altına soktular. Tırnakları mosmor olmuş idi. Su, kan oturmuş tabanlarını ıslatıp da oradaki uyuşmuş hayatı kımıldatmaya başladıkça zavallının da gözleri açılıp kapanıyordu.

Ben baktıkça öyle korktum, öyle korktum ki ilk fırsatta cüzümü, cüz kesemi bırakarak kendimi sokağa attım. Tabanları kaldırarak eve doğru var süratimle koştum. Kapı açılıp da içeriye girdiğim zaman kendimde değil idim. Taşlığa yatıvermişim.

Gözümü açtığım zaman ser-i bâlînimde mahalledeki teyzelerimi gördüm. Ağlıyorlardı. Bana soruyorlardı:

—Oğlum, sana ne oldu?

Evet. Bana ne oldu? Bilmiyordum. Yalnız gözlerimin önünde setli bir muhit, onun içinde müthiş bir darp ameliyesi, bir feryat, bir sükûn-ı mevtaî, bir sürünme, dirilmek için bir çabalanma teccüm edip duruyordu. Mahuf bir hâletiruhiyeye düşmüş idim. Validem, melûl ve mahzun içeriye girince yerimden fırladım, ayaklarına kapandım.

—Beni bir daha o mektebe gönderme!

Diye ağlaya ağlaya yalvardım.

—Niçin?

Diye sormadı bile. Bende büyük bir korku gördüğü vecihle:

—Peki, göndermem.

Dedi.

Bundan kırk sene evvel mekâtib-i sibyanide mevcut olan bu tarz-ı terbiye şu zamanda belki yoktur. İhtimal ki dayak kalkmıştır. Mümkündür ki onun yerine birtakım efkâr-ı ceyyide kaim olmuştur.

Böyle bir tekâmülden vatanın, memleketin pek ziyade müstefit olacağı şüphesizdir. Bütün ümit ve emelimiz de bu noktaya matuf ve münhasırdır. Maahaza öteden beriden aldığımız mektubât, şikâyat, teessüfât bizi yine müteessif ve dil-hun etmekten hâli kalmıyor.

Bu şikâyetler, bu teessüfler doğrudan doğruya müftereyâtta da ibaret olsa yine gönlümüz rahat edemiyor. Gerek heyet-i talimiyede, gerek talebede yani iki

mukabil ümitte dayaktan daha şenî, ahlaka muzır, dolayısıyla memleketi muharrib bazı inkişafât-ı seyyie görmek güce gidiyor.

Ez-cümle Bursa'dan aldığım bir varaka münderecatından son derece mükedder oldum.

Kalbim inanmadığı için tasrihâta girişemiyorum. Varaka nezdindedir. Maarif Nezareti talep ederse takdim ederim.

Yalnız birkaç cümlesini enzâr-ı umumiyeye arz edeceğim. Çünkü umuma aittir. Bu gibi mesail-i ictimaiyede cümlenin hakk-ı şikâyeti musaddak ve muhkemdir. Bunu aramızda müzakere etmekten büyük büyük faydeler istihsali kabildir.

Sahib-i varaka ister hüviyetini gizlemekle, ister an-kasd hareket etmekle bizi işgal etmiş olsun, bu baptaki günah kendisine ait olmakla beraber esaslı, ahlaki bazı nıkat-ı mühimmeyi dermiyan eyliyor. Diyor ki:

“Rahle-i tedrisinde bulunduğum mektepte değil mubassırlar, hatta muallimlerimizin ekseri cahil, iki kelimeyi bir araya getirip de bir cümle teşkil etmesini bilmez, kayırılmış adamlardır.

Bununla beraber rüşdî tahsili, henüz bir iptidai tahsili olduğundan evlad-ı vatanın kendisini bilmez birtakım adamların ellerine tevdi edilmesi doğrusu kurûn-i vustâ mektepleri tahsili keyfini veriyor. Bu muallimler yalnız cehaletlerini değil vicdansızlıklarını talebeye karşı söylemekten hicap etmiyorlar. Hatta bu miyanda muallimlerden bir tanesi talebeye karşı daha ziyade ileriye giderek:

—Ben sizin pederiniz olsam, sizi rüştiye tahsilini ikmalden sonra mektebe göndermem. Çünkü sinniniz o vakit kemale ereceğinden evlendiririm. Mektebe gönderecek dahi olsam haftada hiç olmazsa bir defa... gönderirim gibi elfâz-ı müstehceneyi sınıfta ders esnasında söylemekten çekinmemiştir. Bu nevi muallimlerin yetiştirdikleri talebe de tabii, kendileri gibi ahlsız yetişeceklerdir.”

Pek ağır değil mi? Bu sözler sırf iftira da olsa yine mesuliyet bize müteveccihdir. Zira ahlak-ı umumiyeye külli tesiri olan böyle bir seyyieyi mekteplerimizde yerleştirdiğimiz tezahür eder. Hafız Paşa Mektebi hocasının falakaya yıkıp saatlerce döveceği dikkatsizlik, hata işte budur! Hepimizin korka korka evimize koşarak:

—Anne, baba, teyze, hala beni böyle mekteplere gönderme!

Diye şikâyet edeceği mezalim-i ahlakiyeden biri de işte budur. Gördük, anladık ki dayağı su geçiriyor. Fakat telkinat-ı gayriahlakiyeyi hangi su izale eder? Bu henüz keşfedilmemiştir.

Şu satırları da okuyun:

“Böyle muallim diye kayırılan adamların üzerine memur olan mektep müdürümüz de hiçbir defa sınıfları teşrif buyurup talebenin ahval-i ruhiyesine vâkıf olmamıştır. Hatta bir veya birkaç şakirt ile görüşüp de muallimlerin sınıflarda ne hâlde bulduklarını sorup öğrenmemişler.

Eğer talebeden bir veya birkaçı muallimin sınıfta yapmış olduğu şeyleri müdüre anlatacak olsa derhâl muallimin gayretini muhafaza ve talebenin hukukunu ayakaltına alarak muallimden şikâyet edenleri tekdir-i aleniye duçar veyahut tart ederler.

Ben, bu isnadâta da inanmadım. Fakat bir şüphe, bir endişe kalbime girdi. Bir türlü çıkamıyor.

Ümit ederim ki Maarif Nezareti de böyle bir şüphe, böyle bir endişe yakalar. Tetkikat ve tahkikatı tacil eder. Şayet fenalık var ise kaldırır. Yok ise müstakbelen olamamasını temin edecek vesait-i müessireye mübaşeret eyler.

4.3.8. DEVAM

Bizdeki an'anât-ı idariyeden -an'anât dedim, çünkü pek çoktur- biri de memurînin muntazaman iş başına devam eylemelerini temin maksadıyla terhibât-ı şifahiye ve tahririyede bulunmaktır.

Devr-i istibdatta bu kabil emirnamelerin neşredildiği zamanların birinde gayetle komik bir vaka zuhura gelmişti. Hakan-ı sabık, Avrupa'nın asla cilâsını kaybetmemiş ve etmeyecek olan gözünü boyamak maksadıyla Şura-yı Devlet'te bir sürü teşkilât emreylemiş idi. Bizde her işe bidayeten bir reng-i ciddiyet ve ehemmiyet vermek âdettir. Gazeteler bu teşkilâtı kemal-i şükran ile yazdığı gibi ahali arasında da az çok emniyet hâsıl oldu idi. İşte bu esnada idi ki Şura-yı Devlet devâirinden birinde müstahdem olan bir efendi:

—Aman şu aralık devam edeyim.

Arzusuyla bir sabah, nice aylardan beri görmediği eski masasına gider, sandalyesine oturur.

Yeni teşkilât, yeni heves! Nasılsa kaybetmediği anahtarını çıkarır. Gözlerinden birini açar! Ne gibi evrak toplanmış olduğunu anlamak ister. Bu aralık bir odacı karşısına dikilir.

—Siz kimsiniz? Der.

—Ben bu masadayım.

—Hayır, bu masada filan, filan, filan, efendiler oturuyorlar.

—Nasıl olur?

—Teşkilât oldu. Siz galiba öteki dairedesiniz...

—Ya?

Kalkar, öteki daireye gider. Yerini odacıya sorar.

—Bilmem ki beyim!

Cevabını alır. Vakit gelir memurîn toplanır. Bizim memur oda oda gezinir. Kendisine yer bulamaz. Meğer devamsızlığı öyle bir hâle gelmiş imiş ki teşkilât-ı mebhuse hasebiyle kalem-i tensikat veya tertibatı arasında kendi ismi amirin, hatta mümeyyizin bile hatırına gelmemiş:

—Vay biz seni unutmuşuz!

Dan başka medar-ı tesliyet bir cevap alamamış.

Maahaza unutulmuş da kadrodan hariçte mi kalmış?

Hayır. Maaş yine o maaş fakat mahall-i memuriyet yok...

Meşrutiyet gelir gelmez, memurînin devam meselesi bir daha kemal-i ciddiyetle mevzu oldu. Bittabi emirname neşredildi, yine gazeteler “umur-ı ibâdın teshil-i müracaat ve tervic-i mesâlihi hususuna begayet itina edilmesi” hakkında hükûmetin bundan böyle karar-ı kat’i vermiş olduğunu makam-ı istihsanda yazdılar. Hatta mahut tensikatın da bilhassa bu emniye-i idariyenin husul-pezir olması maksadıyla yapıldığını bildirdiler. Filvaki devam, evvelkine nispetle biraz devama benzedi idi. Fakat aradan bir müddet-i cüz’iye geçer geçmez hem bu emniyeye dikkat ve nezaret gevşedi, hem de işler kemâ-fis-sabık yüzüstüne kalmaya başladı.

Ayıp değil â, memurînin devam meselesinden maksat ne olduğunu ben anlayamıyorum. Eğer devamdan maksat “iş gördürmek” ise bizde buna muvaffak olacak hükûmetin elini, hatta eteğini öpmek şükür ve mahmidet dediğimiz iki kelimenin pek ziyade ma-dûnunda kalır. Yok, mutlaka kaleme veya daireye saati saatine gelip yine saati saatine gitmek ise kelime, kamusta muharrer olduğu manasıyla kalmaktan maada hiçbir faideyi müntic olmaz.

İşitiyoruz ki bizde iş görülemediğinin birinci sebebi vezâif-i memurînin adem-i tayin ve taksimi imiş. Birinin işini diğerine gördürmek bittabi mesuliyeti seyyar bir hâlde getirmek, yahut el ile tutulamayacak bir şekl-i hayaliye koymak demek olacağı cihetle herhangi bir memur olursa olsun “devam” kelimesinin nazar-ı hükûmette haiz olduğu mananın kuvvetini anlamaz, yahut anlamak istemez.

Ne garip bir tecellidir ki memleketimizde müessesât-ı mahalliyeden olduğu hâlde amirleri ecnebi olan yerlerde devam, iş meseleleri lisanımızda maruf olduğu üzere tıklarına girmiş bulunuyor. İkinci derecede olarak nazırı sert ve kanunda “af” kelimesinin muharrer olduğu mevâddan maadasında bu kelimeyi okumamış, kullanmamış, ağzına almamış, almaz olduğuna dair de hiçbir taraftan bir rivayet zuhur etmemiş olan devâirde de yine devam, iş tıklarında gidiyor.

Diğer taratan herhangi bir memur, mağduriyetinden şikâyet edecek olsa:

—Benim devamımda mı bir kusur var idi?

Sözüyle tebrî-i zimmete kalkışıyor. Bu türlü bir melekesiyle iftihar ediyor, hak kazanmak istiyor. Siz ona karşı:

—İş...

Diye şu bir heceli kelimeyi söylemeye cüret edecek olsanız:

—İş mi? Daha ne kadar görülür. Mümeyyiz hastalıklı, ekseriya gelmez, onun işini ben görürüm. Refikim biraz haylazca idi, onun işlerini de ben görürüm. Kalemde çalıştığım yetmez, her akşam evrakı alır, eve götürür, gece yarılara kadar yazarım, geçen sene dört ay göz ağrısı çektim. İşte Kehhâl Esat Paşa burada. Bir ay mezuniyet verdi de yine içim içime sığmadı, haftasında kaleme gittim.

Gibi müddeiyâta girişiyor.

Şu hâlde ne oluyor da umur-ı ibâd görülemiyor! İtikadımca devamdan daha kuvvetli olan “tefrîk ve taksim-i vezâif”e ehemmiyet verilmiyor. Hükûmet, irade-i

seniyyesini istihsal eylediği devam emirname-i cedidesine bu iş mesele-i mühimmesini de mezceylemeli idi. Mesela “mahall-i memuriyetine müdavim olduğu hâlde bile bugünkü işini yarına bırakan bir memurun birinci defa-i tekâsülünde bir haftalık, ikincisinde yarım aylık, üçüncüsünde bir aylık maaşı kat’ olunacak ve dördüncüsünde ise müstafi nazarıyla bakılacak” demeli idi. Diye idi halkın, milletin pek büyük şükranına maruz bulunurdu.

Maruzatım, şu üç dört gün zarfında emirname-i cedit hakkında şunun bunun reyine şöylece bir müracaat neticesinde edindiğim malumattır. Hükûmet bu ciheti nazar-ı ehemmiyete alır da:

— İşler!

Diye bir kalkınacak olursa en total zannedilen devâir bile yürümeye cehdeder. Yoksa defterhaneden koçan alıp da dolduran acize-i küttâb gibi hanede sabaha kadar çala kalem tesvit ve tebyiz ile iştigal ettiğini makam-ı tefahürde söyleyen memurlardan başka el ayak edinemez.

4.3.9. KİM BİLİR?

Yegâne fahri başında, haydarîsi sırtında soluya soluya köye varmış. Bakmış ki köylü çeşme önünde müzakereye girişmiş, bakınıp duruyorlar. Kendisini görür görmez üşüşmüşler, köyde hoca olmadığından bahisle demişler ki:

—Hoca efendi, bir ölümüz var, onu bu gecelik bekler misin?

—Hay hay!

Dervişî ölü odasına götürmüşler, yiyeceğini, suyunu vermişler, çekilip gitmişler.

Yemiş, içmiş. Fakat yerini uyduramadığı için bir türlü rahat yatamamış. Geceleyn meyyiti kapınca dereye sarkıtmış. Rahat yatağına kendisi uzanmış. Gündüzün yorgunluğunu çıkaracak derin uykuya dalmış. Sabah olup da cenazeyi yıkamaya gelenler, mevtanın yerinde ötekinin gunûde olduğunu görünce sual etmişler:

—Ne oldu?

Kemal-i ciddiyetle cevap vermiş:

—Gece üç melek geldi. Aldılar göğe götürdüler.

Sevinmişler. Hocaya bol bol para vermişler, ikram etmişler. Kudümünü tebrik eylemişler. Derviş nail olduğu itibardan dolayı köye ısınmış. Başka köye gidip de çile çekeceğine burada âram etmeyi kurmuş.

Aradan birkaç gün geçmiş. Meğer, meyyit derenin biraz aşağı tarafındaki sazlığa saplanmış imiş! Köylü görmüş ki göğe çekilen cenaze burada alâyiş-bend-i taaffün!

—Bu ne hâl?

Diye sormuşlar. Tetiğini bozmamış, bil-irticalen:

—Kim bilir yukarıda ne halt etti de yine buraya attılar!.. Demiş.

Fıkranın hakikatle olan derece-i münasebetini bir tarafa bırakın. “Kim bilir” ile başlayan son cümlesinde mündemiç tarz-ı lakaydıyı göz önüne alın. Ahval-i ictimaiyemizde bu lakaytlığın emsal-i adîdesini türlü türlü vakalarla görmekte olduğumuzu itiraf etmelidir.

Memurînden hiçbir ma’zûl yoktur ki biz onun nazarlarımızda tebrie etmek için söylediği sözlerden sonra:

—Öyle söylüyor ama kim bilir ne yapmıştır ki memuriyetinden atmışlar... Demekten kendimizi men edemeyiz. Filvaki ekseriya bu suizannımızda haklı çıkmaktan da hâli kaldığımız yoktur.

Kezalik mevkufinden hiçbir fert yoktur ki onun hakkında da aynı vecihle mütehassis olarak:

—Kim bilir ne harekette bulunmuştur ki mahbese atmışlar.

Deriz. İşte bu “leh” ve “aleyh” meselesi aramızdan hiçbir gün bir saat eksik olmaz. Her akıbet-i vahime için daima bu surette düşünür, bu tarzda hüküm veririz.

***

Bu suret-i tefekkür, bu tarz-ı muhakeme yalnız memurîn ve mevkufîn haklarında varit değildir. Her işimizde güya neticeye göre binâ-yı efkâr etmek makuliyetini taslarız. Neticeden evvelki safahata asla dikkat etmeyiz.

Geçen gün müdekkik bir zat diyor idi ki:

—Zaten bizim, bilhassa Makedonya taraflarında hiçbir nüfuzumuz kalmamıştı. Esna-yı seyahatimde bir Sırp köyünde kalmaya mecburiyet hâsıl olsa kendimi bir garip, bir mülteci zannedirdim. Kim bilir, biz daha ne kadar gafil davrandık ki bu perişanlık başımıza geldi?

“Gibi” fıkrasında arz ettiğim gibi biz bundan böyle bu “kim bilir”i de kaldırmalıyız. “Kim bilir” artık icraat ve kavliyatımızdan kalkmalıdır. Onun yerine “bilelim”, “bilmeliyiz” kaim olmalıdır. İltizami olduğu kadar derece-i vücube-i mukarîn olan böyle asâr-ı niyet iledir ki mesai-i milliyeye düzgünlük gelir.

Mecâlis-i milliyenin küşadını istilzam eden sebep-i ictimai de ancak böyle bir hüsnüniyet neticesi değil midir? Evvela kendini tanı! Diye asırların her dakikasında tekerrür eden ilk nasihat-ı insaniyetkâraneden kim mütenebbih olmamış ise ona zaman kendisini tanıtmamış mıdır? Bugünkü vaziyetimiz de hep kendimizi tanımayıştan mütevellit bir vaziyet-i makûseden başka neye atfolunabilir.

Diyorlar ki:

—İdare-i Umumiye-i Vilâyât Kanununu tatbik ve teşmilde hükûmet pek büyük müşkülata uğrayacaktır. Bilmeyiz ki bu kâr-ı müşkilin içinden nasıl çıkacaktır?

Acaba neden bilmeyiz? Yahut bilinmeyecek işe neden gireriz? Hâlbuki hüsnüniyet daha kanunun bidayet-i intişarında zihinlerde hâsıl olan ibhâmı def için pek büyük bir kuvvet olabilir. Hükûmet cihât-ı tatbikiyenin ne tarafında pürüz görecektense onu mahallî, millî, içtimai, idari şekillere göre izale eder. İtikadımızca bu suret-i tefekkür memleketimizin geçirdiği mutlakiyet ve istibdat zamanlarındaki tarz-ı tefekkürden pek çok farklıdır.

Bizce yeni, fakat pek esaslı bir tarz-ı tefekkür olan “halka doğru gitmek” “ahaliye girmek” azm-i itilaf-perveri hükûmetçe düstur-ı tatbikat ittihaz edildikçe böyle bir hulûl-ı dâhilî kuvveti az vakit içinde büyücek eserler vücuda getirir. Memurînin vazife ve mesuliyeti kanuni bir surette takarrür ettikçe “kim bilir”e meydan kalmaz. Biliriz ki, biliyoruz ki, bildik ki gibi re-yi münevver erbabına layık ve azm ü takibi müekket başlangıçlar çoğalır. Yed-i emanetimizdeki canlı, cansız vediaları suya atmayız. Onların yerine biz istirahatata vararak günün birinde varit olacak bir sual-i mukaddere kemal-i lakaydî ile, hazır cevaplık tesiriyle:

—Kim bilir, ne yaptılar da böyle olduk?

Demeyiz. Bizi asırlardan beri yoran hep mübhemât müeddâsıdır. Tüccarlarımız bile muamelat-ı umumiyesine bakarak zarar ve kârını tahmin edemez. Daima işler bir açılrsa! Temennisinde bulunur. Kâr ve zararını daima mevhum bir kuvvetin tesirine hamleder. Hâlbuki işleri açacak olan bizzat kendisi ve emsali, kâr ve zararını mucip olacak olan bizzat kendisinin ve emsalinin tarz-ı muamelat ve herekâtıdır. Haricen vukua gelecek gayr-i memul hâdisat ve tagayyürâtta da bu tarz-ı muamelat ve herekâtın tesir veya mukavemet-i külliyesi mevcut olduğunu takdir etmeyen bir tüccar, bir nazır, bir müdür, bir baba, bir hizmetkâr pusulanın reh-nümalığından müstefit olmayı hatırına getirmeyen havaya tâbi mellâhîne benzerler.

Geçenlerde “memleketi bilmek” makalesinde serdeylediğim mütalâat da bu hususta kabil-i irattır. Edvar-ı sabıka da bile:

“Âdât-ı mahalliye ve emziçe-i ahaliye vâkıf...”

Memurîne ehemmiyet verilirdi. Fakat bu ehemmiyet pek güdük idi. Çünkü Babîâli veya ser-kârda bulunan hükümdar da alelade:

“Âdât-ı mahalliye ve emziçe-i ahaliye vâkıf...”

Değiller idi. Onun için idi ki mesela: “Konya’ya bir vali gönderilmek lazım geliyor. Oraları kim bilir?” Diye araştırıldığı arada sırada vaki olurdu. Her Osmanlı ferdinin memleketini karış karış bilmek ile mükellef olduğunu suret-i kat’iyede amir bir fıkra-i kanuniyenin hiç durmadan intişarını, yine hiç durmadan tatbikini hayal eylemekten bile büyük bir faide-i ruhiye hissediliyor. Bundan böyle bu tarzda düşünmek, çalışmak bizim gaye-i âmâlîmiz olmalıdır ki “Kim bilir?” devri hitama erişmiş olsun. Ve illa necat ve felah çeşm-i malul-ı millete görünmez.

4.3.10. VATAN CÜDA BİR KÜTÜPHANE

İlim ve marifetin vatani yoktur, kavli, bize taallukunda olanca kuvvetini muhafaza edemiyor. Bizde bir dereceye kadar vatan cüdayane yaşıyor. Ziyadece sürünüyor. Ne iltifata, ne de rağbete uğramıyor diyemez isem de etrafımızda bigâne geziyor diyebilirim.

İlim ve marifetin bizden gördüğü tavr-ı baride aldırmayarak memleketimize yine sokulganlık göstermesindeki hikmet, tabiat-ı nadire-i hüdapesendine pek ziyade yaraşan hulûl-i muslihane hassasına matuftur. Bunun içindir ki biz onu ne kadar

sevmez isek o bize kendisini sevdirecek asârını izhar etmekten hâlî kalmaz. Günün birinde bir tayyare, bir köprü, bir şimendifer, bir otobüs, bir top, bir sefine, bir binayı âli, bir müdafî', bir hukukşinas, bir asker, bir seyyah, bir ekspozisyon, bir tabip, bir edip, bir müverrih olup ihtiyacât-ı milliye ve ferdiyemiz arasından güzelliği zevalden masun, lütf u atifeti hazinelerden efüz olan sima-yı asil ü dilfiribiyle yine bize görünür, yine bize güler. Fakat bu görünüşü bazen sitemkârane, bazen müstehziyanedir.

Düşünürsek pekâlâ derk ederiz ki bizde ne kadar çirkin şeyler var ise cümlesi bizzat kendimizin çirkin muamelelerimizden, çirkin tavırlarımızdan, çirkin beceriksizliğimizden doğup büyümedir.

Nice senelerden beridir gazetelerde kütüphanecilerimiz hakkında:

—Devam etmiyorlar.

Kütüphanelerimiz hakkında:

—Açılmıyorlar!

Diye feryatlar, şikâyetler dercedilmektedir. Hatta birkaçını da ben fırlatmışım. Fakat hakk-al-insaf düşünecek olursak kütüphanecileri tembel, kütüphaneleri muattal eden kendimizdir.

Bir gün (...) kütüphanesine gitmiş idim. Kapı açık idi. girdim. Bir de baktım ki hafız-ı kütüp uyuyor.

—Efendi! Efendi!

Dedim. Uyandı

—Gaflet basmış, efendim. Gelen giden olmayınca böyle oluyor. Bahusus burası da serince!

—Gelen giden olmayınca mı?

—Evet, efendim. Bu hafta zarfında siftah olarak işte siz geldiniz...

Şu muhavere delaletiyle dahi anlaşılıyor ki kütüphanelerimiz asla işlek değildir.

Maahaza benim vatan cüda dediğim kütüphane bizim yerli kütüphanelerden değildir. Şeref Sokağı başında bundan üç sene evvel Fransa Sefareti müsteşarı tahrir-

i şehîr Mösyö Boppe cenaplarının vesâteti ve Fransa maarif nezaretinin muavenetiyle açılmış olan kütüphanedir.

Tahkikatıma nazaran bu kütüphane karîben Bulgaristan'a nakledilecektir.

Sebebi? Bizden gördüğü adem-i rağbet!

Ne yaman potlar kırıyoruz, ne ağır kıymet-na-şinaslık gösteriyoruz. Ulum ve fûnûna karşı ne fena lakayıtlıkta bulunuyoruz!

Ben bile bu kütüphaneyi geçen gün birinci defa olmak üzere bir zatıalî-î âli-kadrin makam-ı teessüfte dermiyan eylediği ihtara binaen ziyaret eyledim.

Kütüphane binanın birinci katında müteşekkildir. Burada ulum-ı tıbbiye, ulum-ı edebiye, coğrafya, ekspozisyon, ulum-ı tarihîye, tabakat-ül arz, hukuk gözleriyle malumatı muhtelif, resâil ve mecâmî gözleri vardır. Müellefât-ı mevcude Fransa'nın en be-nam erbab-ı marifetinin mahsulât-ı ber-güzidesi olup üç odayı işgal etmektedir. Buranın fevkinde bir kat daha var ki kiraat ve tettebbu salonudur. Erbab-ı mütalâa için gayetle matbu masalar ihzar edilmiş ve muntazam bir surette tefriş kılınmıştır.

Kütüb-i mezkurenin Fransa'dan üç sene evvel hicret ederek buraya mahzâ istifade-i müteallimanemiz için geldiği hâlde layık olduğu rû-yı kabulü göremeyerek raflarda gunûde-i atalet oluşu bizim tettebbu ve mütalâa hususunda ne dereceye kadar atıl olduğumuzu ispat eder.

Elbette Mösyö Boppe cenapları bu kütüphaneyi tesise delalet ettikleri zaman Osmanlılığa ait bir teveccüh-i kalbî saikasıyla ileride bir kat daha tevsiine itina edeceklerini de memul etmiş idi. Vâ-esefâ ki biz bu teveccühü asla göremedik. Kütüphaneyi “vatan cüda” bir hâle getirdik.

Kıymet-i ilmiyeyi derk edemedik. Buraya devam ve muvâzabet ederek Fransa ulum ve fûnûn ve sanayii namına bize pek çok mevâdd-ı nafia öğretecek olan böyle bir müesseseyi tanıyamadık.

Ne olurdu? Mütalâa salonunda olsun, bir konferans verilmiş olsa idi! Ne olurdu yine o salonda beş, on, on beş mütâlimiz bulunsa idi de kitaplarının sahifeleri kesilmiş buluna idi.

Hayır, olamadı, kesilemedi, şimdi kütüphane, Bulgaristan'a intikal etmek üzere hazırlanıyor. Bizim için ne büyük züll, ne büyük küçüklük! Kütüphaneleri bile muhacir ediyoruz.

Heyet-i maarif-perveranemizi kesredek derecede müessir olan bu muamele-i infial muhikk olduğu mertebede bizim için şayan-ı teemmüldür. Lisan-ı ilm ü marifetin bizim aleyhimize irat edeceği hutbe-i takdirât bil-fiil gayetle belîğ olacaktır. Binaenaleyh böyle bir müessese-i mühimmenin bizden rû-gerdan-ı firar olmaması esbabına tevessül etmek vecâib-i medeniyemizden ma'düddur.

4.3.11. LİSANIMIZIN ISLAHI

“Burc-ı Babil” payidar olsaydı da orada elsine-i haziranın tetkiki zımında bir mütemer akdedilerek bizim lisan da davet edilse idi evvel-emirde şekl-i imlaîsine göre: Başında gül-i destar ile müzeyyen bir papak, sırtında çividî mavi yeleşini setreden bir maşlah, bacağında Karaman kuyruğu şalvar, ayağında lostrin bir iskarpin ile gitmesi icap ederdi. Orada irat edebileceği nutuğa gelince kâh ayın çatlatmak, kâh huruf-ı meftuhayı kesre ile oynatmak, kefleri gayına bit-tebdil dığdığı eda şivelerle öteberi kekelemekten başka bir şey yapamazdı.

Lisanı sadeleştirmek gayretiyle bilhassa sinîn-i ahirede ibraz-ı himmet eyleyen erbab-ı vukufun nazariyatına pek ziyade muvafık düşen şu tarif, merhum Kemal'in:

“ Türkçemiz bir lisandır ki bil kuvve şamil olduğu...”

Girizgâhıyla başlayan mütlâat-ı malume-i lisaniyesine doğrudan doğruya muarızdır. İkdâm Gazetesi sermuharriri Ali Kemal Bey ise dünkü makale-i mahsusasında lisanı sadeleştirmek fikrini “ıslah” noktasından bil-muhakeme: “Fikrimize göre, ibtida-yı emirde amme-i Osmaniye, köylülerimiz, rençperlerimiz, amelemiz, esnafımız vesairemiz bir ekseriyet-i külliye ile ilmen pek geri oldukları, bir tahsil-i iptidai bile görmedikleri için lisan-ı tahririmizi kolay kolay idrak edemiyorlar. Bu kabahat lisandan ziyade o halkındır. Çünkü cihanın hiçbir lisanı, lisan-ı tahriri, lisan-ı edebî, lisanı edyân-ı, lisan-ı ulum u fûnûnu ümmilerin anlayacağı bir derekeye indirilemez. İndirilirse bir lisan-ı medeni, bir lisan-ı terakki olamaz...

“İtikadımızca lisanımızı avamın seviye-i idrakine yaklaştırmaya çalışmadan evvel o seviyeyi bir, hatta birkaç mertebe yükseltmeye gayret etmeliyiz...”

Diyor.

Bu iki mütalâanın yine sahne-i matbuatta tearuzu benim itikadımca hiçbir faideyi müstelzim olamayacaktır. Çünkü her kafadan bir ses çıkacak. Her eli kalem tutan ortaya atılacaktır. İşte birincisi ben.

Öyle ya, benim bir سوالim var:

—Hangi lisanı sadeleştireceğiz, hangi lisanı avamın seviye-i idrakine yaklaştırmak şöyle dursun bir hatta birkaç mertebe yükselteceğiz? Mütakellimi olan milletin tarihi gibi kamusu da mevcut olmayan bu lisanı mı?

İmlası müşevveş, müteşeddit, kâh takma sürgüler gibi dura dura paslanmış, kâh türlü türlü indî kaideler, zabıtalarla yalnız muharirinin zihnine saplanmış bir takım usule tâbi savâit ile ancak kabil-i kıraat olan bu lisanı mı?

Hangi sarf, hangi nahiv?

Bütün an'anât-ı maziye, bütün mesaib-i ahireyi bizim başımıza yığan bu iki türlü yokluk içine hiçbir fikr-i faal girmeye cesaret edemez. Biri hayat-ı siyasiye ve ictimaiyemize, diğeri hissiyat-ı milliyemize taallûk-ı şedidi ile asırlardan beri bizi tarumar eden bu yoksulluğu her ne zaman hissetsek verdiğimiz hükm-i evvel ve intihâf yine Ali Kemal Bey'in:

“Bu lisan zaten mahdud-ül beyandır, zaten efkâr-ı terakkiyi ifhâma na-kâfidir, zaten terakkiyât-ı ilmiye ve fenniyeyi ifadeye elvermez...”

Tarzındaki kalıbından başka bir şey olamıyor. Bunun sebebi ortada ama ya göremiyoruz yahut gösteremiyoruz.

Lisan-ı hazırı otuz, kırk sene evvelinden itibaren biraz tetkik edecek olursak zaman zaman ric'î, zaman zaman müterakki hatvelerle birtakım harekât-ı mütereddidaneye uğradığını anlayabiliyoruz. Hulûl-i dâhilî, hulûl-i haricî nazariyesini andırır bir surette çeşit çeşit kelimât-ı metruke giriyor. Nevi nevi kelimât-ı me'nûse çıkıyor. Fazla olarak birçok mevâdd-ı ecnebiye de güya bir istihaleye müftekır imiş gibi muvakkat görüşlerle aynı harekete dâhil oluyor. Lisan şu hâliyle âdeta çerçi ambarına dönüyor. Maahaza ambarda eksilenden ziyade mal kalıyor. Yalnız çerçiyi düşündüren bir şey var ki o da cins-i eşyayı müşir elinde bir yevmiye defteri bile yok, ne girmiş, ne çıkmış, bilemiyor.

Evet, bu lisan sarf da ister, nahiv de. Kavaidi bir zabita-i kaviye altına alınmalıdır ki ifadât-ı tahririyede insicam hâsıl olabilsin. Fakat bundan evvel o

kavaidi öyle bir zabıtaya bent edecek “ıslah-ı huruf ve imla” kanunu haiz-i mer’iyyet olmalı, bununla beraber ”emniyet-i umumiye “ namına “kamus”u tedvin edilerek tabakât-ı tarihiyesinde müstamel kâffe-i kelimât ve ıstılahât ile tekellüm edildiği memleketlerde henüz zebanzet olan müfredatı bir yere getirilmelidir.

Lisanın şu otuz kırk sene zarfında izhar ettiği harekât-ı ric’iye ve müterakkiye zarf-ı haricîsinin inbisatını temin ettiği gibi mazrufâtı da hem tenvî, hem de teksir eylemiştir. Dikkat edilse pek çabuk anlaşılır ki malumat-ı ilmiye ve fennîye velev pek ağır bir yürüyüşle olsun lisanımıza duhulü onun aslındaki elâstikiyet ve kabiliyeti derece derece tenmiye etmekten hâlf kalmamıştır. Bu bir hakikattir ki lisan söylene söylene, yazıla yazıla büyüyemez, tevessü’ edemez, inceleşemez, zengin olamaz. Mahdûdiyeti izale edilemez. Terakkiyât-ı medeniyeye ait malumat ve istiârât ile büyür, zengin olur, fesahat-ı ifadeye malik bulunur, kelimâttan evvel söyleyen ve yazandaki idrakin mahdûdiyet veya vüsatine tâbidir. İşte onun içindir ki Ali Kemal Bey’in pek doğru söylediği vecihle bu lisan, idrak-i avama mülâyim bir surette tenzil edilemez; şair-i muhterem Tevfik Fikret Bey’in kavî-i arifanesi vecihle avama doğru tenzilden ise avamın havasa doğru tereffû eylemesi lazıme-i hâl-i terakkidir.

Lisanı ıslah etmek tasavvurât ve teşebbüsâtına başlıca hail olan “noksan-ı huruf” ve “fesad-ı imla” endişeleri ile şu son senelerde birkaç cemiyet teşekkül etti. Bu cemiyetlerin bu ana kadar neler yapmış olduklarını müşîr elde yahut benim elimde vesaik mevcut olmadığı gibi meydanda da bir hâsıl göremediğim için mesai-yi masrufenin hebaya gittiğine zor zoruna kail oluyorum. Maahaza bir çekirdek var demektir. Fikrimce bu cemiyetlerin müzakerat ve mahsulâtını ortaya koymalıdır. İyice bilmelidir ki biz huruf ve imlayı düzeltmez isek lisan bu kıyafet-i acibesıyla, bu reftar-ı garibi ile menzil-i maksuda doğru yol alamaz. “İmlâdan nahve kadar sahih yazmak” için, “lisanı baştanbaşa kavaide rapteylemek” için, hatta “sadeleştirmek” ve “zenginleştirmek” için ibtida-yı emirde mani ve hail olan bu iki meseleyi halletmek ve ba’de suret-i halliyeyi tamim eylemek icap eder.

Ali Kemal Bey’in makalesinde münderiç olan efkâr-ı hususiyesinden pek çoğuna müşârik olmakla beraber yalnız:

“İmla, sarf bertaraf...” fikrine mütehammil değilim. Bu imla tanzim edilmeli. Evvelce dahi bil-münasebe arz ettiğim vecihle Arap, Acem, Türk üç kişi bir yere gelsek:

“Hoca azimet etti”

Cümlesini çıkaramayız. Şu üç nevi kelimededen icra-yı hüküm eden şu üç nevi imla kaideleri bir kaide-i münferideye raptedilmelidir. Mekteplerde, memlekette çocuklarımızı okutamadığımızın yani idrak-i milleti tevsi’ ve tenvir edemediğimiz en büyük sebebi ancak budur. Bu cihet düzelmeyecek olursa gıda-yı lisan olan malumat-ı medeniyeyi çabuk çabuk bel’ ve massedemeyiz. Derece-i kifayede ıstıhlara, tabirlere malik bir lisan yapmak için en müessir vasıta ise malumat-ı medeniyedir. Herhangi lisan olursa olsun terakkiyât-ı medeniyeye tebaan büyür, zenginleşir.

Elsine-i Garbiyeden vuku bulan istiarâta gelince bu bapta yine muharrir-i şehîr ile kafadar olamayacağım. Çünkü malumat-ı medeniyenin havas-ı maneviyesinden biri de miras-ı umumi olduğunu ilan eden “kelimât-ı müştereke”sini her zihinde takrir eylesidir. Şimdi mesela “fonograf”a “muîd-i sada” demek reva değildir. Bu nevi kelimât tıpkı musiki notaları gibi tercüme edilemez. Bunlar emval-i müşterekedir. Onları kabul etmekle lisan nezahetinden düşmez. Bilakis tefennün ve tezeyyün eder. Bahusus bunlar “ilim” makamındadır. Fakat “proje, ideal, prensip, delege” de kabul edilemez. Bu türlü tarz-ı kabul olsa olsa menşelerince tetabuk mevcut olan elsine miyanında caiz olabilir.

İşte benim de nokta-i nazarım bu gibi şeylerdir.

4.3.12. BENİM ANLADIĞIM

Bazı kimseler vardır ki evinin veyahut gazinonun kapısından çıkınca mesela sağ tarafa doğru yürümek niyetinde oldukları için o tarafa doğru hatve-endaz olurlar, fakat sol tarafa baka baka yürümezler. Böyle bir tarz-ı meşî alel-ekser mahall-i azimetin zihnen meşkûk bir derecede olduğu zamanlarda hemen herkeste tecelli edebilir. Maahaza, yürümeyi bilmemenin bu bapta dahli azimdir. İnsanı sakin ve sakin yolunda gidenlerle göğüs göğse getiren, ayağını sakınmayıp biraz gelişigüzel ata ata revan olanlarla omuz omuza çarpıştıran, hatta kendi yolunda dalgın dalgın gelenlerle tos vurduran bu nevi gafletler neticesidir.

Ahval-i ictimaiyede de bu hâl aynen vakidir. Geriden bakılırken zannedilir ki bir semt-ı maluma doğru yürüyoruz, hem de kararını vermiş olan erbab-ı fikir ü metanet gibi yürüyoruz, lakin beynimiz dönük olduğu için karşımızdan aynı kararı

haiz, yalnız bizden daha dikkatli, basiretli gelen bir diğeri görmediğimiz için ona çarparız. O, bizim gafletimizi hissettiği için bacaklarını daha sağlam tutarak gövdesini vukuu zaruri olan müsademeye daha mukavim bir surette hazırlar.

İşte henüz neticesi taayyün edemeyen harb-i hazıra biz böyle bir reviş ile girdik. Başımızı düşman tarafına çevirmeyip bizi türlü türlü endişelerle alel-amyâ geri geri baktıran aramızdaki nifak idi. Öyle bir nifak ki şu günlerde bile tesir-i mahzını gösterdi. Yunus Nadi Bey'in dediği gibi: Koca Rumeli'yi ricatler, hezimetlerle kaybettiğimizi, yarım asır evvel reayadan addettiklerimize mağlûp olduğumuzu, birinin donanması boğazları kapadığı hâlde diğeri payitaht civarına savlet ettiğini, tali-i vatanın Londra, Paris, mü'temerlerinde bâziçe-i hevâ olduğunu bize unutturdu.

Menkûbiyetimizin derecesini bilmekten aciz, yeni yeni mesail-i siyasiyenin hudus ve zuhur etmekte olduğuna karşı son derecede lakayıt bulunarak yalnız bu zavallı vatani fitneler, fesatlar, entrikalar ile mevkut ve muvakkat iğtişâşlara sevk etmekten haz aldığımızı gösteren hadise-i cedide dahi bizim aleyhimize şahadet eder.

Şimdilerde hissettiğime göre vatanperverlik meğer kendi ihtirasâtından hatta ihtirasât-ı meşruasından bile bir kısım-ı mühimmini onun asayiş ve istirahati uğrunda feda etmek demek imiş. Şu nazariyenin kuvvetini –zannederim ki- içimizde anlamayacak artık bir fert kalmadı. Öyle değil mi ya, beş sene içinde onu mütecaviz kabine değiştirmiş olan imparatorluk artık sağlam ve metin, mevâîdini icraata kalp edecek surette azimkâr bir heyet-i hükûmet ister. Fakat böyle bir heyet-i hükûmeti de faaliyetinde serbest bırakmak, ıslahatını tatbik ettirmek için dâhilî iğtişâştan kurtarmak her vatanperverin kendi hissesine düşen derece-i fedakârîsiyle ancak mümkün olabilir.

Düşman karşısında derhâl akd-i ittifak ve itilâf eden milletlerin isimlerini tarih-i umuminin kurûn-ı ûlâsı bile kemal-i takdir ile hıfz eylemiştir.

Biz böyle mi yaptık ya, hatta böyle yapmaya hâlâ çalışıyor muyuz? Arada öyle bir anlaşılmamak var ki insan vehleten başka başka lisanlarla mütekellim olduğumuza zehab hâsıl edecek. Geçen gün bir zat:

—Evet, evet. Babil Kulesi de bu vatanın bir köşesinde bina edilmiş idi ama elbette bu kadar azim, bu kadar müzdehim değil imiştir.

Diyordu.

Hadise-i ahire-i cinaiyyenin bize neler kaybettirmiş olduğunu henüz anlayamayız. Öyle bereler vardır ki sonradan sonraya acımaya, musabını ahlâr, oflarla dövündürmeye başlar. Fesat ve entrika ile uğraşacağımıza elân kanamakta bulunan yaralarımızı bağlamakla dem-güzar olmalıyız.

Bize kimseden muavenet, hayır, imdat mutasavver değildir. Bizi diriltip ayağa kaldıracak ancak tevhid-i mesaidir.

Şayan-ı teemmüldür ki bin nasihatten bir musibet yeğdir sözünü bile dinleyemedik. Koca Balkanlardan başımıza seyl-i bela aktı. Malımızı, canımızı, memleketimizi kaybettik. Mukadderatımız mütezelzel, müşevveş nazarlarla bize bakıp duruyor. Hâlâ gözlerimiz amâ-yı ihtiras ile kapanmış, bir türlü açılmıyor. Bir inkılâp yapmak için kabadayı âleminden istifade etmek isteniyor!

Yazıktır artık yazık! Cem-i fikr eyleyelim. Yoksa vatani kendi elimizle bize parça parça ettirecekler. Geçenlerde bir ecnebi gazetesi de böyle yazıyordu. Bunlar bize birer ihtar-ı kablelvukudur.

Etrafımızda ne türlü makasid-i hasise-i siyasiye dönmekte, aramızda ne müfsit, ne müzevir eller dolaşmakta olduğunu burada izah edemem. Yalnız şunu diyebilirim ki bizi birbirimize kırdırıp naaşlarımızı görmek isteyen yabancı gözlerin hararet-i enzârı altında dönüp çabalıyoruz. Bu hararet, kendimizi, hâl ve mevkimizi, hamiyet-i vataniyemizi unuttukça artar, arttıkça bizde tefessühe doğru meyil ziyadeleşir.

4.3.13. TATYOS EFENDİ ENKSERCİYAN

Yine bir sanatkâr, kefen-bedûş-ı zaruret olarak memleketin bir bucağında açılmış olan hafre-i ademe yuvarlandı, gitti. Ne matbuat, ne Ermenilik müteessir oldu, ne de Osmanlı musikiperverliği üful-i üstattan haberdar bulunduğunu ispat edecek bir sada-yı teessüf çıkardı.

Arada sırada değil, hemen ekseriya sanat ve marifete karşı gösterdiğimiz küfran ve lakaydîden dolayı yazık bize!

Zavallı musikişinas, evâhir-i ömrünü fakr u sefalet içinde geçiriyordu. Bir buçuk seneden beri çektiği karaciğer hastalığı, senelerden beri uğradığı müzayaka-i maddiyenin sima-yı gam-âgînine serptiği sarılığı siyaha tebdil ede ede biçareyi kara

toprağa kadar sürükledi. Efsûs ki, cenazesini kaldıracak değil, akrabasına çekilecek vefat telgrafnamesine kifayet edecek yüz para bile yok idi.

Son bestelerinden olan Kesikkerem tarzındaki dilnişin bir eserciğinin iki kıta-i tarumarında hâlini ne kadar safiyane tasvir etmiş idi:

“Gamzedeyim, deva bulmam

Garibim, bir yuva bulmam

Kaderimdir hep çektiren

İnlerim hiç reha bulmam

Ehl-i dilin yoktur kadri

Uğraşma Tatyos gayri

Neşatin çok, kıymetin yok

Taliine gel küs bari”

Bilmem daha ne zamana kadar erbab-ı liyakat ve ehliyete karşı miskin, kadir-nâşinas kalacağız? Bir zamanlar kemanının nagamât-ı hoş-âyendesini dinlemek için etrafına cem olan bin, bin beş yüz müstemiden, dün cenazesinde on, on beş fert bulunamadı. Kadıköy Ermeni Kilisesinde istirahat-i ruhu için ayin-i ruhani icra edildiği zaman derun-i mabet gayetle تنها idi. Âramgâh-ı ebedisine cesedini nakleden arabadan maada üç araba ardı sıra koşuyordu. Mezaristanda kabrini bile adeden ihata edemedik.

İnsanın:

—Yuf olsun sana ey sanat, buralarda ne sürünüp duruyorsun?

Diyeceği geliyordu.

***

Üstad-ı şehîr Tatyos Efendi Manok Ağa namında birinin sulbünden Ortaköy’de dünyaya gelmiştir. Hîn-i vefatında 55 yaşlarında olduğu kaydı mahsusundan anlaşıldı. Şu hâlde 1274 senesinde doğmuş demektir.

Üç fakir hemşiresi, bir dul haremî şimdi matem-güzarıdırlar. Musiki-i Osmaniye Rast, Uşşak, Hicazkâr, Kürdî, Karcıgar, Suzinâk peşrevleriyle bir

Karcığar, bir de Hüseyinî'den olmak üzere iki saz semaîsi ve makamât-ı muhtelifeden pek çok şarkı ihdâ eylemiştir. Bilhassa Rast'tân:

—Çeşm-i cellâdın ne kanlar döktü Kâğıthane'de

—Beni dilsîr ederken visali, ah visali

—Mey-i lâliyle dil mestane olsun

Uşşak'tan

—Rahmi yok bir yâre düştüm el aman ey gonce dehen

—Ruhum musun ey ruh-ı safa-bahşî cinânın

Hicazkâr-Kürdi'den:

— Ehl-i aşkın neşvegâhı kuşe-i meyhanedir

— İltiyâm-ı zahm-ı aşkın var mı doktor çaresi

— Ye's ü matem hanedir şimdengeru âlem bana

Sûzinâk'ten:

— Sûzinâk-i fasl-ı aşkı söyleyim dinle yeter

— Atfetme sakın hançer-i müjgânını ey mâh

— Gel elâ gözlüm efendim yanıma.

Hüseyinî'den:

— Of gönül düştü yine gülzâr-ı zevke

— Pek cüdâ düştüm gönlümden ah.

Hicaz'dan:

— Bilsen ne belâ geçti şu biçare serimden

Mısralı şarkıları gibi bir hayli bestesi zîb-i hafıza-i enâm olmuştur. Maahaza henüz gayr-i münteşir bir hayli asârı da mevcuttur.

***

Hatırımızda kaldığına göre piyasa çalgıcılığına iptida kanun çalmak ile dâhil olmuştur. Romanya'da, İzmir'de ve şehrimizde gençliğinde Pirinççi namıyla maruf Kuledibi'ndeki gazinoda dahi icra-yı hüner eylemiştir. Mebde-i şöhreti, kendisinin

hikâye ettiği vecihle Şehzadebaşı'nda Direklararası'nda merhum Mehmet Efendi'nin kıraathanesidir. Kendisini ilk defa olarak burada gördüğümü hatırlıyorum. Fevziye Kıraathanesi'ne devamı esnasında asâr-ı üstadanesi yavaş yavaş intişara başlamıştır.

Bestekâr-ı mağfur Şevki Bey'e şiddet-i hususiyeti var idi. Notası gayetle kuvvetli, kemanı bir zamanlar pesendide-i musiki perverân idi.

Şarkı ara nağmelerinin tanziminde, tensikinde, icat ve ihtirâında emsaline tefevvuk ile namdar olduğu gibi bilhassa peşrevlerindeki letafet-i nagamâtı ile dahi şöhret-i mahsusa kazanmıştır.

Kârcığâr makamını müteveffanın peşrev ü semaisine medyunuz desem çok görülmez. Bu makamdan:

“ *O mehtâb-ı işve...* ”

Terkibi ile başlayan galiba “Çember” usulünde bir de bestesi olduğunu biliyorum.

Şarkılarında güfte taksimi hususunda ender görülen kusurdan maada tab-ı musikimize muhalif hiçbir şemme-i inhiraf yoktur. Peşrevlerinde ise bu kusur asla mesmû olamaz. Hicazkâr-ı Kürdî peşrevi bu makamın en ince, en hurdeli bir enmûzec-i seyrîdir.

Kendisi gibi yine bu sanatın hor ve hakir darbeleri altında ezilip terk-i hayat eylemiş olan Kemeñeci Vasil her ne zaman Tatyos'un ustalığından bahsedilse:

—O yapsın, ben çalayım.

Der idi. Filvaki pek çok defa tesadüf ettim, Tatyos da Vasil'i ağlamadan dinlemez idi.

4.3.14. HÜKÜMET ile BİZ

Geçen gün Levand Hereld'da küçük bir fıkra gördüm. Tabibin ihtarı üzerine tütününü terk etmiş, ettiğini ilan eylemiş olan bir adam ile ehîbbâsından biri arasında şöyle bir muhavere cereyan ediyor:

—Vay! Yine başladın öyle mi? Yoksa hekim mi fikrini değiştirdi?

—Hayır, hekim fikrini değiştirmede, ben hekimi değiştirdim!

Ciddiyet-i efkâr erbabı nezdinde gülünecek bir meali ihtiva eden bir teşebbüsü maateessüf zaman, bize her gün tekrar ettiriyor. Zannediyoruz ki asıl olan prensipleri bırakmakla ruh ve fikrimize ait müdâvât-ı müessireyi âmir diğer prensipler bulabileceğiz. Asla!

Onun için nafîle yoruluyoruz, bıraktığımız prensipler, düşmanlarımızın elinde birer silah-ı ateşin kesilerek başımıza, beynimize saldırıyor. Biz tütün içip içmemekte değiliz. Dumanı çiksin, kaydındayız. Fakat bu duman bizi boğuyor, öksürtüyor, daha ziyade hasta ediyor.

Mesela emval-i gayr-i menkule kanunu neşredildi, hükûmetin bu bapta ibraz ettiği fikr-i teşebbüs her vecihle şayan-ı takdirdir. Ne faide ki halk, kanun sözünden şüpheleniyor:

“ Evrak ile ilan olunur cümle nizamat

Elfâz ile terfih-i raiyyet yeni çıktı ”

Diyenlerimiz nadir değil, hakları da var. Çünkü hükûmet tanzim-i kavâninde haiz olduğu kudreti hiçbir zaman tatbik ve mer’iyetinde izhar edememekle şöhret almış, kanunu var, fakat kanunsuz yaşar bir millet olmak üzere adımız çıkmıştır.

Ne yapalım ki hakikat-i ahval bunu müeyyid bulunuyor. Bunda darılmaya, gücenmeye gelecek bir şey yok: Yiğit lakabıyla anılır. Nice senelerden beri hükûmet efrad-ı milleti bu tarika-i hemvârdan yürütmüş, özenip bezenip tanzim ettiği halde bilahare dolayısıyla işine gelmeyen kanunları mertebe-i mer’iyetten ıskat için onların memurîn-i icraiyesini değiştirmiş. Demek ki prensip metruk ve mensî kalmış, fakat şekl-i icra eyâdî-i uhraya geçerek tabiat-ı idareye hâlel gelmiş.

***

Biz anlıyoruz ki efrad-ı millet kavânin-i münteşirenin sertliğinden veya adem-i muvafakatinden pek ziyade müşteki değildir. Onların mer’iyetini kat’i ve mutlak kılacak vesait-i icraiyenin ekseriya hâl-i mefkudiyete düşen eşkâlinden müteessir ve muğberdir. Zatı ile kaim olan kanunların hükümsüzlüğüne iman ettiğimiz için herhangi bir kanun ilan edilecek olursa ona nazar-ı ıstibah ile bakmakta muztarr kalıyoruz.

“Bir tabiattır ki kalmış gam zamanından bize”

Bunda ne hükûmet-i hazıranın tesiri, ne de efkâr-ı umumiyenin fesad-ı emniyeti methaldar değildir. Bir an'ane giribân-ı tereddüdümüze yapışmış, bizi sürükleyip duruyor. İşte şahsi idarelerin en ziyade calib-i dikkat olan eşkâlinden, eşkâl-i seyyiesinden biri de budur.

Meşhurdur: Herifin biri karşısındakini makam-ı tatminde:

—Vallah ben yalan söylemem...

Demiş, muhatabı da:

—İşte bir tanesi daha!

Diye mukabele eylemiş.

Demek ki hükûmet, hakkında husul-i itminan için lâ-yetegayyer olması icap eden icra prensiplerini kuvvetli kuvvetli tatbika hasr-ı gayret eylemek mecburiyetinde bulunuyor.

Devr-i Meşrutiyet'te tanzim edilen serseri ve seele nizam ve kanunlarının ne dereceye kadar tatbik olunduğunu her gün gözlerimizle görüyoruz. Bahusus nizamât-ı belediye, şu günler müstesna olmak üzere hiçbir zaman belde-i mer'iyete dâhil olamamıştır. Halk, kendi muhitinde, kendi evinde barkında cari olacağı zannında bulunduğu kanunları bile tabir-i zatisiyle icrasız kaldığını görünce nispeten kendi haricî sayılan kavânin-i saireyi de onlara kıyasen gayr-i mer'i addetmekte haklı görünüyor. Hükûmet, icrasına memur olduğu vezâif-i tatbikiyenin netâyicini mukniane ihsas etmedikçe adem-i itimat şaibesinden yakasını kurtaramaz. Bu ihsas ve ikna da olmadıkça hükûmet olamaz.

Neler vaat edildi, ne vaatler tutulmadı? Hâlâ devâirde “hasır ovası tenezzühleri”, “git gel tesellileri” berdevam, hem evvelkinden ziyade berdevam diyorlar. “Halkın ağzı torba değil ki büzesin” meseli hiçbir zaman bu meseleler hakkında darb edilemez. Sürat ve faaliyet bu torbanın ağzını büzer, hatta düğümler.

Filvaki bize de kolay kolay yaranılmaz. Daimî müddei olduğumuz için haklı olarak aleyhimizde çıkan hükümlerden de hükûmetin adaletsizlik ettiğini vicdanımızın şahadetine rağmen ilan ederiz. Bizde de böyle haksızlıklar vardır. Anadolu ıstilahâtından olduğu üzere:

Biz de malın gözüyüz, der. Maahaza vaktiyle gördüklerimize, çektiklerimize nazaran elimizde pek çok esbab-ı şikâyet mevcuttur. Maksadımız hükûmetin hüsn-i

himmet ve gayretine mütehasir olduğumuzu beyan etmek olduğu hâlde lisanımıza bu niyetimizi müfit kelime gelmiyor. Ya unutmuşuz, yahut bilemiyoruz. Binaenaleyh zat-ı hükûmet ya bize ihtar etsin veyahut öğretsin. Yani kabine ve rical-i memurîn “mer’iyet-i kavânîn” prensibini esaslı bir surette vaz’ eylesin.

Bu temenniye elbette cümleten iştirak edilir. İştirak edileceği şüpheden vareste olan bu temenninin husule gelmesi için bizim de hakk-ı talebimizi hüsn-i istimal etmecliğimiz muktezidir. Bir başka nokta-i nazardan bakılacak olursa kavânînin tamam-ı mer’iyyetine hail olanlar bizler olduğumuz tahakkuk eder. Hükûmete yapsın demek kolaydır, fakat biz yapılmasına, yaptırılmasına çalışmaz isek kendi hakkımızdan el çekmiş olduğumuzu da unutmamalıyız.

4.3.15. MÜDAFAA-İ MİLLİYE’DE MUAVENET-İ TAHSİLİYE ŞUBESİ

Burada ibraz-ı hüner ettikleri gibi Avrupa’da da etmek üzere geçenlerde derme çatma bir saz takımı “Paris”e gider. İyice hatırlayamıyorum bir kafeşantana mı, yoksa bir küçük tiyatroya mı, elhasıl bu cins mahallerden birine kurulurlar. Gelen gelir. Zaman-ı ahenk hulûl eyler. Galiba hüseynî faslına başlarlar. Bermutat kemanî bir taksim eder. Ardı sıra bir peşrev çalarlar. O biter bitmez birkaç ağır şarkı okurlar. Samiîn dalgın dalgın dinleyip dururlarken hanende-i şehîr Karakaş’ımız tiz gerdaniye mi her ne perde ise oradan tutturup kendisini kapıp koyuverir. Burada olsa biz safa-yı istimâdan mest oluruz değil mi? Fakat orada bu avazın ne olduğunu kim bilecek? Hatta o anda localardan birinde bir madamın kemal-i telaş ile emir verircesine tekellümât ve harekâtta bulunduğu görülür. Meğer madam, Karakaş’ı el şakakta, feryat figan görünce:

—Koşun, hekim çağırım, adamcağızın dişi tuttu...

Der imiş!

İşte Avrupa’ya şu yolda, şu vadide akseden nagamâtımız bile bizi hasta derd-nak zannettiriyor. Neşat-ı hatırımız bile onlar nazarında elem addediliyor. Sebebi? Sebebi şu ki biz tarz-ı iblâğı bilemiyoruz. Kendimizi beğendirecek, beğendirtecek düzgünleri, tuvaletleri, biçimleri, adabımuâşereti yerinde kullanıp gözetemiyoruz. Daha doğrusu işimizi görececek adamları, amilleri intihap edemiyoruz. Onu için ya kaba kalıyoruz, yahut muhteriz.

—Teyzenin elini öpsene!

Dedikçe parmağını ağzına götürerek, ayaklarıyla lâm elif yaptıktan sonra yüzünü anasının arkasında saklayan veya:

—El öp oğlum!..

Der demez emre müheyya imişçesine ayakkabılarını sürüyerek fes, püskül, nazar takımı bir tarafa, hırkasının yakası veyahut kukuletası diğer tarafa seçirterek sükkân-ı kahveden her birinin zahr-ı destinde nemnâk şapırtılar uyandıran çocuklarımıza benziyoruz.

Artık bu olamaz. Artık buna tahammül edilemez. Bize kalsa, biz tahammül ederiz. Fakat başkaları edemez ve edemiyorlar da.

Mademki bugün Avrupa ile münasebât-ı siyasiye ve ilmiye de bulunmaya mecburuz, velev ki Bulgarların taklidi gibi olsun onların nezaket ve harekât-ı muaşeretine taklide çalışmalıyız. Öğrenir, bihakkın icra ve ifasına muvaffak olur isek ne mutlu bize!

***

Bittabi bu sözlerimin adab-ı milliye ve ictimaiyemize has olan rüsûm ve âdât-ı müstahseneye taallûku olmadığı takdir buyrulur, hiçbir zaman:

“Milliyeti nisyan ederek her işimizde

Ef’âli Frengi tebaiyyet yeni çıktı”

Beytinin telmih eylediği züppeliklerin taraftarı olamam. Fakat Avrupa ahalisinden, Avrupa hükûmâtından ma’dûd bulunmak için Avrupalı olmak lazım geldiğini harb-i hazırım açtığı safahat-ı ahire bize pek açık bir surette anlattığı için:

“Huz mâ safâ da’ mâ keder”

Tarikine tevessül etmekte niyetimiz, teşebbüsümüz ba’dema kuvvetli bulunmalıdır. Fikr-i ibret ile teemmül edecek olursak neticede bu muharebe zail olsa da bizim ondan daha müthiş bir harbe başlayacağımız tezahür eder. Bu harp, münasebat-ı beynelmilel kavaid-i mahsusasının üzerimize tahmil ettiği sa’y ve teşebbüs kavgasıdır.

Kaybettiğini telafi edemeyen tacir nasıl dereke dereke iflasa takarrüp ederse aynı hâlde uğrayan milletler de öylece iflas ederler. Arada yalnız kelimece bir fark vardır. Birine iflas, diğerine inkıraz denir.

Düşünmeliyiz ki beş yüz sene evvel müflis mendebur olan Bulgarlar şimdi bizi aynı derekeye yuvarlamak için yalnız otuz beş sene çalıştılar. Biz onların zaman zaman sırtarmalarına “blöf” dedik, hâlâ da diyoruz. Fakat onlardaki fikr-i istirkab, bizim ataletimize, tesâmuh ve gafletimize galebe etti. Bu muvaffakiyetteki müessir-i hakiki, mutlaka Bulgar idaresinin, Bulgar kavmiyetinin, Bulgar hükûmetinin bugün Avrupa idareleri, kavmiyetleri, hükûmetleri müessirâtının zade-i taklidi veya mahsul-i tatbiki olmasıdır. Bulgaristan’dan Avrupa’ya gayda çalan veya hora tepen bir heyet-i musikiyye veya raksiyye gitmiş ise mutlaka kendisini beğendirmiştir, yahut beğendirtecek vasıtaları evvelce ihzar ederek bunun millî, tarihî, an’anata müteallik bir şey olduğu hakkında bir fikr-i mahsus peydasına istihsal-i muvaffakiyet ettikten sonra gitmiştir.

Bizim üzerimize de şarka gider gibi geldi, yüklendi. Tamam otuz beş sene Balkanların her iki tarafında:

“Haydi İstanbul’a”

Diye efrad-ı tebaasına hora teptirdi. Elbette bu efradın tabanları bu müddet zarfında nasır tutmuştur. Biz ne yaptık? Bacaklarımızı uzatıp oturduk. Biraz kımıldamak ister istemez felc-i kâzibe tutulduk.

***

Müdafaa-i Milliye esasları bu ve emsali şeylerdir. Dün Macaristan’da tahsilde bulunan ve gayret-i mümtazesıyla oraca dahi enzâr-ı tahsini celbeylemiş olan bir genç bana:

Müdafaa-i Milliye heyetince şimdiden bir “Muavenet-i Tahsiliye” şubesi ihdasını tavsiye etti. Gencin bu tavsiyesi o kadar becâ, o kadar şiddetle iltizama ahrâdır ki bu şube ihdas edildiği takdirde millet kendi bi-kes evladından birkaçını, himmet ederse birkaç yüzünü –hükûmetin naz ü anâsından, o tükenmez bitmez bütçe, divan-ı muhasebât, maliye kayıtlarından, vizelerinden, verilerinden müstağni olduğu hâlde- Avrupa’da okutturmak; adam etmek suretiyle bir teşebbüs-i fiiliyede bulunmuş olur. Harp ve darbe sarf edeceğimiz paralardan bir kısmının silah-ı irfana tahsisi memlekette marifet ordusunu yetiştirmek gibi icabına göre en müthiş bir kuvvet teşkiline hizmet eyleyeceğini içimizde artık bilmedik, anlamadık bir fert kalmadı, zannederim. Mücahedât-ı milliyede pişdar olan babayiğitler, kahramanlar hep bu yolda ibzâl edilen emekler mahsulüdür. Müdafaa-i Milliye esasâtında da asıl

o gençler ve gençliğe namzet olan vatan yavrularının tenmiye-i kabiliyyâtı saff-ı evveli teşkil eder. Biz onların kabiliyetlerini tevsi' ettikçe vatana istediği zaman bin bir hüner arz eden gönüllüler elde etmiş oluruz. Onların berekât-ı sa'y u gayreti ile milyonlar buluruz. Hatta milyonlar kazanırız. Şu hâlde Muavenet-i Tahsiliye şubesi müstakbelin en munsif, en hayır-hah bir bankası hükmünü haiz olacaktır. Efrad-ı millet bu şubeye senede çok değil yalnız bir kuruş verecek olursa kifayet eder. Binaenaleyh az himmetle de büyük neticeler elde edileceğini tebşir eden şöyle bir teşebbüs-i maarif perveranenin Müdafaa-i Milliye heyet-i faalesince nazar-ı ehemmiyete alınacağını memul ederim.

4.3.16. GİBİ

Nakledeceğim masaldır ama şimdilik tenvir-i müddeâ için işe yarar.

Vaktiyle köylerden birinde bir âdet var imiş. Kim cenaze namazında bulunmazsa ona üç gün müsaade-i kâmile verirler. Hitam-ı müddette idam ederler imiş. Olacak ya, bir seyyah bu köye uğrar, muhtarın evine konar. Genç, yakışıklı bir er olduğu için muhtarın kerimesinin nazar-ı muhabbetini celbeyler. Fakat ne menhus bir tesadüf ki o gün de köyde cenaze var imiş. Seyyah da âdet-i mahalliyeden bihaber olduğu için namazda bulunamamış.

Bunun üzerine çalyaka etmişler, huzur-ı hâkime çıkarmışlar. Hâkim, keyfiyeti etrafiyla anlatmış. Kendisine üç gün mühlet vermiş. Biçare eve dönmüş, derin derin düşünürmüş. Muhtarın kızı aşk ve muhabbeti yolunda açılmış olan böyle bir tehlike-i firakı anlayınca derhâl seyyahın odasına girmiş, demiş ki:

—Benim sözlerimi dinlersen kurtulursun.

—Nasıl?

—Üç gün istediğini yapacak değil misin?

—Evet.

—Şimdi git, bin lira iste.

Filvaki seyyah, hâkime gider.

—Bin lira isterim, der. Hâkim de tedarik eyler, verir.

Kız ertesi sabah yine odaya dâhil olur.

—Bugün de git, beni zevceliğe almak istediğini söyle.

Der. Seyyah tatlıdan tatlıya intikal eden bu iki arefe-i idamın güzel bir netice ile bağlanacağını hissederek yine hâkime gider.

—Muhtarın kızını Allahın emriyle, peygamberin kavliyle alacağım.

Diye dikilir durur. Hâkim derhâl imamı, muhtarı, lazım gelenleri toplar. Nikâhı kıydırır. Gecesi de zifafa koyar.

Ertesi gün olunca zevce der ki:

—Haydi, bakayım, şimdi de git, hâkim ile müftünün katledilmelerini isterim, de. Seyyah, intikal eder. Erkenden koşup hâkimi müftü ile beraber çan çan ederken bulur. Son arzusunu söyler,

İkisi de şaşırırlar. Çünkü bu mahkûmun istediği olmak da âdât-ı mahkemedendir.

Müftü daha ziyade şaşalar. Sakalını tutar, o perişanî-i zihin ile:

—Ben bu delikanlıyı namazda yanımda görür gibi oldum idi!

Der demez, hâkim de pür telaş ve helecan der ki:

-“Gibi”yi kaldır!.. İkimizin arasında değil mi idi?

Bilmem ki biz bu “gibi”leri ne vakit hafzedeceğiz? Zaman, idamımıza doğru yürümek, âdeta idamımızı istemek derecelerinde ısrar edip durduğu hâlde biz henüz:

—... gibi bir diplomatımız...

—... gibi kumandanımız olsa idi...

—... gibi bir amiralimiz bulunsa idi...

—... gibi maksadımız yok ki...

—... gibi teşkilat-ı ictimaiyemiz...

—... gibi donanmamız...

—... gibi gayret ve faaliyetimiz...

—... gibi kanallar açılrsa...

—... gibi satvet ve şevketimiz olsa...

—... gibi medâris ve irfanımıza şeş cihetten talebe koşuşurdu. Ve emsali temenniyât ile uğraşyoruz. Hem de sırf lafzen. Bu “gibi”leri kaldırmayı hiç düşünemiyoruz.

(...) gibi diplomatımız olsa idi, diyeceğimize oldurmaya, (...) gibi kumandanımız, amiralimiz bulunsa idi telehhüfünde bulunacağımıza yetiştirmeye; ... gibi şimendiferlerimiz örümcek ağına benzese diye şikâr-ı dâm-ı hülya olacağımıza memleketimizi bu yollarla örmeye, (...) gibi gayret ve faaliyetimizi dü-bâlâ etmeliyiz. Hod-fürûşluk ile kendimizi tecrit edeceğimize şimdiden gayret ve faaliyetimizi artırmaya bilmem neden bilfiil teşebbüs edemiyoruz? Tamam bir haftadan beri İstanbul gazino ve kahvehaneleri müdâvimîni haklarında icra ettiğimiz tetkikatta buraların hıncahınç olduğunu gördük. Şehrimiz, bir belde-i uzmâ olmak haysiyetiyle büyük bir faaliyetin merkezi olacağına bilakis kuûd ve intizar erbabına melce olmuş, hatta:

—İstanbul’a git, su satsan geçinirsin.

Teşvikine inananlarla dolmuş.

Emin olmalıyız ki bir arzunun, vücuda gelmesi için mutlaka ikdam ve tahammül elzemdir. Yoksa o arzu husule gelemes. Şimdi önümde kızarmış birkaç dilim francala, et suyuna çorba, bir iki kalem külbastı, bir de sebze, üstüne kuzu ciğerli bir tabak pilav olsa karnımı mükemmel doyururdum diyenler gibi -sırası geldi- yutkunmadan maada çaremiz kalmaz.

Âlem, nasıl bulup buluşturup, pişirip kotarıp yiyorsa biz de öyle bulup buluşturmaya, pişirip kotarmaya mecburuz.

Gökten maide ineli binlerce sene oldu, o da bir defaya, bir zata münhasır kaldı.

Harb-i hazırın mucip olduğu felaketler gibi felaketlerin başımız üzerinde teâkub ve tesâdümünü istemiyor isek beyhude temenniyâttan vazgeçmeliyiz. Çalışmak karşısında her müşkül âsân, her kuvvet mağlup, her endişe bertaraf, her millet nail-i maksat, her vicdan-ı selim, mazhar-ı hakk ve selamet olur.

Masalım, âdât-ı garbiyenin de her zaman dikiş tutturamadığını izah eder. Daha dün “Sabah” da Süleyman Şahab Bey biraderimiz talebesini serbest mesaiye sevk ettiği için birtakım evliya-i etfâlin kendisinden müşteki olduklarını hikâyeye ediyordu. Filvaki umur-ı hükûmet için adam lazım ise de hazine-i hükûmet için de para

lazımdır. Biz para verecek kabiliyetleri tevsî etmedikçe hükûmet bizi istihdam edemez. Eder ise o da ... gibi olur.

Müftü ile hâkimi uğradıkları akıbet-i müdhişeden belki bir “gibi”nin izalesi kurtarmıştır. Fakat görüyoruz ki milleti kaç yüz türlü “gibi” lerin hazfı, terki, ferağ elân çarpıştığı mesâibden kurtaramıyor.

4.3.17. NİNNİ ile ŞARKI

“Peşte”deki Müsteşrikîn Akademisi Müdürü Doktor Kunoş cenaplarının tavsiye üzerine bundan altı yedi sene evvel bilhassa şehrimiz analarınca zebân-zed olan Osmanlı ninnilerinden bir hayli parça toplamış, “ninni”nin nevadlar üzerindeki tesirâtıyla efrad-ı aile üzerinde ika eylediği tahassüsâtı dilimin yettiği kadar izah eylemiş idim. Bu toplayış arasından nazar-ı dikkatim “ninni” lerin muhteviyatına bittabi müncezib oldu gitti idi. Mesela:

“Dağda gezer bağcı baba ninni

Arkasında yeşil aba ninni

Himmat eyle uyusun ninni

Zindandaki Cafer Baba ninni

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana”

Gibi sırf mühmelât ve türrehâta yakın olanları ekseriyeti teşkil ediyordu. Çocukluğumuzda ahval-i ruhiyemize nüfuz-ı müessiriyle beraber evlerimizde hemen yegâne, muttarit bir silsile-i nagamât uyandıran bu güftelerin münasebetsizliğini burada izaha lüzum yoktur. Hatta geçenlerde “Veysel” imzasıyla benden yeni doğan çocuğu için bir ninni güftesi talep eden zatın şöyle bir müracaatta bulunmasını pek ziyade muhikk bularak evlerimizde evladımızın ilk işitecekleri ve sâye-i terennümünde kemal-i afiyetle uyuyacakları ninnilerimizin asr-ı hazır efkâr-ı cedidesine muvafık ve bahusus gayret-i diniye ve vataniyeyi küçükten zihinlerine nakşedecek surette adan ve temayülât-ı milliyeye mutabık surette tertip edilmesi lüzumunu kendi kendime bir daha teemmül eylemiş idim.

Kesret-i meşguliyet Veysel Bey'in arzusunu bu ana kadar ifaya mani oldu. Mazur görmelerini lütuflarından beklerim. Maahaza yine vaadim vaattir.

İşte yine bu kesret-i meşguliyet arasında idi ki "Matin" Gazetesinin Bulgar ordusunda muhabir-i mahsusluğunda bulunan meşhur Huglero'nun bir makalesi gözüme ilişti. Bu makalede Bulgar kavminin gençlik ve ihtiyarlık unsuruna millî bir şarkı olmak üzere tertip edilmiş iki kıtası münderiç idi. Karşılıklı okunduğunda şüphe olmayan bu güftenin ihtiyarlara ait olanı:

"Evladımıza hürriyet vermek için canımızı kırlarda, tarlalarda bırakıyoruz. Hep beraber yürüyerek mağlup edeceğiz (Galip geleceğiz)" mealinde. Gençlere ait olanı da:

"Canımızı kaybedersek ne beis var? Çünkü biz onu hürriyet için, vatan için kaybedeceğiz"

Mefhumunda idi.

Evvence dahi arz etmiş olduğum vecihle Bulgaristan'ın ilan-ı istiklal ettiği gün-Sofya'da bulunuyordum- şehrin içinde kopan velvele-i meserrât kâmilen gençlerde, genç talebede, genç zabıtanda fevkalade asâr-ı teheyyüc husule getirdi. Gecesi iki üç bin genç ellerinde meşaleler olduğu hâlde Bulgar millî şarkısını terennüm ederek büyük büyük nümayişler yaptılar. Bu şarkının bağlandığı nakarat:

"Haydi İstanbul'a!"

Ukde-i milliyesi idi. Daha o zaman Sabah'a yazmış olduğum makalâtta terbiye-i içtima iyeye idhal edilmiş olan bir kinin, böyle bir emelin bizi titretecek derecede müessir ve kavi olduğunu bildirmiş idim.

Şayan-ı itibardır ki Bulgarlar çocuklarını bütün bütün Türk aleyhtarlığı hissi ile tertip ettikleri güfteleri, ninni makamında söyleyerek büyülttüler. Bunun ne derecelerde muhakkak olduğu bize yine Mösyö Huglero'nun trende mülakat eylediği ihtiyar bir Bulgar'ın kendisine söylemiş olduğu sözlerle de kesb ü vüsûk eyler.

İhtiyar demiş ki:

Çocuklarımız ağladıkları zaman onlara:

"Türkleri ayağının altına almak için büyü! Evladım deriz"

Ne yaman adavet değil mi? Bu his, bu fikir içinde dâhil-i devre-i şebab olmuş olan her Bulgar'ın bugün üzerimize saldırmadaki sevda-yı intikamı bu cümle kadar sarîh celfî anlatan bir cümle olamaz, hatta yarasının iltiyâm-pezir olması hasebiyle tekrar Çatalca hattına dönen kırkılık bir Bulgar askerinin trende muharrir-i mûmâ-ileyhe söylediği:

“Ölen her asker, ne için öldüğünü bilir!”

Sözü de birinci cümlenin mütemmimi addedilse yeridir.

Geçen gün bir zat diyor idi:

—Her muvaffakiyette Bulgarların izhar ettikleri meserrete bizde her maaş alıfta izhar edilen meserret ancak mukabil olabilir.

***

Bizde hissiyat-ı hamaset ve hamiyeti galeyana getirecek ninniler, şarkılar yok değildir. Zaten bizde her şey vardır. Zekâ vardır. Suiistimal ile karartırız. Mal ve mülk vardır. İsrâf ile heba ederiz. İlm ü dâniş vardır, kimseye hayrı dokunmaz. Kütüphanelerimiz vardır, yıl on iki ay hemen kapalı durur, millî, ince manidar şarkılar, ninniler vardır, çocuklarımızı bunlarla uyutmayız.

Elhasıl varlığı yokluğa çevirmek hususunda pek büyük bir istidada malikizdir. İşte harb-i hazır bu istidadın bizde uyuttuğu gafletleri birer birer yüzümüze attı, başımıza vurdu. Arzu edelim ki biz bu ateşi, bu vuruşu bir ninni veyahut şarkı olarak telakki eylemeye meyletmeyelim.

Biraz sözlerimiz, şarkılarımız düzelsin. Biraz yaşamak ihtiyacını hissedelim. Milleti:

“Sen yaşamaya ve şu suretle yaşamaya gerek dinen, gerek hamiyeten borçlusun ve illa zelil ve sefil olursun”

Nuhbe-i vataniyesi ile ileriye doğru, yaşamaya doğru sevk edelim. Gözlerimizi yaşamaya dikip el ve ayaklarımızla yaşamak için iş görmeye, dimağımızla yaşamak için düşünmeye alışalım. Milletleri dinç, serbest, genç eden fikr-i hayattır. Bu fikir olmayınca fikr-i maişet adi, bozuk, müfsid-i ahlak bir neticeye müncer olur. Zillet ve sefalet bu fikrin müterassıdır. Nerede bu fikr-i necip yok ise derhâl onun yerine geçip oturur. Neresi bu fikirden hâlî ise koşup orasını doldurur.

Rumeli ve Anadolu seyahatlerimde bu gibi mahal ve efrada kesret-i tesadüfle çok kere meyus ve mükedder olduğumu elan unutamıyorum.

4.3.18. *ESKİ, YENİ POLİTİKA*

Mülâhazat-ı siyasiye sırasında devr-i Tanzimattan bu ana kadar eski bir düsturun ferman-beri olduğunu tahattur etmeliyiz:

Eski Politika: Yalan söylemek

Yeni Politika: Yalanı gerçek kılmak

Eski, yeni diye ikiye ayırdığımız bu kelimeyi lisanımız bile müdâhane manasına kabul ederek bir zamanlar “politikacı” sıfatını, riyakâran-ı ümmete tahsis eylemişti. Maahaza bu sıfat aslındaki kuvvet-i ifadeyi henüz kaybedememekle beraber yalancılık ve menfaatperestliği de beraberine alarak daha manidar, daha aşikâr bir vaziyet-i tavsifiye almıştır.

Bana vaktiyle öğretmişlerdi: Ormanlarda tayin-i cihât etmek için suret-i mutlakada meşe ağaçlarına bakmalı imiş. Bunların hangi tarafı yosun, mantar tutarak ur peyda etmiş ise o taraf poyraza nazır imiş. Köylü buluşu diye eğleneceğimiz bu hakikat, bugün hemen insan ormanı ıtlakına şayan olan hey’ât-ı ictimaiye dâhilinde de kabil-i taharri ve tatbiktir. Mesela bizde bilip bilmeyerek kendisini sınıf-ı muhalifine mensup addedenleri bulmak ve onların metâlib-i mahsusâlarının cihet-i vürudunu anlamak isterseniz terkinin mana-yı mecaziyle avurtları şiş olanlara takarrüp etmek kifayet eder. Cidden söylüyorum ki bunların avurtları şiş! Diş ağrısı, apse, nezle, vesair araz tesiriyle değil, doğrudan doğruya afat-ı lisaniye tesiriyle!

Hiddet ve şiddete en ziyade teselli veren bağırip çağırmaştır. Gerçi sövüp saymak bunun mürâdifî ise de her terbiyeye müsait gelmediği için nadiren sâmiazed-i teessür olur. Ya bağırip çağırılmayanlar veyahut bağırip çağırılmayacak hâlde bulunanlar ne yapabilirler? İşte arz ettiğim vecihle avurtlarını şişirirler. Hazakat ve tedbir bu harâceyi, bu şişi delip deşemez. Ya? Ufak bir vesile zuhur etmeli. Etti mi, etti. Mededallah!

Şimdiki vesileyi ise Balkan Hükûmât-ı müttefikasının düvel-i muazzamaya verdikleri cevabi nota meali teşkil ediyor. Meğer notanın muhtevi olduğu ağır şeraiti hükûmet-i haziranın mevki-i iktidara suûdu icap etmiş imiş! Hâlbuki biz kabinelerin

sukut ve suûdundan ziyade vaziyeti milliyemizi, vaziyet-i ictimaiyemizi nazar-ı dikkatten dûr tutmamaya mecburuz.

Fakat söz bu neticeye gelinceye kadar mukaddimeten, tahallüsen irat ve girizgâh olmak üzere ilave edilen mütalâat-ı sahifenin hadd ü payanı yok. Bunlar dinlendikçe burada zikrinden içtinap ettiğim bir hülâsa-i zihniyeye ihtimal veriliyor. İnsana, dediğim gibi olsun da ne olursa olsun deniyor gibi geliyor.

***

İşte yalanı gerçek kılacak yeni politikanın esası, bizde şimdilik bundan, seyyie-i garazkâranenin ilcaâtıyla husulü temenni edilen böyle bir neticeden ibaret görünüyor. Düşman hariçten, biz içeriden fena alış veriş değil.

Vaktiyle Babilâli politikasına “avutmak politikası” unvan-ı mahsus olmuş ve Erzincanî Merhum İzzet Paşa’dan müntakil:

— Aldandı teres!

Tabiri bu politikanın medlûl-i galiz-i olmak üzere şüyu bulmuş idi.

Zaman zaman bu yüzden uğradığımız müşkülât, çektiğimiz mesâib ve beliyât en sonra bize kendimizin aldanmış olduğunu pek acı hakikatleri meydana çıkararak ispat eyledi. Bir yalan, bir aldandı teresler için dualar ettiğimizi, makaleler, kasideler yazdığımızı, arz-ı mahzarlar yaparak ayaklar öptüğümüzü, Arap ve Fars’ın eş’âr-ı mediha perdazanesinden müzehhep ve mutantan terâkib ve tabirât toplayıp inciler dizdiğimizizi lehül-hamd ben henüz unutmadım.

Zaman bizi -gençler müstesna- böyle bir meskenet içinde büyütmüş, böyle bir tarik-i na-hemvâra sevk etmiş idi. Bidayeten iyi bir fiil ve harekette bulunmuş olduğumuza dair hâsıl olan bu itikat, bilahare vicdanımız üzerine tahammül eden ağırlıklarla bozulmaya, çözülmeye başladı. Fakat neye yarar? İş işten geçmiş bulunuyordu. Milleti, memleketi bilmediğimiz, doğru zannettiğimiz, mülhem, mecburi, ıztırarî yalanlarla aldatıyorduk.

Yalnız ben değil ha! Sadrazamdan tâ dümen neferimize kadar böyle idik. Çünkü milleti, memleketi unutmuş idik. Tanımıyor, bilmiyor, bilmek istemiyor, anlamıyorduk.

***

Şimdi ise kazıye ber-akis. Herkesin sırf vatani bir his ile çalışıp çabalayacağı zamandayız. Bahusus unsurumuzun yek dil ve yek cihet muhafaza-i mevcudiyet etmeye hasr-ı nefis ve feda-yı mâ-melek eyleyeceği bir devirdeyiz. Bu unsurdan bir ferdin kendi menfaati namına iftirakı bir ihanet teşkil eder. Hükûmât-ı Müttefike verdikleri cevabî notada memalik-i Osmaniye’de mukim mezheptaşlarına imtiyazât-ı mahsusa almak emelinde bulduklarını da izhar etmekle bir kat daha gönül alıyorlar. Reva mıdır ki biz aramızdaki imtiyaz-ı nifak ve ittihadı bir hiçe mukabil ihlâl edelim?

Bu günlerin en mühim hareketi bilmediğimiz şeylere karışmamak, yapamayacağımız şeylere el uzatmamak, şayiât ve erâcife kulak asmamak, aleyhten ihtiraz ederek düşmana karşı kuvvetli bulunmak, din ve milletin selameti namına hüsnüniyet ve kalbî gayret ile çalışmaktır. Bir hâlde ki yalanlar gerçek olmasın. Bizi semamızdan gözetleyen tecrübe balonlarının cümlesi sukut etsin. Aramıza atılmış olan bombalar patlamasın.

4.3.19. BİZ BİRER ÖLÇÜ İMİŞİZ!

Benim lisanım, mahut lisan-ı felsefe huzurunda bir dereceye kadar çetrefil düşerse de, heves bu ya, size yine bu lisan üzere yazılmış olan birkaç cümlecik tercüme edeceğim.

Bu cümlecikler insanın bir tarif-i aharı, on dokuzuncu asr-ı miladi sonlarına doğru beşerin iktisap ettiği derecât-ı marifetin bir tabir-i musavveri olduğu için epeyce düşündürücüdür.

Amerika’da neşvünema bulmuş felâsifeden Emerson mu Emmerson mu, her ne hakim ise, “İşler ve Günler” unvanıyla yazmış olduğu bir fasl-ı mahsusta:

“Bizim on dokuzuncu asır, edevat devridir. Bunlar bizim bünye-i esasiyemizden çıkıyorlar. Aristo “İnsan kâffe-i eşyanın ölçüsüdür” der. El, alâtin aleti, fikir şekillerin şeklidir. Vücut-ı beşer ihtiraât mağazası, işarât ve malumatın ahz ü iktibas edildiği modellerin bulunduğu imtiyazât ve berevât odasıdır. Dünyanın kâffe-i alât ve echizesi onun yani insanın etraf ve havâssının tevessüâtından başka bir şey değildir. Velhasıl “Azası hizmetkârı olan bir zekâdır.” İşte insanın bir tarifi daha.”

Dedikten sonra, göz ve el yordamını anlatıyor. Makineler havass-ı beşere yardım ederlerse de onun yerine kaim olamadıklarını, vücudun bir ölçü, bir mikyas olduğunu, gözün hüner ve sanatın gösteremediği ince farkların farkına vardığını yazıyor, yazıyor da “İnsan taaccüp ve tahayyürden mahzûz olur, işte ulum ve fûnûnumuzun tohumu budur.” diyor.

Daha pek çok şeyler söylüyor â. Şimdilik bu cümleler benim işime geldiği için onları nakleyedim. Bundan bir iki bin sene evvel yaşamış olan Aristo hakim, insanın kâffe-i eşyanın ölçüsü olduğunu söylediği zaman acaba ne türlü bir his ile, ne türlü bir hakikatle temas neticesi olarak söylemiştir? Elbette filozofun bundan bir maksadı var idi. İşte Emerson bu cümleyi takip eden diğer cümlelerle bu maksadı, on dokuzuncu asrın kemalât-ı ilmiye ve sînâiyyesi arasında araştırıyor. Bulmuş mu, bulamamış mı bilemem. Fakat el, göz yordamına pek ziyade ehemmiyet verdiği için bir şeyler görmüş, bir şeylere dest-res olmuştur, zannındayım.

Filhakika bazı yarıcılar vardır ki baltaya iki eliyle yapışıp da:

—Hım!

Diye indirir, odun kalınca gelirse bir vuruşta kestiremez, bir hamle daha icap eder. Baltayı çekip kurtarır, ikinci bir,

—Hım!

İle öyle bir indiriş, indirir ki makta-ı evvelden kıl kadar fark etmez. Odun da parçalanır. Yahut odununa göre bu hamlelerin adedi artar. Fakat baltanın ağzı her hamlede yerini bulur, şaşmaz. İnsanın basiret ve dikkat, ehliyet ve reviiyyet sahibi olmaklığını odunu değil, kılı kırk yarmasında arayanlar onda nüfuz-ı nazar ve çalâkî-i dest-i himmete inananlardır. Bu ölçüyü, bu yordamı kimde bulurlarsa onun izhar ettiği kabiliyet-i ruhiye ve maddiye hayran olurlar. İşte lisanımızda bile:

—Sen onunla ölçüşemezsin.

Şeklinde irat edilen fikr-i mukayese her insanda bu mevhibenin az çok mevcut olduğuna bir işarettir. İşte mesail-i ictimaiye ve siyasiyede muvaffakiyyât-ı matlubenin tohumu da budur.

Daha geçenlerde, Emerson’un bu fikrini okumadan evvel, bit-tesadüf, kendim işittim. Karşımızdaki yapıda işleyen bir doğramacı, lata mı, çıta mı, her ne ise, bir

şey kesmek üzere testereyi ele aldı. Evvela ekleyeceği yere doğru baktı, ondan sonra keseceği kereste üzerinden şavulladı. Bu aralık, arkadaşı,

—Al, al mezura, bende...

Diye açılır, kapanır metreyi attı. Benim usta:

—Mezura ne imiş be? İşte bir çift mezura,

Mukabelesiyle gözlerini refikine çevirdi. Dikkat ettim. Filvaki kesti, biçti, tam tamına geldi.

Bunu Emerson da söylüyor. Hatta sapan atanlardaki isabet-i tahminden de bahsediyor.

Adi sanayide, adi maharetlerde bu rütbe işe yarayan maharetlerin elbette sanayi-i mühimme ve fûrûk-ı ictimaiyede daha bâlâlarını göstermek icap eder. Emsaliyle sabit olduğu üzere bilhassa mesail-i siyasiyede, memlekete, vatana taalluk eden işlerde bunların göz görmemiş, kulak işitmemiş, el dokunmamış olanlarını bulup çıkarmak iktiza ediyor. İnsanın tarifindeki: “Azası hizmetkârı olan bir zekâ” kavlini biz mebahis-i vataniyemizde “Evladı hizmetkârı olan bir ana” ciddiyetine kalp etmez isek hiçbir zaman “Azası hizmetkârı olan bir zekâ” olamayız. Oluruz, fakat birer zekâ-yı habis mahiyetinde kalırız.

Emin olmalıyız ki memleketimizin, vatanımızın ölçüsü de bizleriz. Bizler ne isek memleket de, vatan da odur. Onun için her zamandan ziyade bu zamanda izharına ahden mecbur olduğumuz “terbiye-i siyasiye” ve “terbiye-i ictimaiye” çizgilerinden harice çıkmaktan içtinap etmeliyiz. Hiç olmazsa metanet-i nazar ve isabet-i tahmin idmanlarına sarf-ı gayret eylemeliyiz. Bu sözler, odun yarıcılarımızdan, kılı kırk yaracaklarımıza kadar umumî ve şümüllüdür. Fikr-i memleket ve vatanda hepimiz bir ölçüde olmalıyız. Görüyoruz â:

“Herkesin endazesine göre kumaş verilmiyor.”

4.3.20. ZAMAN- SİYASET

Yeni sevmiş, yeni görüşmüş, karşısına geçirip oturtmuş, bütün hissi, emeli ile onun nazarında bir kıymet-i edibane, bir meziyet-i şairane ispat eylemek hevesine düşmüş olan eski gençlerden biri “La dam o Kamelya” piyesinin bizde alafranga sevdalar uyandırdığı yirmi beş, otuz sene evvel –yine böyle bir mülakat esnasında-

günlerden beri zihnen hülâsa ettiği o facia-i meşhureyi talâkat-ı âşıkaneyle su gibi döküp anlatır. Bitirir bitirmez, memul ettiği tarzda bir hitab-ı tahsine nailiyet ümidiyle yüzüne bakar. Ne görse beğenirsiniz?

Canan dilini çıkarmış, kendisiyle eğleniyor. Bittabi sıkılır, onun yâr-i can olmak istidadından mahrum olduğuna hükmeder. Böyle bir hüsn-i dilâşubda incelik, teessür görememesi, bahusus kendi neviyetinin insanlarca mezmûm addedilen bazı harekât-ı münharifesini müdafaa eden şöyle bir esere karşı derhâl bir vaz'-ı minnetgüzarî alamayışı bütün bütün incizabını kuvvetten düşürür. Bir an içinde değişir. Kalben soğur. Elhasıl onu köşesinde terk edip çıkar gider.

Bidayet-i meşrutiyetten beri evrak-ı havadiste, mecâmi ve resâilde münteşir makalâtta munderiç, ita edilen mevizelerde, konferanslarda, nutuklarda mündemiç hakâyık ve temenniyât şu aralık bir araya toplansa, zannımca belki asrın en mükemmel bir mahâsin-i efkâr mecellesi vücuda gelebilir. Biz bunları en ateşin, en samimi, en vicdani hislerin taht-ı tesirinde olduğumuz hâlde ruh-ı Osmanînin bir tehyiç-i asilânesi olmak üzere söyledik, yazdık değil mi? Bütün talâkat ve belagatimiz feverâna geldi. Açıldık, döküldük. Âlem-i medeniyetin her köşesinden güzel güzel misaller taharri ederek gösterdik. Fakat şimdi dönüp de baksak ne göreceğiz?

Hiç şüphe yok ki lisan-ı sükkârîni iki lebb-i şirini arasından çıkmış bir sima-yı canan değil, belki dili ekmekçi küreği kadar uzamış bir çehre-i zaman!

O fahişe-i cihan paradan başka tatlı hikâye bilmediği gibi facire-i zaman da boş yere sarf edilmiş, hiç bir amelî, fiilî esasa istinat edememiş. Sırf birtakım faal, zeki, heveskâr, ümitvar dimağların harekât-i fikriyesinden doğmuş laklakiyât ve hayalâtta bir şey anlamaz.

Onu susturacak bir kuvvet varsa o da mutlaka asâr-ı fiilîyedir. O ne kösler dinlemiştir. O neler görmüş, ne hikmet-fürûşları sallayıp devirmiş, ne mühim rical-i siyasiyeyi bacağından asmış, müthiş zannedilen ne kuvvetleri pazusundan koparmış, ne hükûmetler, ne imparatorluklar yıkmıştır!

O eski genç uğradığı sui-telâkkiden gücenerek müstehziyeyi terk edip gitmiş ama biz zamanı olduğu yerde bırakamayız. O, bizimle beraber akar, geçer.

Fasılalı fasılalı setler vücuda getirerek bizi her hatvede durdurtur. Bu tarz-ı haylûleti, bu tavr-ı mümanaatı ile bizi istikbale doğru değil, belki muhatarât ve mehaliki kendi tesiriyle gittikçe artan başka başka badireler içine düşürür.

***

Tekrarından hazzettiğim bir hakikat varsa o da şudur:

“Kendisi çalışmayan bir milletin hükûmeti de çalışmaz.” Biz bu hakikati bir kaide-yi vataniye bilmeliyiz. Bunu hiçbir zaman zihnimizden çıkarmamalıyız.

Bulgarlar, Sırlar, Yunanîler, Karadağlılar hep kendileri çalıştılar. Bittabi hükûmetlerini de çalışdırttılar. Bu sa’y-i müşterek, bu faaliyet-i müteakabile evvela Sırları, sâniyen Yunanîleri, salisen Bulgarları “boyunduruk” tabir ettikleri Türk hükûmeti elinden kurtardı. On dokuzuncu asr-ı miladinin kapatmak istediği “kavmiyet” politikası bütün kuvvetiyle memleketimizin içine saldırmış, her unsuru ayrı ayrı sarstığı hâlde bizim gözümüzü kapamıştır. İçinde sakin olduğumuz binanın ön, arka, yan taraflarından müthiş tarrakalarla parça parça asâr-ı infikâk vukua geldiği hâlde biz daldığımız hâb-ı giran-ı ataletten uyanamadık. Bu defa da garp tarafındaki tavanı göçtü. Trablus, Rumeli gibi iki temeli kaydı. Biz hâlâ say-i müşterek ve faaliyet-i müteakabile bulunmuyoruz. Binayı askıya almak şöyle dursun payanda bile vurmaya düşünemiyoruz. Böyle giderse gün gelir ki neuzübillah “tehlike-i umumiye” bahanesinin şiddeti artar. Kâmilin hedmine teşebbüs edilir.

Jön Türk’ün haber verip bizim gazetelerin tafsil ve tafdil ettikleri: “Hükûmet-i Osmaniye’nin teyid-i bekası ve ıslahat-ı mutasavverede kemal-i muvaffakiyeti için Avrupa düvel-i muazzamasınca otuz sene zarfında kendisine ika-i müşkülât edilmemeye karar verilmiştir.” sözü, fikrimce yeni Tanzimatçılığın başlangıcıdır.

Bence politika âdeta bir kumardır. Onda kazanan hiçbir zaman kaybedenin tesirine iştirak edemez. Oynaması için belki ikraz yahut alacağını bir müddet-i muvakkate için imhâl edebilir. Fakat kumarda “namus borcu” denilen bu müsaadeye, kazanan değil kaybeden medyun-ı şükrandır. Medyun çalışıp, satıp savıp o borcu vakt ü saatinde ödeyecektir. Görüyoruz ki Rumeli vakayii bir safha-i sükûna girmekten henüz pek baid olduğu şu zamanda bile Kürdistan’da, Suriye’de, Anadolu dâhilinde yalan gerçek bir sürü vakayi’ daha ihdas ediliyor, yahut edilmek isteniyor. Haniya o otuz senelik müsaade! Bu haberlerin cümlesi boştur. Uydurmadır. Tabiat-ı siyasiyeye münafidir. Her sanat erbabı kendisini işgal edecek bir saha-i faaliyet

aradığı gibi politika, diplomasi erbabı da böyle bir saha bulmaya gayret ederler. Yahut menâfi ve ihtirasât-ı kadime veya cedide sevkiyle birtakım ipuçları elde etmeye çalışırlar. Çünkü onların da işi ancak budur. Bahusus kavmiyet, diyanet, siyaset ve atalet-i mücerribemizle ihsas ettiğimiz menfaatten dolayı onlarca pek kıymetli kâr olan yerlere nazarları taallûk etmekten bir an hâli kalmaz. Çünkü meydanı onlara boş bırakıyoruz. Hükûmet ve millet sa'y-i müşterek ve faaliyet-i mütekabile esasına hüsn-i himmet etmemiş olmak sebebiyle pek ziyade zayıf bulunuyoruz. Biz hükûmetten talip, müşteki, sâil; hükûmet bizden talip, müşteki, sâil. Bizde iki el bir baş için olamıyor. Binaenaleyh ne “zaman” , ne de siyaset bizim akab-girimiz olamaz. Emsali delaletiyle müspet olduğu üzere biz her ikisinin akab-giri oluyoruz. Onlar bizi nereye sürüklerse oraya gitmeye mecbur bulunuyoruz.

Şu mülâhaza, “devre-i ıslahat”ın bidayetinde bulunduğumuz cihetle bütün efrad-ı milletin gûş-i hamiyet ve dikkatinde yer tutmalıdır. Avrupa'nın tamamiyet-i mülkiyemizi muhafaza etmediği bizim ıslahat vaatlerine vermediğimiz ehemmiyetin aks-i tesiridir. Bizden ayrılan parçaların birer tekâmül-i serî icra ederek o kuvvetle yine bizim üstümüze saldırmaları da isabet-i mülâhazayı müeyyiddir.

4.3.21. ŞEHREMANETİNE DAİR

O ne manzara-i şeh-levendane idi!.. On, on beş takım ciğer, bir top yürek girintili, çentikli bir sırığa asılmış, başı ekseriya keçe külahlı, cepkeni daima yağlı, meşin silahlığı içinde bir iki sikkîn-i tiz, sıkma poturu bir nevi yarım prostela altında nihan, pir ü bernâ, fakat yine nazan ve hıramân bir omzunda taşıdığı hâlde sokaklarda döner dolaşır, hemen her üç adımda bir, esvât ve nagamât-ı muhtelifle ile zuhur eden:

—Celel!

Haykırtısı uyuyan çocuklara hevl-i can ile göz açtırır, diğer taraftan tekir, samur, sincap, pamuk ve emsali, dehengüşâ-yı niyaz olarak kapı aralığı, pencere, dam, duvar üstü, kepenk, mangal altı demez sokağa fırlardı!

Mesut ciğerci! Efradı sağında, solunda, önünde, ardında dūnbâle- firaz-ı temaşa, böyle bir mevkib-i cûşâcûş ile yürür. Bazen kendisini yüksek bir fereden atarak sırıkta ciğer-be-dendân-ı ihtiras muallak duran, ekseriya bu zemin-i bivefadan

zıplayıp pençeleriyle sarıldığı et parçasını kemirmeye çalışan gürisne-çeşmanı, bıçak sırtı veya yüzü ile delip deşerek, vurup düşürerek tabiat-ı kassabanesini itmâ eylerdi.

Ciğerler koksa hava alır gider, rahnelerini tuz bastırır örter idi. Arada sırada sırik altında sağdan gerilerle karışık manzur olan o reftar-ı mütelâtım, komşunun Sarman'ına şişiklerden parça ayırmak için belden bıçak alıştaki çalım görünmez oldu.

Şimdiler sırta bir tel dolap, bir taaffün-i mahbus avare avare devr-i esvâk eyliyor. Kapısını açtınız mı rafları şahm ve lahmin, gubâr-ı mahallâtın, kabarıp akmış safraların, sıkılıp üzölmüş kalplerin enkaz-ı perişan ve hun-alûdu ile fena fena kokuyor.

***

Şehremaneti'nin teşebbüsât-ı sıhhiyece izharından hâlî kalmadığı faaliyet ve reviiyyet bizce henüz bir misli görölmemiş derece-i meşkûrededir.¹¹³ Fakat emanet, şahsiyetlerde tevakkuf etmiş olan pislikleri ne ile men edebilir? İşte şimdiler bu meselenin halli mukteza gibi görünüyor.

Bundan maada sokakların emr-i tathir ve tanzifinde iltizam-ı müdavemet başka bir iş, emr-i tathir ve tanzifi sıhhat-i umumiye kavaidine göre tanzim ve ikmal eylemek de başka bir iştir. Tanzifatçı kuru zamanlarda süpürgesinin darabât-ı malumesiyle kaldırdığı türlü türlü mevâdd-ı müteaffine tozlarını gelen geçenlerin yüzlerine, evlerin açık pencere ve kapılarından içeriye kondurmakta, yaş zamanlarda zifos püskürtmekte devam edecek olursa halk, tanzifat-ı belediyeden matlup olan netice namına müstefit değil bilakis mutazarrır olmakta devam edecektir.

İşte bir numunesini yukarıda tasvir ettim. Emanet “pislik” aleyhine sıhhi, kanuni, hatta zecrî bir tedbir-i makul ittihaz etmezse ne ötekinin berikinin eline verdiği süpürgelerden, ne de dükkânlara geçirttiği camekânlar ile ciğer ve emsali mevâddı sattırdığı dolaplardan bir faide memuldür.

Filvaki Emanet'in teşebbüsât-ı belediyesini akim hâlde bırakan biraz da ahalimizin mübâlâtsızlığıdır. Sözün doğrusu esnafı pisliğe sevk eden bizizdir. Hıfzıssihha-i umumiye hakkında malumatımızın azlığı, bilhassa hıfzıssihha-i

¹¹³ Operatör Cemil Paşa'nın zaman-ı emaneti.

zatiyeye karşı gösterdiğimiz gafletlerin çokluğu bu bapta en büyük amillerden ma'düddür.

Diğer taraftan polisin vazâif-i belediyeyi elân deruhte edemeyişi de Emanet'in faaliyet-i matlubesini işkâl etmektedir.

Gerçi esasen basit olan işlerimizi birtakım müşkilâta çarptıra çarptıra karmakarışık bir şekilde koymak mutadımız ise de masruf olan gayretlere bakılınca bu mutadın terk edilmek zamanı hulûl etmek üzere olduğu da anlaşılıyor. Binaenaleyh hiç olmazsa sıhhat-i umumiyyeye taallûk eden ve cüzi tedâbir ile mihver-i matlubuna rücu edeceği bedîdâr görünen işleri bir an evvel yapalım.

4.3.22. SUCUDA BİR TEMAŞA

EŞHAS-I VAK'A:

Posbıyık, ilk müşteri

Sucu

Bir polis, bir belediye memuru

İhtiyar bir kadın maa-hafide

Cici burun: Meraklı bir zat

Kıranta: İş bilirim iddiasında bulunan bir adam

İzdiham. Sesler

***

Posbıyık:

—İyi suyun var mı? Soğuk mu?

—Şimdilik buz kullanmıyoruz.

—Neden?

—Havalar serin gidiyor.

—Öyle ise küpten ver.

—Başüstüne!

(Sucu eğilir. Maşrapayı daldırır. Tam doğrulacağı sırada gazoz şişelerinden biri kendi kendisine patlar.)

Posbıyık: Aman Allah!

Sucu: Korkma Efendi! Ziyanı dokunmaz.

(İnfilaktan biraz biraz evvel çala kırbaç yokuştan inen bir araba, ihtiyarca bir zatı yerlere serdiği, hatta üzerinden geçerek savuştuğu sırada o âna kadar görünmeyen bir polis, o anda zuhur ederek kemal-i vakar, fart-ı gayret, savt-ı amiriyet ile çabuk çabuk sorarak):

—Ne var? Ne var?

—Sucu: Şey patladı.

—Ne patladı?

—Gazoz şişesi.

—Ne oldu?

—Hiç!

(Yine o anda nerede var, nerede yok koşarak gelen, “Karagöz” gazetesinin vaktiyle bunlardan birine tesadüfle):

—Birader, neredesin? Nice günlerden beri göremiyorum, diye boynuna mütehassirane sarıldığı belediye çavuşlarından biri peyda olarak:

—Ne olmuş?

Polis: Şey patlamış.

—Kim patlatmış?

—Patlatan yok, şey!

— Şişe patlamış.

— Ne şişesi?

— Gazoz!

—Ha! Patlar. Geçen sene bir kere daha oldu idi!

Yanında hafidesi bir ihtiyar kadın yanaşarak:

—Baksan â. Oğlum, ne olmuş?

Belediye çavuşu: Şey patlamış hanım.

Titrek helecanlı sesiyle:

—Ne patlamış; ayol. Söylesen â. Fenalık gelecek!

Polis: Gazoz şişesi hanım. Hafidesine dönerek, sıkı sıkı elinden yapışarak:

—Gördün mü kız? Bir daha içme patlıyormuş! Seni de patlatır.

Polis: Efendiler, savulun!

(Savulun sözünden ürkerek, merakından mavi gözleri pür ihtizaz bir cici burun):

—Ne olmuş? Ne olmuş?

Belediye çavuşu: Canım bir şey yok, şey patlamış.

—(Telaşla) Şey mi patlamış? Neden patlamış acaba?

(Sucu dükkânın önüne anbean izdiham eden halktan sıkılarak na-şekib kaldığı cihetle işi karıştıracak gibi görünen cici buruna gözlerini dikerek:

—Gazozcuya sor!

—Şuna bak, şuna. Hem patlatmış, hem de çıkışıyor!

Sucu hiddetle:

—Sana ne oluyor?

(Mavi gözleri fııldak gibi döndüğü hâlde) Ne demek ne oluyor? Ya benim suratıma patlaya idi?

(Sucu da daha ziyade hiddetle, ellerini mermere dayadığı hâlde)

—Hani o günler! Keşke...

(Cici burun birbiri ardınca taaccüp, havf, cesaret verici bir hiss-i mütelevvine tutularak):

— Ne?.. Nasıl?.. (Polisin yüzüne bakarak) Ben sana gösteririm!

(Sucu, cici burunda gördüğü hiss-i televvünün kendisinde uyandırdığı bir tahassüs-i ani ile hiddetini bir anda mizaha tebdil edici bir hâletiruhiye ilcâsıyla şahadet parmağını gazoz şişelerine doğru imale ederek:

—Bunlar varken senden korkanın öylesine!

(Bu aralık ben de iş bilirim? Onun için anlamalıyım iddiası kıranta bıyık ve sakalından akan toparlak biri sucu ile cici burun arasına birden bire girerek):

—Ne olmuş?

Cici burun (kemal-i tehalükle): Suratımda gazoz patlatacakmış.

(Cesaret alarak) Patlat bakayım!

Sucu: Çattık!

Kıranta: Senin çatmandan ne olur?

Polis: Haydi Efendi, haydi!

— Baksan â. Çatacakmış!

Cici burun: Suratımda patlatacakmış!

Sucu: Suratında değil, burnunda!

—(Burnunu tutarak) Beğenmedin mi?

Sucu: Hayır makamında başını kaldırır.

(Yine bu aralık gittikçe kesb-i kesafet eden izdiham içinden bir ses:

—Zaten aksi bir heriftir!..

Bir diğeri:

—Aksinin de aksisi!

***

İzdiham dağılırken muhtelif sesler arasından az ince bir ses:

—Geçen gün bir su içtim. Bir onluk verdim, beşlik yok dedi. Maksadı beşliği vermemek...

Kalınca bir ses:

—Ha şunu bile idik!

Bir pürüzlüsü:

—Fakat temizdir! Ne zaman içsem bardağı gıcır gıcır yıkar.

Bir kısık ses:

—Orası öyle. Çok tecrübem vardır.

Tok bir ses:

—Şerbeti de iyi yapar!..

Titrek bir ses:

—Kaç senelik şerbetçi... dir! Kendimi bildim bileli...

Gür bir ses:

—O cici burunu tanıyor musun? Hani ya patlat diyordu. Yan yana giden beş kişiden sağdan ikincisi, ağabânisini düzelterek:

—Tanırım. Babası Uzunçarşılı idi.

***

İzdiham bütün bütün dağıldıktan sonra hâlâ sucunun “Cici burun” ile birden bire azan münazaât-ı lisaniyesine dalarak yerinden kımıldamamış, mamafih istemiş olduğu suyu da hâlâ içememiş olan pos bıyık:

—Haydi bir su ver!

Sucu: Dur! Önceden ben içeyim. Bugün de sifтахı böyle ettik.

Polis kasaturasını yavaş yavaş çekip düzelterek ayrılır. Belediye çavuşu hızla karşı kaldırıma gider. Bir iki saniye sonra:

Âlem yine ol âlem, devran yine ol devran.

4.3.23. AH, OF, AMAN

Dün gece, kamerin henüz karlı, sisli, fırtınalı muhitlerden süzüp yeni yeni irâka ettiği hafif ve ratip ziyaları arasında muhrik ve hatır-nevâz bir sada-yı tiz:

“Ah eylediğim serv-i hıramanın içindir”

Mısraının her kelimesini hicaz makamının nagamât-ı mütemevvicesi ile mezcederek “külbe-i ahzanımın üzerinden aşip fezaya doğru yükseldi gitti. Yalnız, kimsesiz olduğum için o hâl-i tenhayîde kemal-i dikkatten simâh-ı teessürüm bu sesin kâffe-i i’vicacâtını tamamıyla zapt ediyordu. Hançerem müsait olsa ihtimal ki aynen okuyabilirim. Fakat size nasıl başlamış, nasıl bitmiş olduğunu yazmak elimden gelir:

Tatlı bir girişle, uzunca, bir “ah”. Bu “ah” mısraın evvelindeki “ah” ile öyle latif bir surette imtizaç ederek “eylediğim”e ittisal etti ki husule gelen nağmedeki ihtizazât –isterseniz bir hayal-i musiki addedin- “serv-i hıraman” ı titrete titrete “içündür”e iliştirerek ondan sonra bir “aman” ile ikinci mısraın terennümüne bir zemin-i müsaid bıraktı.

Filvaki:

“Kan ağladığım nergis-i mestânın içündür”

Mısraı da memul ettiğim tarz-ı bediide dehen-i kailden sudur ederek bunun “içündür”ünden sonra da makamın kendi hâssiyet-i muhrikasına pek ziyade yaraşan mahiyet-i dilşikâranesi icabâtından olarak yanık bir karar ile hatime-pezir oldu. Bu kararı sâmia-sûz bir “of” vücuda getiriyordu.

Güya fikr ü vicdanımı irâhe maksadıyla çekilmiş olduğum şu köşede belki yüz defa hicaz taksim dinlemiş olduğum hâlde bu gece hariçten gelen nagamât-ı güzideden fevkalade müteessir oluyordum. Güldüğüm olmadığı için ağlamak da hatırıma gelmiyordu, yoksa ben fikren bir şeylerden mi müteezzî olarak donmuş kalmış idim, bilmiyordum. Yalnız ruhumun içinde birkaç edat –ı nida dolaşıp duruyordu:

Ah, of, aman

Bunların arasında yine o taksimim nim-medar-ı taayyünü olan bir “gönül” kelimesi lafz-ı murad imiş gibi kıvranıyordu. Gazelhan her kim idiyse okudu geçti veya sustu. Fakat benim ne teessürüm geçti, ne de natika-i tahassüsüm sustu.

Ah, of, aman

Diyor, bunların arasına pek çoğumuzun başına bela kesilmiş olan mahut gönlü katıştırıyordum.

***

Evet.

Ah, of, aman

Dikkat edilse hiss olunur ki musikimiz bu üç edatın taht-ı tesirinde perveriş-yâb olmuştur. Zavallı millet, asırlardan beri çektiği mesaib ve beliyâtı bu üç edat ile ifade ve eda edecek imiş gibi mâ-sadak-ı neşatı olacak işlerde bile bunları istihdam

etmekten, daha doğrusu bunlardan istiane eylemekten vazgeçmemiştir. Bütün inkişafât-ı zevk ü tarâb bu üç edat-ı nuhuset-mealin nüfuzuyla kaimdir. Doğru değil midir ki hanelerde musikiyi men eden istibdat, kendisinin alıştırdığı hatta kendisinin de min-cihetin alışmış olduğu bu tarz-ı şikâyeti kahvehane, gazino ve emsali mahallerden kaldırmayı akıl edemeyerek mezalim-i peyderpey vürudunu aileler arasında susturduğu hâlde sokaklarda bağıra bağıra yâd ü tezkâr edilmesine karşı kulaklarını kapamıştır.

Fakat bu an'ane-i nagamât sürme gidecektir. Bu “ah, of, aman” devam edecektir. Zamanın, tarihin, muhitin, ahlak-ı umumiyemizin, lâşe lâşe taaffün eden ihtirasâtımızın, mahal mahal yığılıp çürümüş olan seyyiatımızın, kırık, yaralı, mürde duran gönüllerimizin bize ithaf edeceği kitabelerde:

Ah, of, aman

dan başka birer hatt-ı nevin bulunmayacaktır. Naci merhum istediği kadar:

“Gönül ki hande yüzünden yaşar hayata güler

Hayata hande eden rind kâinata güler”

Demiş olsun. Biz de bu tavr-ı muaşeret, bu anlayış, bu cehalet, bu hırs-ı menfaat buldukça ne gönlümüz hande yüzünden yaşayacaktır. Ne de hayata karşı hande edecek yüzümüz olacaktır. Belki kâinat bize gülecektir.

En iptidai ahlak kitaplarında bile muhatarât ve mehâlike karşı kemal-i metanet ve ittihat ile davranmak mahkûd. Bana öyle geliyor ki biz izdiyâd-ı mehâlike karşı nifak ile hareket ediyoruz.

İşte bir gazelin dün gece bende uyandırdığı teellümât şu kısa metnin dâhilinde, müctemidir. Dizlerim uyuşmuş, ellerim donmuş olduğu hâlde pencerenin önünden çekilerek hâb-gâhıma düştüm. Ruhum alışmış, dilim alışmış mutlaka:

Ah, of, aman

Diye diye gözlerimi kapamıştır. Şimdi de Safa merhumu bir daha tahattur ettim, zavallı şair, keramât-ı şiiyiesinden ma'dud olacak bir ilham-ı güzün ile:

“Dünyada benim son nefesim ah olacaktır”

Demiş idi.

4.3.24. GENÇLİK, İHTİYARLIK

Geçen gün bizim bakkal, mart ayının televvünât ve tahavvülâtından bahsedildiği sırada:

“Martın çiçeği kalmaz

Kalırsa ambarlar almaz”

Diye bir darbimesel irat eyledi. Deli deli esmez de aldanıp açmış olan ağaçları, filiz koyuvermiş nebatatı nara yakmazsa feyz ve berekete delalet edeceğini gösteren bu mesel, tabiat-ı ictimaiyenin de martı demek olan şebab hakkında darb edilebilir.

Zaten gençliğin mahlası olan “delikanlılık” tabiri de bunu sarahaten bildirir.

Biz zaman-ı şeyhûhete doğru leng ü lök gidici olduğumuz için her ümit ve emelimizi şebaba terk etmekte, onların feyz-i taalîden hissedar olduklarını görmek emniye-i mefharet- eفزâsıyla ömrün müntehasına saburane, muntazirane gitmekte, kendi kendimize:

—Elbette onlar bizlerin neler yapamamış olduğumuzu ihtiyacât-ı ictimaiye ve medeniye saikasıyla keşif ve idrak edecekleri, yapıp da nakıs bıraktıklarımızı ikmal eyleyeceklerdir.

Diye teselliler vermekteyiz.

Bizce pek müşfikane ve emniyetkârane bir itimat, bir hüsnüniyet, bir vesika-i vicdaniye demek olan bu emniyye, bu teselli acaba zamanın i’vicacât-ı mütevâliyesine sarılıp kalacak mı? Yoksa birtakım mesail-i tâliye ve muhdeseye dolaşıp girift birer manzara mı alacak?

Ben, her neden ise, bu hâlet-i fitriyede bulunamıyorum. Fakat genç evlat sahibi olan birçok pederlerden, genç yeğenleri bulunan amcalardan, dayılardan, hatta büyük ağabeylerden hemen her gün işittiğim bir söz var ki beni epeyce düşündürüyor. Bu söz:

—Bizim çocuk da diplomat oldu...

—Bizim biraderzade de aldı, yürüdü...

—Bizim en küçük biradere ne dersin? Yanında gazeteler halt etsin. Bütün kuvvetiyle siyasi olmuş, geceleri validesini uyutuncaya kadar çene yoruyor gibi ve emsalinin hûlasasıdır.

Hâlbuki gençlik bu nevi mebâhisin bigânesi oldukça ancak çalışabilir. Bu memleketin en büyük afeti şebabın vazâif-i ibtidaiyeyi tamamen ifa edememesidir. Martın çiçeği ancak hevedar-ı siyaset olmayan kemalât-ı rebî ile payidar olur. Gençlik ne kadar müdavim ve cevval olursa vatanın ümidi o nispette çiçeklenir, devhâ-i emel o kuvvette pür berg ü bâr olarak namîye –i istikbal güzel güzel mahsul yetiştirir. Gençliği meys edecek hiçbir şey yoktur. Ancak siyasiyyât!

Maahaza bu sinn-i inkişaf, bir nokta-i nazara göre de sırf bir siyasettir. Yalnız siyaset-i milliye'nin bilahare mevdû olacağı bu pazılar daha şimdiden yorulmamalıdır. Uluma, fünûna, ahlakıyâta sokularak, çalışmaktan bıkmamak için idmanlar yaparak ihtiyac-ı memleketi ikmale muktedir olmak üzere kesb-i salâbet eylemelidir.

***

Bugünlerin ihtiyarları olan bizlerin de tecârib-i maziye ve hazıradan hâlâ ibret-bîn olmadığımızı gençliğin ne nazarla bakmakta olduğunu bilemediğimizden istidlâl etmek mümkündür. Biz, kendimizde vücudunu iddia ettiğimiz vukuf ve ihata kuvvetleriyle şebabın etrafında, efkâr-ı siyasiye ve hariciyenin duhulüne mani olacak bir hâil çekemedik. Gençliğe nasıl, ne maksatla çalışacağını tarif ve telkin edemedik. Hayatın gayelerini onlara bildirecek meâsir-i marifet ve terakkiyi gösteremedik.

Hatırlardadır. Devr-i sabıkta bile altı yedi yaşındaki bir talibi:

—Maşallah Sabah gazetesini gıldır gıldır okuyor, diye methettik. Ceridelerimize yazdık. Sütunlar donattık. Fakat hiç düşünmedik ki o sutûr-ı siyahı okuyan bu çocuk anlıyor mu? Ondaki kuvve-i müdrikenin takati, mecali bu satırlardaki yüklere mütehammil midir? Buralarını tetkik etmek fikrimizden bile geçmedi.

İbareyi sökmek, bize kâfi geldi.

Filvaki, bu bir hatve idi. Çünkü o zamana kadar müderrisliğe irtika etmiş hocalar arasında da gazete ibaresini sökecek liyakati muhriz bulunanlar âdetâ ma'dud idi. Kendi kulağımla işittim. İdi. Mücâz bir efendi bana:

—Arapça nahiv kitabını okuyorum da bir türlü Vakıf gazetesini okuyamıyorum.

Demiş idi.

Evet, bu bir hatveyi biz idare edemedik. O çocuğu dürûs-ı eşya, ulum ve sanayi-i mebâhisi, bilhassa ahlakıyyât metinleri üzerine yürütemedik. Gazete kâğıdına sardık. Yani bugün bundan daha ucuzunu nasıl imal ettirebilirim diye Avrupa'nın en mühim kimyagerlerinin uğraştıkları kâğıtlar üzerine tevcih ettik. Kâlâ-yı ilim ve irfan olacak yere genç, taze fikirleri paçavraya döndürdük.

Zaman elbette bu hatayı yüzümüze vuracak idi. işte vuruyor!

—Bizim çocuk da diplomat kesildi!

Feryadı, bu darbelerden biri değil de nedir?

Şu hâlde iki nokta-i nazar, suret-i mütemâdiyede birbirinden mütebâid birer istikamet almış oluyor ki bunun müncer olacağı neticenin de hakikat-i ictimaiyede o derecede mütebaid olacağı aşikârdır.

Binaenaleyh gençlik de, ihtiyarlık da düşünmelidir. Başımıza gelen felaketlerin esbab-ı mühimmesinden biri olan bu tebâyün-i ictimai ortadan kalkmalıdır. Gençlik terbiye-i medeniye ve ilmiyesini iktisap etmek hususunda kendisini toplayacak olursa biz ihtiyarların tasallüfât-ı beyhudesinden kurtulur, ihtiyarlık belini büken hatalarını tashih için daire-i ittlâında olan hakikat-i ictimaiyeden bil-istifade müstakbel için vazâif-i irşâdiyye ve tenvirriyesini tevsîa himmet eder ise gençlerin istihfaflarından azade kalır.

Düşmana karşı muhafaza-i vatan emrinde gençlik de, ihtiyarlık da aynı hisse tabi olamaz.

Peder, amca, dayı ve ağabeyle oğul, yeğen ve biraderin bir maksat etrafında içtimasını tanzir edecek olan böyle bir keyfiyet-i ittihadiye az zaman zarfında vatan ailesini mamur-ı marifet edeceğinde kat'an şüphe yoktur.

Bilmem, benim ümidim bu merkezdedir. İhtimal, gençlik benden daha fedakâr davranmak emelini izhar etmek için fırsat arar. Arıyorsa işte zamanı gelmiştir.

4.3.25. NEREDEYİZ?

Gözünü açar, görür ki zîk, çerçeveli bir sanduka içinde gelişigüzel yatmış, hatta uyumuş! Karşısında, sarsıntı ile muhâti bulunduğu gazete kâğıdından fırlayıp dişe diş gelmiş iki pişmiş kelle. Nur-ı sabah pek güçlük ile nüfuz ettiği cihetle etrafi loş, hüzn-engiz, dem be dem keskin bir koku burnunu kıracak derecede salgın!

Gıyâb-ı şuurunda hâdis olduğu için bu vaziyet-i fevkaladenin birden bire ne olduğunu anlayamamış, kendi kendine sorarmış!

— Neredeyim?

Bir kişneme ona icap eden cevabı vermiş!

— Ahırdayım ha! Fakat nasıl geldim?

O aralık ahır kapısının açılması üzerine ortalığın ağarması bu müşkülünü halletmiş:

— Bulduğum yer bir araba imiş ha. Acaba nereden bindim?

Davranmış, elini camdan uzatarak açmış, inmiş. Tatarsı bir sima, ani bir tahavvül ile sapsarı kesilerek hayvanların altını temizlediği süpürge'nin sapını çevirmiş. Kalın, lerzedar sesiyle:

— Davranma! Beynine yersin! Demiş.

Korkusundan dili tutulmuş. Yine o sada-yı tehdit:

— Senin burada ne işin var?

Anlamış ki tutukluk dayaktan maada hiçbir netice veremeyecek. Dile gelip demiş ki:

— Ben de sana bunu soracak idim...

— Yavuz hırsız ev sahibini bastırır imiş...

— Hemşeri, ben hırsız değilim...

— Sus! Değilsen de benim ahırında ne işin var? Hele şu kıyafetine bak, acele ile fesini de düşürmüş!

Filvaki bürehne-ser. Saçlar şaha kalkmış. Gözler eğri büğrü. Bıyık aşığılı yukarılı, yakalığın bir ucu düğmesinden ayrılıp yanağına doğru fırlamış. Fiyonga kravatı dönerek ensesine kaçmış, yelek çözüük...

— Aman. Arabacıbaşı...

— Başın kopsun! (Dışarıya doğru bağıra bağıra) Ulan Hüseyin!.. Ahmet!.. Ali!..

—Aman bağırma! Ayıptır! Ben hırsız değilim... Gece arabada uyumuş, kalmışım. Bak iki tane de baş almışım, işte duruyor!

—Arabacı süpürgeyi bırakmaksızın yanaşır... Şaşalar. Bir şeyler hatırlar gibi olur... Düşünür... Düşünür... Gülümsemeye başlar der ki:

—Efendi! Ben seni akşam Fethiye'ye götürmedim mi?

—Götürsen burada bulunur mu idim?

—Eyvah! Ben de sarhoş idim. Demek sen sızmışsın. Ben de seni unutmuşum. Arabayı çekivermişim. Affedersin.

—Olan oldu, ben nereden bindim?

—Sirkeci'den!..

***

İnsan bidayet-i hilkatte de ilk defa gözlerini açtığı zaman karşısında merkûz-ı şekl-i mehîb-i tabiatten pek ziyade korkarak tıpkı bizim mest-i seher-hîz gibi:

—Ben neredeyim?

Diye sormuş. Ondan sonra:

—Nereden geliyorum?

Sualini irat ederek yaşamaya başlamıştır. Bu nazariye itibariyle yaşadıkça kendi kendisine sorduğu sualler taaddüt etmiş:

—Nereye gidiyorum?

—Şimdi neredeyim?

—Daha nerelere kadar gideceğim?

—Daha nerelere kadar gitmeliyim?

İlk ferd-i insaninin kendi huzur-ı vicdanında serdeylediği bu sualler, tarihin sahne-i vesî-i tahavvülâtında milletlere de miras kalmıştır. Her millet bu es'ile-i mukadderinin mahkûm ve maruzudur. Bunu kendisine irat edip de cevap veremeyenler –o nevi imtihan-ı ictimaiyede “ikmal” kaydı olmadığı için- geriye dönerler. İrat etmeyenler ise bütün bütün sahne-i mevcudiyetten tart edilirler.

Biz Osmanlılar nereden geldiğimizi biraz biliyoruz. Tarihin, bu kabahatsiz ilmin tertipte sun' ve dahli olmadığı hâlde mahzâ bizim müsamahamızla mebde hakkında yalan yanlış bazı malumata malikiz. Nereden geldiğimizi bir dereceye kadar kestiriyoruz.

— Nereye gidiyoruz?

Sualini de vakayi-i maziye ve hâliye hûlasası bize anlatıyor. Şimdi marifet ve ehliyet-i ictimaiyemiz:

—Daha nerelere kadar gideceğiz?

İle:

—Daha nerelere kadar gitmeliyiz?

Suallerini halledecektir. Biz bu sualleri halletmedik mi arabacı Tatar'ın asâ-yı müdhişini beynimizde muhakkak bilmeliyiz. Çünkü gerdûnerân-ı zaman, bizim gibi sermest ve bi-şuur olmaktan münezzehtir. Yakamızdan tutunca şihne-i bieman -ı inkıraza teslim eyler.

Yalnız nazar-ı dikkate alınmaya şayan olan bir nokta-i esasiye daha vardır ki o da henüz:

—Neredeyiz?

Meselesini halledemediğimizdir. Siz türedi politikacıların, şunun bunun beyanat-ı hod-fürûşanesine bakmayınız. Bu سوالin akab-giri olarak etrafı kemal-i sıhhat ile keşfetmeye çalışınız. Bu çalışmaya bir reng-i iştirak vermeye gayret ediniz. Verdiniz mi muamma, kendi kendiliğinden inkişaf eyler.

***

Arz ettiğim mudhik ve mûhiş iki safha arasında esas nokta-i nazarından mevcut olan irtibatın artık bizim için fekk edilmek zamanı hulûl eylemiştir. Ne ahıra gidecek kadar sarhoş olmalıyız, ne de zimamdârân bizi unutup ahıra sokmalıdır.

Çeşm-i canımızın karşısında duran şüheda-yı milletin rûûs-ı muhteremesini “fedakârlık” “vatanperverlik” hislerinin kanlı birer abide-i mukaddesi tanımalıyız. Ciddiyet ve hakikate takarrüp ettikçe zamanın bize pek az acımakta olduğunu anlayabiliriz. Fetih ve nusret zamanlarında bir kale veya bir iklîmi alanlar kafiye-i şühedaya dâhil olan bahadırlar ise, mağlubiyet zamanlarında da bir kale veya bir

iklîmi verenler berhayat kalanlardır. Harb-i hazırın kâffe-i mesuliyeti, itikadımca meydan-ı sitîzden arda kalan bizlere râcidir.

“Gençlik” bu mesuliyetin kıymetini idrak ettikçe –emin olun ki- saadet-i ictimaiyemiz artar. Felaket, mağlubiyet ancak mesuliyet-i ictimaiyenin idraki sayesinde mündefi olur.

4.3.26. KAYIP ARANIYOR

Şuracıkta “ettekrâr-ı hasen”i tasdikten tekrar etmek isterim: Hoca merhum, yegâne dâbbesini kaybetmiş. Hem fırıl fırıl aranır hem de:

—Bulunmazsa yapacağımı ben bilirim!

Diye mırıl mırıl söylenirmiş. Biri kuşkulanmış. Sormuş:

—Ne yapacaksın? Hoca:

—Baktım bulunmadı, yerine bir diğerini alacağım.

Hoca bulmuş mu, bulamamış mı, bulamayınca bir diğerini almış mı, alamamış mı burasını bilemem. Fakat biz alsak! Kaybettiğimiz akla bedel, biraz akıl, uğradığımız felaketslere bedel çokça ibret alsak!

Filvaki akıl; kömür, fasulye gibi okkaya gelir, ibret arsa, kumaş gibi arşın ile ölçülür şeyler değil ise de her ikisi de kıyas ve temas ile elde edilebilir birer meta-ı zindegânidir.

Her ikisinin de faturası, örneği bugünkü revaçgâh-ı siyasette mebzuldür. Her ikisinin de ayrı ayrı birer komisyoncusu vardır.

Rüşd-i niyet ile hâl-i hazırı teemmül edersek tûl-i emelden kurtulur, “zaman” ile pek çabuk uyuşuruz.

Dört beş seneden beridir görüyoruz ki meselenin biri bitmeden diğeri çıkıyor. Arnavutluk, Havran, Yemen, Trablus, Balkan vukuatı birer çorap söküşü oldu. Fakat yumak başkalarının elinde kaldı. Şimdi de Suriye ile Anadolu-i Şarkî kımıldanıyor.

***

Soygun kırdı gidermiş. Karşısına biri çıkmış. Acımış...

—Vah, vah! Bu ne hâl, bu ne kıyafet? Ne insafsız herifler imiş! Gel, ben seni giydireyim.

Demiş, zavallıyı yakında bulunan bir mağaraya sokmuş.

—Fakat gömleğini, donunu ver ki rubayı ona göre alayım, teranesiyle o da onları almış gitmiş.

Menfaat, iblisin bile giremediği şekillere girmekte insani bir şeytanete maliktir. Bakın. Nigâhbân-ı meşrutiyet olmak iddiası altında vatanı satmış olan Necip Draga'lar, Hasan Bey'ler, Sırp Kralının rikâbında oldukları hâlde Üsküp'te geziniyorlar. Mebus-ı muhterem İsmail Kemal Yunan propagandacılığı kazancıyla Viyana'da ikinci bir pazarlığa girişiyor.

Göreceksiniz ki bunların cümlesi de çırılçıplak kalacaklardır. Biz de soyulduk. Elimizden yüz binlerce kilometre murabbai arazi, milyonlarca halk gitti.¹¹⁴ Şimdi Anadolu kırlarında, Arabistan çöllerinde, Irak düzlüklerinde, Kürdistan dağlarında gezineceğiz. Kimsenin merhametine, ca'lî şefaatine arz-ı iftikâr edip de ikinci bir soyguna uğramamak için açığımızı kapamaya çalışalım.

***

Görüyoruz ki, hissediyoruz ki kayıp aranıyor. Biliyoruz ki kaybolan bir daha elimize geçmiyor. Pekâlâ takdir ederiz ki iğtinam edilmiş fırsat kadar tatlı bir vuslat olamaz. Hatırlarımızda olsa gerektir ki:

“Kîne-i kalb-i adû, lutf ile olmaz zâil

Sengde muzmer olan ateşe ab etmez eser”

Hakikatini söyleyen de ecdadımızdan biridir. Emin olmalıyız ki düşman düşmandır. Bunların hepsinden doğru olan bir hakikat daha vardır ki akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir. Daha geçen günlerde gazetelerde okuduk ki Balkan müttefikleri zapt ve gasp ettikleri arazi dâhilinde yalnız silah be-dest olarak durmuyorlar. Bunlar galibiyete, marifet-i medeniye ile bir şekl-i cedid vermek istiyorlar. Akın akın mühendisler yolluyorlar. Saky ü irva, bataklık kurutmak, liman açmak teşebbüslerinde bulunuyorlar. Yunanîler altmış kadar ziraat mütehassısı i'zâmıyla ahval-i ziraiyyeyi tetkike başlıyorlar.

Memleketlerinin kapılarını Avrupa sermaye-dârânına açıyorlar.

¹¹⁴ Balkan Muharebesi

Dün bir zat söylüyordu:

—Avrupalılar bizim kara gözlerimize âşık değillerdir.

***

Bizim kayıplarımızdan biri de “iş politikası”dır. Avrupa’da işini kaybetmiş olarak bizden gayrı kimse kalmamıştır. Onun içindir ki biz, Avrupa’dan kayboluyoruz. İşte aranılmayacak bir kayıp varsa o da biziz. Öyle ya! Her kayıp aranmaz. Yâr-ı can olan aranır. Bizim için yâr-ı can olacak da iştir. Bu sebeple işimizi görmeye başlamak için saff-ı evvele geçmelidir.

Sözün değeri hakikate derece-i temasıyla takdir olunur.

Eyvah! Ne zamandan beri biz bu perişanî-i efkâr içindeyiz? Bunu tarihlerimizden bile doğrudan doğruya çıkaramıyoruz. Bir hâlde ki iş bizi kaybetmiş, aramıyor. Biz de cehaletimizden, betaetimizden, vefasızlığımızdan dolayı onu araştırmıyoruz.

—Size iş bulduk diye gelenleri birer bahane-i tenperverî ile

—Haydi, işinize gidiniz!.. Diye başımızdan savıyoruz. Fakat zaman geliyor ki:

—İşime mi gideyim? Benim işim sensin! Soyun bakayım.

Tehdidiyle üzerimize atılıyorlar. İşsiz adamın ne kadar gücü olur? Bilmiyor musunuz ki iş güç sahibi derler. Önce iş, sonra güç!

Milletlerin terakki ve tefeyyüz idmanı “iş politikası”dır. Bir gözü kör, bir bacağı sakat, hatta çolak bir Alman, bir İngiliz, bir Fransız memleketini bırakıp,

—İş bulacağım. Diye dünyayı alt üst ediyor. Biz?.. Üsküdar’a geçmeyi düşünmüyoruz.

Fakat şurasını bir daha derpiş-i im’ân eyleyelim ki:

“Atı alan Üsküdar’ı geçer.”

Avrupa kaybı arıyor, buluyor. Biz yosun tutmuş, küf bağlamış, toz kaplamış meskenetimizle kaybın izini kapıyoruz. Elan bu hâldeyiz. Silkinemiyoruz. Toplanamıyoruz. Neden?

İş politikamız yok!

Fakat nifak ve fitneye gelince dünyaya iş buluyoruz. İşte bizim dermanımızı kesen mikrop!

Haniya “Ölmeyecek imiş gibi dünyana çalış!” nerede?

4.3.27. FEYLESOFUN SOPASI

Alman feylesoflarından Niçe ne demiş?

—Bir kadın alacak mısın? Evvelce bir sopa hazırla!

Amma kaba feylesof imiş!

Benim de ilk hükmüm böyle oldu. Kadın ile sopa yan yana bile duramaz değil mi? O ne yal ü bal, o ne endam-ı nazik-terîn, o ne bir yığın nıkat-ı hüsn ü ândır ki onun maddiyet ve maneviyetine bir sopa nıgehbân olsun? O incelik ne!.. Bu kabalık ne!..

Feylesof bu ya. Bu defa düşünmemiş. Düşünememiş! Hem feylesoflardan her zaman nikât-ı akilane ve teşebbüsât-ı hakimane beklemek caiz değildir. Hatta bizim hususi kamuslarda bile feylesofa:

—Üstü başı pejmürde, harabatî, omzuna kadar yağlı saçlarını salıvermiş, tırnaklarını uzatmış, sırtına yazın bol bir palto, kışın mesela jimnastik ceketi giyer, elhasıl... (Evet... Evet... Şimdi anlıyorum) Elinde kalın bir sopa, koltuğunda yırtık, dağınık evrak ve resâil, tabanlarına acımaz, çenesine üşenmez, intizam ve tenasüpten mahrum, bugün sakallı, yarın matruş, itikadımca lâubali kalmış (ve ilâ ahire) evsaf-ı müteşâbiheye malik adamlara denir.

Maahaza Niçe'nin sopası varit, vaki. Bunların da bazen dedikleri çıkar. Pek de yabana atılacak adamlar değildir. Bildiklerimden ve şehrimizin en muteber tacirlerinden bir zat bana vaktiyle şöyle bir vaka anlattı idi:

“Mağazamın müşterilerinden gayetle nazik, kibar, zarif bir hanımefendi vardır ki her ne zaman gelse hakkında perverde ettiğim hürmet-i mahsusa icabâtından olarak bizzat kendim hizmetinde bulunurum. Birkaç sene evvel dört beş ay kadar görünmedi. Merak ettim. Kimin haremi olduğunu bildiğim için sordurdum: Hasta imiş. Bir gün oturup dururken baktım ki mağazadan içeriye girdi, derhâl koştum.

—Geçmiş olsun efendimiz,

—Teşekkür ederim mösyö... Hakikat hasta idim.

—Neniz var idi efendim?

—Sinirlerimden mustarip idim.

Sinirlerim! Bu söz beni durdurdu. Çünkü şimdi moda. Akşam eve giderim, yorgunum, bitabım, yemeği yiyip yatacağım. Fakat girer girmez ilk gördüğüm sima asık, çatık, mütehevvir, müsteskil. Aman yarabbi! Cehennemî bir ateş içinde kalırım...

—Nen var madam!

—..!

—Hekim lazımsa çağırtayım...

—..!

—Bana mı kızdın!

—..!

—Hizmetçi mi bir şey yaptı?

—..!

—Yoksa çocuklar mı üzdüler?

—..!

Yavaş yavaş ben de kızarım.

—Canım! Dilin yok mu? Söylesen â. İnsanı patlatacaksın? İnnallahe maa...

Bir sada-yı hiddet! Bir ağlama. Hizmetçide bir telaş. Çocuklarda bir iştirak bana, bir yan yan bakış. Misafirde bir tavassut-ı arifane:

—Sinirleri tuttu idi.

Bu hâllerin tekerrürü, teakubu hasebiyle hanımefendinin:

—Sinirlerimden mustarip idim. Sözü üzerine irkildim. Bu da mı acaba bizim ki gibi diyecek idim. Gülümseyerek dedi ki:

—Anladım. Mösyö... Ne yapalım? Bizim Paşa pek naziktir, pek insandır. Pek mültefittir. Ne desem iki etmez, yapar. Keşke böyle muamelelerden...

—Aman efendimiz...

—Değil... Değil... Çünkü yüz verdikçe biz şımarıyoruz. Bu kadar lütfuna karşı bir şeyi yapmadı mı sinirleniyoruz... Bize sopa layıktır!

(Sopa mı? Eyvah! Ben bunu düşünememiştim. Sopa ha! Çok şükür Rabbîye, Bravo Hanımefendiye! Şimdi benim evin umumi ilacını buldum, dedim. Fil-vaki o akşam elime iri bir sopa alarak salonun ortasına dikildim. Bir iki defa hızlı hızlı vurarak ortalığı güm güm öttürdüm. Herkes hayret içinde bana bakıyordu. Dediler ki:

—Bu ne olacak?

Kemal-i ciddiyetle dedim ki:

—Hekim böyle tavsiye etti. Bundan sonra kimin siniri tutarsa bundan birkaç tane içireceğim...

Ne dersin birader? Ben suratı asarak, burnumdan kıl aldırmadıkça madam yumuşadı. O günden beri siniri kalmadı. Şimdi her akşam şen, şuh, beni bekler. Gözyaşları dindi.” Naklettiğim şu vakanın sıhhatine inanınız. Gerçi bana kadınlardan birkaç şemsiye bindirecek kadar dil-i âzar bir sahne-i maişeti musavvir ise de onlar da beşeriyet evsafında bizlerle müşterek olduklarını inkâr etmezler. Kadınlığın sopa ile münasebet aldırıldığı zamanlarda, hâletiruhiyeleri, sahneleri onlar bizden ziyade takip ederler. Mürüvved-mend, şefkat-güster oldukları, bahusus müstesna buldukları için feylesof Niçe gibi insaniyete pek çok hidemât-ı dahiyanesi sebk etmiş olan bir hâce-i zü-fünûnun tekâmülât-ı nisvâniyye namına dersane-i muaşerete vakfettiği şöyle bir çevgân-ı tehdide nazar-ı ibretle bakarlar.

4.3.28. LİSANIMIZ

Bizi lisan bahsi kadar eğlendiren hiçbir mevzu yoktur. Meddahlarımız bile Çerkeş, Arnavut, Kürt, Türk, Acem, Arap, Ermeni, Rum, Frenk şivelerinin Osmanlı kelimât ve muhaverâtına verdiği tenevvüât-ı hecâîyye ve ihtilâfât-ı telaffuziyeyi medar-ı tenşit ittihaz eylerler. Dinler iken gülmeden kırılırlar. Bu böyle olduğu hâlde bize kimler gülsün? Milliyeti lisan ve tarih gibi iki rükn-i esasi ikmal eder. Bizde ise bunların her ikisi henüz na-tamamdır.

Fakat bol bol mütalaât, çeşit çeşit teşebbüsât, zaman zaman teessüfât, türlü türlü ihtarât var. Lisanın mahlûtiyyetinden tahallîsi, kavaidinin eşkâl-i basîteye kalbi, tarihin müşevveşiyetten kurtarılması, suhuf ve kütüb ve mücellidâta kotarılması

emelleri mevcut. Tıpkı ahval ve temayülât-ı milliyemiz gibi şeklen dağınık, lafzen mübrem, manen metruk.

Kim ne derse desin ben bu iddiadayım: biz kamusumuzla tarihimizi ikmal etmedikçe bir millet-i mütemeddine addedilemeyeceğiz. Hem kim etmezse haklıdır. Cins atlarda bile itibar şecereye, insaniyette imtiyaz, hüsün ve meziyet-i natıkayadır. Hâl böyle iken şayan-ı telehhüftür ki bu iki rükn-i rekînde yine ecnebiler bize rehber olmuşlardır: Mesela lügatte Redhause, tarihte Hammer nasıl pîşvâ addedilmezler?

Zannederim ki artık utanma devri geldi, çattı. Muhitulmaarif'i çıkaramadığımız, henüz pey miktarını tahmine muktedir olamadığımızı bihakkın ispat ediyor. Çünkü henüz muhitin kutra nispetini gözetmeyi bilemiyoruz. Kuvve-i teşriyye, kuvve-i icraiyye namlarına ayırdığımız iki kuvvet arasındaki münasebatı kanunlar, nizamlar yaparak tahdit ve tanzime kalkışmaklığımız bizi nasıl idare-i istibdâdiyeden kurtarmış ise kuvve-i milliyenin iki kolu olan kuvve-i tarihiye ve kuvve-i lisaniye aralarındaki münasebatı tahdit ve tanzime himmet eylemekliğimiz de aynı tesirâtı haiz olacaktır. Bunda zerre kadar şüphe etmemelidir. Hatta bu son iki kuvvete ne derece metanet verecek olursak hayat-ı milliyemiz[in] o derece ebediyete mazhariyetini temin etmiş oluruz. Binaenaleyh kamus ve tarih tertibatında her ikisinin aralarındaki münasebatı gözetmemek pek abes olacaktır. Bu kelime bizim değildir diye atıverecek elleri, tarih-i lisan çok defa bükecek, atmaya mahkûm gördüğümüz kelimâta çok defa lisan-ı tarih beraat kazandıracaktır.

Tarih bir taraftan mevcudiyet-i siyasiyemizde uğradığımız inkılâbâtan bahsedip dururken lisanın mevcudiyet-i medeniyemize taalluk eden beyanatından istiare-i ahkâm etmemesi nasıl mümkün olur? Diğer cihetten tasfiye bir mevcut, bir mâ-hazar üzerinden icra edilebilir. Bizde ise böyle bir “mevcut” na-mevcut. Bahusus Fars ve Arap edebiyatının tesiriyle cümlesi aynı manaya mevzu öyle kelimâtça malikiz ki bunlardan mesela “mîhr” yerine “afitab” kullanmak İran edebiyatından me’hûz olan tahassüsât-ı edebiyeye göre âdeta şivesizlik olur. Lisanı dut silkeler gibi olmuşlarını dökmek suretiyle tasfiye edecek isek o başka. Bunda bile lezzet, olmuşların kendi kendiliğinden dökülmesindedir.

Bunlardan vazgeçtik. Henüz imlaya gelmemiş bir lisanın sahibi olmakla hacîl ve na-kâmız. Bu derdi bize değil etfâl-i mekâtibe sorun. Çince acep bir şey mi? Hiyeroglif okunmaz bir yazı mı imiş? Size birer birer anlatsınlar. Hurûf ve lisan

arasında gözetilmeyen bir nisbet-i sıhriyye ve münasebet-i irkiye dolayısıyla bu şereften mahrum kalmışız. Bir hâlde ki lisanımıza bakan bir ecnebi aynı satırda üç lisandan birinin hurûfuna sıkışmış iki lisan-ı âherin parçalarını görmekten hâli kalamaz. “Hocamız azimet eyledi” cümlesine bakın. Arab’ın, Fars’ın, Türk’ün kelimeleri aynı harfler, fakat muhtelif imlalarla karmakarışık bir surette yatıyor. Biz alıştığımız için bu şeklin haiz olduğu garabeti göremeyiz. Sırf Arabî yahut Arabî ve Farisî bilen bir ecnebinin nazar-ı idrakine kırk Arap ve Fars ve Türk kuvvetinde bir heves-i kıraat koysak bu cümleyi okuyamaz. Anlaşıyor ki bu eşkâl tahtında bizce imlayı düzeltmek kabil olamayacaktır. Başka bir kolaylık aramalıyız. Teşekkür olunur ki ahiren bir “ıslah-ı hurûf” cemiyeti teşekkül etti.

Lisanda ihraz edeceğimiz bilcümle fütuhâtı bu cemiyetin kuvve-i irfanı mahsulüyle ihraz eyleyeceğimize inanmalıyız. Bu cemiyet-i hayriyenin muvaffakiyyâtı demektir. Harflerimizi ıslah etmeden kelimelere geçmek müteassirdir. Eşkâl-i imlaiyemiz bu hâlde kaldıkça lisanın kabiliyet-i ihtivâiyesi de büyüyemez. Er geç lisanda da bir “10 Temmuz”a, büyük bir inkılâba ihtiyaç hissedilecektir. Arnavutça, bu nevi hurûf ile yazılamaz. Biz bir mülâbese-i makule ile bu hurûftan vazgeçemesek bile tadil ve ıslah edebiliriz â!

İşte “gaye” budur. Lisanda gaye olan bu fikr-i ıslah, emin olun ki, medeniyet-i cedidemiz için de bir “mebde”dir.

Hemen Cenabıhak sonunu getirsin.

4.3.29. KABİNE ve MATBUAT

Yeni kabine, eski kabineyi dört mühim madde ile sigâ-i intihama çekmeden evvel “vatanperverlikten selamet-i vatandan başka bir gaye takip etmediğinden emin olduğumuz matbuatımız” diye bizi yâd ediyor. Hakk-ı matbuatta bu âna kadar böyle bir teveccüh sadır olduğunu der-hatır edemiyorum. İntisabımdan beri benim işittiğim sözler:

—Gazeteci değil misiniz? Elinizden illallah!

—Birtakım züppeler toplanmışlar, ıslah-ı âlem iddiasında bulunuyorlar.

—Yalan kumkumaları!..

—Ötekiler göğüslerine yapıştırır dilenirler, siz elden dağıtıp dilenirsiniz...

—Cerideci beyler!

—Satılmış herifler!..

Ve emsali idi. Bilmeniz ne kadar hoşlandım, ne kadar müftehir oldum. Bu kabine cidden cin fikirli! İş göreceğine aklım erdi. Bize hasrettiği fıkra-i takdiriyeyi dolayısıyla Meclis-i Mebusân'a da kabul ettirerek itimad-ı re'yi ile beraber aldı. Biliyorsunuz â! Öteki mebuslardan bir ekalliyet bize fena gözle bakıyorlardı.

Hele Hürriyet Ordusu'nun geldiği zaman bizi de asacak dal, sehpa arayanlar oldu idi.

Maahaza bu fıkra-i mültefitanenin uzun bir neticesi var ki:

“Kendisine isabet eden vazifenin tezyid-i ihtilâf değil, te'bîd-i vifak için vatandaşları irşat ve tenvir olduğunu bi-t-teyakkun vecâib-i vatanperveriyi hakkıyla ifa etmelerine intizar ederiz” suretinde tecelli ediyor. Yalnız bundaki “bi-t-teyakkun”u anlayamadım. Sade ben değil diğer gazeteciler de mutlaka anlayamamışlardır. Bu gidişle anlayamayız da. İşte “hüsünüyet” in para etmediği bir sahne daha!

Anlayamadığımızıza sebep mi arıyorsunuz?

Ben size söyleyeyim: kabineler!

Nasıl olur da kabineler bu hâle sebep olurlar? Galiba onların da anlamadığı budur.

Onu da ben teşekkürât-ı mahsusama ilaveten arz edeyim:

Matbuatın vazifesi onlarca “irşat ve tenvir” değil mi? İşte kabineler bu “irşat ve tenvir” bahsinde bize karşı mudill ve zulmet-âver kalıyorlar. Mübarekler kilit mi kilit!

Soracağımız yerlerden ne sorarsak tek kelime, tek cümleden başka bir şey sızdırmak kabil olamıyor. Bittabi eracîf ve işââta, ecnebi telkinâta, ihtirââta mecburiyet hissediliyor. Hükûmet hatt-ı hareketini gizledikçe bu üç müfsid-i bieman meydana çıkıyor.

Şimdiki kabine matbuatta vücudunu gördüğü vatanperverlikten istifade etmek isterse “ketm” politikasını külliye terk etmelidir. Emin olmalıdır ki halkımızda,

memleketimizde herhangi bir mesele zuhur edecek olursa olsun onun hakkında az bir mürur-ı zamanı müteakip resmen verilen malumata inanmamak zihinlere kuvvetli yerleşmiş bir teamüldür. Hele tekzip hususunda mahut tarz-ı tahririn hiçbir faidesi olmamak şöyle dursun mazarrat-ı bi-nihayesi vardır. Hükûmet tekzip eder, biz aksini anlarız. Bu nevi tebligatta Babîâli üslûbunun terki, vakanın teşrihi yahut meselenin tavzihi ile beraber sıdk-ı müddeâyâ yarayacak hiç olmazsa bir delil-i maddi veya kavi iraesî lâ-bûddur. Çünkü Osmanlı karîleri nice senelerden beri böyle kulağı, kuyruğu kesik fikarât-ı tekzibiye aldana aldana bıkmışlardır.

Leb demeden leblebiyi, ab demeden Abdullah'ı anlayanlar vardır. Bundan maada en mühim ve müstesna zamanlarda da kabine vazife-i tenviriyesini maa-ziyedetin ifaya mecbur olduğunu anlamalıdır. Mademki matbuatta bir vatanperverlik mevcuttur, onun silkine katışıp da memleketi karıştıracak, mesail-i hadiseyi başka renkte gösterecek olanları seçip arasında ayırmak ancak bu vazifenin hüsn-i suretle ifasına vâbestedir. Bu cihet, itikadımca, siyaset-i dâhiliye ve hariciyenin o nevi idaresidir ki efkâr-ı umumiye matlup olan cereyanı verebilmek ancak bu suretle müyesser olur.

Politika, yalan beraber yürürmüş, diye kocaman bir yalan vardır. Bu da tıpkı tabâbet-i kadimede mezkûr muâlecât-ı ma'hûdeye isnat edilen tesirât-ı kâzibeye benzer.

Bir de aşağıdan yukarıya bakalım. Matbuat vazife-i irşadiye ve tenviriyesinden hüsn-i suretle devam edebilmek için ekseriya sağa, sola çarpmaya davranır. Bu esnada kabineye de, mebusâna da, kavanîne de çengel takar. Onun için hükûmet bu serpintilerin ne dereceye kadar muhakkak veya gayr-i varid olduğunu nefsinde hissettiğini izhar etmelidir ki hîn-i hâcette efkâr-ı umumiyede yükselen matbuattan istifade edebilsin.

Zannıma göre kabinelere musallat olan “ketm” maksadı da onlar için bir teâmül-i kadim neticesidir. Ben bileyim, onlar ne yaparlarsa yapsınlar politikasının ne dereceye kadar muzır olduğunu teslim etmeyecek hiçbir vekil tasavvur edemem. Ucu suret-i mutlakada bana dokunacak olan bir meseleyi neden benden saklamalı? Hem saklanırsa ne oluyor ki? En sonunda birden bire patlak veriyor. Nasıl ki gazât, derununda buldukları zarfların cidarlarına gösterdikleri tazyik ile mütenasip bir tazyik icra etmekten hiçbir zaman hâli kalmaz.

Eminim ki hükûmet matbuatta gördüğü hiss-i vatanperverîden her zaman kendi ihlası kadar müstefit olur. Taraftarlık daima sırtıcı bir kelle olduğu gibi “ketm” da daimi şüphe verici bir simadır.

4.3.30. AYİNE-İ GAMMAZ

Çocukluğumda alık alık bakıp dururdum: Kapının yanındaki odanın penceresinden uzatılmış bir demirin ucunda iki küçük ayine! Kendi kendime:

—Bu ne olacak?

Der idim. Tâ mektepte “hikmet-i tabiiyye “ derslerine irtifa edinceye kadar bu ikiz ayinenin sır ve hikmetini anlayamadım. Meğer odadan haneye gelip geçenleri gözetlemek için yapılmış birer gammaz imişler!

Bunların alacaklıya, ruh sıkın züvvâra: Efendi veya hanım yok dedirmek, birden bire karşısına çıkılmayacak misafirin vürudundan evin büyüğünü vaktiyle haberdar etmek gibi işlerde hizmeti mesbûk olsa gerek. O zamanlar şimdiki gibi merasim-i husûsiye-i ziyaret mevcut değil idi. Çat kapı içeriye dalmak vukuât-ı rûz-merreden ma’dûd idi.

Zaman bu ayineleri birer birer kırdı. Fakat onların yerine başka ayineleri icat eyledi. Hükûmet-i sabıka ruh-ı millete gamz ve riya denilen iki hassa-i hasîse nefh eyledi. Meşrutiyet, sahâif-i matbûâtı bunlara bedel istihdama başladı. Bir hâlde ki biz içimize girenleri göremiyoruz, içimize girmek isteyenler tâ buralara kadar girmek zahmeti ihtiyar etmeksizin bizi görüyorlar.

Ne fenalıklarımız, ne esrar âlûd hareketlerimiz, ne yapacaklarımız, yaptıklarımız var ise cümlesi bu sahifelere sabit mürekkeplerle nakşedildi. Şimdi nemiz var, nemiz yok meydanda! Yüreği elinde, dilinde bir millet olduğumuzu lehülhamd âleme anlattık. Fakat zaman bu türlü açılışları da kâfi göremiyor. Her ferdimizi ayrı ayrı birer ayine-i gammaz eylemek sevdasında bulunuyor!

Milletlerin i’tilâsında asıl olan terbiye-i siyasiye bizde zerre kadar neşvünema bulmamıştır. Onun için ahval-i ictimaiyemizde vukua gelen ani teessürler, teheyüçler, birden bire zuhur eden fitneler, nifaklar karşısında kendimizi toplayamıyoruz. Benim hîn-i sabavetimde ayine-i gammaza bakışım gibi alık alık duruyoruz. İçimizden bir kahraman, bir fedai yetişti mi bütün mukadderât-ı milliyeyi

onun muvakkatiyyâtında arıyoruz. Onun saf, halis olan hasâis-i dilîranesinden nihayetsiz iyilikler bekliyoruz. Gerçi bu tatlı bir intizardır, haklı bir ümittir. Fakat bizdeki bu intizar ve ümit onun bâzu-yı mesaisini hiçbir zaman kuvvetlendiremeyeceğini düşünemiyoruz. Onun gibi davranmak, onun gibi fedakâr ve müteşebbis olmak hatırımıza bile gelmiyor. Vatanperestî hissini tenperestî hissine kalp eylediğimiz için o kahramanın ateşler içinde kaldığını görsek bile:

—Ne güzel yandı!

Tabiriyle tasvip ediyoruz. Hâlbuki yanan biz tembeller, biz tenperverler, hiçbir şeyden haberdar olmadan kör olan bizler! İşte zaman bu esnada bize ayine-i gammazı çeviriyor. Kapımıza kimlerin geldiğini o vakit görüyoruz, fakat defetmek mümkün değil. Biz kapıyı açmayız dedikçe o, zorla giriyor!

Evvelki günden beri şehirde köşe bucak dolaşan şayiaları elbette işitmişsinizdir. Bu şayiaları düşmanlarımız çıkarmış olsa o kadar güce gitmez idi. Biz çıkarıyoruz. Biz neşrediyoruz. Şimdi de kendi yalanına inanan safdile döndük.

Kaç kişiye:

—Bunu nereden duydun?

Diye sordum ise aldığım cevap:

—Söylüyorlar!

Den ibaret kaldı. Ben:

—Kim söylüyor?

Dedikçe:

—Öteki beriki.

Dediler. O zaman anladım ki hükûmet beyhude yere matbuat kanununu sıkıştırıyor. Hak bu ki o sahifelerin de modası geçti. Ehemmiyeti kalmadı. Zira onlar, bizim kadar aks-i eşkâl ve suver edemiyorlar. Çünkü bir zamanlar vird-i zebân olan:

—Gazeteler yazıyorlar, yerine şu günlerde yine:

—Öteki, beriki...

Kaim oldu.

—Acaba bu öteki beriki kim?

Merak bu ya! Soruşturdum, durdum.

Biri yemin ile söyledi; mostralık olmak üzere aynen kaydediyorum:

—Evvvelki gün bir zat, bizim halazâdeye söylemiş. Oğlu kahveye çıkmış imiş, orada konuşurlarken bilmem ne efendi dedi, ismini hatırlamıyorum. İşte o efendi birkaç gün evvel, Çırçır'da mı, yoksa Haydar'da mı elhasıl iyice bilemiyorum o civarlarda bir kahveye gitmiş, oraya da tekaüt olmuş iken muharebe vesilesiyle yine asker edilmiş bir topçu yüzbaşısı gelmiş. Geleli de üç gün olmuş imiş o söylemiş.

—Demek sen de inandın?

—Yo...k! Kulak dolgunluğu... Hatırıma geldi de sana söyleyiverdim!

Ne mevsuk bir memba-ı havadis değil mi? Biz gazeteciler arar ararız da bulamayız! İşte kütüb-i diniye ve ahlakiye nezdinde bihakkın mezmûm olan “nifak ve şikak-ı reddiyesi bu kabîl işââtın nam-ı umumisidir. Vâ-esefâ ki her gün görüp işittiğimiz emsaliyle sabit olduğu üzere biz bu derde müptelayız. Hayfa ki bu iptilâ bizi eziyor, kahrediyor, yine ondan vazgeçemiyoruz. Acınacak bir hâl!

Milliyeti layık olmadığı mukadderât-ı makûse ve mesaib-i hâliyesiyle istihza etmeyi teşfiye-i sadr için muvafık görenler zümresinin en faal azasından olan bu düzme vatanperverân, bu sahte hamiyet-mendân bari ne yapmakta olduklarını müdrük olsalar yahut müstakbelen müdrük olacaklarına dair muhataplarına bir şemme-i kanaat verecek cüzi bir istidat gösterecekler insanın yüreği o kadar yanmayacak. Cümlesi boş kîle, boş ambar.

Tıpkı lisan-ı hezlin nâtik olduğu üzere her biri için:

“ *Sırrî ki mağz nedâred, ağaçta karpuz bak*” kavli aşikâr bir levh-i cebîn olmuş bir sürü yadigâr.

Bu dert, bizim ahval-i ruhiyemizi en derin köşelerine varıncaya kadar müterassıd harekâtımız olan a'dâyâ, bir âyine-i gammâz hizmetini görüyor. Kimler olduğumuzu onlara bildiriyor, gösteriyor.

Bari hükûmet imdadımıza gelse! Mahârim ve esrar müstesna olmak üzere vukuât-ı yevmiyeyi daha açık, daha mufassal, daha mukni bir surette kaleme aldırıp gazetelere dercettirse, ilaveler çıkarsa. Belki dedikodu azalır, dehen-i münafikîn kapanır.

4.3.31. KIYAFET-İ NİSVÂN

Yanar, döner bir mesele!.. Onun için ne pek karışmaya gelir, ne de pek uzak durmaya!..

On yedi, on sekiz sene kadar oluyor. Üç arkadaş bayram tatilinden bil-istifade Eskişehir'e gitmiş idik. Kasabayı gezmeye başlar başlamaz üç kadına tesadüf ettim. Ne dersiniz bahtıma!.. Üçü de hamam kaçkını gibi peştamallara bürünmüşler. Üçü de kambur!.. Arası çok geçmedi, bir dördüncü zuhur etti. O da aynı kıyafette, aynı şekilde!.. Beşincisi, hakeza... Bu tevâli-i muhaddebât nazar-ı dikkatimi celbeyledi. Yerlilerden bir bildiğe sordum. Gülümsedi:

—Burada sırtında boğçası olmayanı sağlam ayakkabı saymazlar! Dedi. Kamburluğun nişane-i ırz ve namus olması bize garip gelir değil mi? İndimizde kadınlığın bir manası da yakışıktır. Fakat hakkıyla yakışık!.. Burada ise aksi murat... Size istediğiniz kadar garip gelsin! Bu, böyle! Bu âdet-i belde! Sokakta kambur gezeceksin, evde serv-endam kesileceksin. Erkeğin, nazar-ı istirkâbı bir kere bu kıyafete alışmış, alıştırmış. Şâlâkî yeldirmeyi, ipekli çarşafı veya çift etek feraceyi giyip de belki de biraz sıkarak sokağa çıktık mı beş parmağın beşi de kara kesiliyor!

Maahaza bizde kıyafet-i nisvân öteden beri mevzû-ı mesail-i ciddiye-i ictimaiyedendir. Tarih-i Osmanî'nin evâilinde, hatta evâsıtında kıyafetin ne türlü eşkâl-i mahsusa ahzeylemiş olduğuna dair elimizde vesâik-i mutebere yoktur. Zaten biz hayat-ı ictimaiye safahâtına ehemmiyet vermediğimiz gibi bilhassa kadın kıyafetinin asırlar arasında pek ağır, âdeti hissedilmez derecede bir tebeddül peyda ederek kendi başına –tabir caiz ise- sinsi sinsi bir tekâmül icra eylemiş olması da şuûn-ı ictimaiye namına öteberi yazmış olanları düşündürmüş değildir. Kıyafet-i zükûr ise refikasına nispetle daha mazbut sayılabilir.

Kütüb-i tarihiyemiz mütalâa edildiği esnalarda bizzat hükûmetin “kıyafet-i umumiye”yi tayin ve tecdit eden emirnamelerine arada sırada tesadüf edilir. Bunlardan en mühimi Sultan Abdülhamid-i Evvel zamanında ısdâr olunan bir elbise fermanıdır ki kısm-ı evveli “etbâ ve hademe ve ehl-i sûk ve erbab-ı hıref”in tashih-i kıyafetine ait olduğu hâlde kısm-ı sânisî kıyafet-i nisvâna dairdir. Bu fermanda hükûmet gayet şiddetli bir lisan kullanmakta ve: “*Nisvân taifesinin meyl ü rağbet eyledikleri ‘Galata işi’ tabir olunur tel ve sırma kılaptandan işleme ve sūzenî şeyler bey’ ü şirâ’ ve istimal olunmak ve işbu tarihten sekiz gün mürurunda zümürat-ı*

merkûmeden her kimin üzerinde bu şeylerden biri bulunur ise bila-te'hir tedip olunmak ve Galata işi tel ve sırma kılaptandan sûzenî işleme şeylerden dahi elyevm mevcut olanlar serîan sarf ve def' olunup ve bir aydan sonra her kimin hane ve dükkânında bu makule sûzenî işlemeden bir şey bulunur ise ve her kim nesc ve imal eylemiş ise kangî derzi biçmiş ise bila-aman ahz ve dükkânı önünde salb ile tenkil olunmak babında mübarek hatt-ı hümayun-i mehâbet-makrûn şeref-rîz-i sudur olmağla..."

Demektedir. Görülüyor ki hükûmet kıyafet bahsine derin ve şedit bir surette karışmış ve idama kadar yürümüştür. Filvaki şu giyilmeyecek bu giyilmeyecek diye tehditkârane vuku bulan tembihât ve ihtarâtın ehemmiyeti pek cüzi bir zamana münhasır olarak yine zamanın “moda” diye ihtirâ eylediği kıyafet ve usul-i ziynet darağacına hiçbir mütecâsiri yakıştıramamıştır. 1190’da yani bu elbise nizamnamesinin neşrinden yedi sene evvel neşrolunan bir emirnamede dahi hükûmet bir lisan-ı tahakküm ile:

“Birkaç seneden beri bazı sūfehânın yine sūfehâ makulesinden olarak tedarik ve peyda ettikleri hademe, kadınlara teşebbüh ile sıkma ve şerbetli ve yakası oymalı, yenleri sırmalı kaftan ve ona göre entari diktirdikleri...” Beyan edilerek esbab-ı ârızıyyeden dolayı israfâtın men’ini ilan etmiş ve Sadrazam İzzet Paşa’ya hitaben ısdâr edilen diğer bir hatt-ı hümayunda dahi nisvân taifesinin tahta pabuçlarına “resim, kabara, pul, mih, rasia” ve sırma vaz’ ve istimali şediden yasak edilmiş ise de zannederim ki bir iki ay veyahut çok çok bir sene sonra dinleyen kalmamıştır.

Pekâlâ der-hatır ediyoruz ki devr-i sabıkta dahi ikide birde kıyafet-i nisvânı tanzimen iradeler zuhur eder ve gazetelerle ilan olunurdu. Fakat kimler dinler idi burasını bilemiyorum.

***

Geçen gün arabadan inerek:

—Fırr! Diye önümden uçar gibi iki genç hanımın, kıyafet-i hariciye nokta-i nazarından bende hâsıl ettikleri garabet-i endişe hâlâ zail olmadı. Bunlara “açık saçık” denilemezdi. “Kukla”, “yapma bebek” tabirleri az gelirdi. İkisinin de giydikleri iç fistanlarının sularında güya kurşun veya sakil diğer maddelerden firdolayı bir ağırlık var idi ki yırtmaçlı yeldirmenin eteğinden dört beş parmak kadar hariçte kaldığı için bacaklar üzerinde ahzettiği vaziyet-i müdevvereyi muntazam ve

muttarit bir surette muhafaza ediyordu. Bu fistanlar âdeti eski “malakof” fistanların küçük sistemde yapılmış olanlarından idi. “Tango” dedikleri renkte narçil başörtülerinin göğüste çapraz kavuşturduktan sonra uçlarının sürat-i meşî hasebiyle her iki taraftan uçuşu da nazara bir başka heves-i temaşa veriyordu.

Yalnız tarih değil, onun bu bapta bir muadil-i içtimaisi olan “moda” da bir tekerrürden ibaret imiş ki tâ küçüklüğümde geveleye geveleye okuduğum:

“Arabadan atladı

Malakofu patladı

Donunu dolaboynu

Donunu vay!”

Şarkı- i şûhanesi nağmeleriyle zihnime doldu.

Benim istiğrâb ettiğim bu kıyafet-i nev-zuhuru etvâr ve eda, kol sallamaları, baş, bel oynamaları, topuk, ökçe atmaları ikmal ediyor. Bu günlerde eksik olmayan rüzgâr biraz sertçe temas etti mi bütün vücut yeldirmeden tearrî ederek dekolte jilenin zaten saklayamadığı sineden omuz uçlarına kadar imtidâd eden havâle-i endam, esasen en hafif bir tül olan başörtüsünün yardımıyla da gerdan, ense, yüz, saç takımları ayân oluyordu.

Bu üryane-i nakısın hayranı yalnız ben değil idim, sucu, arabadan fıçıyı indiremedi. Bakkalın çırağı elindeki soda kâğıdını düşürdü, kulübedeki eskicinin tahta çiviler ağzında kaldı, refikim, bu havalara pek aşına olduğu için:

—Salkım saçak, fistana gîsû!

Diyerek gülümsedi durdu.

Geçen gün Laturki refikimiz “Bir Parislinin Düşünceleri” unvanı altındaki sütun-ı mizah-nümûnunda meşhur Verdi’nin:

Biz, yarım endaze ketenin beşeriyet için setr-i avrete kâfi geldiği âsâr-ı masumiyete dönüyoruz. Hamama girmek için bu ne kadar muvafik bir telebbüs idi!

Yakın zamanda anaların kızlarına:

—Haydi, yavrum, sokağa çıkacağız, soyun diyeceklerini söylersem pek de yanlış bir itikatta bulunmuş olmam.

Mealinde olan sözleri şurada bir kere daha câ-yi kabul bulsa sezâdır.

Cümlemiz görüyoruz ki kadın seneden seneye, hatta aydan aya açılıyor. Gerçi bazı teşâvîr-i muhayyelede ten-i pak-hevâya bir asma yaprağı sâtire-i ismet olmak üzere münasip görülmüş ise de “Sanatta ayıp olmaz” sözünü söyleyenler, hayalin hiçbir zaman hakikat ile tev’em olamadığına da kanidirler. Biraz evvel kadının bir manası da yakışık demiş idik. Tezeyyün ve tahallî kadınlığın ruh-ı iffeti olmadıkça asla yakışamaz. Binaenaleyh memuldür ki Osmanlı kadınlığı da bu nevi hoppalığı nezaket ve zarafet-i müstahsinesine layık görmeyerek kendi arasında kendi zevk-i selimi, hiss-i matbuiyeti kanunu ile izaleye muvaffak olur.

4.3.32. BİR SENDEN ON BENDEN!

Arı, avâre-ser kelebeğin titreye titreye uçtuğuna bakmış da:

—Gel seni evlendirelim, demiş.

Şairlerin kulp takma nevinden olarak şukûfe-i tayyâr dedikleri bu nevzad-ı bahar ise:

—Nasıl olur? Ben fakirim, beyaz kanatlarımdan başka malım, mülküm yok. Cevabını vermiş. Fakat ikisinin hasbihâline kulak veren salyangoz:

—Mülk mü istersin? Al kabuğum senin olsun. Refikan için bundan hoş manzaralı kâşane olamaz,

Öteden karınca atılmış:

—Bende de bir miktar zahire var, onunla bir ziyafet çekeriz.

Beriden arı vızıldamış:

—Sofralara medar-ı ziynet olacak bir fiçı yeni bal da benden. Bütün ezhâr-ı rebîin revâyih-i ceyyidesiyle muattardır.

Cırcır ile zırcır böceği dururlar mı ya!

—Mızıkası da bizden!

Tırmana tırmana bir sâk-i zayıfın tepesinden nigerân olan ateş böceği de parlamış:

—Tenviratı da bana bırak. Sana câ-be-câ lüksler yakarım.

Kelebek de bakmış ki her şey hazır:

—Öyle ise ben de evlenirim. Yarın şu karşiki iri dutun altında buluşalım.

Biz de galiba kelebek gibi gayret-i yârana mahzar olmadıkça derneğe giremeyeceğiz. Bu dernek ki Avrupa aheng-i umumi-i maarifidir, bugünkü medeniyet-i müşâ’şanın zifafhane-i pür-tarabıdır, erbab-ı maarif koltuğa girmedikçe adım bile atmaz. Pırpır ediyoruz ama uçamıyoruz. Maddiyat ile maneviyatı yekdiğerinin tesirine göre ayıramıyoruz. Bir işi küçükten tutup büyötmek tarafını iltizam etmiyoruz. Gözümüz büyük işlerde. Fakat buna da müptediliğimiz mani oluyor.

Dört sene evvelki projelerimiz, tasavvurlarımız, taleplerimiz ne oldu? Usul-i meşrutiyete muhalif herhangi bir mahalde herhangi bir hadise vukua gelse derhâl:

İşte cehalet-i umumiyeden bir numune daha!

Yaygarasını basıyoruz. Vilayetlerde, sancaklarda, kazalarda ufak ufak maarif heyetleri teşkil edip de velev pek iptidai olsun köylere, köylülere bu lazıme-i medeniyenin elifbasını tamime çalışmıyoruz. Bütün ümidimiz yine hükûmette, hükûmetin teşebbüsünde.

Hazırlopa alışmışız. Kımıldasak olmaz mı? Bizim de aşta tuzumuz bulunmasın mı? Hâlbuki biz bu maarif heyetlerini kendiliğimizden yapsak da ilerletemezsek bile hiç olmazsa geriye gitmiş olmamak menfaati hâsıl olur.

Diğer taraftan maarif-i umumiyenin ayrı ayrı birer meşheri demek olan kitapçılığımıza bakın. Ne kadar sönük, ne kadar buhran içinde. Mühim ve büyücek bir eser neşretmek âdeta elde, kesede olanı dükkân önüne serip güneşte sarartmak, yağmurda çürötmek istemek kadar mecnunane hareket ihtiyarına benziyor. Kalkın, her kitapçının defterlerini yoklayın. Borçtan maada bir şey göremezsiniz. Bu miyanda alacak da var. Fakat gizlendiği yer malum olmayan definelere benziyor.

Maarif-i umumiyenin intişarında maddi ve manevi teâvünün pek büyük bir kıymeti vardır. Nezaretin bu dakika-i mühimmeyi derpiş etmediğine bakmayın. O hâlâ teşkilâtıyla meşgul, derin prensiplere dalgın.

Halkımızın asâr-ı mühimmeye rağbeti yok değildir. Vardır. Fakat bu rağbeti kıymettar edecek teşebbüsât-ı ibtidiyede bulunamıyor. Neye ihtiyacımız var ise onu cebir ve ikmal edecek asârı biz kitapçı kitapçı, müellif müellif, mütercim mütercim

gezip istemeyi kendimize vazife edinmeliyiz. Yoksa ne kitapçılar, ne müellifin yalnız başlarına mücelledât-ı cesime vücuda getiremezler.

Kaç defa meyas olmuşumdur. Beş altı yüz sahifelik bir kitaba müşteri olanlardan ekseri kitapçının:

—On kuruş:

Der demez yüzüne kemal-i hayretle bakarak:

—Ne idi bu! Yo...k, deve!

Nidasıyla bırakıp gitmektedirler. Bazılarında ise kendi kendilerine hesap kurmak merakı bulunuyor:

—On kuruş diyor, on bin tane satsa yüz bin kuruş kazanacak!

Gibi ham düşüncelere ne diyelim? Hâlbuki forması onluk harc-ı âmm romanlar bile bin, bin iki yüzden fazla satılamıyor.

Yüzde on maarif taraftarı olanlarımız ayda on kuruş kitap iştirasına tahsis etseler senevî binlerce liranın kitaba tahavvül etmiş olduğunu görürler. Vatanın teali ve terakkiyâtına masruf olacak hidemât-ı müfidenin en birincilerinden ma'dud olan teşvik-i neşriyat bizde bir mecburiyet-i vicdaniye olduğu taayyün etmedikçe kabiliyet ve irfanımızı şevâhid-i münevveresiyle irae etmek mümkün olamayacaktır.

Avrupa'da nice nice heyet-i maarif mevcut ve kitap satışı hemen gayr-i mahdud olduğu hâlde yine teşvikât ve erbab-ı liyakate ita-yı mükâfat gibi cereyan-ı hazırı daha ziyade tesrî edecek vesait-i makbule istimalinden vazgeçilmiyor.

Bizde ise emr-makûs. Herkes kütüphanesini meccanî kitaplarla doldurmak istiyor.

Maarifimiz tıpkı fıkradaki kelebeğe benzer. Himmet-i ihvan olmadıkça hacle-i liyakate giremeyecektir.

Ben emin oldum ki:

—Hiç de okunacak bir şey çıkmıyor.

Diyenlerin yüzde doksanı okunacak şeyler çıksa da almayanlardan ibarettir.

Fakat bâd-i hevâ verin. Yahut iâre edin. Gürül gürül okur. On para verip almaz da:

—Bir yerine bakacağım,

Diye aldığı gazeteyi sahib-i imtiyaz ve müdir-i mesulü imzasına kadar okuyanlarımız az mıdır?

Akval-i muhallideden olan:

“Marifet iltifata tâbidir”

Mısraı bizdeki marifetsizliğin, adem-i iltifattan iktibas-ı muvaffakiyet ettiği asırlarca tecrübe edildikten sonra söylenmiştir, meşrutiyetin bir uzvu da maarif-perverliktir. Bu hususta masruf olacak muavenet ve teşvik kadar derhâl taammüm ve intişar eden bir hayr-ı vatani yoktur. Bugün Amerika ve sair memalik-i medeniyede öyle muazzam kütüphaneler tesis edilmiştir ki bunların teşkiline liralar değil ufak paralar, kuruluşlar hizmet etmiştir.

Bu nevi tarlalara atılan tohumların en çürüğü bire on verir.

4.3.33. BİR TASAVVURUN DEVR-İ TEKÂMÜLÜ

Yetim ve Müslüman Kız Çocuklarının Talim ve Tenvirî İçin...

Yetim ve Müslüman kız çocuklarına mahsus bir Darüşşafaka tesisi hakkında şu yakın zamanlarda uyanan fikr-i hamiyetin sena-hânı olmamak, bilhassa benim gibi Darüşşafaka'nın perverde-i nimet ve atıfeti olanlarca mümkün müdür? Bu lüzumu derin bir iştiyak, senelerce uzayıp durmuş bir tahassür ile hissedenler arasında bulunmaklığım pek tabiidir. Onun içindir ki böyle bir müessese-i mühimme vücuda getirmek tasavvurunun şurada muhtasar bir tarihçe-i tekâmülünü yazmak istedim.

Kızlara mahsus bir Darüşşafaka tesisi tasavvurunun, asıl Darüşşafaka'nın tesisi tasavvuruyla tev'em olduğunda şüphe yoktur. Bu adem-i iştibah, Darüşşafaka evliya-i müessisîninin muttasıf oldukları hilye-i irfan ve necabet kalb ü vicdanlarına benim gibi bil-fiil agâh olanlarca mertebe-i katiyettedir.

Mektebe girdiğimde (1292) bir tarafının da etfâl-i inâsa tahsisen inşa edilmiş olduğuna dair rivayetler de var idi. Hatta o zamanlar dershanelerin bulunduğu üçüncü katta, iki daire arasında ve Haliç'e nazır cephe üzerinde bir saha-i fasıla hizmetini gören gayetle büyük, kavisli bir dershane var idi ki burasının mahzâ bu maksada mebni olarak yapılmış olduğu söyleniyordu.

Zaman geçtikçe bu tasavvur kâle alınmaz oldu. Hele Darüşşafaka hâlden hâle, idareden idareye geçtikten ve nizam u intizamı külli halel-dâr olduktan sonra bütün bütün unutuldu. O Darüşşafaka ki mebâdi-i teessüsünü takip eden senelerde şakirdanın terbiyesi, itaati, kanaati, çalışkanlığı, terbiye-i umumiye nokta-i nazarından haiz olduğu etvâr-ı edibanesi, mektepte, sokakta, hanelerde izhar eylediği evzâ-i mahsusası şehirde âdeta darbimesel hükmünü almış, her kadirşinasa, her vatanpervere bir şevk-i tahsin getirmişti. Fakat azim azim teessüflere sezadır ki bu terbiye biraz zaman sonra bozulmaya ve müessesenin şiraze-i intizamı na-ehil ellerin temasıyla çözülmeye başladı. Ne müdüriyet, ne meclis, ne de erkân-ı tedrisiyye, bir kere elde edilmiş olan bu mühim faide-i ictimaiyenin kıymetini bilemediler. Zavallı darül-eytam, İslam ve Hilafetin yegâne bir eseri olduğu halde bakımsızlıktan, sui-idareden, iltimaslar, emirler yüzünden büsbütün zevale yüz tutmuştu. Rus Muharebe-i zairesi gibi bin-netice payitahtı sefaletlerle dolduran, ölümlerle sokaklarını kokutan bir afet-i müdhişin esna-yı savletinde efrad-ı ahali açlıktan kırılmakta iken Darüşşafaka Mirliya Sadık Paşa gibi bir dest-i ehliyetin himmetiyle sabah akşam sütlü çorbalar yemek, ekmeksiz kalmamak, haricin velvele-i dūrâ-dūr-ı şeametinden masun bulunmak, bir intizam-ı tam ile tedrisatında devam etmek bahtiyarlığına nail olmuş, hatta münkasım olduğu iki dairesinden birini yüzlerce muhacirîn-i İslamiyeye bir me'men-i şefik olarak açmış idi. Bütün Osmaniyeye'nin geçirdiği böyle dehşetli bir buhran ateşinden kurtulmuş olan bu Darüşşafaka, devr-i istibdadın tecavüzât-ı ahlak şikenanesinden kurtulamamış ve şunun bunun harekât ve evâmîr-i keyfiyyesine tâbi olarak hatta bir aralık heyet-i şakirdanı Babiâli'ye:

—Açız, çıplağız!

Diye koştukları gibi bir aralık dahi dâhilde müdüre, müdürün şakirdandan yazdığı hafiyelere karşı isyan ederek Fatih Karakolhanesinden sevk edilen asâkir-i müsellaha tarafından muhasaraya alınıp süngülerle dershane ve müzakerehane kapılarının kırılmak rezaletini görmüştür. İşte bu esnada idi ki mektebin kışlaya kalbi şayiaları ağızdan ağza dolaştı ve bu fikri terviç eden hafiyeler için pek kıymetli bir mevzu-i maruzat olup kaldı idi.

Mevcudiyetini mahvedecek bir idarede onun kızlara mahsus bir eşini yapmak mürüvvetini aramak elbette abesle iştigaldir. Her neden ise ben o zamanlar garip bir hâletiruhiye ilcâsıyla müessisîn-i merhumenin böyle bir tasavvur-ı pakizesini meydana çıkarmak azmine düşmüş idim.

Şimdiki “park modası” gibi o vakitlerde de otel inşaatı modası var idi. Bir şirket-i ecnebiye Pera Palas, Summer Palas gibi mebanî-i cesime ihyası ile uğraştığı gibi Büyükkada’da da dahi Hristos tepesinde böyle bir otel vücuda getirmekle vakit geçiriyordu. Bir aralık ta’tîl-i eşgal eyledi. Öteye beriye başvurdum, uğraştım, gezdim, tozdum, ilâ-nihâyet bu na-tamam binanın dört beş bin lira ile satın alınabileceğini öğrendim. Bir iki gizli muhabere ve muhavere den sonra sözü müsmir ve müessir bir saray mensubuna işi açtım. Padişah-ı vakte dua-yı hayr aldirmek vesilesini şiddetli şiddetli müdafaa ederek o zata güzel bir arıza yazdırıp takdim ettirdim. Fakat biraz gevezelik etmiş olacağım ki bu tasavvur, yani bu na-tamam otelin iştirâsıyla eytam-ı Müslime’ye mahsus bir ikinci Darüşşafaka tesisi, adada duyulmuş ve mesele Patrikhane’ye kadar aksederek bizim arıza-i maruza tesirini göstermeden bina bu tarafa âdetâ ciro edilmiş gibi geçmiştir. Hâlbuki ben Darüşşafaka usulü üzere nizamname-i dâhiliyesini yapmak, Avrupa inâs mektepleri programlarını bit-tadili bizce kabil-i tatbik bir suret-i ameliyeye rapteylemek emniyesiyle kâğıtlar doldurmuş idim. Hepsi yandı, suya düştü.

Öyle ya, böyle bir mevki-i müstesnayı, na-tamam ise de yine muhteşem öyle bir binayı bize bırakırlar mı? Bahusus adalarda!

Az bir dikkat neticesinde tezahür eder ki Darüşşafaka tarihine nispetle bugün kırk dört senelik bir hayata malik olan bu tasavvur, henüz bekâret-i asliyesini kaybetmemiştir. Fakat şurasını da nazar-ı im’ândan dūr tutmamalıdır ki en mübrem bir ihtiyaç mahiyetini muhriz olan bu tasavvur kırk dört seneden beridir büründüğü kisve-i temenniye sırtından atamamıştır. Bizim böyle hayırlı tasavvur ve fikirleri kaç senede kemale erdirmek istidadında bulunduğumuza burhan-ı celî olan batâet ve gafletimizin başkalarına bâis-i intibah olduğunu acaba kaç sene sonra göreceğiz?

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye’nin bu tasavvur-ı mübareki hayyiz-i imkâna isale muvaffakiyetini an-samim-ül kalb niyaz etmekle beraber hükûmete dahi şunu arz ederim ki milletin, evlad-ı şüheda sergisi iane bedeli olarak Maliye Nezareti’nden seksen ilâ yüz bin liralık bir alacağı vardır. Bu sergi Yunan Muharebesini müteakip güşâd edilmiş ve bankaya tevdi edilen hâsılatı Maliye Nazır-ı Esbakı Reşad Paşa’nın zaman-ı nezaretinde buradan alınarak o esnada verilmesi zaruri görünen bir maaş müfredatı miyanına idhal kılınmıştır. Yani hükûmet-i müstebitte bu parayı alıp sarf eylemiş ve bütün evlad-ı şühedanın hakkını yemiştir. Bu sebeple miktarı yüz bin liraya karîb olan bu paranın yine bir yetimhanenin tesisine sarf edilmesi

mütehattimdir. Bu para ki yetim hakkıdır, hiçbir zaman maliyemizin düyun-ı gayr-i muntazaması cetveline dâhil olamaz. Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye bu bapta daire-i aidesi nezdinde teşebbüsât-ı ciddiye ve kat'iyede bulunmalıdır. Her miras akrebe nispet olunur. Bu paranın da varisleri yetim-i İslam kızları namıyla elân (elan) berhayattırlar. Mevla garîk-i rahmet eylesin, Şevket Paşa merhum henüz Hareket Ordusu kumandanı iken bu bahsi yanında tazelemiş idim. Kemal-i esefle başını salladı ve bana:

— Bu paranın alınması hakkında yapılan mazbatayı ben de imzalamış idim, biliyorum, seksen, seksen beş bin lira kadardır, diyerek o esnada yine canlandırdığım böyle bir Darüşşafaka tesisi tasavvuruna bu parayı almak suretiyle elinden geldiği kadar yardım edeceğini vaat eylemiş idi.

Pek sağlam olarak bilirim ki hükûmet-i hazırta erkân-ı muhteremesi de aynı fikr-i hamiyet, aynı vicdan-ı şefkat ile mütehallîdirler. Dinî, şer'î, içtihadî, vebal-i azimi olan ve milletin kendi şühedası evladına verdiği ianâttan müteşekkil bulunan böyle bir yekünün kuvvetiyle teessüs edecek Darüşşafakat-ül İnâs, ahd-i meşrutiyetin vücuda getirmeye çalıştığı “inkılâbât-ı ictimaiye”nin de bir rükn-i mühimmi olacağı gün gibi aşikârdır.

Kadınlığın memleketimizde her türlü terakkiyât-ı medeniyeden behre-dâr-ı feyz ü kemal olması tekâmülât-ı ictimaiyemizin en mühim bir devr-i mesudu olduğunda ittifak etmeyenler bulunsa bile efkâr-ı ceyyide-i vatanperveraneye malik olanlar cehalet-i nisvân yüzünden asırlardan beri çektiğimiz mesaibin ne kadar müellim olduğuna kanidirler. Osmanlılığın edvar-ı inhitat iyesi asârını tetkik edenler yalnız cehalet-i zükûru değil cehalet-i nisvânı dahi bu devirlerde kemal-i şiddetle saldırır bir âmil-i müessir olmak üzere telâkki etmişlerdir. Tesisi matlup olan Darüşşafakat-ül İnâs gibi müessesât-ı mühimme-i irfaniye ise nesl-i ati-i milleti bu nevi tahribattan kurtaracak birer müşfik ve fazıl ana kucakları mesabesindedir. Binaenaleyh Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin teşebbüs-i mebrûkunu yalnız alkışlamak değil tenmiye edecek fedakârlıklarda bulunmakla nesl-i hazır atıye olan, nisbet ve alakasını ispat etmek mecburiyeti der-kârdır.

4.3.34. İTTİHAT ve TERAKKİ'YE ¹¹⁵

Tâbi olduğun prensiplerin sana ihzar etmek istediği mevkiye çık. Başını kaldır. Azân-ı dikkat ve hamiyetini aç. Kemal-i dikkatle dinle. Kemal-i metanet ile dinle! Hakkında bin bir ağızdan çıkıp ortaya atılan muahezâtı, senin namına yürütülen tarizâtı kemal-i sükûn ile dinle. Şu zamanda yüzüne vurulan hatalarını da dinle. Hiçbir dakika kulağını başka bir ahenk işgal etmesin. Hiçbir dakika sımah-ı canına ağır gelen tefevvühât ve tenkidât seni dil-gir eylemesin. Hiçbir dakika vatanın yâd-ı akdesini hatıra-gede tehir etmeye müstait görünen gürültülerden müteessir olma. Muttasıl dinle.

Fakat münkadı olduğun “tekâmül” ve “ıstıfa” kanunları mucib-i âlisince düşün! Sen çıkmak istediğin zirve-i âmâle tırmanırken elbette birini incittin, kırdın, darılttın, ezdin, senin o hareket-i hamiyetkâranende ayağını kaydıracak yağlı safhalara uğradın, seni düşürecek sadmelere, seni azminden men etmeye çalışır çekişlere tutuldun. Onun için sana “tekâmül” ve “ıstıfa” kavaid-i münciyyesine riayet etmek bir vazife halinde tecelli ediyor. Hatta lüzum görürsen ilk “nüve-i teşekkül”ündeki miktara kadar adedini tenzil eyle. Sen o tohumdan yine bir anda bir derece-i ümit yetiştirebilirsin.

Sükûn ve itidal senin nasiye-i bülendinin yazısı olmalıdır.

Hem dinle, hem düşün. Sonra ne biliyorsan ketm etme, söyle. Ne duyuyorsan ketm etme, söyle. Ne anlıyorsan ketm etme, söyle!

Hem dinle, hem düşün. Sonra ne öğrendin ise onu yaymaya çalış. Hatalar tufeylâta benzer. Onları ayıklamalı, temizlemeli, yuvada tohum bırakmamalı. Sen pekiyi bilirsin ki hasenata bir, seyyiata dört gözle bakılır. “Tekâmül” ve “ıstıfa” kanunlarına riayet edersen hasenata dört, seyyiata da dört gözle bakmış olursun. Kârın fazla üç göz sahibi olmaklığındır.

Vakur, mehîb, asil olan ruhlar, müzekkâ efrat ruhlarıdır. Onların bil-cümle tefekkürât ve tahassüsâtı da kendilerine benzer. Aleyhine sahifeler dolduran şikâyâta bakmaktan çekinme. Senin ümidini, emelini besleyecek gıdalar bunun içindedir. Hakaret gördüm diye gocunma, o hakareti yaptıran müessiri nazar-ı tahlilin önünde

¹¹⁵ - İttihat ve Terakki kabinesinin sukutuyla Kâmil Paşa merhumun dâhil olduğu Gazi Muhtar Paşa kabinesinin suûdu günü Hak Gazetesi'ne dercedilmiş ve bir sureti Merkezi Umumumi kapısına talik kılınmıştı.

bulundur. Onu araştır. Onu yokla, çünkü senin yaraların oradadır. Onları okşa. Onlara merhem bul. Fakat kendi prensiplerinin, kendi fakültenin rey ve kararıyla konsültasyonları ile bul, yine aynı zamanda dinle, düşün!

Zindanlarda nasıl düşünüyor idiyse yine öyle düşün! Menfalarda nasıl düşünüyor idiyse yine öyle düşün. Karlı, yağışlı gecelerde, uykusuzluktan sana ufku al kan içinde gösteren seherlerde nasıl düşünüyor idiyse yine öyle düşün, namının ağza alınması cinayet addedildiği zamanlarda nasıl düşünüyor idiyse yine öyle düşün, çünkü sen o zaman “tekâmül” ve “ıstıfa” kanunlarının müteessiri idin. Onları tatbik ile uğraşıyordun. Sana vatanperverliği mâye-i şeref kılan da öyle düşünmekliğin idi. Yine öyle düşün.

Sen bilirsin ki böyle bir azm-i âli-himmetane ile vatana doğdun. Öyle büyümeğe isteyeceğin tabiidir. İşte senin bir kardeşin bugün sana diyor ki:

—Tâbi olduğun kanunlar mucibince düşün. Hisse-i hamiyetine düşeni onların mucibince yap!

Aman! Çok dinle, az söyle. Ötekiler de dinlesinler ama yalnız sen söyle. Mekîn ve metin olduğun için sana icaz yaraşır.

4.3.35. AKD-İ SULH

Çorum’da mı, Bodrum’da mı, elhasıl Anadolu’nun bir diyarında iki dargın şahıs arasında akd-i sulh murat oldukta tarzıye verecek olan diğerine yanaşır,

—Bizim eşek kancık imiş!

Der ve bu itirafı müteakip musâfaha ve keyfiyeti takbîl ve takabbül başlar imiş.

Ne köftehorane bir vesile değil mi? Koca bir dargınlık, bir uzun kulağın kancıklığıyla bertaraf olup gidiyor! Yani bir hayvanın ikrar-ı neviyeti ile iki insan barışıyor.

İtikadımca bundan kolay, bundan pratik bir resm-i musâlaha dünyanın hiçbir ülkesinde yoktur.

Yaşasın Çorumlular veyahut Bodrumlular!..

—Bizim eşek kancık imiş,

Gel birader öpüşelim.

Ne âla! Misk.

İster kabalık, ister incelik denilsin keşke böyle bir düstur-ı musâlaha her yerde kabil-i tatbik olsa idi! Heyhat... Nerede!?..

İşte Babiâli ile düvel-i müttefike musâlahası meydanda. Bizimki akd-i sulh için onlara teklif-i mütareke etti. Bizim eşek yani sebep-i harp kancık imiş dedi, barıştılar mı?

—Gelin çocuklar, barışalım, öpüşelim.

Diye haberler gönderdi. Yanlış bir istikamet takibinden başka bir şey olmadığına cümlenin ittifakı der-kâr olmayan bir hattı harekete ittibaen murahasalarını Londra'ya kadar yolladı. Şunu vereyim, bunu vereyim dedirtti. Faide-mend olmadı.

Siz kancıklığın şekline bakın ki üçü ile muharip, biri ile mütârik. Sırp, Karadağ, Yunan ile boğaz boğaza. Yalnız Bulgar'la barışık gibi. Bizim eşek kancık demek değil â, yavruladı, bir sıpası dünyaya geldi demiş olsa bile onlardan kulak veren yok.

Öyle temsil ederler; mebde-i hilkatte bir gün divan olmuş. İnsanlar bakmışlar ki kendilerinin milyonlarca misli eşek var. Korkmuşlar. İçlerinden bir söz bileni ilerlemiş, diz çöküp ağlaya ağlaya demiş ki:

—Ya Rab! Bizi mahfeyle. Dünyaya yollama.

—Ne için ya kulum?

—Çünkü biz, yani eşref-ı mahlukat tesmiye buyrulan cins kırk elli neferden ibaret. Hâlbuki nev'i hımar yük yük. Saymakla tükenmeyecek. Adalet-i seniyye-i Rabbaniyetin kail midir ki ekme-i sun' olanlar çifteler altında ezilsinler. Kahrolsunlar.

Bunun üzerine bir hitab-ı izzet daha şeref-paş-i sudur buyrulmuş:

—Haklısın ya kulum. Onların yarısını insan ettim.

Ezelden mukadder olana ne diyebiliriz?

***

Çivi çiviye söker, Laf lafı açar, derler. Eslaf-ı rical, Salibiyyundan biriyle gerek galiben, gerek mağluben akd-i mütareke edecek mi evvel-emirde ordusunu

düşünürdü. Bu düşünce ferman-ı kaza cereyanının yani mesuliyetin ne taraftan baş göstereceğini anlamaktan ziyade karşısındakinin kancıklığını hesap eylemesinden neşet ederdi. Bu harpte ise biz hiçbir şey düşünemedik, hatta üç kahraman orduyu:

—İki el bir baş içindir.

Deyip kendi hallerine bıraktık. Günler geçti, hâlâ:

—Edirne'ye erzak...

Diyemedik.

Siz zamanın şu acı istihzasına da bakın ki iki muhbir, itâresine muvaffak oldukları birer uçurtma telgrafname ile Edirne ahalisinin selamlarını bize tebliğ ediyorlar. Hangimizin ağzı, dili varacak da:

—Ve aleykümselam.

Diyecek! Edirne'dekiler bize böyle bir selam yollamakla:

—Hoş imdi?

Demiş olmuyorlar mı? Bu ne hâl, bu ne izzet-i nefis; bu ne perişanlık! Biçareler Çorumlu değil ki mahut düstur-ı musâfahayı irat edelim de barışalım.

Ya Rab! Sana sığınırız. Bundan ziyade bizim aklımızı alma. Ümmet-i Muhammed'e acı, merhamet eyle, bu şerefli milleti çifteler altında ezdirme, kahretme, bizden de onlardan da bir kısmını insan kıl!

4.3.36. BEKÇİ ile BEN

Bizim bekçi ilan-ı harîk ettiği gecelerde iki türlü hüngürder:

Hem bağırır, hem de bağırıldığını müteakip söyler. Fakat ikisi de sâmia-i dikkati ihata edemez. İkisinden de yangının nerede olduğu anlaşılabilir. İnsan ağız açık, göz şaşı, kulak kabarık dinler, tiz, uzun, dehşet-âver, bir sada-yı gulgule-fermanın:

—Yangın var!

Diye etrafı inim inim inlettği halde kendisine zerre kadar müfit olamadığına yanar, durur. Bunda bekçinin ömründe farkına varmadığı ve ilâ maşallah varamayacağı bir şey varsa o da yangının nerede olduğunu anlatmayı, henüz anlayamamış olmasıdır. Şu neticeden de zahir olur ki bizim bekçi bağırılmayı da,

söylemeyi de bilemiyor, bilemez de. Onun için mahallede şive-ı pâspâna aşına olmayanların cümlesi sabaha kadar yalnız bir “yangın var”dan haberdar kalırlar.

Keşke bağırmasa! Şüphe, tereddüt, benzetiş, tahmin, hane nezaretli ise üst katlara çıkış, arka odalara gidip gelişi, sofadaki pencereden sarkarak belki bu defaki bağırışından yangının nerede olduğunu çıkarırım ümidiyle serapâ kulak kesilişi, biri yürüse:

—Dur! Gürültü etme!

Tarzında azarlayış, şimdiler adetleri hadd-i sabık-ı marufa varmaya bir iki döl kalmış olan kilâb-ı ma’hûdeden birinin ansızın tahriş-i sımah eyleyen böyle bir sestten ürkererek havlamasından dolayı:

—Hay çenen tutulsun! Uluyamaz ol! Ne de çabuk çoğaldılar! Diye hiddet ediş vaki olmaz.

Az teemmül ile tahattur edilebilir ki bekçi de bu hizmetinde isr-i hükûmete iktifa etmektedir. Çünkü o da ilan-ı harîk hususunda aynı vasıtaya müracaat eyler, yani ihbar ettiği halde anlatamamak derdine müpteladır. Mesela top atar, bilmem son zamanlarda kaç tanedir, evvelce yedi idi.¹¹⁶

Attı mı, attı. Gündüz ise sizde de mutlak anlamak merakı var ise evvela:

—İstanbul mu, yoksa başka bir taraf mı?

Merakıyla kulelere bakılacak. Ondan sonra köşklünün önü kestirilecek:

—Uğurlar olsun, denecek. Söylemedi mi, başka hiçbir çare yok, ardı sıra koşulup ayaklı veya hatırlı bir yerde bağırıldığına yetişilecek. Gece ise yalnız topun bombalarıyla iktifa edilecek.

Top atış, kuleler yapış, fenerler bayraklar çekiş, köşklüler istihdam ediş, bekçiler bağırış, velhasıl bütün bu fedakârlıklar İstanbul halkını harîkten haberdar etmek maksad-ı mutena-bahasına matuf tedâbir ve icraattan olduğu halde hükûmet ve onun teferruatından olan şehremaneti ile zabıta bu bapta dahi duçar-ı akamet oluyorlar. Bu akamet, elbette bizim kalın kafalılığımızdan neşet etme bir şey değildir. Bencesi tıpkı bekçi hakkında serdettiğim nazariyeye mutabık olarak onların farkına varmadıkları ve böyle giderse ilâ maşallah varamayacakları sakamet-i ihbar ve tebliğ seyyiesidir.

¹¹⁶ - Ebuzziya Bey'e Durub-i Emsâli Osmaniye eseri için bir tuhfe: "Yedi ise yangındır"

Cenabıhak an-karîb def ve izale buyursun. Şu günlerde de vatanın tâ ciğergâhında nâire-i harb ve cidal şule-rîz. Toplar, tüfekler atıldı, feryatlar koptu. Rumeli çiğnendi, denizler alt üst oldu. İtfası için tâ Londra'ya adamlar gönderildi. Her taraftan binlerce efrat yığıldı.

Ne oldu, ne oluyor, ne olacak? Hâlâ haberdar değiliz. Ajans Ottoman diye bekçi kıyafetli bir hödük, köşklü biçiminde “istihbarat kalemi” namında bir güdük ara sıra kem küm edip duruyor.

Yekdiğerine yangını soranlar beyninde ekser mesmu olan:

—Vallahi, bir paşa dedi ama Kasımpaşa mı, Hüsrev Paşa mı, Davut Paşa mı dedi bir türlü anlayamadım.

Cümle-i hayret-nümasına benzeyen gazeteci mülakatnameleri neşrediliyor. Memleketin kendi selamet-i istikbalini aradığı demlerde hükûmetten akıl ve mantığa ve usul-i idareye muvafık bir tok sözlülük, bir doğru özlülük beklenir. Kendi politikası ile efkâr-ı umumiyeye ihsas ve tebliğde bir maharet-i siyasiye ibraz eylemesi talep olunur. Bu intizar ve talep bizzat milletin hukuk-ı meşrua-i ezeliyesindedir.

Sabah Gazetesine fis, Tasvir-İ Efkâr'a tıs, Alemdar'a hişt, İkdâm'a pişt ile efkâr-ı umumiyeyi tenvir etmek istemek karanlıkta kalıpta biraz da korkak olanları esvât-ı garibe ile bir kat daha telaşa düşürmekten başka bir şeye teşbih edilemez. Tabiat-ı zaman erbab-ı hükûmetten tab'-ı metin mahsulü olan vazih ve müfit beyanat-ı ciddiye nin sudûruna kâildir. Hükûmet ile millet arasında vücudu elzem olan samimiyet ve itimadın bundan ziyade alakadarı olacak hiçbir amil tasavvur olunamaz.

4.3.37. VATAN YETİMİ

Sarhoştan ben bile hazzetmem! Fakat bu ne neşe-âver bir mahbubiyettir ki “Bekrî Mustafa” dilimizden düşmez, gönlümüzden çıkmaz. Hatta en latif nikât-ı zamaneyi ona isnat etmekle bir nevi teselli buluruz. Mesela deriz ki:

Bekrî Mustafa bir gün yolda giderken bir cenazeye tesadüf eder. Durdurur. Tabutu indirtir, açtırır, ölünün kulağına bir şeyler fıslar. Bu hareketi kulaktan kulağa

akseder. Tâ vaktin padişahına varır. Bir haldeki Mustafa'nın ne dediği müşarünileyhçe de mucib-i merak olur. Merkumu çağırtır. Sorar:

—Mustafa! Sen geçen gün bir cenazeyi durdurtmuş, kulağına bir şeyler söylemişsin, o sözler ne idi?

Mustafa üç defa yer öper.

—Sorma padişahım!

Der.

—Yok olmaz, Mutlaka söyleyeceksin!

Buyrulur. Yine üç defa yer öper:

—Huzur-ı hümayununuzda hayâ ederim sorulmasın.

Diye mütagayyirane vaziyet alır. Elhasıl:

—Ya söylersin, ya kelleni uçururum!

Hitabı sadır olur. Biçare havf-ı memat ile üçüncü defa yine üç kere yer öptükten sonra der ki:

—Ölünün kulağına, Bekrî Mustafa Ayasofya'ya hatip oldu dedim.

Olur â! İnsan hali bu! Padişah birden bire Mustafa'nın latifesini anlayamaz. Tekrar sual eder:

—Bundan maksadın ne idi?

—Efendimiz, kastım dünyanın ne halde olduğunu ahirettekiler anlasınlar idi.

Cevabını verir.

Bu fikrayı içimizde bilmeyen yok gibidir. Maahaza her tekerrüründe düşünürüm, böyle bir vaka Bekrî Mustafa'dan sudur edeceğine Hoca Bekir Efendi'den sudur etse idi hiç tadı, tuzu olmayacak idi. Fakat nüktenin isabetinde Mustafa'nın kadr-i mestanesi methal-dar olduğu için bizce, yahut sırf bence bir garabet-i latife hissediliyor.

Evet. Şimdi de dünyanın ne halde olduğunu ahirettekiler anlasınlar. Diril ya Bekrî Mustafa! Fakat bu defa cenazeyi durdurma. Önüne kim gelirse suratına karşı söyle! Asla perva eyleme.

Senin velayetin hakkında manen mühim bir fikra daha vardır: Sen bir gün çamura düşmüş olan bir yetimi bilmeyerek kucaklamış, onu hatârdan kurtarmışsın.

Bu himmetin nezd-i ilahide makbul olmuş, sana rütbe-i velâyet ihсан buyrulmuş.

İşte seni veli bilenler, bu hareket-i insaniyetkâranenden mütenebbih olanlardır.

Efsus! Sen bugün yoksun. Ademin beni ağlattı. Ya! Bu vatan yetimini kim kucaklayıp hatârdan sıyanet edecek?

Biz mi?.. Heyhat?

Ne nankör olduğumuz meydanda.

Aman Mustafa!

Bir saat için olsun diril! İlk tesadüf ettiğin şahsa mesela bana dik dik:

—Sen de mi vatanperver olmuşsun? De.

Sana:

—Bu sözden maksadın ne idi?

Diye soracak bulunur ise, sakın yer öpme, kaşlarını çat.

—Dünyadakiler, ahiretekilerin ne fikirde olduklarını anlasınlar.

Diye söyledim, cevabını ver.

Senin zat-ı şerifine arz ettiğim hürmet-i kalbiyemi lütfen kabul eyle.

Tekrar tekrar, ferâde ferâde temenni ederiz. Bir saat için olsun, diril! Sirac hanında, Baklalı'da, yahut Kafesli'de kafanı tütsüle. Mahmutpaşa yokuşunun başına gel. Sağanaklı bir nara at. Bize söv, say. Bizi tezyif ve terzil eyle. Bağır, gür, asil sada-yı mübarekin ile:

—Bre hamiyetsizler!

Diye haykır. Biz olduğumuz yerlerden fırlayalım. Sen kesretimizden şaşır:

—Amma da çok imişler ha!

Tarzında beyan-ı hayret eyle.

***

Ah! Yine Büyük Kemal'i hatırladım:

“Sen misin, sen misin, garip vatan?” demiş idi.

Ben de:

“Sen misin, sen misin yetim vatan?” dedim, ağladım.

4.3.38. BORÇ

Benziniz atmasın. Gerçi sımâh-ı teessür bu kelimedden ziyadece huylanır ama ne yapalım ki borç yine borçtur. Hatta cümlemiz boğazımıza kadar batmışızdır. “Düyun-ı Umumiye” binasının “Babıâli”nin tepesinden bakışını nazar-ı ibretle temaşa edenlerimiz, hükûmet-i Osmaniye’nin uçan kuşa borçlu olduğuna kanaat getiriler. Lehülhamd ki namuslu borçluyuz. Bizden daha sağlam bir medyun dünyada mevcut değildir. Çünkü sımsıkı bağlanmışızdır. Hükûm-i icra senelerden beri bila-teehhür caridir. Hemen her teşebbüs-i maliyede bu dâyin-i medeni:

—Paramı!

Diye elini uzatır. Biz de maalmemnuniye veririz!

Bu böyle olmakla beraber şu günlerde cümlemizin uhde-i zimmetine diğer bir deyn-i azim daha yükleniyor. Bir halde ki vaziyetimize bakılacak olsa her birimize dâyin ve medyun demek caiz görülecek. Hem borçlu oluyoruz hem alacaklı. Parayı bir elimizle alıp diğer elimize vereceğiz. Arada kazanacağımız faiz ne fahiş, ne de müthiş. Bu nema, bütün efrad-ı Osmaniye’nin mütehallî oldukları “namus-ı millî” yi teşkil edecektir. Çünkü “Müdafaa-i Milliye” esasını kuracağız.

Eslaf, “ımdadiye-i seferiye”, “ımdadiye-i hazariye”, “iane-i cihadiye” namlarıyla bu nevi teşkilatın mukaddemâtını vaz’ eylemişlerdir. Hatta bu defa biz bile “iane-i harbiye” diye cüzi bir vergi zammeyledik. Fakat ihtiyac-ı hazır, maruz bulunduğumuz mehlike-i uzmâya karşı bunun hükümü pek azdır, bu **sırf**, hükûmetin eline ita edilen bir ianedir. Müdafaa-i Milliye’ye verilecek iane ise böyle değildir. Osmanlıların, Osmanlılık namusuna verdikleri ehemmiyetin bedel-i nakdîsidir.

Kazandığımız her şeyi vatana borçlu değil miyiz? Öyle ise buyrun... Zira vatan tehlikededir.

***

Yok! O kadar telâş etmeyiniz. Elinizi derhâl kesenize götürmeyiniz. Biliyorum, pekâlâ anlıyorum ki hamiyetiniz, fikr-i vatanperveranemiz sizi pek büyük fedakârlığa sevk etmek üzeredir. Sabır buyrun, sizinle biraz hasbihâl edeyim. Bu münasebetle size üç hadise-i cedide nakleleyeyim. Ümid-vârım ki daha mürüvvetkâr, daha fedakâr olacaksınızdır:

Galiba bir ay evvel idi. Fransızca “illustration” namındaki musavver bir mecmuada bir levha gördüm; hatırımda kaldığına göre boğazın sularına bir Osmanlı neferi basmış, başını nim arkaya çevirmiş, alevler içinde kalmış olan kıt’a-i vatana bakıyor. Bu vaziyet beni titretti. Ressam bunu görmeden, hayalî bir içtihat ile tasvir eylemiş. Hâlbuki ben bir kısmını gördüm. Levhadaki ateş yalımlarını, dumanları, perişani-i menazırı tanıdım. Onun için baktıkça ağladım, ağladıkça bu zavallı vatanın külleri üzerinde ölmediğime nedamet ettim. Fakat bir hiss-i hayat bu nedameti takip etti, bana:

— Ölme! Çalış! Bu harabede bir karış yeri abat eyle. Senin borcun ölmek ile değil bu türlü yaşamak ile ödenir. Evlada güvenme. O zavallıların borçları seninkinden ziyadedir. Onun için sakın ırlayım deme. Çalışayım de!

Çalış!

Fikrini verdi.

Geçen cuma günü idi. Müdafaa-i Milliye heyeti ilk defa olmak üzere Darülfünun konferans salonunda içtima etmiş idi. Hitabeler arasında bir ses:

—İane, bütün fukaradan geliyor!

Diye aks etti. Salon inler gibi oldu. Ani bir teessürle:

—Ey zengin, işitiyor musun, dedim. Cümlelerin ulüvv-i cenab ve asalet-i ahlakiyesine fart-ı ihtiram ile bakmaya vazifedar olduğum cihetle vicdan-ı müteessirimden bir cevab-ı makûs gelmedi. Kendi kendime:

—İşittim, ne demek istiyorsun! İşte hazırım!

Mealinde bir iki cümlelerin kulağıma fısıldanır gibi geldiğini istibşâr eyledim.

Dün, Müdafaa-i Milliye heyetinin mahall-i ictimai olan Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye dairesinde ianâttan bahsolunuyordu. Bir zat esna-yı mükâlemede dedi ki:

—Sizce de malumdur ki bizde Averof'lar yoktur... Kaynar kaynar bir hiss-i hicap başımdan aşağıya döküldü. Evet. Bir Averof, Yunanî bir vatanperver, bize Akdeniz'i haram etti. Evet, vatan için pek ziyade kerim ve semih olan bir Averof bize Rumeli'nin nevâhî-i garbiyesini kaybettirdi. Bu hakikat ne kadar acı, ne kadar zalim olursa olsun bir timsal-i hamiyeti musavvirdir. Düşman, fakat hamiyetli, namuslu, vatanperver bir düşman! Emin olun ki Averof Yunan'ın bugünkü tarih-i vukuatındaki “hüsn-i tâli”in müsemmasıdır.

Bu bahtiyarlık bütün milletler arasında herkese nasip olmaz. Evlada henüz tıfil iken öğretilmiş hamiyet derslerinin mahsulâtından arada sırada böyle feyizler alınır. Bu feyzi efrad-ı mevcude-i millette görmek matlub-ı umumidir. Maahaza borcumuz yalnız para vermek değildir. Hiss-i hamiyeti evladımıza, hüsn-i telkin eylemektir, İşte Müdafaa-i Milliye'nin temeli budur. Cümleye borç olan da budur.

4.3.39. NEVBET-İ ÂYAN

Meğer âyanlık sultanlık imiş!

Bir kere ayağını attın mı bir daha çekmek yok. Dünya yerinden oynuyor, onlar kıpırdamıyorlar bile.

Mebusluğu neylersin? Kendimi beğendireceğim diye memleket memleket gez. Sille, tokat, bin müntehib-i sâniye minnet, yine mevkiinden emin olama! Bir 35. madde çıksın, bir ihtilâl kopsun, al cüzdanını koltuğuna, tâ öbür devre-i intihabiyeye kadar sür, Allah kerimdir!

Gerçi Hakan-ı Sabık her şey gibi eslâf-ı âyanı da tarumar etti ama berhayat kalmış olanların namları, yine Salname-i Devlet'te, Kanun-i Esasi maddeleriyle, (Ah! İlkinde, ikincisinde nice fecâyî ve mudhikâta zemin-i müsaid açmış olan o maddeleriyle) beraber her yıl yazılıp durur, galiba ellerine mukannen olan maaşları verilirdi!

Bizde âyan kelimesi kadimdir. Teşkilât-ı atika-i vilayâtta, kendimize has bir adem-i merkezîyet idaresinin hüküm-ferma olduğu eski zamanlarda bunlar hükkâm ile ahali arasında vasıta idiler. Ahali tarafından intihap olunurlar, vergilerin mürettebat-ı emiriye ve masarif-i mülkiyeye elzem olan mebâliğin, vergilerin tevzi ve tahsilinde, defterlerinin tertip ve terkiminde valilere karşı mesul bulunurlardı.

Şimdiki âyan makam-ı sadarete ve mesânid-i vekâlete nasıl rağbet ediyorlarsa onlar da “mütesellim”lik, “voyvoda”lık mevkilerine erişmeye öylece sarf-ı nakdiye-i gayret ederlerdi. Garibi şu ki bunların yüzünden de nice vakayi-i acibe ve hadisât-ı elime zuhura gelmiştir.

Şimdiki heyet-i vükelanın istediklerini vali, mutasarrıf tayin ettiklerine ne kızıp duruyorsunuz? Eski valiler, mutasarrıflar kendi kendiliklerinden sancaklara “mütesellim”ler, kazâlara “voyvoda”lar nasbediverirler, onlar da umur-ı mülkiyeyi istedikleri gibi evirip çevirirlerdi. İdam, müsadere, nefy, hapis, işkence, zecr, vergi tarhı, imtiyaz itası, asker cem’i, muamelat-ı rûz-merrelerinden idi. Yine bugünkü halimize şükür! Bir idare-i örfiye ile geçinip duruyoruz. Onun da hitam-ı müddetine şunda ne kaldı?

Ben eminim ki İttihat ve Terakki âyan teşkilatına lüzumu kadar ehemmiyet vermediğine nadim olmuştur. Var kuvvetini mebusluğa vermek, kefeteyn-i siyasetten birini öyle ağır bastırdı ki biçare mizanı teşekkülün dili büyük bir alabanda ile aşağıya sarktı. Âyan yani dirhem gözü okkalı ola idi husul-i muvazenet mümkün olabilir, yahut terazi altı üstüne pek çabuk gelemezdi.

Vükela-yı hazıra bu defa âyandan gördüğü lütf-ı müzaheretini elbette unutamayacaktır. Bahusus İsviçre’deki Sanatoryum’u hasta hasta terk ederek külli mezâhim ve meşâkk-ı seferiyeye tahammül ve saatte bilmem kaç kilometre kat’ ile meclisin feshini mucip olacak kararı ayağının tozu ile rüfekasından bir ekseriyete kabul ettirmeye muvaffak olan reis-i lâhikin muvaffakiyetini hiç unutamayacaktır. Bunda veçhen minel-vücûh bir “taahhüd-i ahlaki” mevcuttur. Onun için Tanzimat’ın¹¹⁷ kotarıp ortaya sürdüğü altı yedi zatın değil, iki üç hatta dört misli daha nice erbab-ı hacâtın meclis-i mezkûra kayd ü kabullerine delalet etmekte mazur görülür. Bir taraftan Âyan’da tezyid-i imdad, diğer taraftan intihab-ı mebusânda iltizam-ı adl ü dâd, hangi kabineyi hâlince ber-murad etmez? Bu iki zümre-i avamil elde buldukça devlet ve milletten cihet cihet kuvvet almak, şüphesiz, âsân olacaktır.

Fakat yine tekrar ederim ki İkdâm’ın teşmir-i sâk-ı ihtimam ederek ilan ettiği iki âyan namzedinin ikisini de Tanzimat’ın der-bağl ederek o mevhum Encümen-i Dâniş’e doğru çekip götürmesi pek aykırı düştü. Biri asla kabul etmeyecektir,

¹¹⁷Bu isimde bir gazete intişar ederdi.

malum! Bari ötekini bırak a mübarek! Biraz da Ayan dinlesin! Yahut eski namzetlerden olup hâlâ iradesinin zuhuruna dide-dûz-ı intizar olan öbür ikisini de ilâve eyle de matbuat namına olsun üss-i mizanı doldur! Hayır, olamaz. Dedikleri kadar var ya! Kendisinin giremediği kapının önünden diğerinin hayal-i istirhamkârının geçtiğine bile rû-yı rıza gösteremez.

4.3.40. YENİ FIRKACILARA

Tek atlı bir talikaya binmiş idik. Böyle bir zamanda ne konuşulur? Bahusus kaldırım taşları üzerinde hoplaya zıplaya kekelemekten ne haz alınır?

Çayır boyuna doğru yol almış gidiyorduk. Bir de baktık ki arabada hayvan çift oldu. Ciddi söylüyorum. Dinlensin, rahat etsin biraz da yesin içsin diye salıverilmiş bargirlerden biri, çifte koşulmak itiyadından dolayı, derhâl terk-i mevki ederek bizim arabanın yanına gelmiş, ayağını uydurmuş, lönk lönk yürüyor. Gülmeden katıldık.

—Şimdi ayrılacaktır...

—Neden?

—Çünkü yük çekmiyor.

İnsan böyle uysal, böyle bir hiss-i itilafa malik hayvanlara nadir tesadüf ettiği halde benî nevinden belki günde yüzlercesinin:

—O bakıyor, ben de bakayım; o söylüyor, ben de söyleyeyim; o gidiyor, ben de gideyim!

Fikriyle dem-sâz olduklarının farkına varamıyor. Meğerki bir hadise, bir davayı taraftarı zuhur ede! Hele ahd-i karibde ne olduğunu bilmeyerek pek ziyade ünsiyet ettiğimiz politikacılık cereyanları bir sürü halkı kapıp götürer!

Bu insan curnataları, bu menfaat corumları tıpkı kuşlar, balıklar gibi sık bir poyrazın sevkiyle aşağılara aktığı sırada rüzgârın birdenbire inkıtayıyla muhalif bir hava esmeye başlayınca temaşa edilmelidir! Zira böyle bir ictima-ı velveledarda atılan naraların, sarf edilen küfürlerin, ucuz pahalı kondurulan bühtanların cem'iyât-ı beşeriyeye kaçâ mâl olduğu o zaman tahmin edilebiliyor!

Bunların içinde mahut uysal bargir gibi yük çekmeden yani fikr-i mesuliyetten haberdar olmadan lönk lönk gidenlerin adedini o vakit ta'dâda imkân bulunuyor!

Filvaki bir kaç yüz hatveden sonra o, mürâi döndü. Ben koklayıp, çifte atarak acı acı kişneyeceğine ihtimal vermiş iken hiç oralarda olmadı. Ufak bir hendeği atlayarak yine çayırdaki eski yerine doğru dünbâle- firâz-ı avdet oldu. Saniye geçmedi, yelelerini dökerek kırpık çimenleri sırtık dişleriyle kesmeye başladı.

İşte fırka hayatında ekser müsâdef olan efrad-ı gayr-i müdrike de bu hayvanın birer timsali insaniyesidirler. Dizgin mizgin istemezler. Sen arabanı sür, onlar takılırlar. Fakat yük altına girmediği için arkamda yumurta küfesi yok, diye birer birer sökülürler. Şayet iskemleden atlar da ağzına bir tutam ot tutar, başlığı geçirir, kayışları takar, dingile bent edersen sana mâl olur. Diğer taraftan gem almazlar, her zaman müstesnadırlar, onlar için söz yok.

Hayvanatın hemen her nevinde eser-i kudret-i Rabbani olarak birer suretle tecelli eden kabiliyet-i cambazane ve hünerveranenin henüz malum olmadığı zekâyı cibillî ve lisan bahislerinin asrımızda ahzettiği eşkâl-i tetkikiyenin teressüm eylemediği zamanlarda boş kalmış bir mantıkçının dinlene dinlene uydurduğu cümlelere binaen insanı bir “natık” sıfatıyla hilkatın en bedîî sürülerinden ayırdığına şimdiler kim kavuk sallar? Kim bu bapta serdedilmiş edille-i yakiniyyeye, suğraya, kübraya, kıyas-ı maal-farika aldırır? Başparmağı, küçük parmağına yetişemediği için nev’i ferdi zümre-i insaniyeden tart eden müşerrihi kim dinler? Öyle maymunlar var ki bülehâ-i zamane yanında Eflatun-ı vakt ıtlakına seza-vârdırlar. Bana inanmazsanız feylesof-ı bi-hemâle sorun.

Viyana’da Varyete tiyatrosunda bir maymun gördük ki süvâr olduğu velespiti ufak bir sahne derununa gelişigüzel konulan kırk elli şişe arasından gıldır gıldır geçirdi. Vuku bulan bir tembihe mebni alkışlamadığımız, ihtimal ki kendisince kadr-i marifetini bilemediğimiz için bizi takdir etti idi.

Yahut Avrupalı şakası bu! Böyle tembih ettiler de bizi bir kere de hayvanın yanında küçük düşürmek istediler! Ne tarafa çekerseniz çekin, gelir. O kadar elâstikî bir manzara idi! Görmeli idiniz maymunun bu haline ne kadar hayretle güldük!

Benim bir uşağım var idi. Köylü değil, kasabalı olduğu halde oğlumla “sinematograf”a gitmiş, orada birden bire karanlık basıp da ilk hamlede filler yürüyüş eder etmez zavallı:

—Amanın ne oluyoruz? Feryadıyla dışarıya can atmış idi.

Nümüvv-i idrak olmadıktan sonra şeklin ne ehemmiyeti kalır? Neden ikide birde galebe-i hiddet ile şairin:

Sen yine eski har ve eski palan

Kaçan adam olacaksın hayvan!

Beytini bir âverde-i zeban-ı teşnî eyliyoruz?

Yeni fırkacılara tavsiye ederim. İttihat ve Terakki'den, İtilaf ve Hürriyet'ten ve bahusus "bitaraf"çı zümresinden, itibar etsinler! Eğer maksatları cidden memlekete hizmet ise kemiyeti bırakıp keyfiyeti nazar-ı ehemmiyete alsınlar.

4.3.41. ACABA?

—Talip olsam bana da miktar-ı şehrîsi herhalde beş altı bin kuruşu mütecaviz maaşlı bir memuriyet verirler mi?

Diye romatizması henüz tutmaya başlamış olan sağ bacağımın üzerine yatarak hülyaya girişmiş idim.

Garip! Arkadaşlardan pek çoğunun uykusunu kaçırmış olan bu hülya bana bilakis müessir bir münevvim gibi tesir etmiş olmalı ki dalmışım:

Vapura yetişeyim diye koşuyorum. Arkamdan da muttasıl biri bağırıyor. Döndüm baktım. Bir kavâs:

—Sizi Sadrazam Paşa istiyor.

—Ne yapacak?

—Bilmem, fakat müjdemî isterim.

Tin tin yürüyerek Babîâli'ye vardım. Paşa Divanhane'de duruyor, etrafında kimseler yok. Beni görünce gülümsedi. Kemal-i iltifat ile elimden tutarak kulağıma hafifçe:

—Maraş valiliği münhal...

—Hâlâ mı? Paşa hazretleri?

—Hayır, yeni... Kabul ediyor musunuz?

—Maaş?

—On bin!

—Başım üstünde yeri var.

Binek taşından nasıl indiğimi bilemiyorum.

Galiba bir aralık uyanır gibi oldum da valiliği kaçırmayayım diye gözlerimi yine kapadım. Bereket versin ucu ucuna getirebilmişim.

Müvezzi, bahçe kapısından girer girmez narasını bastı. İkdam!, Sabah!, Tanin!, Tanzimat!

Yenilik başka şey vesselam. Gazeteleri almaya oğlumdan evvel ben koştum. Az bir titreme var. İkdam'ı açtım. 24 punto ile dizilmiş “Maraş Valiliği” sernamesi gözüme ilişti. Alt tarafını da okudum:

“Gazetemizde müddet-i medide muharrirlik etmiş olan Ahmet Rasim Bey'in bu kere Maraş valiliğine intihap edilmiş ve mir-mumaileyhin elinden hiçbir fırkaya mensup olamayacağı hakkında sened-i resmî ahzolunarak memuriyeti irade-i seniyyeye iktiran etmek üzere arz-ı atebe-i ulya kılınmıştır.”

Sudan bir yazış! Beğenmedim. Kendisini övüyor. İkdam'da muharrirlik ettim diye mi beni Maraş valisi yaptılar?

Başka hiçbir havadis okumadan elimden attım, Sabah'a göz gezdirdim. Tam birinci sahifenin beşinci sütunun ilk satırlarını teşkil eden mahalde bir fıkra var, ilk hamle-i nazarda ismimi gördüm. Maraş valiliğim olacak!..

“Gazetemizin belli başlı sermuharrirlerinden olup ahiren Kudüs-i Şerif mutasarrıflığına tayin edilen Mahmut Sadık Bey biraderimizin şehrimizden tebâüdüne mebni yerine muharrirîn-i Osmaniye'den Ahmet Rasim Bey'in...”

Artık ötesini okumadım.

Ben Maraş'a gidiyorum. Artık o beklesin, diye yırtıp fırlattım.

Tanin'e el sundum. Birinci sahifede yok, ikinci sahifede yok, üçüncü sahifede... Aman Allah!

“Maraş valiliği ve Mahmut Nedim Paşa siyaseti”

Ser-levhalı bir sütun diyor ki:

—Hükûmet-i hazıra, iki pay-i tereddüdü üzerinde bir lâm-elif çevirebildikten sonra adem-i merkeziyet kuvve-i ihtirasiyesiyle 1288, 1289 senelerine doğru tevcih-i

veche-i avdet eyliyor. Bu zamanda da valiler dama taşına dönmüş ve Mithat Paşa hatırat-ı siyasiyesinde Mahmut Nedim Paşa sadareti hakkında mezkûr:

“Ve devleti bir başka şekil ve idareye koymak niyetiyle eslafi zamanında yapılan şeylerin cümlesini bozmaya teşebbüs ederek (!) Rumeli... vilayât nizamâtını tağyir edip(!) ve küçük küçük valilikler teşkiline kalkışıp bu tertibat cümlesinden olmak üzere Sofya’yı Tuna vilayetinden, Karahisar-ı Şarkî’yi Trabzon’dan ve Maraş’ı Adana’dan tefrik ile başka başka valilik yapmış...”

Satırlarındaki icab-ı zaman ile tayyî kabil olan Sofya vilayetinden maadasını kâmilen mevki-i icraya vaz’a başlamıştır.

“Hele bir kere anlaşalım! Ahmet Rasim Bey kim? Daha dün Tanzimat işrete inhimakini ima ve akşamları çıkan bir gazete de dalkavukluğunu inbâ ediyordu. Bu tab-ı meşrepte olan bir adamın herhangi makam-ı vilayette bulunması...”

Elverir değil mi? Sutûr-ı âtiyeyi okumak hiç icap etmez. Fena halde sıkıldım. Terledim... Hele Tanzimat’ı bütün bütün okuyamadım.

Uyandığım zaman hurşid-i cihan-tâb nevâhî-i maşrıkî envar-ı dil-âvîz-i şaşaadarıyla bir saha-i behiştîye döndürmüş, sonbaharın en parlak günlerinden biri hulûl etmiş idi. Hemen Cenabıhak cümleye güzel günler göstereyin.

4.3.42. EBÛLHEVL

Yunan hurafât-ı kadimesinde babasını öldürmüş, anasını istifrâş etmiş olmakla müftehem olan Ödip, Mısır-ı atikin yüz kapılı Teb şehri yolunda garip ve avare-ser dolaşırken bizim çöğür şairlerimizin her uğradıkları kahvehaneye muamma astıkları gibi ebnâ-yı sebîle lûgaz tertibiyle isal-i dest-i hasar eyleyen Ebülhevl’e tesadüf eder. Çöl ortasında dikilip durmuş olan bu canavar:

—Dur! Bre Ödip! Hangi hayvandır ki sabahleyin dört, öğleüstü iki, akşama doğru üç ayaklı yürür?

Der, pençesini kaldırır!

İlk satırlarda tercüme-i hali muhtasar ve fakat mukni bir surette müseccel olan bu veled-i müdehhiş, lûgazın sırrını derhâl halleder, der ki:

—İnsan!

Ejder, bu cevap üzerine ebter kalır, homurdana homurdana dönerek kendisini denize atar.

İşte Ödip bu muvaffakiyeti üzerine Teb kralı ve anasının nail-i visali olur. Gerçi bilahare kâhinler bu muamma-yı izdivacı da keşfederek Ödip'i kral nasbeden Lokast hicabından kendisini asar, Ödip de gözlerini çıkararak kızı Antigone'un yedeğinde Teb'den çıkar ise de ne faide ki fiil-i şeni vukua gelmiş bulur.

Tarih, bir tekerrürdür diyenler gözlerini dört açsınlar. Siyaset-i zaman dediğimiz Ebülhevl, her istenilen üç gün için denizden çıkacak, her istediği zaman gezinecek diyorlar.

Abdülaziz Çavuş vak'a-i dilhırâşından sonra:

—Mısıra kaçtı. Kurtulamadı.

İfade-i meyusanesi de aynen caridir ha!

Rast gelir de size:

—Sabahleyin bitaraf, öğleüstü İtilafçı, akşama yakın İttihatçı kimdir?

Dedi mi fetanet göstereceğim diye Ödip'in cevabına nazire olarak sakın:

—Kabinedir!

Diye cevap vermeyiniz! Güme gittiğiniz gündür! Hem ister haram ister helal ne türlü olursa olsun bila-emel ve bila-visal!

—Zat-ı ulyanız a'lem!

Deyip geçiniz. Varsın kabine kendisine sorsun.

Siz zamane müverrihine bakmayın. O, sorar. Onun karanlığa kubur sıklamak vazifesidir. O, şey gibidir, haniya ne derler? Şey gibidir canım!

Mektepte bir müdürümüz var idi. Şimdi ben de ona döndüm. İzin günleri divan zamanında:

—Efendiler! Sizi şey ediyoruz. Sokakta şey ediniz, şeylere meylere gitmezsiniz, yarın akşam da şeyde şey edersiniz, der, başçavuş:

—Bak!

Der demez temennayı bastırır, “şey” ederdi. Fakat biz bundan:

“Efendiler, size ‘bugün izin veriyoruz’, sokakta uslu, edepli, tokanız belinizde bağlı, düğmeleriniz ilikli gezeceksiniz. Çalgıya, meyhaneye, tiyatroya gitmeyeceksiniz, hele Galata, Beyoğlu tarafına ayak atmayacaksınız, semti o taraf olanlar bile bir yerde durmayıp doğruca evlerine gideceklerdir. Yarın akşam da tam on birde mektepte ispat-ı vücut edeceksiniz. Beş dakika geç kalanlar bir ay izinden mahrum edileceklerdir.” mealini anlar idik. Siz de ne anlarsanız anlayın.

Tarih-i kablet-tarih olduğu gibi müverrih-i kablet-tarih de vardır ki her ikisi de muhaddesât-ı asriyedendir.

Gelelim bahsimize:

—Sorarsa ne diyeceksiniz?

—Zat-ı ulayanız a’lem!

—Hah! Aferin!

—Ne o, yüzünüzde bir işmi’zâz var... Bir şey mi?..

—Ya ısrar ederse!

—Etmez etmez, müsterih olun. Çünkü o da işi kurcalamaktan şey eder... Siz onun “Ebülhevl” diye takındığı cakalı adına bakmayın.

4.3.43. DUMAN

Atide ikmalen neşredilecek olan Muhitülmaarif’te derci unutulmuş bazı fikarât-ı izahiye:

Bir alâmet-i ihtirâk veya bir netice-i tesahhun olmak üzere kabul edilen bu madde-i hafife, her zaman gözleri bürümez. Bazen nazar-ı dikkati celbe hizmet eder. Misal:

Tütünden maada hürmet ve keraheti mucip hiçbir günah işlemediğini ötede, beride makam-ı zühd ü takvada da iddia eden bir zat ile yeğeni arasında bir ramazan sabahı şöyle bir muhavere cereyan eylemiştir:

—Vay! Dayı bey, bugün oruçsuz musunuz?

Sert ve mest bir tavır ile:

—Kim demiş?

—Ya çubuğunuz tütüyor!

Şaşalayıp, köpürerek:

—Ha! Ben de ona bakıyordum, sahurdan beri böyle yanıyor...

Yeğende surat!

Bazen de ucb ve riyayı gösterir; misal:

Şimdi adedi günden güne artmaya başlayan İtilaf ve Hürriyet rüesasından biri evinin kapısına memur ettiği uşağına der ki:

Şayet sarıklı ve ulema sınıfına mensup kimseler gelecek olursa derhâl bana haber ver!

Filvaki aradan bir müddet-i cüz'iyeye geçer geçmez mebusândan ve Hizb-i Cedid taraftarânından üç zat-ı muhterem dakk-ı bâb ederler. Uşak açar.

—Beyefendi burada mıdırlar?

—Evet, efendim, haber vereyim...

Uşak fırlar, an-ı vahidde görünür:

—Buyrun efendim.

Çıkarlar. Odadan içeriye girerler ki Reis Bey secde-i kibriyaya kapanmış, meşgul-i ibadet ve tâat...

Bu görünüş, bu vaz-ı sofıyane, bu tavr-ı huzû ve huşu üçünün de ümit ettikleri fazl-ı zahidaneyi mülhim olmakla ayaklarının uçlarına basarak birer tarafa çekilirlerken içlerinden biri diğerini koluyla dürter, gözüyle de sigara masası üzerinde buram buram tüten kahve dumanını gösterir...

Üçünde de evvelki ibtisam-ı mağruraneye bedel birer surat!

Dumanın gözü bürümesi birden bire galeyana gelen ihtirasâttan mütevellit buharât-ı dimağiyenin bütün asap üzerine yayılarak insana ne yaptığını, ne dediğini şaşırtacak dereceye getirmesiyle mütezahir bir maraz-ı cibillî olduğunda ittifak-ı etıbbâ vardır.

Bu halet-i maraziyenin en mütebâriz alâimi ekseriya intihabat zamanlarında tecelli eder. Bizde üçüncü intihabattan evvel bir mebus namzedinin yazmış ve bence hasm-ı biemanı olan Sabah Gazetesiyle neşrettirmiş olduğu “Aynen” ser-levhalı

beyannamede mezkûr olup nasıl bir nal bulduğunu müfessir olan şu fıkra misal olarak irat edilebilir:

“Birinci intihapta, hudut haricine atıldığım halde, on altı rey, ikincisinde iki talebemin yüzlerce reylerine mukabil(!) 52 rey almış idim. Şu neticeyi ‘Artık iş üç nal ile bir ata kaldı’ tesellisi ile karşılamış idim.”

Yahut fıkra-i salifeyi takip eden ve kendi züğürt aklınca iflas etmiş olan Cemiyet-i İttihadiye’nin evvelce intihabına mani olduğunu muvazzah görünen atideki tahallüs cümleleri de bu bapta oldukça bir fikr-i icmali verir:

“(…) hazretleri ile acîzlerin intihap olunmamıza mani olmak idi. Niçin? Burası memleketimizin meçhulüdür!”

Burası henüz meçhul olunca:

Acaba?

“Perde arkası esrarının keşfine hâhiş-gerlikleri müsellemler olan Bizans kudemasını –yani İstanbul müntehib-i sânilerini(!)- tahrik etmek için fazla muharriklere lüzum kalır mı?”

Görülüyor ki buharât-ı dimağîye yükseldiği tabakât-ı havaiyede tesadüf ettiği muntika-i baridenin tesiriyle şebnem şebnem olarak ma-sadak-ı vicdanı olan satırlar üzerine çöküyor, ifadeyi vapur dumanı gözlük ile okunsa bile anlaşılmayacak bambaşka, alelacayip bir şekle ifrağ ediyor.

Elbette Bizans kudeması olan İstanbul müntehib-i sânileri bu tagayyürü nazar-ı dikkatten dûr bulundurmazlar. Bahusus netice-i beyanname olan:

“ Bir de şu hareketimin, üç nal ile bir ata dahi nail olup süvari “mebus” olmak emelimin fevkinde diğer âmâl-i vatanperveraneyi muhtevi olduğunu ketm edemem.”

Cümle-i sebük-bâranesini güle güle okumaktan kendilerini alamazlar.

***

İşte bu ve emsali ahval-i ruhiyenin delaleti ile bir kat daha tezahür ediyor ki şairin:

“Kühsâr dumanlı, ser dumanlı

Karşımdaki bahr u berr dumanlı”

Demesinde bir hikmet-i hafiye mevcut imiş. Göreceksiniz ve beni tasdik edeceksiniz ki yeni namzetlerden pek çoğu da hitam-ı intihabatta:

Ah! Bir teneke benzin bulmuş idim. İşim bir makinist ile bir otomobile kalmış idi.

Teessüfüyle duydukları yorgunluktan dolayı dest-bezanu dövüneceklerdir.

Hele duman biraz daha kesafet-peyda eylesin. Secde-güzar riya olanlar başlarını kaldırsınlar. Kafa kafaya tos vuranlar, göğüs çaprazına gelenler, ayağını takıp yüzüstü düşenler, vapurlar, kayıklar işlemedi, yoksa benim intihap edileceğim muhakkak idi. Cemiyet öyle duman attırdı ki... Ah! Cemiyet diyenler, bazı tilkilerin iğvaâtıyla muzîk-i hacâlet ve nedamette kalarak:

—Yine yardıma gelmediniz.

Şikâyetine mukabil:

—Birader, o tozda, dumanda ferman mı okunur?

Hitabıyla aks-i müddeayı ispata çalışanlar.

—Ben size Bizans kudeması dedim ise de vukufunuz olmamak hasebiyle takdirâtımı anlayamadınız...

Diye sahife sahife mülahazat-ı tarihiyede bulunanlar,

—Ne yapalım, hükûmet-i hazıra benim daire-i intihabiyemdeki valiyi pek geç azletti, bir ay evvel olsa idi, Dersim dağlarını bürüyen dumanların nasıl sıyrıldığını görürdünüz.

Tarzında gazetesini kapayanlar,

—Ben Londra'dan bazı İngiliz rical-i siyasiyesinden aldığım mektupları neşretmeli idim, Spencer "Kitab-ül Evâil"inde der ki:

"Denizde batıp boğulmamak için sahilden lâakal on iki kilometre uzakta bulunmalıdır."

"Ben ise paçalarımı sığadım, girdim."

Mealinde yatışanlar ve ilâ ahiresine kûb u sine-zen kalanlar neler demeyeceklerdir? Ne faide ki duman bunları kavrayacak, müstakbele doğru endamlarıyla çekip götürecektir.

4.3.44. HİLAL ve SALİB

Çatalca'nın hatt-ı müdafaa ittihaz edildiğinin ilan olunduğu gün, gayr-i müslim bir dostum bana elini uzatarak cidden müeessirane demiş idi ki:

—Ben Hristiyanım. Fakat Türkleri o kadar severmişim ki bugün yalnız başlarına kalarak Hristiyan orduları önünde hemen her taraftan ricate, hezimete uğradıklarını gördükçe son derecede dil-hun oluyorum. Bu sözüme inan.

İnandım. Çünkü bu söz Hristiyanlığın neşve-i galibiyeti ile âlicenabane bir tesliyet vermek kabilinden bir söz değil idi. Münevver birinin dimağının, vatan-ı müşterek hissiyle yeni yeni irtibatını izhar eden bir suret-i tefekkürüyesi idi.

Edirne'den avdetimde yine bu zat ile mülaki olmuş, kendisine esna-yı musahabede:

—Bulgarlar, bastıkları köylerde çocukları hedef yaparak kurşun ile öldürüyorlarmış.

Der demez sapsarı olduğunu görmüş idim.

Şu iki hâletiruhiye dahi ispat eder ki fikr-i insaniyet menafi-i vicdaniye ile ittihat edecek olursa aradaki ihtilafât ve suizanniyâtın izalesi için pek çok zahmet çekilmek icap etmeyecek. İşte bugün hâlâ Rumeli'de vukuundan bahsedilen mezalim ve i'tisâfâta nihayet verilmek için de böyle bir tahassüse lüzum-ı kavi görünüyor.

Kablel-harb bize diyorlardı ki:

—Bugün Avrupa'da zimam-ı idare, hemen hemen ulema-yı hukukun elindedir. Bunlar haksız bir muharebenin zuhuruna mani olabilirler, bunlar efkâr-ı insaniyetkârane hadimi oldukları için hüsn-i tavassutlarıyla kan dökülmesini tehire muvaffak oluyorlar.

Ben de Ahfeşin Keçisi gibi başımı sallayarak:

—Evet, diyor, hatta kalben Hugo'yu tasdik ederek:

“Muslih bulunmasa bu efâzıl miyanede

Bilmez misin neler olacaktır zamanede”

Beytini tekrar ediyordum.

Harp zuhur etti. Asâr-ı tahrip ve fecaati görülmeye, işitilmeye başladı. Zulüm, tecavüz-i a'râz, yangın, katl-i nisvân-ı etfal, işkence gibi fazîhalar meydan aldı. Ümit edilen harp, harb-i medeni kurûn-ı vustâ istilalarına dönerek şiddet-i zebunküşanede onları fersah fersah geçti. Hâlâ Avrupa'dan bir ses yok.

Ses olmadığı bir şey değil, irat edilen suallere verilmesi medeniyeten lazım gelen cevapların bile şekli değişti. En ziyade münevver-ül fikr bildiğim zevattan bazılarına mülaki olduğumda:

—Canım bu yirminci asırda da “hilal ve salip” sözü olacak mı idi ya!

Dedikçe onların tarafından da:

—Ne yapalım, Avrupa henüz Hristiyan'dır.

Diyenler oldu.

—Pekâlâ mezalime ne diyeceksiniz?

—Siz de az mı kestiniz, yaktınız, yıktınız idi!

Böyle bir mazi olsa bile hal için vesile-i intikam ittihaz edilmesi şiar-ı medeniyete muvafık mıdır?

—Siz medeniyet kavgasını ne zaman gördünüz ki...

—Demek ki Avrupa...

Evet, ne demek isteyeceğini anladım. Evet. Avrupa, bu hususta yine o eski Avrupa'dır!.. Bana itimat eyle. Öyledir. Anla ki bu diyar-ı medeniyede henüz taassup hâkimdir.

Şu halde?

—Mukadderata boyun eğmekten gayri çare yoktur...

—Fakat bunları tarih nasıl...

Muhataplarımdan bir tanesi “tarih” kelimesini işitir işitmez kahkaha ile gülmeye başladı:

—Dostum, tarih vukuatı zapt ve hikâye eder. Muhakeme eyler, durur. Kurûn-ı evlâdan şu zamana kadar icra edilmiş olan mezalim ve i'tisafâtı da söyler. Biz okuruz. Hâlbuki şimdi görüyoruz. Ne yapabiliyoruz? Azizim, daha bin sene bu, budur. Daima hilal salibe, salip hilale karşı duracak.

—Demek ki fikr-i insaniyetin tecellisinden ümit-var olmayalım?

—Önce kendi pazunun kuvvetinden ümit-var ol.

—Anladım. Vaktiyle papalar...

—Evet. Şimdi de!

—Mümkün değil!

—Şimdi de papalar diyorum. Görmüyor musun, koca bir Ortodoks âlemi pürsilah, Katoliklik, Protestanlık vesaire pürtelaş birer seyirci! Demek ki bu garpta bir papanın işi değil... Papaların işi!

—Lakin biz galip gele idik, zabt-ı araziye bile müsaade etmeyeceklerdi.

—Şüphe mi var! Çünkü harb-i hazırın bir yüzü de Osmanlı hükûmetinin “iflas-ı idare” cihetine dönüktür. İşte bu vesiledir ki bugünkü gün Rumeli’nin kısm-ı mühimmini sizin elinizden nez’ ve istihlâs ediyor. İşte bu vesiledir ki hilal ve salıp mücadelât-ı hunrîzanede bulunuyor.

Bu sözler, bu sert, dürüş cevaplar kablel-harb başka şekillere bürünmüş olduğu halde mesami-i vicdanımız etrafında fısıldanıp duruyordu. Yunan mesele-i zailinde birden bire yüzümüze atılan “hilal ve salıp” meselesini biz bu muharebenin vukuundan bir gün evvel derpiş-i tefekkür eylemeli idik. Fakat nasıl? Bizatihi mevcut olan bu meselede hâlâ salipten muavenet beklememek suretiyle. Bugün yine aynı suret-i tefekkürüyle ihya etmeliyiz. Milleti kendi pazusuna güvenmeye alıştırmalıyız. Menfaatte hilal ile salibin ittihat edebileceğini telkin etmekle beraber ilk hamlede pa-yı sebatını sık basmayı üss-i hayat olmak üzere bildirmeliyiz. Maarif ve askerliğimizi kâffe-i şubâtıyla ileriye yürütmeliyiz ki hilal-i liva-i hadrâ ve hamrâmız da parlasm.

4.3.45. KAVUK HİKÂYESİ

Derviş Hasan yâran ve ihvanıyla buluştuğu zamanlarda ekseriya kavuğunu dizine oturtur, bir müddet melül ve mahzun temaşa ettikten sonra:

—Kavuk! Sen benim başıma bir iş açacaksın.

Der, bundan maksadı ne olduğu soruldukça:

—Onu ikimiz biliriz!

Cevabını verir imiş.

Yine bir gün ateş karşısında söz, sohbet ederlerken dervişe bir cezbe gelir, kavuğu kapınca:

—Sen benim başıma açacağına ben sana açayım.

Diyerek ocağın içine atar.

Yağlı kavuk ilk temasta parlar. Alev alev mavi, siyah dumanlar içinde, çatır patır sesler arasında yanar gider.

O yanar gider ama yâran, dervişin yakasını yine bırakmazlar. Kavuğu ne için ateşe attığını sorarlar. Bir iki düşündükten sonra der ki:

—Ben büyük pederi bilmem. Bu kavuk onun imiş. Vefatında tabutuna konulmuş. Tedfini müteakip bekçinin koltuğunda eve gelmiş. Peder merhum da baba yadigâridir diyerek başına takmış. Tâ ölünceye kadar giydi. Vefatında onu da mezaristana kadar teşyi etti. Yine bekçi koltuğunda eve döndü. Ne oldu ne olmadı, benim başıma geçti. Hâl ve tavrından bana da gözünü diktiğini anladım. Onun için o beni götüreceğine ben onu yolladım.¹¹⁸

Bizdeki dâhilî, haricî an'ane-i siyasiye de şu kavuk hikâyesinden farklı değildir. Kim zîb-i ser-i mübâhât etmiş ise onu kûşe-i feragate kadar takip etmiş, fakat bir miktar daha yağlandıktan sonra şunun bunun dimağında olarak karargâh-ı aslisine dönmüştür.

Şimdi o derviş Hasan'ı nerede bulayım? Ki:

—Ey an'ane, sen bana da gözünü diktin. Fakat sen beni götüreceğine ben seni yollayayım.

Desin de kâffe-i şumûm ve tufeylâtıyla beraber kanun-ı pür-esrar-ı nisyanaya atsin.

Daha dün zurafâ-i zamaneden biri temsilen söylüyordu:

—Nişantaşı'nda, ah ne tatlı şehla bakıyor diye vasfedilen birini mesela Kasımpaşa'da iskân edin. Bir gün sonra adı “hay aksi kör hay” çıkar.¹¹⁹

¹¹⁸ Fıkraları aleyhe almak ve bahusus aldirmek hakk-ı mahfuzdur.

¹¹⁹ Fıkraları aleyhe almak ve bahusus aldirmek hakk-ı mahfuzdur.

İşte bizi alel-ekser ezip kavuran ihtilafâtın menşei şu iki fikraya manen ve maddeten müşabeheti olan ahval-i meş'umedir. Başka hiçbir müessir yoktur. Vakt-i asayışte de, zaman-ı harbde de bu müessir bizlere hâkimdir.

Hele şu son senelerde herkesin Avrupalı bir dostu olmak moda oldu. Züppem, bir şey söyleyecek mi...

—Avrupalı bir dostum bana dedi ki:

Diye başlıyor. Avrupalı sözüne kapılıp da

—Acaba ne demiş? Diye hayretle yüzüne baktınız mı?

—Siz bu kafaları değiştirmelisiniz...

Demiş olduğunu anlıyorsunuz. Hâlbuki Avrupalıya ne hacet! Derviş Hasan'ın suyu mu çıktı? Diğer taraftan Bulgarlar kalpaklarını değiştirmediler ama kafalarını pekâlâ değiştirdiler. Vezâyif-i vataniyede asıl olan da bu nevi inkılâbât-ı fikriyeyi vücuda getirecek avâmil-i mühimmeyi daimi surette derpiş-i kafa etmektir. Fikren ve medeniyeten muzaffer olmaya çalışanların yolu her zaman açıktır.

Muharebe-i hazırada ecdadın iki yüz, iki yüz elli bin kişilik bir orduyu Rumeli kadar ahmâl ve eskâl, bizzat ordu kadar müzdehim mekârî ve mevâşî ile Sava'dan Avusturya içlerine, yahut Tuna'dan Eflâk diyarına sevk etmiş olduklarını düşündükçe bana hayret istila ediyordu. Bir halde ki yollarda ayrı bir ayak izi görsem onlardan birine nispet ediyordum. Çünkü zannediyorum ki o gördüğüm yollar onlardan kalan yollardır! Arada bir mahut demir yolu izale-i zehab ediyordu.

O zaman kendi kendime dedim ki:

—Biz sade kavuğu değil, kemikler içinde mahfuz olan beynimizin de bir kısmını ateşe atıp yakmalıyız. Evet, beynimizin o kısmını ateşe atmalıyız. Yoksa bütün bütün nara yanacağız. Sözümü dinleyin de gelin Derviş Hasan'a mürit olalım.

4.3.46. EN SON SİYASİ

Zaman, ne türlü alâim ve hadisât ile meşhûn olursa olsun onun az çok faal zihinlerde uyandırdığı fikr-i tehekküm ve istihzayı nazar-ı tahlil ve tetkikten dûr tutmamalıdır. Zira bu tahlil ve tetkik bilahare ihtirasât-ı ictimaiyeyi kayıt ve tahrir edecek olanlar nezdinde en ciddi, en doğru vesaike bedel ittihaz olunabilir.

Kaili hatırımında kalmamış. Biri demiş idi ki:

—Mizah, hakikatin karnavala çıkmış bir şeklidir.

İşte bu mashara-i âlem, âdeta kadime ve hakayık-ı maziyeye taklit ederek gelip geçen ile saraka ettiği gibi enzâr-ı dikkate de zamanın bir nevi modasını irae etmekten hâli kalmaz. Hâlen, kâlen tecavüzât-ı şerireden azade kaldıkça sevilir. Hatta arkasına bir alay temaşa-ger takarak sokak sokak, memleket memleket dolaştırır. Balodan baloya, gazinodan gazinoya gezdirir. Her yere, her gönüle biperva girer, çıkar. Hatta dün vapurda idi:

Edip ve zeki üç genç hararetili hararetili mübâhesâta bulunuyorlar idi. İçlerinden biri ortaya şöyle bir sual fırlattı:

—Bizde en son siyasi kimdir?

Diğerleri bakıştılar. Bizim bile kolay kolay mukabele edemeyeceğimiz böyle bir sual-i tarihîye onların derhâl cevap vereceklerine intizar etmiyordum. Ben bu mülâhaza-i atiyede iken birinin mavi gözleri güldü. Anladım. Cevap geliyor.

Bana yan yan bakarak dedi ki:

—Şu anda ilk makale-i siyasiyesini(!) kaleme almakta olan muharrir!..

***

Kendileriyle muarefem olmadığı için:

—Ondan sonrasını da söyler misiniz?

Diyemedim. Diye idim, alacağım cevap –o zekâ-yı müstehzinin natıka-i beyanına göre- mutlaka şöyle olurdu:

—O makaleyi okuyup da ötekine berikine malumat-fürûşluk eden ferd-i müstesna!

Biraz düşünelim: Efkâr-ı siyasiye-i hazıranın on yedi, on sekiz çağları üzerinde husule getirdiği şu tarz-ı teessür içimizden hangimizin medar-ı intibahı olmamalıdır. Çala kalem garbın, şarkın, şimal ve cenubun makasid-ı siyasiyesine bulanıp çıkmakta olan dimağlarımızı biraz dinlendirmeliyiz. Emin olmalıyız ki bize kimse sırrını fâş etmez. Çalışalım ki bizim sırrımız fâş olmasın.

Vaktiyle eşirrâdan bir bargir sürücüsü var imiş. Ustaya teslim edeyim diye parayı önce alır, müşteriyi bindirip birkaç yüz adım açıldıktan sonra bir bargire, bir de süvariye indirmeye başlarmış. Râkib telaş ve hayretle dönüp de:

—Ne yapıyorsun, bana da vuruyorsun!

Demeye başladı mı:

—Ne yapayım, efendi, bu hayvan başka türlü yürümez!..

Der imiş.

Biz efkâr-ı umumiye sürücülüğünde bu vaz'-ı na-becâda bulunamayız. Çünkü bu yolda henüz râciliz.

Bizden okuyup da ötede beride siyasi geçinenlerimize gelince: Haklarında ne denilmek caiz olacağını bizzat kendileri düşünsünler. Daha geçen gün biri diyor idi:

—Vaktiyle gavâil-i dâhiliye namına eşkıya zuhur ederdi, şimdi de fırkacılar çıkıyor.

Şu halde bizi iki unsurun bozduğuna inanmalıyız: Biri dermandegân diğeri nev-hevesân-ı siyaset. Akıl ve rüş ve kiyasetin içtima ettiği dimağlar memlekette usul-i salime-i itidalin tesisi lüzumunu şu geçen dört beş sene zarfında hiç olmazsa dört beş yüz defa ihtar ettiler. Dinlemedik değil, maatteessüf dinleyemedik.

***

En son okuduğum bazı makalât-ı müfide yardımıyla hatırımda şöyle bir hülasa toplandı.

“Biz bu acı darbeleri –emin olun- biraz sonra unutacağız. Hiçbir şeye uğramamış gibi duracağız. Ameliyat masasına gittiğini bilen, fakat ondan ötesini idrak edemeyen hastaya döneceğiz. Sargılar, bağlar, kokular, geçmiş olsunlar arasında tabib-i cerrahın tebessümlerinden başka bir şey görmüş olamayacağız.

Ne kadar acı bir hülasa! Bundaki meraret kendimize ait olan büyük, kadim bir adem-i itimat zehrinden başka bir madde olamaz. Ekser mevâdd-ı gıdaiyye esna-yı hazımda uğradığı suitesirât sebebiyle bünyeyi takviye edeceğine bilakis tasmîm eyler. Acaba bizim mesmûmiyetimiz de böyle mi? Bunu anlamak için biraz himye, biraz fikir ve kelamca perhiz eylesek hâlâ ne olduğunu bilemediğimiz hürriyet-i matbuat namına hizmet etmiş oluruz itikadındayım. Bu sözlerim bittabi kıpkızıl

siyasi, gömgök müverrih, cascavlak diplomat olan erbab-ı tahrirde değil, gazetemiz erkânıyla bir “hasbihâl-i aleni” mahsulü olduğu için kendimize aittir.

4.3.47. MUAMELE- MÜCAMELE

İnsanlarda bir küfran-ı cibillî vardır. Bir çeyrek içinde mektepten diploma alır, kaleme çırak olur, orada temeyyüz eder, öteki beriki ortaya girer, merhum bilmem nere valisinin kızını alır. Birinci senesi bir, ikinci senesi ikiz evladı doğar, birincisi büyür, tehhül çağı gelir. Bu arada bahçesine diktiği çamlar tutar, asmalar, kütükler yetişir, beş senelik aşçısını kovar, kır bargiri ölür, hafidesi “naz u eda” yürümeye başlar, şeker bayramında el öper... ilh.

İşte bütün bu dediklerimi ve emsalini görür de rüya diye zihninde kurulan, kendi gelen şöyle bir sinematograf menazırına inanmaz, hatta: Allah hayırlar versin, mukaddimesi ile naklederek ötekinin berikinin leb-i tabirini de bağlar. Rüya müya, nesi var? Pekâlâ bir ömür! Ne para ister, ne yol, taş atmıyor ki kolu yorulsun!

Devr-i sabıkta, hem de en dehşetli zamanlarında bir gece hakan-ı müstebiddin hal’ini rüyada görmüş idim. Sabahleyin refikaya naklettim. Merhumeden, beni jurnal ettirir diye korkmazdım. İlk sözü:

—Sakın kimseye söylemeyin, biliyorsun â...

Oldu idi.

Gel zaman, git zaman hakikat hal’i de gördük. Ne oldu? Şayet bu rüyayı keskin hafiyelerden birine isma’ edeydim o zaman Kütahya valisi Topal İzzet Paşa’nın:”Rüyama girdi terbiyesizlik etti bu herifin edepsizliğine nihayet vermeli” diye Divan Efendisi Daniş Bey’i boğdurduğu gibi makûs bir keyfiyetle de beni boğarlardı. Şimdi ise gazeteler “hakan-ı mahlu” diye yazıyorlar da aldıran bile yok.

İşte aradaki fark bundan ibaret.

Demek ki muhit, kendi avâmil-i ahlakiye ve müessirât-ı idariyesiyle bize hükmediyor. Zaman oluyor ki rüyaya girmek, rüya görmek bile bir cinayet azmi addediliyor. Zaman oluyor ki bin türlü esbab-ı zatiyeden dolayı:

—Of! Aman, sıkıldım.

Diye haneden fırlayıp sokakta dolaşmak, mesela idare-i örfiyeden dolayı, kabahat sırasına giriyor. Yahut “Arzullah gepgeniş” gez, gezebildiğin kadar, deniyor. Daha yahut İstanbul’da alafranga ona, Beyoğlu’nda bire kadar dolaşmak mücâz oluyor.

Almanya İmparatoru’nun Suriye’ye seyahatinde sadr-ı esbak Cevat Paşa merhum beşinci ordu müşiri idi. Biçare bir yerlerde duramıyor oturamıyor, imparatorun bir gün uzak olmak emriyle muttasıl hat boyunda geziniyordu. Bu esnada ben de Şam’dan avdet-i imparatoriden bir gün evvel hareket etmiştim. Muallâka ‘ya vürudumda taam etmek için istasyon büfesine gittim. Girdim, peçeteyi boynuma taktım, takmadım, bir garson geldi.

—Sizi yukarıda Paşa Efendimiz istiyor.

Dedi. Anladım. Anladım ama dizlerimin bağı çözüldü. Gitmesem olmaz, gitsem Beyrut’ta veya civarında ikamete memuriyetim hakkında derhâl ferman doldurulacak. Öyle ya! Hangi sadaret ma’zulüyle görüşülürdü de ardı sıra nefiy emri gelmezdi. Bereket versin ki mühim jurnalciler Şam’da kalmışlar idi. Bu kanaatle kalktım. Yanına gittim. Beni taltif etti. İt’âm etti. O sırada dedi ki:

—Bak Rasim, burası Muallâka, şurası Zahle. Aradaki hatt-ı fasıl on adımlık yer. Burada esbab-ı refah ve mamuriyet mevcut orası baştanbaşa harap!

—Neden Paşa!

—Neden olacak? Burası Lübnan idaresinde, orası bizim idaremizde.

İşte bizi bu türlü farklarla idare etmek hoş gitmiyor. Kendi kendimize memleketi ayırıyoruz. Bilmeyerek derin derin hatalara sapıyoruz. Siyyânen muameleden ziyade mahal mahal mücameleye kalkışıyoruz. Siyyânen muamele aynı bir rüya olup biraz sonra ortadan kalkıyor, fakat mücamele böyle mi ya! O “kanun” hükmünde kalıyor. Nasıl ki İttihatçıların yaptıklarını Beyoğlu sükkânı hükümet-i hazıraya yaptırdı.

İşte güce giden bu ve burası!

Hâlâ tavk-ı gerdan-ı itibar olan “uhud-ı atika”da mücâmelât-ı siyasiye mahsulü değil midir?

Onlar milat gecesinde saat sekizde, dokuzda kalkıp, güle oynaya meskenlerine gitsinler. Biz mevlit gecesinde üç buçukta dağılım.

Maahaza hükûmetin de bunda bir düşüncesi vardır. Fakat ne olursa olsun ecânibe ve onlarla beraber memleketin bu kısmında oturanlara, hatta hovardalık için o semte gidenlere daha müsaadekâr davranan bir hükme bizlerin yan bakacağımız tabiidir. Bağdat valisi Cemal Bey, Üsküdar mutasarrıfı iken entari ve gecelik ile çarşı ve pazarda gezmeyi, kahvehanelere çıkmayı men etmiş idi. O esnada ihtiyar bir Üsküdarlıyı gördüm. Pürtelaş vapura bindi. Sakal bıyığa karışmış:

—Beni yerimden, yurdumdan edecek. Altmış senelik zevkimi bozacak. Kabil değil... Yapamam, şimdi gidiyorum. Yenibahçe’de bir ev tutacağım, yarın taşınacağım... Haraççı geziyor...

Diye söyleniyordu.

Gerçi bu men musib idi. Fakat kâr-ger olmayacak idi. Nasıl ki olmadı. Hâlbuki İstanbul ve tevabii ile Beyoğlu ve civarını iyab u zihâbca ayıran şu fark bir madde-i kanuniye hükümünü haizdir. Köprünün Galata tarafında gezen tevkif ve tescîn edilmek havfından azade, aynı saatte Bahçekapısı’nda evinden, dükkânından bir adım ileriye atan günlerce mahpusiyete mahkûm. Umum halkın yüz binlerce lira vererek yaptırdığı şu köprü mutlaka:

—İki taraf birleşsin.

Kaydıyla hikmet-i idare namına çekilmiş bir hatt-ı visalden başka bir şey midir? Binaenaleyh hükûmet-i askeriyemizin evvelce ilan ettiği taksiri ikmale, daha doğrusu geceyi de gündüze kalpa himmet buyuracağını memul ederim. Çünkü gezintiden bir şey çıkmaz. Tesâvî ve tadil-i muamelattan ise pek çok iyilikler, hayırlar zuhuru muhakkaktır.

4.3.48. ADLİYE Mİ?.. DAVAM YOK

Geçen gün Aka Gündüz bana bir vaka nakletti. Ben de size arz edeyim:

Adana’da idim. Jandarma kumandanının yanında bulunuyordum. Elinde arzuhal, bir köylü geldi. Arzuhali verdi, hem de tazallüm-i hâl eyledi. Dedi ki:

—Efendim, bu adam, köyümüzde göz korkutmuş. Sabahleyin kalktı mı palasını takıyor, sopasını alıyor. Tarlalara doğru şöyle bir bakıyor. Kimin öküzü boşta ise dehleyip sabana takıyor, akşama kadar tarlasını sürüyor. Evvelki gün benim öküzü de almış idi. Canımı dişime alıp yanına gittim. Öküzümü istedim. Bana sert

sert baktıktan sonra palasını çekti, zavallı hayvanı kış tarafından yaraladı. Aldım, geldim. Yağ kızdırdım, sürdüm. Şimdi biraz iyicedir, fakat hiçbirimizin emniyeti kalmadı. Artık siz bilirsiniz...

Kumandan dinledi. Bir iki defa başını salladıktan sonra elini kalemine attı. Köylüye:

—Ben şimdi arzuhalini adliyeye havale ederim... Onun hakkından gelirler...

Dedi. Filvaki dediği gibi de yaptı. Yaptı ama köylü sır oldu. Dışarıya baktırdı. Bulunamadı. Arattırdı, sordurdu. En nihayet zavallının köyüne doğru koşa koşa gittiği anlaşıldı. Meğer “adliye” sözünü duyar duymaz kararı firara tebdil eylemiş.

Şu netice mahâkim-i adliyemizin rü’yet-i deâvî hususunda senelerden beri itiyat edindiği “sürünceme” usulünün ezhân-ı halkta hâsıl ettiği tesiri ispat eder bir delil hükmünde itibar olunabilir, kapılı bacalı olacağıma hakkımdan geçerim sözü minel-kadim aramızda mütedavildir. Kâffe-i ıslahatın mebdeini umur-ı adliyemizin tensik ve tekmilinde arayanlara nasıl hak verilmez ki emniyet-i can ve mal ve mahfuziyet-i ırz ve namus ancak onunla kaimdir. Bu noktalar ise asayiş ve refah-ı memleketin üss-ül esasıdır. Şu adam, benim öküzümü cebren kullanıyor, hükûmet men eylesin davasında bulunan bir şahıs herhangi bir mahkemeye hakkını tasdik ettirinceye kadar acaba kaç kuruş masraf eder, kaç kere işini gücünü bırakarak köyünden kalkıp mahkemeye gider, kendisiyle beraber şahit olarak daha kaç kişiyi işinden gücünden alıkoyup buraya sürükler?

İşte bizim anlayamadığımız, yapamadığımız bir cihet-i mühimme var ise o da halkın tesri-i metalibidir.

—Devr-i sabıkta ehibbâ-yı muhteremeden birine, yolda tesadüf etmiş, kendisini selamlamış idim. Bön bön yüzüme baktı. Dalgın, meyus, ağlayacak derecede mükedder idi. Cesaret edip sordum:

—Neniz var, efendim?

Kemal-i teessür ile cevap verdi.

—Derin bir hayret içindeyim...

—Hayrola efendim.

—Bizim dava malumunuz. Tam on seneden beridir istînâf, temyiz, temyiz, istînâf etmekle meşgulüm. Harca, avukata, dört bin bu kadar lira para verdim.

—İnşallah kazan...dınız, temennisi ağzımda kaldı.

—Kaybetse idim vallahi, billahi yanmaz idim. Bugün heyet-i umumiyyeden ne karar alsam beğenirsiniz?

—...

—Sükût etmeyin, bir şey söyleyin.

—Yine mi istinafa dediler?

—Keşke!

—Bana da merak oldu, ne dediler?

—Dediler ki bu davayı hall-i rü'yet etmek mahâkim-i adliyenin salâhiyeti dâhilinde değildir, mahâkim-i şer'iyeye müracaat edin... Azizim, tamam on sene mahkemelerde süründüm, derece-i iflasa geldim. Bu ne iş, bu ne hâl?

—Şimdi ne yapacaksınız?

—Davadan vazgeçeceğim.

Kanunun makabline şumulü yok ise de itiyadın makabilden daima feyiz almakta olduğunu da kimse inkâr edemez. Emniyet-i umumiyenin hüsn-i tahsili suret-i mutlakada mahâkimin ıslahına menûttur. Bu hakikati hükûmet-i seniyye bilmez değildir. Bilir, hatta bizden pek yüksek derecede bilir, yalnız bizim anlayamadığımız bir hâl var ki o da bildiğini icra edemeyişidir. Tanzim-i kavâninde mesela bir hafta çalışmanın kâfi olduğunu bilfiil ispat eylediği halde herhangi bir kanunun bir maddesini tatbikte aylarca, hatta senelerce uğraştığını görüp anlamak insana cidden hayret veriyor.

Gelelim bahsimize:

Siz diyeceksiniz ki Aka Gündüz'ün jandarma kumandanı, köylünün firarı üzerine, ne yapmış?

Firardaki nükteyi anlar anlamaz biçareye hak vermiş. Köye bir jandarma yollayıp mütegalibi yola getirmiş. Bir daha ötekinin öküzüne el atmayacağına dair söz almış. Nasılsa bu defa öküz meselesi halledilmiş.

4.3.49. HÂL ve KÂLİMİZ

Dün Müdafaa-i Milliye müessesesinin heyet-i umumiye-i irşadiyesi üstad-ı muhterem Recaizade Ekrem Beyefendi Hazretlerinin taht-ı riyaset-i edibanelerinde akd-i ictima ederek bazı mevâdd hakkında müzakeratta bulundu. Esas-ı müzakeratı teşkil eden maddelerin biri Avrupa ve bilhassa İtilaf-ı müselles efkâr-ı umumiyesinin lehimize imale edilememiş olması esbabının tetkiki meselesi teşkil ediyordu. Rûfekadan biri dedi ki:

—Nasıl imale edebilir idik ki bu ana kadar gerek mesleki icabâtından olsun, gerek hissî bir muhabbet muktezası bulunsun hâlâ lehimize neşriyat-ı mütevâliyede bulunmakta olan meşhur Jaures’i bile şu üç, dört ay zarfında bir Osmanlı ziyaret eylememiştir.

Bu söz heyetin nazar-ı dikkatini şiddetle celbettiği esnada idi ki diğer bir zat:

—Bu bir şey mi? Ahiren Paris ‘e uğramış olan diplomatlarımızdan biri Jaures’e mülaki olmak üzere söz verdiği halde vaktinde ispat-ı vücut etmemek gibi bir garibe-i nezaket-perverîde bulunmuştur.

Diye ilk cümlelerin kailini tasdik eyledi. Bunu müteakip:

Balkanlıların Avrupa merakız-i mühimmesinde ne suretle çalıştıkları dermiyan edilerek en mühim gazetelerde bunlardan muharrir sıfatıyla üçer dörder gencin bulunduğu, Balkan hükümâtının da pek çok fedakârlıkların ihtiyariyle cerâid-i mezkureyi ele aldıkları makam-ı tekite söylendi.

Şu hülâsa mealinden de anlaşıldığı üzere Balkanlılar kendi yerlerinde ve bizim memleketimizde vücuda getirdikleri teşkilât-ı siyasiyeden maada bir de Avrupa müessesât-ı siyasiye ve cerâidinde ahz-ı mevki eyleyerek müsellahan ve kalemler üzerimize yürüyorlar. Hem silah, hem kalem. İşte bu iki kuvvet sayesinde ki cüretleri günden güne tezayüt ederek Osmanlılığın kesr-i haysiyeti tarikini açmaya davranıyorlar. Bir halde ki dördü birden ittihat ve ittifak etmek suretiyle nice mezalim-i şenie irtikâp ediyorlar da âzân-ı umumiyeyi feryat ve figanımıza kapalı bulundurmaya muvaffak oluyorlar.

Biz ne yapıyoruz? Hiç. Keşke hiç olsa idi! bence bu hiçlikte yine bir mevcudiyet tasavvuru mümkün olurdu. Uğradığımız felâketlere bizi yâr u ağyar nezdinde hacîl bırakacak parça parça asâr-ı teseyyüpte zammeyliyoruz. Ezcümle “Neşr-i Vesâik” cemiyeti Rumeli’de binlerce ehli İslam’ın giriftar olduğu şenaat ve

fecaati asıllarıyla, resimleriyle erkân-ı medeniye-i âleme irae eylemek maksadıyla çalıştığı halde bu ana kadar tarafımızdan ancak iki bin beş yüz kuruş kadar bir ianeye mazhar oluyor.

Emin olun ki bu adet ne düşmanlarımızın ne de Avrupa efkâr-ı umumiyesinin nazar-ı dikkatinden kaçmaz, biz müdafaa-i hukukta yalnız silaha davranmayı biliyoruz. Dördüncü kuvvetimiz yok. Değil hariçte dâhilde bile bu kuvve-i zindegânîden mahrumuz. Hâlbuki silahsız yaşanabilir, kalemsiz yaşanamaz. Adam başına on para vermesini akıl etmiş olsa idik bir milyon kişi itibariyle bugün cemiyetin elinde iki yüz elli bin kuruşluk bir sermaye-i neşriyat bulunur idi. Biz bu incelikleri anlayamıyoruz. Fakat Balkanlılar hem anlıyorlar, hem sarf ve tatbik ediyorlar.

***

Yine rüfeka-i muhtermeden biri naklediyordu:

İngiliz'in biri, bizden biriyle görüşmek için bir vakt-i münasib tayinini talep etmiş. Bizim ki demiş ki:

—Yarın saat sekiz ile on bir arasında!

İngiliz anlamamış:

—Sekizde mi, on birde mi? diye sormuş. O yine devam etmiş:

—Sekiz ile on bir arasında...

Bittabi yine anlamamış. Velhasıl sonuna kadar anlayamamış. Çünkü sekiz ile on bir arasında üç saatlik bir fasıla-i zaman vardır. Çünkü İngiliz terbiyesinde bir adamı üç saat mevkuf-ı intizar etmek gibi dalgalı, tereddütlü söz vermek tarzı gayr-i mevcuttur. Bizde günün, hatta günlerin ehemmiyeti bile yoktur. İşte Avrupa'nın bize bigâne durması esbabından biri de bu lakaytlığımızdır. İhtimal ki kalben, hissen, ruhen iyi adamlarız. Fakat burası katiyen muhakkaktır ki atıl ve lakayıtız. Bu hâle ise asrın, vaktin tahammülü yoktur. Atalet ve lakaydî muhill-i intizam ve aynı zamanda mâhî-i âramdır.

Kimse bizi bekleyemez. Ne dedik ise yapmalıyız. Ne söz verdik ise onu icraya müsâraat etmeliyiz. Ve illa mühmel ve nazar-ı itibardan mehcur kalırız. Avrupa ile

münasebatımızda onları kazanacak adaba fevkalade dikkat eylemeliyiz. Muaşeret-i beynelmilelde kıl kadar hataya mesâğ yoktur.

Nigâh-ı im'âna alınmalıdır ki Edirne, Yanya, İşkodra kahramanlarını da alkışlayan, aynı zamanda kitle-i umumiyemize gayr-i müzahir görünen, yine o Avrupa efkâr-ı umumiyesidir. Ecdadımız, er olan sözünü yerine getirir, diyor. Elbette bir şey biliyorlar idi ki bunu söylemiş. Hakkımızı müdafaa etmek için sözümüzü yerine getirmekten başka çaremiz kalmamıştır.

Er doğruya, hak doğruya.

4.3.50. MUAMMA-YI MESULİYET

Bizde şöyle böyle neşvünema bulmuş bir sınıf “zihn-i evvel” erbabı vardır ki mesela lambanın fitilini kesmeyi beceremezler de kendilerine:

“Ol nedir ki su içinde bir yılan

Başına bir kuşcağız konmuş heman”

Kuş yılanı yer, yılan su içer

Kuş vefat eyler, yılan eyyam sürer”

Muamması söylenir söylenmez derhâl hallederler, bulduk, “lamba” derler.

Filvaki bir buluştur. Zihnin açıklığına, dürûs-i eşya ile çocukça uğraştığına delalet eyler. Bir aferin veyahut bir bravo hakkıdır. Hem insanı i'câb edecek bir mahiyet-i atiyeye malik olması hasebiyle şayan-ı dikkat bir meleke-i fikriye nişanesidir. Fakat asl-ı lambayı bilemeyen bu zihnin şöyle bir melekesinden müstefit olacak kimdir? Bunu bir anda tayin etmek mümkün değildir. Çünkü hüner lamba kelimesinde değil lambanın kendisini yapmaktadır.

Lambayı bir tarafa bırakalım. Oyuncaklara ait hünerler bile bizde mefkuddur. Yalnız fikrin hiçbir şeye yaramayan mübhemâtı delip yarararak içinden çıkışına “zekâ” deyip geçiyoruz. Bu kanaatle muhatı bulunduğumuz müşkülât-ı rûz-merreyi de böylece halletmeye çalışıyoruz.

Evet, “Püf” denince lambanın şulesi söner, fitil kalır. Lamba azadedir. Ne yanar, ne yakar. Hâlbuki biz böyle mi istiyoruz? Millet, daimî bir şuleden hissedar-ı tenevvür olmayı talep ediyor.

Diğer taraftan ihtiyarımız da, gencimiz de mesuliyete dayanamıyor. İşte bizim lambaya “Püf” diyen zihn-i dil-âzâr budur. Lamba söndü mü daldığımız karanlık yetmez imiş gibi garip garip sesler çıkarmaya, bu türlü teşebbüslerimizle ötekini berikini korkutmaya başlıyoruz, umacı taklidi yapıyoruz. Emin olun ki bunu yapanlar, korkutacak olanlar daha korkak oldukları için ötekilerden sudur edecek feryatlarla müteselli olmak isteyenlerdir.

İçimizden bir zihn-i evvel çıksa da bize şu muamma-yı mesuliyeti halledirse! Zira hepimizin dilinde:

—Ben mesuliyetten korkarım.

Mealinde bir söz deveren edip gidiyor. Acaba bu söz:

—Ben bu işi beceremem, beceremeyeceğimi aklım kesiyor da onun için deruhte edemiyorum, demek midir? Yoksa:

—Her ne kadar ben kendimi ehil olmak üzere ortaya sürmekten haz alır isem de foyamın meydana çıkmasını istemem,

Demek midir?

Buralarını etrafıyla izah etse!

Hoca merhuma: Tura oynayalım, demişler.

—Şimdiden sayım suyum yok, demiş.

—Öyle ise saklambaç oynayalım, demişler.

—Gördünüz mü oyunun tatlısını!

Diyerek sıvışmış gitmiş.

Buhranlı zamanlar adam yetiştirir derler. Her zaman söylediğimiz gibi şu zamanımız en sıkı bir “vazifeşinaslık” zamanıdır. Vatanda kendilerini bizden ziyade alakadar görenlerin bi-hasıl durmaları(nı) yine kendileri için en büyük mesuliyeti davet eder. Hiç olmazsa ehliyetlerini lekeler.

Ne yaman ders-i ibrettir ki bu mevki-i münhalı dolduramamaktan mütevellit büyük bir buhran içinde kaldık. Akıbet düşmanın istedikleri birer birer başımıza geldi, onda husulünü ümit ettiklerimiz bizde zuhur eyledi!

4.3.51. VARSIN

Yarın olsun, fakat olsun. İlk gören züğürdü ümid-i taze veren “Bugün peşin, yarın veresiye” levha-i mahutu meal-i dil-âzârını andırmasın veyahut Acem’in:

“Her şebî gûyem ki ferdâ terk-i ân sevdâ konem

Bâz-çün ferdâ şevved imrûz hem ferdâ konem”

Hasbihâl-i acizanesine benzemesin. Onun için cümlemiz “yarın”dan emin olacak teşebbüsât-ı müsmireye el atmaya çalışmalıyız. Bunda en mühim, en esaslı, en ziyade dikkate şayan olan nokta, milletin i’lâ-yı maneviyetine yarayacak teşvikâtta bulunmaktır.

Hâlbuki biz böyle mi davranıyoruz! Asla. Nasılsa Kemal merhum bir kere “istikbalimiz emindir” diye bir makale yazmış, o tarihten itibaren ne kadar “müntehabatçı” zuhur etmiş ise makaleyi endamıyla kavança etmişler, ondan sonra ne okuyan var, ne de soran.

Bütün gün yazılarımızla halkı tehdit ediyoruz: “..... Maazallah izmihlâlümüz mukarrerdir... Avrupa matbuatı bir kere aleyhimize dönerse... İngiltere’den aldığımız mektuplarda(?).. Bir mevki-i âli işgal eden diplomatlardan biriyle geçen gün vuku bulan mülakatımda... (Hay konuşmaz ola idik) ve emsali suizanniyât ve ihtiraât ile milleti müvesvis edecek, ferdaya korka korka girecek hale getirmeye çabalıyoruz.

Sultan Mehmed-i Râbi, ehliyet ve kabiliyeti boynunu vurduğu hasmının bile son vasiyet-i kadirşinasanesiyle müberhen olan Kara Mustafa Paşa’yı idam etmekle milletin pa-yı azimet ve sebatını kırdı. O tarihten itibaren geriliyoruz, sözü bugün elân dillerimizde dâirdir. Kırım Muharebesi düvel-i muazzama beynindeki muhasede-i taksimi izhar etmiş imiş, bir zaman da bu teselli ile âcizane geçindik. Filvaki etrafımızdaki demir çember gittikçe sıkışıyor, buna karşı bizim de sıkışmamız icap eder. Biz bunu maddiyetimizi ikmal edecek olan maneviyet-i istiklal-perestanemizle zorlayıp açmaya her zaman muktediriz. Namus ve istiklalini bilen milletler bu bapta emsal-i âliye göstermişler, zorlayıp kırmışlar, bir anda düşmanlarını mebhut ve hayran ederek kendilerine bizimle müttefik ol dedirmişlerdir. Fransa geçen asr-ı miladide hemen birbirini müteakip üç istila-yı müdhiş altında kaldı. Fakat Fransız maneviyeti ezilmek şanından olmadığı için üçünü de silkip attı.

Sofya'da alafranga bir greŖte grmŖ idim. İri bir Rus pehlivan, yüz on kiloluk Fransız'a t grtlağı üzerinden koluyla bir kapan taktı. Fransız, bu mihver-i âhenîn etrafında boylu boyuna ağır ağır dönmeye baŖladı. Bir halde ki bu hareket-i devraniye esnasında gözleri çukurlarından fırladı, dili morarıp ıktı. Rus son deminde o koca vücudu sırtından fırlatıp attı. Eyvah! HurdahaŖ oldu, dedim demedim Fransız hacıyatmaz gibi iki ayaküstüne dŖp de Rus'u, belinden kndeye almasın mı?

Fransız'ı o mthiŖ dnŖte yaŖatan fikr-i sanat, milletin mŖkl zamanlarında canına can katacağında Ŗphe asla caiz olmayan fikr-i istiklalden büyük müdür?

Osmanlılar bidayet-i istiklallerinden beri demir çember içinde harikalar göstere göstere yaŖamıŖlardır. Haydi, ben de bir koltuk vermiŖ olayım:

Arslan demir kafeste yaraŖır. Osman Gazi, esasen mahsur, adeden iki  yüze varamayan yiğitlerden mteŖekkil bir ketibe-i celdete malik değil mi idi? Emareti Bizans tekfurları, Selukiye bekaysı ile mahdut değil mi idi? Filvaki o, bu sr-i istirkabtı deldi, yıktı, biz birkaç asırdan beri Ŗimalden, Ŗarktan, cenuptan damen-in-i ferağ olmaktan hli değiliz. Umumiyet-i ahvalimizde görülen bu toplanmayı, milletin irfan-ı maneviyetini tezyit etmek Ŗartıyla, husema-yı istiklali üzerine atılabilmek için bel omuzları üstüne doğru bir hareket-i takallsiyeye kalp etmek her zaman yed-i iktidarımızdadır. Fakat biz böyle davranmıyoruz. Davrandırmak da istemiyoruz. Hepimiz yek-avaz olmuŖuz, kuvvet almak için davranalım diyeceğimize bozulalım diyoruz. Neden?

Bizde toplu bir an'ane yok. Bütün anasır-ı vatan asırlardan beri fikren mthiŖ bir "adem-i merkeziet"e kapılmıŖ, ser-gerdan. Hiss-i vatan, muhtelif mevzular üzerine sevk-i tefekkrt eylemiŖ, dimağlarda mahpus. En garibi, memleket ötede beride hl temerküz etmiŖ duran derebeylerinden kurtulmadığı halde adem-i merkeziet-i vaat edici programlarla periŖan!

AılmıŖ ağızlara çiğneyip yutulması kolay lokmalar ihzar edeceğimize ekmeğimizi mttehiden elimizden aldırmamaya alıŖalım. Daha geçenlerde lokmanın biri azıcık uzağa dŖtđ için İtalya hamle etti. Ama iğneli imiŖ de yutamıyormuŖ, henüz ağzında ya! Cezayir'i Tunus'u, hatta Mısır'ı elimizden aldırn "adem-i merkeziet-i gafilane" usulü değil mi idi?

Milletlerin tarih-i istiklallerinde hâkim olan müessir, vahdet-i siyasiyedir. Sultan Mahmud-ı Sâni devrinde Cezayir hakkında İngiltere'ye cevaben güya siyaset-şinasane bir kaçamak olmak üzere söylemiş olduğumuz, Devlet-i Âliyye ocakların münasebat-ı harbiyesine karışmaz sözü Afrika-i Şimalî'nin habl-i irtibatını çözdü.

Şimdi bizim siyasetimiz ittihatadır. Bu ittihattan kim ayrılırsa çevrildiğimiz demir çemberden müfrez ateşin bir lale onun boynuna geçecektir. Bir iki politikacı iddiası, İngiliz heyet-i ictimaiye-i muntazamasına yaraşan -bakın Fransız demiyorum- kavaid-i hikemiye, filan filozof diyor ki laklakiyâtı, bilmem hangi hakimin düsturları henüz bize gerekmez. Cidden ve hakikaten iman etmeliyiz ki “Bu terazi o kadar sıkleti çekmez.”

4.3.52. ALTIN, AYNI HİKMET İMİŞ

Aradan bir çeyrek geçmemiş idi. Rûfekadan biri vapurda yanıma gelerek dedi ki:

—Evrak-ı nakdiye ile altının yeni adlarını biliyor musun?

—Bilmiyorum!

—Kâğıt paraya “uçar”, altına “düşer“ diyorlar.

—Bilakis... Kâğıt para düşüyor, altın uçtu gitti!..

Tarzında konuşmuş idik. Kadıköy rıhtımına sapıp biraz yürüdüktan sonra eski muhallebicinin önünde mebuslarımızdan pek ziyade sevdiğim bir zatın, alacakaranlık arasında profilini gördüm.

Vehleten mütehayyir kaldım. Nasıl kalmayayım ki bir mebus-ı muhterem, hâşâ sümme hâşâ istavroz çıkarır gibi hareketlerde bulunmakla beraber gözlerine bir şeyler sürüyordu!..

Yavaş yavaş yanına yaklaştım. Dikkat ettim. Garip bir teheyüç ile titredim. Mübarek yüzünü ben de görmeye muvaffak oldum, zira elinde tuttuğu bir altına bakıp yüzüne gözüne sürüyordu!..

Ömründe bir defa ele geçirdiği altını bozdurup harc ettikten sonra diğer birinin elinde gördüğü altına bakarak:

—Ah! Bu dört gün evvel bende idi!

Hayretinde bulunan fakir safdile döndüm.

—Dedim ki:

—Altın taşımak memnu değil mi?..

Kemal-i ciddiyetle:

—Neden memnu olsun?..

—Ya, ben öyle işittim. Hatta bastırıp alıyorlarmış bile...

—Öyle şey mi olur?.. Memnu olsa bize vermezlerdi!

—Vay!.. Veriyorlar mı?

—Evet, hatta bu defa her birimize altmışar altın verdiler.

—Öyleyse mübarek-bâd!

—Evet... Maliye bununla da evrak-ı nakdiye ve altın akçe arasında devletçe bir fark gözetilmediğini ispat etmiş oldu.

—Fakat bu kavlı-i mücerred...

—Neden?

—Ben isteyeyim, bak veriyorlar mı?

—Sana vermemeleri bu ispatın hilaf olduğunu tebyin etmez.

—O halde size vermeleri de sıdkını!..

—Anladım, anladım, senin gözün dönmüş!..

—Asıl gözü dönen sensin, yüzünü bile aya dönmüş, elimdeki sahih altın mı değil mi diye tâ gözünün içine sokup bakıyorsun!..

—Bu eski bir an'anedir. Valide merhum her aybaşı hilal doğunca büyük pederden kalma bir findık altınını çekmeden çıkarır, bir ona, bir de buna bakarak dua ederdi.

—Demek sen de “Elveledi sırr-ı ümmihi” hikmetini çıkarıyorsun!..

4.3.53. OTURDUKLARI DALI KESMİŞLER

Refikim, şen şatır yanıma gelerek dedi ki:

—Oh!.. Şu meseleyi de hallettim.

—Hangi meseleyi?

—Canım bizim oğlanın mektep meselesini!.. Bilmiyor musun? Leylî talebenin üçürât-ı seneviyesi iki katına bindi.

—Nasıl olur?.. Bu zamanda...

—Evet. Meşhur hikâyedir ama her sarf edilişinde insanı düşündürür. Nasrettin Hoca ağaç kesermiş, biri demiş ki:

—Hoca!.. Oturduğun dalı kesiyorsun, sonra düşersin... Dinlememiş. Kesmiş, düşmüş. Fakat Hoca, herifi takip ederek yakalar. Sen benim düşeceğimi bildin, elbette öleceği mi de bilirsin diye sıkılar. Mebusân da oturduğu dalı kestiler, evlad-ı millet nazarında manen düştüler.

—Haydi bakalım. Sen onların düştüklerini bildin, lakin kimseye söyleme...

—Neden?

—Neden olacak? Kürsüden atlarlar, sen bizim düşeceğimizi bildin. Elbette öleceğimizi de bilirsin, diye sıkboğaz ederler, bugünlerde yağlandılar da... Bir hamlede boğarlar...

—Badel-harb, der geçerim!.. Bunda bilinmeyecek şey mi var?.. Fakat bunun ne derecede suitesir ettiğini onlar bilseler, içlerinde intihar edenler de bulunur...

Gülmeden katılacak idim. Görülüyor â... Refikim biraz saftır, sözünde devam ederek:

Düşündüm, kendi kendime ben de oğlanı neharî mektebe yollamayayım, dedim

—Ooo!.. Sen kesmiyorsun, öldürüyorsun!

—Ne yapayım? Hükûmet numara koyar, mebusân keser, ayan da biçerse... Bu ne demektir?

—Ne demektir?

—Çocuklarınızı okutmayın, mektebe göndermeyin demektir. Ben hükûmetin yerinde olsam kararı feshettiririm. Bu zamanda bu kadar çirkin, ecânib ve efrad-ı millet nazarında bu rütbe terakki-şikenane hareket olmaz.

Milletin azim fedakârlıkları karşısında on bin liralık bir mesele-i cüz'iyeye... Harp için milyonlar borç ettik, maarif için on bin lirayı kıskanıyorlar...

Refikimin neşesi mübeddel-i hüzn olmuştu. Deruni bir infial ile birden bire söze başlayarak:

—İnşallah, padişah tasdik etmez!

4.3.54. ESKİYE RAĞBET

Rabbim, beterinden esirgesin!

Galiba, büyük bir inkılâp arifesindeyiz!

Bugünlerde sokaklar,

—Eskiler alayım!

Naralarıyla çın çın ötüyor. Saymaya gelmez ama dördünün, beşinin sırtında çuval bir arada geldikleri göz yordamıyla anlaşılıyor...

Bir halde ki asırlardan beri virdizeban ettiğimiz:

“Eskiye rağbet olsaydı bitpazarına rahmet yağardı¹²⁰”

Meseli kuvvetten düşüyor, çat pat latifelerde işitiliyor. Mesela:

Kapısının önünü süpüren hoşur bir madama:

—Beni alırsın?

Diye takılıyor, takımın önünde giden en kurnazı madamayı süzdükten sonra:

—Alamam, iki okka ekmek yersin.

Diyor.

Dikkat buyruluyor mu? Ne var ne yok elden çıkarıyoruz. Nevresî-gân, Allah'a emanet. Eskiler toplanıyor. Bana ilkbahara doğru eski Kaptan-ı derya Hasan Paşa merhuma nispetle “Çırılçıplaklar Yurdu” unvanlı yeni bir ispor kulübü teessüs edecek gibi geliyor.

¹²⁰ İmlâ risale-i resmîyesine tebean ve hâl-i hazırda vapurlarda tramvaylarda, gazinolarda, şuna buna temaslar neticesinde üzerimize üşüşüklerine telmihen “bat pazarı” yazılmadı.

Neden etmesin? İçtimaiyatta “Milletin an’anesine sadık kalması” mültezem değil mi?.. Hasan Paşa çıplakları kimlerden idiler? Bizlerden değil mi? Onlar levent imişler, biz de onlar gibi oluruz.

Bundan devlet ve millete dokunacak faydeler pek çoktur. Ez-cümle “Men-i İhtikâr Komisyonu” kalkar. İaşe müdüriyeti kalkar. Mebuslarımızdan bir zatın dediği gibi İstanbul ahalisi geniş bir nefes alır, söz olsun diye söylüyorum. Kimse kimseye:

—Sen bunu giyeceksin, onu giymeyeceksin, yahut size kumaş verilmeyecek, mektep hocalarına verilecek. Potinleri filan bizden alacaksınız, çorapları şu mağazadan.

—Tarih-i ilânı ayrıca bildirilecek az zamanda patates ile kibrit verilecek demez, herkes kendi başının çaresine bakar. Esnaf ve muhtekirânın arsızlığı, yüzüzlüğü, azgınlığı hafifler. Hiç olmazsa aramızda kanun icra-yı hükm eder. Kabiliyet-i tahammülüyesi az olan ölür. İnşallahürrahman az müddet sonra baki kalanlarımız ervah-ı eslafa fatihalar ithafıyla beraber:

“Âlem yine ol âlem, devran yine ol devran” derler, hiç görmemişe döneriz.

4.3.55. BOLŞEVİKİ NAZARİYESİ

—Kapar mı idi, buz gibi kıvrırcığı altı buçuğa. Şimdi yüz seksene keçi yesin de, doysun!..

Her şey aksedilmelidir. Biraz da esnaf ağalıktan kurtulup efendi, bey, beyefendi, paşa olsun!..

Her millet kendi mukadderatını tayin etmekte nasıl muhtar ise her sınıf ecr-i malının es’ârını tayin etmekte öylece muhtardır.

—Eeey bana bak meyhaneci!.. İşte yüz bin lira, işte ben!.. Kimi alırsın?

—Seni alırım seni!..

—İsminiz ne?

—Kaçaralp!

—Necisiniz?

—Kırmızı hassa şairi!..

—O kadar ağır başlı bir diplomat ki...

—Neden bildin?

—Nikolayev alındı dedim de istifini bozmayarak:

—İlhak yok!.. Dedi.

—Bizimkiler diyordu: Kefe'deki liman reisi bir kunduracı imiş!..

—Görürsün... Karîben İtalya kralı olur!

Bu harp laakal beş sene daha imtidad etmedikçe...

—Ne olacak?

—Ne mi olacak? İmtidâd etti mi herkes müsavi!..

—Nasıl!..

—Aç, çıplak...

—Fena mı?

—?..

—Ebnâ-yı âdem olduğumuz meydana çıkar!..

—Yufe Berlin sefiri olmuş...

—Yaşasın maksimalizm!..

—Fakat Korlan da tacını... Almanya imparatorluğuna veriyor...

—Kahrolsun minimalizm!..

—Birader, dünya zengin oldu, biz hâlâ tıngır tıngır!..

—Elmukadder, lâ-yetegayyer!

Yeni bir şehremini, cemiyet-i umumiyede irad-ı nutk ederken:

—*Ezkâ ve esvâkın tevsii, vesait-i cedide-i nakliyenin kesret ve vefretine ve sürsat ve sıkletine ve hacimlerinin gılgizet ve cesametine mebni belediyelerin uhde-i zimmet ve dirayetlerine muhavvel bir keyfiyet ise de nazariyat-ı cedideye tatbiken hane ve dükkânların kesilmemesi ve bahçe ve emsali arsaların ilhak edilmeyerek velhasıl hukuk-ı tasarrufiyeden bir karış bile eksilmemesi matlup olmakla vuku bulan tetkikat ve tahkikat ve bilhassa müzakerat ve istişarât neticesinde bunun "hava" tabir olunan ve bina ve arsanın kısm-ı fevkanîsi addedilen hâliyet-ül-hâlî*

mahallerden yani kimsenin taht-ı temellükünde bulunmayan arazi-i vâsianın zemine tatbiki suretiyle mümkün-ül icra olduğu müteayyen olmakla rüesa-yı belediyenin bu bapta dahi imâl-i perkâr-ı efkâr eylemeleri tarafımdan acizane tavsiye olunur.

Meşhur terzi Meyer'in dükkânında kalfalardan biri çırağa hiddetlenerek:

—Seni ne yapayım?.. Söyle:

—Londra'ya şehbender!..

—Farkında mısın?.. Bolşevikîlerde mebusluk yok.

Mebus farkına varmayarak

—Fakat bizde var...

Müverrih:

Bolşevikî nazariyatı henüz Rusya'dakilerin piramen-i kerr u hatırı olmadığı bir zamanda yani Osmanlılarda Meşrutiyet'i takiben vukua gelen 31 Mart hadise-i uzmasında onlar tarafından mevki-i tatbiki vaz' edilmiştir. Hamdi ve Salih Çavuşlarla sairenin bu tarihte ibraz ettikleri şiddet ve faaliyeti henüz Bolşevikîlerden bir fert göstermemiştir.

4.3.56. BU ADAM

Çaylak Tevfik merhumun bu isimde bir kitabı vardır. Benim "bu adam"ım kitap değildir. Âdeta adamdır. Berhayattır. Her gün gezer, tozar. Hemen her yerde bulunur. Kendisini bildirdiği zamanlar ekserdir. Mesela: Tramvayın cendere gibi sıkışık sahanlığına ayak attı mı kapı önünde heykel-i camid gibi dona kalmış olan zata:

—Biraz içeriye girer misiniz?

Vapurda hınca hınç dolu kamarada kanepeler önünde:

—Biraz şöyle çekilseniz biz de oturabiliriz!

Fırın önünde velev ki en arkada bulunmuş olsun, vesikasını uzatarak:

—Efendi, efendi! Bizim ekmeği!

Köprü üzerinde:

—Küfeci sen aşağı yoldan!..

Tanzifat memuruna:

—Sıçratma herif!

Gazete müvezzine:

—Sesin batsın!

Arabacıya:

—Kelle mi götürüyorsun?..

Hacı nineye:

—Bu halde senin sokakta işin ne?

Küçük hanıma:

—Sekiver taşları yallah!..

Dursun Ağa'ya:

—O ne bıyık be! Git kavâs yazıl!

Yeni tacirlerden birine:

—Şilte, yastık yap da horul horul uyu!

Köprü memuruna:

—Aylıklı dilenci!

Futbol seyrederken:

—Bu gol sayılmaz!..

Tasvir-i Efkâr okurken:

—Kaç tane “mi”?

Rüsum-ı istihlâkiye müzakeresi vesilesiyle:

—Çakmağı unutmuş!..

Yeni çıkan Vakıf Gazetesi için:

—Namünasip de!..

Hatta çıkacak olan Atı için de:

—Yine geri geri!

Benim için kesr ile:

—İşkâlcî!

Fikrin, lisanın mahiyet-i maneviyesine vâkıf olmadıkları halde yeni fikirler, yeni lisan icat etmeye yeltenen ve badel-harb iflas etmeleri begayet muhakkak olan yeni yeni şüara ve üdeba hakkında:

—Zamane muhtekiri!

Rusya'nın yapacağı sulh--i münferidi düşündükten sonra:

—..! Ne olsan yine uzaktan merhaba!

Hanesi civarında öten zavallı kukumav aleyhinde:

—İşte! Bu eksik idi!

Bugünlerde köprüye, iskeleye, bir türlü yanaşamayan Kadıköy vapurlarına bakarak:

“Rind-i deryâdil olan sahil-i hulyâ bilmez”

“İaşe” mesele-i mühimmesine intikalinde:

—Ağza alınacak şey değil!..

Lloyd George'un beyanatını okudukça:

—Polis! Polis!

Pırasanın okkasına on sekiz kuruş isteyen sebzevatçıya:

—Yeraltında babam bıyığı!

Et seksene çıkmış diye kasap dükkânına hain hain bakan acûz-i hamîde-kamete dikkatle:

—Yine burnuma kan kokuyor!..

... ilh... Der... Daha neler söyler. Neler söylüyor, neler söyleyecek! Fakat zamanın sonuna kadar yaşayacaktır!

4.3.57. YANGIN VAR!! UNUTULMAMIŞ!

Üstad-ı mağfur Midhat Efendi'nin Muallim Naci merhum ile “Muhaverat” mı “Muhaberat” mı, velhasıl her ne unvanlı ise bir eser-i müştereki vardır ki onda şiirin

şimdi ihmali tasavvur-gerde-i na-ehilân olan mahiyet-i arûziyesinden ziyade elân imhali müşahet bulunan hüviyet-i tebliğiyesi hakkında birtakım sedrebeyi fikirler serdedilmiş idi. Hatırımda kaldığına göre Efendi merhum bu eserinde münderiç mektupların birinde:

—Ben de vaktiyle şiire heves etmiş, hatta:

“ *Hokka-i gülbeşekerdir dehenin*

Doyamam ağzını öpmekle senin”

Şarkısını söylemiş idim, der. Kabri gülzar-ı rahmet olsun Andelip, bunu okur okumaz döndü de:

—Pisboğaz herif!

Dedi, beni bir hayli güldürdü idi. O zaman Andelip’e dedim ki:

—Neden pisboğaz oluyor; bak “hokka, gül, şeker, dehen, ağız, doyamam, öpmek” gibi cemiyet-i elfâz var!

Kahkahalarla güldü, cevaben dedi ki:

—Bunlar doğru ama, her kim ise efendi onun ağzını öpmemiştir, yemiştir! Biçare vefat etmemiş ise er geç görürüz. Bundan sonra ben kimi dudaksız görsem, aklıma bu beyit gelecektir... Öpmek için şiir ister. Lafız kelime değil!

Meğer, yalnız öpmek için değil yaşamak için de ister imiş! Geçenlerde gazetelerimizden birinde gördüm idi. Meşhur Renan mı, yoksa bir başkası mı, hayvanların hayatını bizimkinin iptidai bir hali, bir inkişafı olmak üzere telâkki eder imiş. Acaba şiirden bi-nasip oldukları için mi?.. İnanamam!

Ben bu satırları yazarken hafidim mini mini Osman da bana neticeyi değiştirecek bir vaka anlattı, dedi ki:

—Büyük beybabacığım!

—Efendim.

—Dün gece hepimiz odadan fırladık.

—Neden yavrum!

—Beybabam sokağa; ben, annem bahçeye koştuk.

—Ne oldu, oğlum!

—Bekçi yangın var bağıyor zannettik.

—Değil mi imiş?

—Değilmiş efendim, kedi bağıyormuş. Ama ne kadar benziyor!.. Tıpkı...

Artık dayanamadım. Ağzıma geldi söyledim:

—Benzerler.

—Neden beybabacığım?

—İkisi de hayvan da ondan!

Osman'ın ağzı açık kaldı!

Bilmem inandı mı, inanmadı mı? Fakat halince derin bir tefekküre dalmıştı.

4.3.58. VESİKASIZ

Cem ve İddihâr Komisyonu Riyâsetinden:

Harbin bir müddet daha uzayacağı revîş-i halden anlaşılması üzerine bilahare zuhur edecek ihtiyacâta mukabele edilmek çarelerini bulmak emeliyle komisyon geçen gün taht-ı riyaset-i acizîde in'ikad etmiş ve evvel-emirde sınıf-ı zükûrun sokak kıyafetlerini tanzim umur-ı mühimmesiyle iştigal ederek bu bapta mukarrerât-ı âtiyeyi ittihaz eylemiştir:

Baş için:

Elvan-ı takeye sikke, arakıye, külâh (her nevi), agel, bunlar bulunamadığı takdirde her nevi mendil, hatta çuval veya başlık.

Sırt için:

Hırka, aba, haydari, cepken, ropdöşanbır, entari (yırtmaçlı da olabilir), her nevi gecelik, uzun pamuklu, çocuk yorganı (makferlan biçimi örtülecektir), çul.

Bel için:

Elvan kumaş, kumaş kenarı, gaz fitili, ip

İhtar- Yalnız urgan ile kalın zincir memnudur.

Belden topuklara kadar olan nahiye-i beden için:

Var ise don (her nevi giyilebilir, hatta deniz donu bile), pantolon, şalvar, sıkma, potur, yok ise elvan peştamal

İhtar- Bunlarda yırtık, sökük, bulunmayacağı gibi yamaları da kendinden olmayacaktır. Bir de alenen triko, fanila don giyilemez. Yalnız tiyatrolarda ve umumi mahallerde cambazlar müstesnadır.

Ayak için:

Çarık, çizme, mest, serhatlık, galoş, terlik (her nevi arkalı arkasız), nalın, takunya.

Bâlâda tâdât olunan ecnâs için vesika yoktur, bunlardan yedlerinde bulunanlar şimdiden giyebilirler.

Hamiş:

Dükkânlarında, mağazalarında bâlâda esamisi münderiç elbiseliklerle ayak takımlarının imaline yarayan kumaş ve derileri veyahut asılları bulunanlar üç güne kadar komisyona müracaatla miktar ve kemiyetleri ve bilhassa keyfiyetleri hakkında malumat-ı sahiha vermeye mecburdurlar. Vermedikleri takdirde bunlar dahi müsadere ve ashabı tecziye edileceklerdir.

İstitrat: Meclis-i Mebusân'da sigara kâğıtları mesele-i ma'hûdesinde hanelerin taharrisine dair verilen mezuniyete binaen bu nevi eşyanın bulunduğu maznun olan hanelerin dahi taharrisine karîben mezuniyet istihsal edileceğinden kimsenin rencide olmaması için bu gibi mal-dâr bulunanların bizzat komisyonu haberdar ettikleri takdirde kendilerine teşekkür olunacaktır.

İlâve: Kadın kıyafetleri hakkında dahi karîben ittihaz-ı mukarrerat edilecektir. Bâlâdaki mukarrerâtın isabeti mütehakkak olmakla ve bahusus vesika bulunmamakla kimse komisyona müracaatla sofalarda dırdır dırdır el pençe divan durmayacaklardır.

Ahmet Rasim

GÜLÜP AĞLADIKLARIM

İSTANBUL- İKDAM MATBAASI

1340

4.4. GÜLÜP AĞLADIKLARIM

4.4.1. GÜLÜP AĞLADIKLARIM

Ağlamanın, gülmenin menfi bir suret-i tecellisi olduğunu tasdik ederim. Mütareke devr-i meş'umunda yüzünden handeler eksik olmayan öyle erbab-ı hamiyet var idi ki bunlar ağlıyorlardı.

Mondros Mütarekesini teakub eden günler bu iki nevi tahassüsü birbirine karıştırmış idi. Bir taraftan harbin hitamı, diğer taraftan bütün memleketin esareti... Bu temaşa:

“Bilmem eyleyecek hande midir, girye midir?”

Mantûkunun tam medlûl-i tarihîsi idi. İşte bu günlerde idi ki İstanbul'un eski halini olduğu gibi bir şekl-i mizahide yazmakta devam etmişim. “Yeni Gün”, “Zaman”, “Vakit” gazeteleri bu yazılara sütunlarını tahsis etmekle hemen günü gününe vaki' ve şayi' olan şuûn-ı mahalliyeyi mizahî bir surette de zapt ve tespit etmiş sayılırlar.

Mütalâa buyrulacak olan şu sahifeler acı acı gülüşlerin mazbut şekillerinden ibarettir. Ve bütün mütareke eyyamına aittir. Tarih-i millimizin, son büyük inkılâbına tesadüfü hasebiyle her biri bugünlere müteallik sahâif-i tarihiye arasında kalıp kurumuş birer çiçek yapraklarını andırır. Gerçi aslı gibi kokmaz, onun gibi renk-pezir-i maddiyet değildirler ama yine şemmedâr-ı hakikattirler. Ağlamasını öğrenmiş bir kalbe serpilmiş reşehât-ı tesliyettir.

Bazen “mizah”ın tesiri, hakiki tasvirât ihsasâtının fevkine yükselir. Bu sebeple mahut mütareke tarihi gibi Türk inkılâbâtı arasında mühim bir rol oynamış olan devirlere ait eşkâl-i mizahiye de ehemmiyetten arî değildir. İşte bu emniyeye binaen ben de o devre ait olanlarını neşretmeye karar verdim.

Ahmet Rasim

4.4.2. ESKİ GÜNLER

Eski Gün¹²¹ çıktı çıkmalı eski günleri hatırlamakla meşgulüm.

Meğer ne günler imiş!.. Cüz kesesi boynumda, sefer taşı elimde tin tin mektep... Ceviz torbası belimde, meşin top cebimde uçar gibi cami avlusu... Tepede kalmış bir avuç çitlembik için dört beş metre irtifaa suûd... Bol yemek, bol yemiş, bol uyku, başta fes, püskülü dağıldıkça kalıplanır; sırtta dokuma gömlek, kış ise üstüne pamuklu, daha üstüne taş düğmeli mintan. O zamanlar yelek nadir idi. Misafirlğe giderken yeni rubalarımı giyerdim... Mintanın üstüne her iki iç tarafı cepli hırka, yahut eski bir sako. Soğuklarda, yağışlarda kukuletalı palto, boynumda şal, veya başımda kulaklarımı, enseme kâmilen kaplayan yünlü, enli bir sargı, ellerimde tek parmaklı boyalı eldiven, bacağımda askılı bir pantolon, ayaklarımda ökçeli terlik, yarım kundura, mest, yemeni, potin, katır... Evden örme yün veyahut çarşıdan alma tire fanila çorap... Haftada bir hamam... Hayatın âlûde-i halâvet ve meraret olduğunu anlatmaya kâfi gelecek derecede müessir iki üç defa tatlı, dört beş defa azar, beş altı şamar... Mektepte kulağa tırnak, değnek, baştan inme sırık, ayaklara falaka, arasında lokma... Zerde pilav...

Amin parası... Bakla zamanı teferrüç... Yağmur duasına çıkış... Kandillerde simit, çörek... kuşlokumu... revani... kozhelvası, cevizli sucuk... kâğıt helvası... fındıklı, fıstıklı tatlı... pestil... Kış geceleri ketenhelva, boza... leblebi, mısır buğdayı... mangalda kebab veya suda pişmiş kestane... nar... ayva... elma... armut... hubbül –leziz... hurma... tandır...

Enva-ı Lu'biyâttan: Aşçı iskambili, peçiç... yüzük verip almaca... fiş fiş kayıkçı... masal... Uşak önde, muşamba fenerle komşuya gidiş geliş... Ramazan gecelerinde mahya seyri... Karagöz... Bayram günlerinde ecel beşiği... Dönme dolap... Beygir, merkep... Araba âlemi... Bade-t-te'diye bekçinin davuluna biniş... Unkapanı davul zurna alayı... Yazları bahçede salıncak, kolan, uçurtma... Kuş tutma... Kuzu gezdiriş... Bütün mahalle erkânının içtimayla birdirbir, uzuneşek, pişti, esir almaca, saklambaç, çatal matal kaç çatal, bilemedin kaldır vur... kaydırak... Karlı havalarda kartopu... kızak... turna katarı... kömür gözlü at, arslan heykelleri...

Enva-ı şarkıyâttan: Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu

...

¹²¹ İstanbul'da neşredilen "Yeni Gün"ün bir aralık hükûmetçe tatili üzerine neşredilmiş idi.

Ah ada adalarda kalan yavrum

...

Fistana-giysu biçim biçim

...

Vasfiyem Vasfiyem kunduranı serbest bas

...

Sivastopol önünde yatan gemiler

...

Ey gaziler yol göründü yine garip serime

...

Bilal oğlan

...

Yaktın beni bari a beyim canımı yakma

...

Arabadan atladı, malakofu patladı

...

Kör olası kocam üstüme evlendi

...

İzmir'in içinde vurdular beni... ilh.

Menâkıb-ı ictimaiyeden: Büyük kolera... Beyoğlu yangını... Köprübaşında adam asılmış (Üç gün evden çıkış yok)... Aşağı mahalledeki al perdelilere hırsız girmiş (Bu defa geceleri adamsız odadan çıkış yok)... Sondaki hanım kocasından boşanmış... Nalıncı Ahmet Ağa'nın kızı ölmüş (Başın sağ olsun gidiş)... Düğünler, gelin seyirleri, gidiş, biniş, sıra, Mevrit alayları, Kadir gecesi, üç aylar... Ramazan... Bayramlar... Aşure... Matem-i İraniyân desteleri... Kâğıthane, Eyüp, Fulya bahçesi, Tokmaklı Dede, Merkez Efendi, Cafer Baba ziyaretleri... Salı pazarına, büyük çarşıya, vapurla Boğaz içine gidiş... Koç, horoz dövüşleri temaşası... Beygir koşturmaca... Macun çevirme...

Siyasiyat-ı dâhiliyeden: Bizim Dilber'in efendisi mansıp almış... Tirmeyal Hanımın kocası binbaşı olmuş... Merhum Paşanın oğlu Kütahya'ya gidiyormuş... Sadrazam değişmiş ama yerine kim geçmiş?.. Softalar ayağa kalkmış... Vaiz Mehmet Efendiyi müfettişler götürmüş... Mahalle imamını zaptiyeden çağırmışlar... Bu gece camide tembih var imiş... Kadınlar açık saçık gezmeyecekmiş... Kandil geceleri piyasa yasak... "Avur Zavur"un meyhanesi kapatılmış... Remilci Ali Efendi söylemiş: Bu sene kış çok olacakmış... Mısır valisi gelecekmiş...

Siyasiyat-ı hariciyeden: Yine Moskoflar başkaldırıyorlarmış... Karadağ'a asker gidiyormuş... Bilmem nerenin kralı ölmüş...

İktisâdiyat: Mevsimidir, bekçiye söyleyin de odun, kömür alsın... Ötekinin ki daha has, bu ekmekçiyi bırakalım... Hanım tuz dedi mi, efendinin yüreği "diz" dermiş!.. Kadın olan saçını süpürge eder... "Fodla" alsak... Önümüzdeki Cuma Mayıs bir... Süt içelim... Domates ezsek mi?.. Bamya, patlıcan kurutsak mı? Baksan â torbalarda neler kalmış? Kuru nane... Ihlamur... Hatmi... Papatya... Kantaron... Havlıcan... Şeftali çekirdeği... Duvarıda: kırmızıbiber...

Kutularda?: Karabiber... Tarçın... Yenibahar... sa'ter

Kavanozlarda: Vişne... Kaysı... Çilek...

Şurup var mı?: İki büyük şişe!..

Kilerde neler var?.. Hacı Beylerin yolladığı tarhana... Bizim geçen aldığımız erişte... Evvelki gün efendinin getirdiği makarnalık... Küçük Bey'in Çorlu'dan gönderdiği kuskus, beş kangal sucuk... Bir tahta pastırma, yarım kilo peynir, on dört kalıp sabun... İki sepet ceviz... Armut kurusu... Biraz badem...

İstatistik:

Kömür: Geçen sene yedi yüz okka bir, dört yüz okka bir aldık, bütün kışı çıkardık.

Soğan: 50 okka bir, 63 de bir, pekâlâ yetişti...

Odun: Üç çeki geldiği gibi duruyor, bir kere çamaşıra kullandık.

Sabun: Beş kalıp kuru çıkardık. Yerine altı kalıp koyduk...

Et: Her hafta üç okka alırız, yarısını kıymaya, kemiklerini sebzevata, birazını külbastıya ayırırız...

Pirinç: Geçen ay, bir okka fazla gitti...

Yağ: Yemeklere kuyruk, iki okka... Pilava sibir bir buçuk okka...

Zeytinyağı: Bakla, enginar, taze yaprak zamanı değil ki düşünüyüm... Arada lazım ama...

Adabımuâşeretten: Biz çocuklar için, zengin, paşa gibi olan zevat ve haremünün eteklerini, sinnen büyük olup da züğürt veya orta halli olanlarının keza haremeleri de dâhil olduğu halde ellerini öpüp divan durmak, otur demeyince oturmamak, oturulacak olursa diz çökmek...

Öksürürken, sümürürken başını arkaya çevirmek, su içerken dönmek...

Para verilerse iptida müstağni davranmak... Badehu yine etek veya el öpmek...

Her suale: Efendim ile mukabele eylemek...

Pederden, valideden sorulduğu halde vaziyete göre: “Eteklerinizden, ellerinizden öper, dua ederler, hatırınızı sorarlar” gibi tabirât kullanmak...

İşte ben pek çok sene böyle eski günlerde yaşadım, böyle sükûn ve asayiş günlerinde de bulundum. Onun için hâlâ gözlerim o zamanlara müteveccihdir!..

4.4.3. TARIHE GİRMEK!..

İstiyor musunuz?.. Buyrun!.. İşte kapısının kanatları ardına kadar açık!.. Fakat bu kapıdan girmesini bilmeli!.. Lisanımızda na-ehiller hakkında söylenen:

—Daha kapıdan girmesini bilmiyor!..

Tabiri ne kadar belîğ, ne kadar manidardır!..

Bahusus icab-ı âlem şumulüyle kimlere karşı sarf edilmez?..

Tarihe girmek!.. Evet; giriyoruz!.. Lakin girip çıkmasını bilmesi lazım gelen bu millet, neden şu anda vakfe-gir-i helecan olarak içerilere doğru nazar-endaz-ı tereddüt bulunuyor? Yürüse ya!.. Takati mi yok?.. Düşman yok olsun!..

Benim itikadımca onun bu tereddüdü içerideki mahşer-i ezdâdın velvelesinden inbiâs ediyor, yoksa, o kahramandır, yürür. Buraya kaç defa girmiş, çıkmıştır.

Diğer taraftan Türklük daima kapı kelimesinde bir kutsiyet aramıştır. Cûd ve sehâyı tasvirde:

—Kapısı açık!..

Halvet ve mahremiyeti ifade hususunda:

—Kapılar sır olsun!..

Sadakat ve şiddet-i irtibatı tebyin için:

—Kapısında can vereyim!..

Bâr-gâh-ı lütuf ve inayet olduğunu itiraf etmekte:

—Ben kulun kapısından gayrı nereye varayım?

İmtinân-ı dehri lisan-ı imanına muvafık görmediğine işaret olmak üzere:

—Kapı, kapı Allah kapısı!.. ilh.

Der.

Şu halde tarihe girilecek kapının enzâr-ı ibrete havale ettiği ehemmiyet-i maneviyenin ne kadar büyük olması lazım geleceğini izaha hacet yoktur.

Son derecede fakr u zarurete düşmüş bir zavallı, birine müracaata karar vererek düşkün bir halde gitmekte iken konak kapısının cesametinden korkup döndüğü rivayât-ı kadimedendir. Kapıdan kovulmak, hakareti en ağır bir muamele-i reddiyeyi hâkî değil midir?

“Re’s-ül-hikmet mahâfetullah”

Kelam-ı muteberini hapishane kapılarına yazdıran da kapının haiz olduğu düşündürücü bir kuvvetin tesiridir.

Tarihe girmek!.. Hâlbuki biz şu zamanda her gün girmekteyiz!.. Günümüz yok ki bu kapıdan içeriye dalmayalım. Dalarken başımızı vurmayalım. Kolumuzu çarpmayalım, eşiğini fark etmeyip yuvarlanmayalım.

Evet, iki yüz bu kadar sene var ki tarih kapısından girmeyi unutmuşuz!.. Hele şimdiler bütün bütün bilmiyoruz!..

Devlet ve milletin siyaseti ki “onun sırr-ı teşrifâtîsi ehliyet ve kiyasettir”. Gireceğimiz kapı da görünmüyor. Kapıyı ağyar tutmuş!.. Bütün macera-yı asâr içeride raksan ve perrân!..

Bu temaşagâh-ı bi-misalin locaları, koltukları, sandalyeleri, hatta Allah kerim(i) paradi hıncahınç!.. Şu anda bizi bekliyorlar!.. Fakat bize rehberlik edecekler nerede?.. Onlar da rehber arıyorlar!..

—Ne tarihi günler yaşıyoruz!

İfade-i sakîmesiyle bed-avaz bir kalemin çiziktirdiği telehhüf ve teessüf, burada para etmez!.. Girmeli!.. Bu kapıdan korkusuz girmeli!.. Fakat bunun için de eski Türklüğün yiğitliğini, fezâil-i ahlakiyesini, lâ-yetezelzel maneviyatını tırâz-ı mefharet edinmesini bilerek girmeli!..

Bilinmedi mi ilk cüret-fürûşane sözleri, ilk tahtıeleri, ilk şikâyetleri, ilk tarafgirlikleri, velhasıl ilk somun pehlivanlıklarını mütemadiyen takip etmekte olduğu görülen kaçamak, parti, fırka, prensip, ekanîm ve itikadât, iman, vicdan, bütün bunlar, bu kapının önünde dut silkeleniyormuş gibi patır patır dökülür!.. İşte en büyük korku o zaman başlar.

4.4.4. NEREDESİN EY SAHİB-ZUHUR?

Eskiden, iddiacı, zorlu, cesur adamlar var imiş:

O günlerde konuşup dururken biri der ki:

—Kim var?..

Öteki cevap verir:

—Ben varım!.. Ne istiyorsun?

—Güvenebilir misin?

—Neye?

—Bir gece Karacaahmet Mezarlığı'nda helva pişirmeye!

—Hangi gece istersin?

—Bu Cuma gecesi!..

—Hazırım!..

Filhakika o gece helva-haneyi, malzemeyi alır, o cesim mezaristanının münasip yerinde ateşini yakar, miyanesini getirir, pişirir, tam bu esnada yanındaki lahdin altından doğru bir elin uzandığını görür, tüyü bile kıvıldamaz, derhâl kepçeye sarılır:

—Diriler yemeden, ölüler yemez!

Diye indirir.

Bu fıkra nakledilirken yanımızdakilerin bazıları tedehhüş bile etmişlerdi. Öyle ya: Evliya, cadı, hortlak çıkmak, henüz zihinlerimizden çıkmamıştır! Daha geçen gün gazetelerde okuduk: Tarikat-ı Ekmeliye¹²² sahibi de on beş sene sonra ilan-ı nübüvvet edeceğini bildiriyordu. Bereket versin ki tımarhanede ikmal efradına mahsus yerlerden biri münhal imiş:

Fakat... Bu davanın da bir fakatı vardır. “Bir deli taş atar, kırk akıllı çıkaramaz” derler. Doğru mudur? Doğrudur!

Daha şimdiden rivayetler sökün etmeye başladı. Nasılsa kalmış eski kadınlarımızla dervişlik silkine özenenlerden birkaçı:

—Bunda bir nükte var!

Dedikten sonra:

—Sakın! Beş on sene sonra bir sahib-zuhur çıkacağına işaret olmasın?

İhtimalini derpiş ediyorlarmış!

İşte meselenin “fakat”ı burada!.. Çünkü ben bile bir sahib-zuhura lüzum-ı kat’i görüyorum. Fakat -size dedim â- beş on sene sonra değil, mesela şu günlerde.

Biz hâlâ Orient Nevs’in dediği gibi “külah kapmak” daiyesiyle meselelere ihdas ediyoruz:

Fırka ile kabine arasında ihtilâf, liderlik, intihabat, meclis-i müessesân teşkili, hamallar kâhyalığı, şunun bunun tevkifi için müracaatlar, liste tanzimi, divan-ı harb müddeiumumiliği safahatı, hapishaneden firarlar, kabine buhranı şayiaları, Eşil Projesi mübahasâtı, grevler, bir iş görmek ihtimaline binaen fırkalar tesisi, fırkalar arasında mukarenet taharrisi, kanun devri hulûlüne intizar, yegâne Feylesofumuzun¹²³ Paris’ten çekûnegî-i avdeti, bizim vaziyetimiz ne?.. Uğraştığımız meseleler neler?.. İşte bunun içindir ki ortada “kazgan-ı fiten” kaynayıp dururken haric-ül maksat ve her vecihle muzır olan şeylere kim el uzatacak olursa:

¹²² Bektaşılık ile Kadiriliğin uzlaştırılmasından meydana gelen tarikat. Ziyaettin Halit Efendi bu tarikatin prensiplerini ortaya koymuştur. [İnceleyenin notu]

¹²³ Rıza Tevfik

— Daha harp meydanlarından ölümler kalkmadan- memleket dâhilinde bildiğini oynamak için dirilere ruhsat yoktur!

Deyip elindeki lobutu beyn-i vâlâsına indirecek bir sahib-zuhur istiyorum!

4.4.5. LER!

Garip bir edat... Bizim sarf kitapları her ne zaman kendisinden bahsedecek olsalar, müfret mukabili olan “cem”e delalet ettiğini ileriye sürerler. Hâlbuki vücûh-ı istimalde, edat-ı mezkûr maânî-i kesireyi celp ve davet etmekten hâlf değildir.

Mesela:

Otuz beş sene evvel İstanbul’da Aksaray civarında teessüs ederek ortalığa ilka-yı dehşet etmiş olan bir nevi heyet-i faalenin şekl-i mahsusuna “On İnkiler” unvanı verilmişti ki 12 şahs-ı şerir demek idi. İşte “ler” burada müteaddit şahsiyetleri bir araya cemediyordu. Ruhaniyet-i kutsiyelerinden isti’tâf edilen, “üçler”, “yediler”, “kırklar” terâkib-i malumesinde dahi “ler” ayn-ı müeddi şahsiyeti natıktır. Hâlâ zamanımızda Paris’te konferans müzakerat-ı ma’hûdesini idare eden “dörtler”, “onlar” mecâlis-i siyasiyesi elkabında da bu delalet sarahaten görülmektedir.

Diğer taraftan “Hürriyet ve İtilâf Fırkası” münazaât ve ihtilâfâtı neticesi olarak ortaya “Zevat-ı Hamse” diye bir de “Beşler” çıktı ki sâlif-ül beyan edatın herhangi bir adede mülhak olursa doğrudan doğruya aded-i mezkûr kadar şahsiyetlerin, zihniyetlerin mecmuuna işaret etmekte olduğunda şüphe bırakmamaktadır. Hatta fırka-i mezkûre reisi Lider Sadık bunlara karşı gazetelerle neşrettiği cevabında:

“Geçen oligarşi sayesinde ikamete her nasılsa mezun buldukları köşelerden Babîâli’ye, Âyan’a, teveccühle boşluktan bil-istifade cism-i resmi-i devlete müstevli olan ‘Zevat-ı Hamse’...” diyor ki biz buradaki “Zevat-ı Hamse” mantûkunu mahalle kahvelerinde anlamayan şuna buna tercüme etmeliğimiz lazım gelse mutlaka: “Beşler” diyeceğiz.

Menâkıb-ı Meşrutiyetimizden biri de, İttihatçılarla sadr-ı esbak merhum Kamil Paşa arasında zuhur eden ihtilâfât-ı şedide esnasında, müşarünileyhin komite azasını:

“Rical-i Gayb”

Diye telkib eylesesidir. Hatırlarda olsa gerektir ki bu tabir o zaman komitecilerin bile hoşlarına gitmiş idi.

Fakat Sadık Bey'in mahsul-i kalemi olan terkiib-i mezkûr, zamanın hades ve dehşeti karşısında, vaktiyle büyük analarımızın yaramazlığımıza atfen:

—Şu “beş kardeşleri” görüyor musunuz?

Diye gösterdikleri tokat işareti gibi duruyor. Bu halde “Beşler”in hoşuna gitmemiş olacaktır!.. Hele firka dâhilinde icra edileceği şayi’ olan tenkihât-ı vâsiaya dâhil olduklarını zannedecek olanların hiç hoşuna gitmeyecektir. Korkarım ki bunlar da daha şimdiden fekk-i irtibat ile “Beşler”i “Onlar”a, “On Dörtler”e, hatta “Yirmiler”e iblağ etmesinler!

Evet, “ler” edatı, cidden garip bir edat! Bazen esami-i meşhureye taallûkunda insanın tüylerini ürpertecek bir mahiyet-i tedhişiyeye iktisap ediyor.

Talâtlar, Enverler, Cemaller de olduğu gibi.

Bazen de mesela zamâir-i şahsiyeden “biz”e ittisâlinde derin bir sükûna yahut münakaşât-ı hazıradan duyduğumuz fart-ı mahcubiyete bir beyyine-i natika oluyor. Mesela:

“Bizlere gelince bu keşmekeş-i peyderpey-i zuhurun birer temaşakâr-ı müteessifi olmaktan kurtulamıyoruz.” Cümlesinde bu hakikat o kadar mütebariz bir şekil almaktadır ki hatta Türkçe bilmeyen İngiliz, Amerikalı, Fransız, İtalyan, Yunanlılar bile görüp anlamaktadırlar.

4.4.6. İSTANBUL NERESİ?

Benim tahminime göre yetmiş, yetmiş beş yaşlarında bulunduğu için bir pir-i cihan-dide olması lazım gelen Musevi bir dostum vardır ki kendi ikrarına nazaran şehrimizin ancak Galata, Beyoğlu taraflarıyla Mahmut Paşa, Fincancılar yokuşlarında, hayli zamandan beridir Kadıköy’ünde ikamet eylemesi hasebiyle oranın da birkaç sokak, meydan, bahçe, mesire, dükkân gazinodan maada mahallerini tanımaz. Ömründe beş on defa adalara, Boğaziçi’ne, Hasköy mülâbesesiyle Kâğıthane’ye, ticaret sevkiyle bir iki kere Makriköy’e, Ayastefanos’a gitmiş ve en büyük seyahati Yalova, Bursa kaplıcalarında hitama ermiştir.

Geçen gün, bermutat beyaz mendili boynunda, titrek bacaklarına hayli yardımcı olduğu kendisince de mu’teref olan bastonu elinde olduğu halde oflaya puflaya geldi. İskemleye oturur oturmaz kemal-i taaccüple:

—Bugün anladım!..

Dedi.

—Neyi?

Terini silerek:

—Anlatayım da şaşarsın.

Bittabi bekledik. Ismarladığı suyu:

—Dokunur mu?..

Diye içtikten, garsona:

—Ateş!

Kumandasını vererek sigarasını yaktıktan sonra dedi ki:

—Şaşaladım vallahi!..

—Suratından belli!..

—Bırak alayı!.. (Eliyle boyunun kısalığını tarif ederek) Benim yanımdaki hizmetçi kız yok mu?

—... Var!..

—O, köpoğlusunun bilmediği yer yok!..

—Ne gibi?

—Ne gibi olacak?.. Canlı harita!.. İstanbul'da kaç yer söyledim ise bildi. Gitti, dediklerimi yaptı, geldi...

—Olur â!

—Nasıl olur?.. Hatırıma gelen ne kadar yer varsa söylüyorum, biliyor. Etrafıyla anlatıyor. Ben bu yaşıma geldim, Tekfur Sarayı'nı görmedim. O, sokak sokak söylüyor.

Bugün kendisine dedim ki:

—Kız!.. Sen İstanbul'u nereden öğrendin?..

Dedi ki:

—Ben her tarafı bilirim!

—Nasıl?..

—Annem dilencilik ederdi, beş sene beraber gezdim, ondan biliyorum...

—Şaştım:

—...

Hatırıma Meşrutiyeti müteakip polislerle, arabacıların İstanbul coğrafyasından imtihan edilmeleri hakkında bir karar ittihaz edilmiş olduğu geldi.

O zamanda da bu imtihan müşkülâta uğramıştı. Öyle ya! Kim imtihan edecek idi?.. Hâlâ şehri kim biliyor?..

Mazbut olan tarihini kim okuyup kime okutturuyor?.. Hâlbuki ecânibin elinde en ufak köşeleri gösterir haritalar mevcut... Bilmem ki şehremanetimizde rehber-i seyyahîn olacak bir kroki var mı?..

4.4.7. YARALIMI!..

Muhsin merhum, bir gün, seke seke geldi. Yüzünde henüz zail olmuş büyük bir korkunun alâimi duruyordu. Onun için en büyük korku “ölüm”, yahut ölüme müncer olacak vakayi’ ve hadisâtтан ibaret idi. Parasızlık, kıyafetsizlik, meskensizlik, üşüme, titreme, buram buram terleme, keyifsizlik, hatta açlık gelip geçici avarızdan ma’dûd idi. Büyük bir korkudan müteessir oldu mu derhâl gözleri sulanır, nazarları perde-dâr olarak, yanaklarına az bir kırmızılık, burun deliklerine şişkinlik gelir, başı, elleri, dudakları titrer, zaten kuvvetli basmaktan nice zamandan beridir mahrum kalmış olan bacakları sendelemeye benzer hafif bir aksaklığa tutulur, fakat ağzı açılırdı.

O gün de aynı halde idi. Oturur oturmaz:

—Kalbinde zerre kadar acımak kalmamış!

—Kimin?

—Kimin olacak? Paşanın...

—Hangi Paşanın?

—Bizim Cemil Paşanın!. Elinde bıçak... Yat aşağı, deyip çatır çatır kesiyor...

—Sana da keseyim dedi mi?

—Hem de öyle mülayimane, öyle müşfikane ki insanın yemliğe uzatır gibi boynunu göstereceği geliyor!..

—Yine zevzeklik ediyorsun Paşa...

—Evet, zevzeklik!

—Ne oldu bakalım?

—Ne olacak! Bana diyor ki:

“ Muhsin!.. Sende fitık var... Bunu ne çekip duruyorsun?.. Bahusus böyle durmasında tehlike de var. Hastahaneye gel, sana biraz kloroform koklatayım!.. İki üç dakikada keser, dikerim...” Dikkat ediyor musun? Keser, biçirim demiyor, beni yemliyor!.. Keser, dikerim... Gözünü açarsın ki yatağın içindesin...

—Doğru ya!..

—Doğru mu? Ya gözümü açtım ki servinin dibinde isem!.. Filvaki ameliyat masasına yatmak epeyce güç gelecek. Akrabadan biri “fistül” olmuş idi. Hangi operatörü çağırdı ise:

—Yarmadan başka çare yok!

Demiş, zavallıyı “yarma” tehdidiyle korkutmuşlardı. Hatta onlar:

—Yaralım!

Dedikçe biçare:

—Ölürüm, yardırmam!..

Der idi. En sonra bir operatör daha çağırır. Tabip, hakkıyla nabız-aşına olduğu için muayeneden sonra der ki:

—Bir parça çizilse fena olmaz!..

Bu söz üzerine geniş nefes alır...

—Bana yaralım diyorlardı...

—Onların neşterleri büyük olacak!.. Yarmak ne demek?.. İşi büyütmüşler!.. Merak edilecek bir şey yok. İsterseniz iki gün sonra geleyim...

Diye teminkârane davranır. Bittabi o da razı olur. Maahaza ameliye “yarmak” usulüyle icra edilir ama zihinde “çizmek” hakim olduğu için hasta o derece mütevahhiş olmaz.

Biz de sulhun yüzünü göreceğimiz geldiği için pek ziyade güzel bulacağımızı zannediyorduk... Görünür görünmez ne abus olduğunun farkına vardık. Öyle ya!.. Elinde bir balta,

—Yaralım,

Deyip duruyor! Bilmem ki medeniyetin inceliği, hazakati ne oldu? Yoksa cenab-ı Mesih, zarafet ve nezaketi de beraber mi göğe alıp götürdü!..

4.4.8. PİRE ile DEVE

Bir imtihanda, mümeyyiz:

—Gece hayvanları hangileridir?

Deyince gecelerden beri canı yanmış olan şakirt:

—Sivrisinek, tahtakurusu!

Diye geçiştirir, şimdi bir mümeyyiz daha zuhur edip de:

—Gece de, gündüz de yaşayan hayvanlar hangileridir?

Dese, derhâl:

—Pire!

Diyeceğim... Tahta sildirmek, süpürmek, tuzlu su dökmek, meğer beyhude imiş!.. Araplar vakayi’ ve hadisâtta herhangi birine nispetle “sene” kelimesini kullanırlar. Mesela “senet-ül fil” derler ki vak’a-yı fil olduğu seneye işaret eder. Pirenin fenle müşabeheti hakkındaki rivayetten dolayı pek ziyade münasebet-dâr görünen bu seneye de “pire yılı” itlak edilse layıktır.

Geçen gün rüfekadan biri benim şu sözlerimi dinledikten sonra dedi ki:

—Pire çok değil, fakat biz pirelendik de ondan çok geliyor!..

Bu da bir hakikat!.. Evet. Bir hakikat!.. İçimizde pirenemedik kim kaldı?

Fakat bazılarına yeni yeni ârız olan pireler, fil kadar büyüyor! Bilhassa şu devrin ahkâm-ı ifrat-perestanesi icabâtından mıdır, nedir bir kara ağızdan çıkan

yalanın, daha köprüyü geçmeden sırtında beş on hörgüç peyda oluyor! Pireyi deve eden mi aradınız?..

Hakâiki tahrif hususunda şu zamanın haiz olduğu istidat, beşerin imha-yı seyyiatına masruf olsa idi, zannederim ki, “altın devri” denilen ahd-i mesud gecikmeyip hulûl ederdi.

Hakan-ı esbak zamanında Kadıköyü’nde bir vak’a olmuştu: Pekiyi hatırımdadır ki zevzeğin biri evinde kırmızı kâğıttan bir balon yapmış, içine saman tütsüsü doldurup salıvermiş. Bunu gören diğerine göstermiş, derken hafiyelerden birinin gözüne ilişmiş, herif paçaları sıvamış, Ali Şamil Paşa’ya koşmuş, merhum kılıcını, revolverini takmış, adamlarını toplamış, derken hadise, Üsküdar mutasarrıflığına, oradan Beşiktaş’a, oradan da Yıldız’a aksetmiş.

Bre medet!...

Denizden istimbot dolusu, karadan arabalı, faytonlu, atlı, yaya bir sürü memur koşuşmaya başlamış. Vapurdan çıkar çıkmaz baktım ki Kadıköy allak bullak. Haneler Türklerin dedikleri gibi alan talan!.. Fehim, Refik, Sakallı Mehmet Paşalar, Hamdi Beyler, polis müdürü, heyet-i tahkikiye reisi, komiserler, polisler, siviller kol kola geziyorlar. Bildiğim birine sordum:

—Ne var?

—Ben de pekiyi bilmiyorum ama bir şey uçmuş diyorlar.

Diğerine sordum:

—Yıldız’daki bombanın aynı varmış, onu arıyorlar...

Bir üçüncü:

—İki Ermeni bir balona binmişler. Nereye gittikleri belli değil!

Dördüncüsü eliyle köşedeki perukar dükkânını göstererek:

—Bunun kadar var imiş. Kırmızı imiş!

Beşincisi:

—Denize düşmüş de yine sönmemiş!.. Kim bilir ne kadar ateşli imiş!..

En nihayet paşalara mensup biri:

—Ben de gördüm, müfrit şey idi!.. Fakat nereye indi, bulunamıyor. Belki yirmi ev basıldı, bulunamadı...

Dediler. Tam bu esnada idi ki madeni, acı bir tarraka işitildi. Ben bile kaçtım. Heyecan o derece de salgın bir hale gelmişti. Meğer dükkâncının biri bu grup-ı enbûhun cevelânından pirenlenmiş. Dükkâni vaktiyle kapayıp sıvışayım fikriyle demir kepengi alaşağı etmiş imiş! Fakat zavallı adamcağız biraz evvel fare deliği bin paraya kaçacak yer arayan hafiyelerden, onlarca ıstılahâttan olduğu üzere, birkaç araba dayak yedi idi!..

4.4.9. AH! OLSAYDIM!..

Karşı refiklerimizden “Orient News”un geçenlerde ”Meşhudât ve Mütalaât” serlevhalı bir makalesi var idi ki onun bir yerinde bizim şimdiki halimizi “Bizans”ın sukutu esnasındaki haline fevkalade benzetiyor, İmparator Konstantin Paleolog’un da şehrin müdafaasına mani olan avâmil ve anâsır-ı muhtelifeyi telif için beyhude yere çalıştığını tekrar ederek bu keşmekeş içinde Türk politikacılarının, sonu makam ve memuriyet kapmaya müncer olan fırka mücadelâtıyla uğraştıklarını dermiyan eyliyor idi.

Her ne taraftan bakılacak olursa bizim için mucib-i ibret birer safha irae eden bu hakikatleri okudukça alnımdan terler akmaya başladı.

Evet. Bizans’ın en son zamanından tarihe miras kalan bir hâletiruhiye tablosu varsa o da “nifak”ı musavvir olan bu keyfiyet idi. Fakat bugün nasıl oluyor da İmparator Konstantin ile yâranını mazlum gösteren ve onu âdeta eizze mertebesine çıkararak aynı hâl, bahusus avâmil ve anâsır-ı muhtelif meselesi bizi hiç olmazsa mazur gösteremiyor?.. Zannederim ki sahib-i makalenin Türk politikacıları için dermiyan ettiği külah kapmak veya külah giydirmek dalavereleri araya girerek milletin hukuk-ı mukaddesesi bu sebeple zıyâa uğramak tehlikesine maruz bulunuyor. Zannederim, ne demek? Muhakkak olarak biliyorum ki ancak birtakım menafi-i hasise dolaplarının çıkardığı velveleler arasında sada-yı millet boğulup gidiyor.

Bizans’ın tarih-i teshirinde hükmeden hâletiruhiyenin bizim bugünkü hâletiruhiyemize müşabeheti olmadığını iddia etmekte de bir mana yoktur. Biz kendimiz biliyoruz ki “Orient News”un politikacılarımıza pek güzel yakıştırdığı rol,

böyle bir istila zamanında değil, istila zamanında bile bünye-i mukavemeti kemirici, inhilalci saikaların başlıcasıdır.

Şu halde aynı mevzu üzerinde vahdet-i milliyeyi unutmanın, nifak ve şekavetin ikinci bir misal-i tarihiyesi daha teressüm etmek üzere bulunuyor. Bunu ahlâfa bir ibret olmak üzere bırakacağımıza, hazır zamanı iken bir ibret-bîn olarak ortadan kaldırmaya çalışalım, bunun için de en evvel “politikacılık”ı kökünden kesmeye bakalım.

Otuz beş, kırk seneden beri ahval-i memleket hakkında işittiğim teessüfâtın hemen cümlesi yekdiğerinin kopyasıdır. Mesela: Hırsız çoğalır, konuşan iki veya üç kişiden biri mutlaka:

—Ah! Ben adliye nazırı olsaydım!..

Derdi.

Fakat şu günlerde talepler, müddeiler, pek ziyadeleşti. Paris Konferansı macera-yı malumu üzerine:

—Ah! Ben sadrazam olsaydım,

Diyenlerin de bini bir para!..

Hele ağzınız vardı da:

—Ne yapardınız!

Deyin! Alacağınız cevap “abd-i aciz” gibi terkiplerle başlamaz, derhâl:

—Ne mi yapardım!.. Orasını ben bilirim!..

Tefahürü kulağımıza çarpar. Hâlbuki ne yapacak hali, ne bilecek tecrübesi, idraki, ihatası var!.. Yarab ne olurdu! Bari bunların, bu iddiaların, bu gösterişlerin bizim küçük beyler arasında mütedavil tabirâtın olan:

“Laf lafı açar, ver tütününü”

Kadar değeri olsaydı!..

4.4.10. ISIRIR OĞLUM, ISIRIR!

İşittiğim gibi yazıyorum:

Kadı'nın biri oldukça saf, fakat umur-ı kazaiyye de tahkik ve tetkike son derecede riayetkâr imiş. Günün birinde huzuruna iki kişi gelir. Biri der ki:

—Kadı efendi!.. Bu adam benim kulağımı ısırıldı. Bakın, diş yerlerine, hâlâ kanıyor.

Müddeialeyh atılır:

—Kadı efendi! İftiradır. Kendi ısırıldı!.. Yemin ederim... Kadı şaşalar. Vicdanen der ki:

—El, kol, dudak olsa bir dereceye kadar müddeialeyh'in ifadesine, yeminine inanmak caiz olacak... İnsan kendi kulağını nasıl ısırır? Maahaza yemin ederim diyor. Bunu tahkik ve tetkik etmek gerek. Bu karar-ı derunî üzerine onlara hitap eder:

—Siz biraz durun! Ben şimdi gelirim. Mahkemeden çıkar, doğru hanesine gider. Aynanın karşısına geçer. Bir eliyle kulağını çeker, çenesini çarpıtır, dişlerini hazırlar; bu vaziyet-i mudhike arasında en son hamleyi göze aldırır. Fakat vücut muvazenesini kaybederek sırt üstü düşer, başı yarılr. Harap bir halde kavuğu bastırıp makamına gelir. Müddeiye der ki:

—Isırır oğlum, ısırır, hatta düşer de başı bile yarılr!

Bizim gazeteciliğimiz de böyle. Bizi düşürecek, başımızı yardırmaya sebep olacak ne kadar evzâ-ı garibe ve vaz'ıyyât-ı acibe varsa cümlesini ayine-i cihan önünde prova etmek istiyoruz. Dördüncü kuvvet değil miyiz ya!.. Bizim de siyasi, içtimai, bilmem ne hakkı kazamız vardır sanıyoruz. Onun içindir ki bol bol hükümler veriyoruz. Bir halde ki ayıbın ne derekesine vardığını idrak edemiyoruz.

Yazılan makalâttan bir kısmı tefrik edildikten sonra baki kalanları Fransızca veya İngilizce'ye tercüme edilse de biz de bu iki lisana vâkıf olsak, okusak, ne olsa şemme-i hayâ vardır, kızarmak, terlemek uğrayacağımız derd-i hicabın yanında vız kalır! Buna da hacet yok. Bir iki ay sonra koleksiyonları açıp bakalım. Biz bize benziyor muyuz; görelim!.. Ensemizi dişleseler kadı-i zaman:

—Sen dişlemiştin!.. Hem dişler misin, dişlersin!

Hükümünü vereceğini artık düşünmezsek hakk-ı hayatı ne beyhude lekedâr etmiş olduğumuzu aklen, vicdanen biraz muhakeme edelim!

4.4.11. DOBRA DOBRA SÖYLEYELİM

Tıflî merhum gibi doğruyu söyleyen halis-ül cenân kimseleri nerede bulmalı!..

Adam var ki köşe başında dayak yer, mahalle kahvesinde:

—Birinin gırtlığından, diğèrinin de ensesinden tuttum, şöyle çekince bir tos yaptırdıktan sonra silkip attım, ikisi de serildiler, ben bastım, geldim, ne oldular bilmem,

Dediği halde ertesi gün polis komiserinin karşısında:

—Komiser bey, halime bakınız, her tarafım çürük içinde!.. Yolumu beklemişler, biri baston ile, diğèri yumrukla hücum ettiler, davacıyım... İfadesinde bulunur.

Tıflî ise bunlardan değil idi. Hatta bir gece esbak ser-yaver Halil Paşa merhumla bir gazinoda otururken paşanın tavlâ ile iştigali arasında birden bire kaybolur. Beş on dakika sonra görünür... Paşa sorar:

—Nerede idin?

Bila-tereddüt:

—Şöyle bir gezindim; güzelce bir dayak yedim, geldim!..

Der.

Görülüyor ki zamanın vakayii teville ve hâdisatı tağyir ve tahvile asla müsaadesi yoktur. Feci olmakla beraber yine ekser ciheti erbab-ı dikkat nazarında mudhik olan hâl-i hazır eşkâl ve safahatı bizi büyücek bir itirafa sevk etmektedir. Doğruyu söylemek mağlubiyet neticesi değil, kuvvet ve metanet eseridir. Düvel-i İ'tilâfiye arasında hangisi bizim uğradığımız şu nekbet-i siyasiyeyi mükerreren görmemiştir?.. İçlerinde biraz İngiltere diri, azade görünmektedir. Fransa, İtalya kaç kere böyle badirelere düşüp kalkınmıştır?.. Hele Yunan ile Sırbîye!.. Mükerreren sahife-i âlemden silinmişlerdir. Marifet-i siyasiye, kalkınabilmektedir. Buna “demir pençe” dediğimiz tuttuğunu yerine oturtur el ister.

İtikadımca, bu demir pençe kuvâ-yi milliyenin bir araya gelmesiyle, bir maksat etrafında toplanmasıyla müteradiftir. Büyük tehlikeler, daima el ele tutuşmakla zail ola gelmiştir. Bilakis küçük tehlikeler de iftirâk ve münazaa ile büyümüşür.

Hesap atıye bırakılabilir. Tıpkı bir hastanın tabibe, eczacıya, sütçüye, hizmetçiye borcu gibidir. Bunların kâffesi marîzin ifâkatini takip eden eyyama ait şeylerdir. Asıl mesele ise hastayı kurtarmaktır. Beş on kişinin avaz-ı mağduriyeti, hiçbir zaman koca bir milletin feryad-ı istimdadını bastıramaz.

Dobra dobra hareket etmeli. Bu böyle oldu, bu böyledir demekle beraber, haydi şöyle olmasına çalışalım telkinâtıyla bütün kuvvâyi milliyeyi bir araya toplamalı. Zaman tecezzî değil, tecemu zamanıdır. Sonra kozumuzu pay ederiz. Erbab-ı ihanet, ne vakit cezasız kalmıştır? Bu fiil-i meş'umda bulunanlar hakkında “mürur-ı zaman” cari olamaz.

4.4.12. O NE BAKIŞ İDİ?..

“Be-nim gamze tuvânî ki katl-i âm kunî

Neûzübillâh eğer gamzerâ tamam kunî”

Haspa dün bana bir bakış baktı ki nâvek-i müjganı az kaldı kalbimi delecek idi. Ben öteden beri böyle süzüşlere gelemem, dayanmam, âdeta gıdıklanır, bayılır gibi olur, kendimden geçerim!.. Tütüncüye kendimi nasıl attığımı bilemiyorum. Bereket versin bildik. Bir yudum su, bir sigara, hele kendimi topladım.

Ya tütüncüye kapağı atmayaydım da ardı sıra gideydim, mutlaka yolda bana bir hâl olurdu.

O, dönüp dönüp baktı mı yüreğimden aşağı bir nevi sıcak sular akacak, dizlerimin bağı çözülecek, sokak ortalarına düşecek, belediye memurları, etibbası, mahalle eczacısı, cerrahı, imamı, muhtarı, gelen geçeni:

—Füc'e!

Diyeceklerdi. Keşke deselerdi!.. O bakışa neler, ne canlar değmez?

“Bin can olaydı kâş men'i dilşikeste

Tâ her biriyle herkes feda olaydım ona”

Hâlâ gözümün önünde: pırpır kahverengi bir başörtüsü, maşa ile kıvırdığı saçlarını kavrayamamış da kâkül kâkül indirmiş, gayet esmer bir beniz, pudra mı, un mu, ne olduğu belirsiz bir toz, açık mora dönmüş çehresinin alın, yanak mahallâtına

yapışmış, kaşlar bu teessürle müstetir, kirpikler –bereket versin- kıt, fakat gözlere ne diyeceksiniz?.. Ah! O gözler! Ah! O gözler! Şıldır şıldır da, fıldır fıldır!..

Sırtında koyu boz renkte asker kaputundan bozma bir manto, ayaklarında bu havada beyaz bez iskarpin!.. Anladım. Bizim tarafta gezinen Fransız askerleriyle kuvartaya çıkmış. Fakat hem alaca karanlık, hem de dumanlı kafa ister! Öğleüstü zaten ahz u i'tâyâya müsait değildir. Hele sabah vakti asla yaramaz. İkinci esasen mevsimsiz. Alaca karanlık, gece. Hatta mehtap bile ihlâl-i münasebete vesile olur.

Yalnız bakışı değil, revîşi de ra'nâ: çifte uskurlu gibi. Seyr-i Sefâin buna dünyanın sinirine dokunan bir canavar düdüğü takmış olsa bir posta daha vücuda gelir!.. O ne kırıtmâ, o ne sallanış, o ne reftar-ı bihîn!

Hem de kurnaz mı kurnaz... Beni ihtiyar gördü ya, civan-sever diye baktı. Fakat eski kurt kapana gelir mi hiç?.. İşte böyle dükkâna girer!..

4.4.13. ARABA!..

Refikim, henüz reng-i hicabı yüzünde durduğu halde, kemal-i saffetle dedi ki:

—Keşke binmez olaydım!..

Anladım zannettim:

—Evet, artık tramvaylar çekilmez hale geldi...

Sözümü kesti:

—Tramvay değil... Araba!..

—Pis mi idi?..

—Hayır. Bilakis... Lâstikli, muntazam koşumlu bir araba...

—O halde?..

—İşte asıl şayan-ı dikkat olan cihet burada... Yolda giderken hatırıma: Şimdi beni görenler de tüccar-ı ma'hûdeden zannedecekler veyahut benim de ağırca bir vurgun vurduğuma zâhib olacaklar, endişesi geldi. Bu endişe ile kıvrandım durdum.

Zamanı gördünüz mü?.. Beş on sene evvel hayat-ı kibaraneye delalet eden bu vasıtayı, nelerin medlûlü kıldı. Benim de hatırıma neler getirdi.

Devr-i istibdatta galiba Balat civarındaki fukara-yı ahaliye sadaka-i seniyye tevzii hakkında irade çıkmış... Mabeyn ricali miyanında namus ve haysiyetiyle maruf bir zat da memur olmuş... Dalgın dalgın yürürken biri ismimi anarak aşinalık etti. Döndüm, baktım... Bu zat...

—Efendimiz, böyle nereye?

Anlattı...

—Fakat epeyce uzak yerdir... Yayan nasıl gideceksiniz?

—Ne yapalım? Kayığa binemem...

—Arabanız...

—Evet. Arabam!.. Benim arabamla böyle aç bir halkın içine nasıl girmeli?.. Maahaza uşak eski bir kira arabası bulacak... Bilmem ki, neden gecikti?

Dedi, arabanın vürudu üzerine ayrıldı idi!

Demek ki samanın okkası beş, arabanınki otuz paraya olduğu zamanlarda fakr u ihtiyaca hürmet gösterenler var imiş!

4.4.14. YENİ MUHADENETLER

Malum â, insan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa istinâs eder. Bu saika ileddir ki “Ne kadar lisan, o kadar insan” denilmiştir. Bilhassa Türkçemizde:

—Ben onun dilinden anladım,

—Dili anlaşılımyor,

Gibi terâkib vardır ki bunlar da derece derece muvâneset-i fikriyeye delalet eder tabirâtandır.

Harb-i Umumi de bu bapta en büyük faaliyetini gösterdi, hatta göstermek üzere bulunmaktadır. Alman ordularının galibiyetleri sırasında şehrimiz kitapçıları âdeta rekabet edercesine:

—Kendi kendine Almanca öğrenmek,

—Berlin’de Türk,

—İstanbul’da Alman.

Gibi sernameli kitaplar neşrettiler; şimdi de:

—Londra’da Türk.

—İstanbul’da İngiliz

Ve mesela “Berlitz Usulü” üzere İngilizce muallimi unvanlı eserler çıkarmaya teşne-leb oldukları şüphesizdir.

İşte bütün bu sa’y u gayretler, bütün bu türlü himmetler milletler arasında tevhid-i merama hizmet eder.

Geçen gün şahidi olduğum bir mükâleme-i garibe de bu kabilden ma’düddür. “Rum-Ermeni” muhâdenet-i cedidesini –nasıl tercüme edeyim- Consacrer etmek maksadıyla olacak ki tarz-ı mükâlemelerinden birinin “Agop”, diğerinin “Kostaki” isimlerinde oldukları anlaşılan iki vatandaş arasında bir tebâdül-i elsine vaki oldu. Ermeni olanı Rumca, Rum olanı Ermenice söylemek istiyorlardı.

Söze Kostaki başladı:

—Zom!.. Baron Ağop! Vur kertas gor?

—Vay! Kostaki ahbar! Sen pu sapate?

—Bizim madama. Cam bi di kertas... da... (Biraz düşündükten sonra) İşte onu sas peri mono.

(El ele tutuştuktan sonra, gülüşerek)

—Duaya eki?

(Neşe-i mülakat bozulur gibi suratını ekşiterek):

—Çika?

—Çika... Ha!..

—Veh, veh... Çika!..

—Et la politique?

—İf... las!

—Pa... pa... pa...

Ne kadar güzel değil mi?.. Mahut lisan-ı müşterek icadı dâiyesi bir adım daha ileriye götürülmüş, efrad-ı beşeriye arasında yekdiğerini anlamak kaziyye-i mu’tena-

bahâsı birtakım kıyasîyâta hacet kalmaksızın tahlil edilmiş oluyor. Bizim Paris'e, Londra'ya, Berlin'e gitmiş olanlarımız da böyle değil mi idiler? Eslâf-ı küttâb hangi yazılarında Arapça veya Farisî bir cümle, bir beyit, bir mesel iradından keff-i lisan ve kalem eylemişlerdir?

Bu haller, meftuniyetten ziyade kuvve-i ünsiyeti tezyide temayülü işrab eylediği için hoş görünüyor. Fakat bu temayüllerde galiba hüsnün tesiri pek mühim bir dereceye varıyor. Mesela, Düvel-i Mu'telife'nin buraya vürudundan evvel Almancayı su gibi söyleyenler; birden bire lâl oldular. Bizim köyün Moda, Yeldeğirmeni, Rıza Paşa arsası "İberistan Almanı" kesilmiş idi. Şimdilerde de "Hindistan Fransız'ı veya İngiliz'i" şekline giriyor. Maahaza yerli lisanların ihtilâtından hâsıl olan yeni lehçe hepsinden kıyak!.. Türkçe, Rumca, Ermenice, Fransızca, İngilizce, hatta mevkiine göre İtalyanca, İspanyolcadan terekküben söylenen bu dil, bu "harp türüsü" işitildiği zaman zihinde husule gelip tıpkı telsiz telgrafın arıza-i hevâiyyeden veya sair bir sebepten dolayı anlaşılmaz yerlerini andıran tekâtu-ı mefhumât yani boşluklar başka çeşit bir aheng-i tekellüm ile kulakta çınlıyor. Turanî, Sami, Aryaî, Yunanî, Gol, Lâtin ve Saksonî usarât-ı ruhiyeden kurtarılmış olan bu zırvayı insan dalgın iken işitecek olsa, birdenbire:

—Neredeyiz? Yarbo!

Diyecek!..

Ben dedim bile!..

4.4.15. SALIVERMEDİ!..

Zevç işkilli, zevce lakayt:

—Hanım neredesin?

Taaccüple:

—Â... Söylemedim mi idi? Bizim Huriye Hanımda!

Tekdire benzer bir tavırla:

—Bir gece?.. İkinci gece?

Beyan-ı mazeret şivesiyle:

—Ne yapalım salıvermedi.

***

—Hanım yine sen neredesin?

Aynı tavırla:

—Â... Söylemedim mi idi: Süt halamda!

O da aynı tavırla:

—Bu zamanda!.. Üç gece de orada mıydın!

—Ne yapalım salıvermedi.

***

—Hanım, bu kaç oluyor, neredesin:

—Â. Söylemedim mi idi: Başın sağ olmaya Yüksek Kaldırımlılara gittim.

—İki gece de orada mı idin?

—Orada idim: Ne yapalım salıvermedi!

Yüzüne dikkatli dikkatli baktıktan sonra:

—Ben onlar gibi sırnaşık değilim. İşte seni salıveriyorum. Kalk şimdi git!

4.4.16. BİR ŞEY OLACAK!

Une seule chose est necessaire.

“Renan”

On beş, yirmi sene evvel bir buçuk İngiliz iki dostum var idi. Buçuktan maksat kendisi Rum olduğu halde İngilizlerin arasında yaşamış, onlar kadar İngilizce söyler, Rumluğu unutmuş İngiliz olmuş olduğunu ifham etmektir.

Ben o zaman yine menkûb! Pek şüpheli bir delil ile nasılsa vacipten ziyade farza maruz! Esbak-ı Cennet-mekân matbaalarda bulunmaklığımı, men etmiş, Galata diyarında sürünüyorum. Fakat mühim bir mesele karşımdayım: Arkadaşlar yanıma uğrayamıyor, ecnebilerle görüşmek de cinayet!

Vahit tam İngiliz, hâle vâkıf... Yolda karşı karşıya gelsek bile göz kırpmasıyla selamlaşırız!.. Bereket versin ki “Buçuk” birahaneci!.. Orada her öğleüstü buluşur, hafiyelerden hâlî kaldıkça görüşürüz... Bir gün bana dedi ki:

—Böyle böyle sizin haliniz ne olacak?

Dedim ki:

—Bir şey olacak!..

Her neden ise bu söz hoşuna gitti!.. Her ne zaman buluşsak güle güle:

—Bir şey olacak!

Der idi. Şimdi anlıyorum ki nakıs söylemişim. Çünkü şey değil, şeyler oldu!.. Oluyor, daha da olacak!..

Gönül, meyl-i inziva ettiği için birkaç aydan beri matbaaya da inmiyorum. Çağırıyorlar, aldırmiyorum, söylüyorlar, dinlemiyorum, rica ederler, kabalık edip kabul etmiyorum. Bahusus ne kendi gazetemi, ne de başkalarını asla okumuyorum. Kitaplarımı da başımdan def ettim.

Öyle ya!.. İnsan biraz da kendi bildiği ile yaşamalı, yaşamalı ki bir şey olsun!.. Tam olacak çağlarda hürriyet-i fikriye kadar aziz ne olabilir!.. Beni kim dinledi ki ben bir başkasını dinlemeye mahkûmen yaşayayım!.. Kendi kendime gelsin musiki! Sevdiğim birkaç zat ile gelsin musiki!.. Oh dünya varmış be!

Bir suzinak nağme yüz bin lira!.. Harp muhtekirlerinin devri geçti, mütareke muhtekiri diye ben sivrildim!..

Geçen gün yine bir şarkı okunuyordu. Okuyan muhibbim miyan basacak iken durdu, sordu:

—Burası ne olacak?..

—Hatırıma tam İngiliz geldi... Cevaben:

—Bir şey olacak... Ama hatırıma gelmiyor!..

4.4.17. TABİATIN BİR İKİ SESİ

Galiba bizim komşu horoz meraklısı.

Hayvanın insanlardan ziyade para ettiği şu zamanda bir tane daha almış, gecenin her saatinde ötüyor... Bed-avaz, fakat Arapçaya vâkıf gibi. Çünkü gayet fasih olarak:

“Ufeyyuku”

Çağırıyor.

Ben Arapça bilmediğim için bir zattan sordum. Yüzüme bakıp gülerek:

—Aklınızı başınıza alınız.

Manasınadır. Hatta şair-i meşhur Ebulalâ'nın

“Ufeyyuku, ufeyyuku ya eyyuhen-nâs”

.....

Tarzında bir hitabesi vardır. Dedi.

Bizim Türkçe de tuhaftır. Aklını başına almak, ne demek? Akıl sepet, tepsi, tabla, bohça, dolma tenceresi gibi bir şey midir ki başa alınsın? Hâlbuki şimdiler iki üç arşın yukarıda bulunuyor.

Maahaza mesele çatallaştı. Çünkü horozun biri:

—Düttürü Leylâ!

Diye bağırıp “çıldırın” diyor, diğeri:

—Ufeyyuku.

Nidasıyla “Aklınızı başınıza alın”, nasihatini veriyor. Şaşırdım, kaldım. Hangisiyle amel olacağım?..

Aman Allah hep böyle çetin, müşkil-ül hâl şeyler bana mı tesadüf eder? “Çıldırayım” desem öteki mani oluyor, “Aklımı başıma alsam.” diye ceht eylesem beriki zıvanadan çıkarıyor.

Rabbim kimseye vermesin.

Bu muaraza-i fikriye arasında insan fena halde eziliyor! Haydi diyelim:

İkisinin arasını bul, çakırkeyifsenez... En kötüsünün kadehi beş kuruş!..

—Mesele çatallaştı, dedim â. Baharın takarrübü hasebiyle kuyruk sallayanlar da zuhur etti. Onlar da sabaha karşı:

—Çüş dede! Çüş dede!

Diye ötüyorlar. Buyrun durur musun, yürür müsün!

Yürüsek:

—Çüş! Diyor.

Dursan kabiliyet-i insaniyeden ayrılmış olacaksın.

Hasbünallah!.. Neredesin bülbül? Neredesin? Seni güle âşık zanneden şark, sana şair-i tabii sıfatını layık gören insanlık hiç olmazsa bir hoş sada duysun.

4.4.18. TARİH-İ TABİİDEN

Harb-i meş'um saikasıyla merkeplerin de mevki-i ictimaisi değişti. Bunlar kendimi bildim bileli küfe ile gidiyorlardı. Şimdi araba ile!.. Hâlbuki ben yine yaya!.. Demek istiyorum ki kabiliyet-i tahammüliyeri, âdeta bit-terazi kaviyye-i cerrîyeye tahvil edilmiş. Saman, arpa bol... Semirmişler de!.. Biz ise adem-i tagaddiden lağar ve zebun!.. Çektirenler bize de, onlara da çektiriyorlarken, bakımız, hayvanlık ile insanlık arasında ne türlü bir fark-ı azim daha hâsıl oldu!..

Fakat her neden ise bu hayvanlara karşı bir meyl-i merhamet hissedirim. Hakir ve vazî' işlerini görürler. Aralarında şarlatanlık, iftira, bühtan yoktur. Kadere tâbi, mutidirlere. Hele hodpesentlikten asla haberdar değillerdir. Siz, hiçbir gün bir merkebin, bir küheylana bakıp da aleyhinde bulunduğunu gördünüz mü veyahut işittiniz mi? Muhakkak ki hayır!..

Çifteleri, anırmaları var ise de biri hakk-ı müdafaaları, diğeri de hakk-ı kelimeleridir. Tabiat böyle yaratmış, böyle buyurmuş!.. Diğer taraftan da bütün kimin ne diyeceği var?¹²⁴ Ömürleri insanlara hizmet ile geçiyor!..

Evet!.. Tasdik ederim, biraz eser-i inat gösterirler. Mesela “Sudan geçmezler” derler. Nasıl geçmezler?.. Ben Anadolu seyahatlerimde gözümle gördüm. Öyle geçiyorlar ki!.. Balık gibi!.. Marifet onları geçirmekte!

Aman Allah!.. O ne dikkattir?.. O ne kulak kaldırıştır?.. Sivas'a giderken bir tanesini görmüştüm... Otomobilin gürültüsünden serapâ kulak kesilmiş idi!.. İnsan Buffon gibi tetkik-i tabiat hassa-i mümtazesine malik olmalı da bu halleri ayrı ayrı şerh etmeli!.. Bilirsiniz... Hoca Nasrettin merhumun on fıkrasının sekizi bunlar üzerinedir. Keşke rahmetli tetkikatını mufassalan yazmış olsa idi!.. Ne kadar istifade eder idik!..

¹²⁴ Dizgi hatası. Bu cümlenin yüklemi olan “var” sözcüğü önceki cümlenin sonuna kaydırılmış.. [İnceleyeninin notu]

Malumdur ki medeniyetin kudema-yı âmilinden biri at, biri deve, diğeri de “ren” dir. Asya-i Vustâ at ile, iklim-i Arab deve ile, havalî-i Şimaliye de “ren” ile ezmîne-i kadîmeden beri vesait-i nakliyyeye maliktir. Hatta Amerika ahali-i asliyesi Bering Boğazı’ndan vuku bulan muhaceret esnasında esb-süvar olanları görünce altlı üstlü altı ayaklı iki kafalı hayvan zannıyla korkup kaçışmışlardı!..

Gücüme gideni bu ki: Katırın var da, zavallı merkebin tarihte namı bile yok!.. Öyle ya, “düldül”, nedir? Maahaza kıymetini yeni yeni anlıyoruz. Tarih-i harb elbette bunlardan da bahsedecektir. İnşallah bir fasl-ı mahsus da taraf-ı çakerîden yazılır!

4.4.19. RÜKÛB ve NÜZÛL

Ömründe birinci defa olarak merkebe binmiş; evvelce beygire alıştığı için yere sürter, bir şeye takılır, bir kaza çıkar diye ayaklarını kısarmış... Gel zaman git zaman, hayvanın dalgalı dalgalı yürüyüşü hasebiyle küfe muvazenesini yaparcasına uzatmaya çalışmış.

Anlaşıyor ki üçüne de binmekte mahareti yok imiş. Fakat adam var ki merkebe atladı mı tıklarına uyar olmaz, karakaçan şimendifer kesilir, attan iner, beygire yelken açtırır, deveye hendek atlatır!

Hâlbuki asıl maharet, hayvanı sürmekten ziyade onun huyunu bilmektir. At pazarlarında alım satım olurken cambaz en yürümezi bir (bir) hadde kadar âdeta uçurur, atın durup dünya kamçı kesilse yürüyemeyeceği yerde cakalı bir tavır ile inerek alıcıya çakar. Her ne kadar bu sanata ait bir hilekârlık ise de işgüzarlık olduğunda da şüphe yoktur. Siyasiyatta da aynı oyun, dünya kurulalı oynana gelmiş, kıyamet kopuncaya kadar oynanacaktır.

Rical-i sabıkadan biri ilk ufak bir muvaffakiyeti üzerine:

—Adam sende!.. Ben de diplomatlığı zor bir şey zannederdim... İşte altı ay içinde oldum gitti. Diyerek nazar-ı akıbet-bîn önünde henüz râcil olduğunu haberi olmaksızın anlatmış idi.

Harb-i hazırım Almanya ve müttefiklerine müsait görüldüğü zamanlarda arada sırada kulağıma:

—Ah! Ben şu zamanda bir sadrazam olmalı idim,.. Ben mevki-i iktidarda bulunmalı idim ki:

(—)Temenniler çarpar da şaşardım. Benim gibi tağallübât-ı siyasiyenin, milletler mukadderatında ne kadar müessir bir rol oynadığını iyice bilmeyenler daima şahsiyet ile oynarlar. Mesela:

—Şimdi Büyük Reşit Paşa gibi bir siyasi ister,

—Bismarck sağ olmalı idi!

Gibi muhalâta saparlar. Hâlbuki bu dahiler gelip geçmişler; fakat onlar da savâb olan icraat ve harekâtlarını beraberlerine alıp götürdükleri halde hatalarını berây-ı tamir ahlâfa devretmişlerdir ki hayat-ı düvelde asıl olan kaide budur. Bu, olduğu halde biz Reşit Paşa merhumdan sonra bir çivi bile vuramadık. Bilakis bize çivi sürdüler. Biz kendi müessesât-ı siyasiyemizi baltaladıkça onlar da bize balta astılar. Bunların sebebi ise ihtisasa riayet etmediğimizdir. Ata binmek başka, sürmek başka, atı bilmek yine başka. Mevkiye gelinceye kadar tecrübekârlık devri geçmiş bulunmalıdır. Attan inip merkebe binmek, atı bırakıp daha havadar imiş gibi deve sırtına atılmaktan çıkrsa çıkrsa yorgunluk çıkar. Merd-i siyasi odur ki tırısını bozmaz.

Mahmuz, değnek, kamçı, bağırma, dizgin sarsma, başa vurma bunların cümlesi tabiat-ı merkûbu bilmemezlikten gelir. Bunlarla kat-ı merahil kabil olabileceğini zannedenlerin yarı yolda:

—Vay belim!.. Vay kalçalarım, vay baldırım!..

Diye inip hatta yürüyemedikleri ekser görülmüştür.

Bir zamanlar seyir eder idik!.. Eski Veli Efendi, Çırpıcı mesirelerine, Kâğıthaneye gelirlerdi:

Başta püskül fir fir döner, fes büzülmüş, yüz kıpkırmızı, ter burundan damlar, pantolon sıyrık, don uzamış, çorap konçları düşük.

Bir manzara ki insan baktıkça hem üsttekine, hem de bindiği değneklerin henüz yerleri çizik çizik duran altındaki soluğana acırdı!..

4.4.20. CEMİYET-İ İŞÂN

Bu “cemiyyet” kelimesinin manasını tamamı tamamına bulana bravo!.. Ben bir türlü içinden çıkamıyorum. Sade ben mi?.. Koca iki fırkadan İttihat ve Terakki de

çıkamadı. İtilafçılar da!.. Diğerlerinin ne halde kaldıkları, kalacakları ise revîş-i hazırdan anlaşılıyor!..

Bu keşmekeş-i telâkki kâfi değil imiş gibi şimdi bir de Cemiyet-i Akvam kurulacak! Aman Allah!.. Bunun içinden nasıl çıkılacak?

Dünyanın her noktası üzerine küme küme yığılmış, oynar, yanar, yakar bunca ihtirasât nasıl duracak?

Çocukluğumda Şehzade Camii meydanında usturacılar, onlarında ayrıca bir kahvesi var idi. Ahmet Ağa namında ihtiyar bir usta bu kahvede sabahtan akşama kadar oturur, çırakları, kalfaları işlerlerdi. Ağanın o meydanda nüfuzu cari idi. herkese karışır idi, hatta biz mini minilere kavga ettiğimizi gördü mü, kunduraları çeker, üzerimize yürütür, en ufağımızın kulağını çeker, büyüğimize de bir iki hafif tokat indirirdi.

Bundan maada, kocasından ayrılmış kadınlara akıl öğretir, açıkta kalmış olanlara iş bulur, başı sıkılmış tanıdıklarına dal-kise ikraz eder, cami kayyumunu azarlar, sesi parlak çıksın diye müezzine tatlı yedirir, koç dövüşürenlerle azim mübahesâta girer, horozcuları kovar, Salı Pazarında el arkada dolaşır, ihtiyar, dul kadınları aldatmasınlar diye nezaret eder. Fakat her cuma, namazdan sonra usturacı ustalarını, ileri gelen kalfalarını etrafına toplar, esnafın vukuatını dinlerdi.

Anlamadan ben de dinlerdim; bu cemiyette verilen kararlar hemen hemen şöyle idi:

—Salih Usta! Sen Ali'nin gündeliğini kırk para daha artır!.. O artık geldi yetişti.

—Veli Usta! O senin çirak Hüseyin'in ayağına bir yemeni al. Günahdır!

—Murat Kalfa!.. Niye Mehmet'i o kadar dövdün?.. Bir gündeliğini vereceksin!

—Cemal Usta! O senin büyük taş gibi bir taş var,.. yerde duruyor, istersen bir kere bak.

—Ne tuhaf şey!.. Esnafın içine hırsız da girdi. Herif üç ustura vermiş, hayır, iki verdin diye kavga, gürültü!.. Bu nasıl hâl? Esnaf gayreti, namusu yok mu, böylelerini kovun.

—Hasan Usta, taşınacakmış, yarın çıraklarınızı yollayın da yardım etsinler!..

—Hastamız var mı?

“Var” denilecek olursa:

—Biraz para toplayıp gönderelim, alın benden yirmi kuruş! Gelecek hafta yine düşünürüz.

—Kaçınıcı karı bu? Tahir Usta yeni aldığını da boşamış! Herif usturacı değil otlakçı!..

—Kahveci! Ağalara birer kahve!

İşte bundan sonra “cemiyyet”, gelecek cuma günü yine in’ikad etmek üzere birer ikişer dağılırdı.

Ustalar:

—Allahısmarladık derler, çekilirler.

Kalfalar, el öperler; giderler sıra bize gelirdi. Öyle ya! Meydanın şenliğiyiz. Döver ama sever de.

—Kahveci, çocuklara da birer lokum!

Gördünüz mü cemiyyeti? Cart curt var ama sonu tatlı!.. Bakalım bu “Cemiyyet-i Akvam” ne hale girecek? Bence mademki bu Harb-i Umumi tarihte yeni bir devir açacaktır, bu devri açmadan evvel “Cemiyyet-i Akvam” hazretlerine Eyfel Kulesi’nde bir daire-i mahsusa tahsis edilmelidir. Çünkü Babil Kulesi’ndeki içtimam sonunda tebelbül-i elsine hâsıl olmuş ise, burada da tefelfül-i makasid vücud-pezir olsun da prensiplerin tadı çıksın!.. Ve tarih bu muazzam cemiyyet komedisini başka bir lisan ile yazabilsin!..

4.4.21. ARSLANIN ÖLÜSÜ BİLE TİLKİYİ KORKUTUR!

Her ne kadar masal ise de biz aynı hakikat farz edelim:

Vaktiyle idama mahkûm olanları akşamdan asarlar imiş.

Yine bir gün birinin asılacağı şayi olmuş. Civardaki meyhanede kadeh tokuşturanlar arasında bu bapta bir mübahase açılmış. Biri demiş ki:

—Şu herifi nasıl kurtarsak?

Öteki atılmış!

—Bundan kolay şey mi var? Asılır asılmaz ipine bir kılıç... Oldubitti...

—Yapamazsın!

—Yaparım!

—Yapamazsın!

O zamanlar böyle “namusum hakkı için”, “ma parole d’honneur” şeklinde yeminler yok. Söz, söz!

—Yaparım! Fakat keskin bir kılıç ister!

Bulurlar, bir iki tane daha parlatır.

—Ben şimdi geliyorum!

Der, çıkar gider. Aradan bir çeyrek geçer elinde yalın kılıç, beti benzi atmış, çeneleri birbirine vurur bir halde içeriye girer.

—Amanın, o da geliyor!

Nidasıyla kılıç bir tarafa, kendi bir tarafa yıkılıp bayılır.

Meğer nöbetçinin gafletinden bil-istifade ipi kesmiş. Masluba da iki ayaküstüne düşerek müstahlisini takibe başlamış. Bu hâl, bütün meyhane halkının zihinlerine dokunur, çil yavrusu gibi dağılırlar.

Beşeriyet böyledir. İşine, vaktine, biçimine göre diriden korkmaz, ölü sözünden ürker. Herhangi bir vücudun öldüğünü temaşa ederken birden bire gözlerini açacak olsa yanından kaçır.

Kim bilir böyle bir korkuya tutulmuş ne kadar efrat vardır?..

İmam ölüyü yıkar, bekçi de su dökermiş. Bir iki maşrapadan sonra meyyitin karnından bir gurultu gelir. İmam, derhâl lifi, sabununu elinden atar, kaçmaya başlar. Lakayıt bekçi arkasından bağırırmış:

—Korkma, imam efendi, huyu çıkıyor!..

Fakat herkes bu paspân-ı metin gibi olabilir mi? Böyle kanıksamış yürekler nerede?..

Bir şey işittim de şu satırları onun için yazdım. Harb-i hazırın şımarttığı kümelerden birine mensup biri “Hadisat¹²⁵”ın ilk nüshalarından birinde “Cem¹²⁶”ın nasıl kıya kıya ser-be-hâk-i fena olarak tasvir ettiğini hâlâ anlayamadığım bir Türk timsalini görünce:

—Dirilir diye korkarım,

Demiş. Dirilir değil diridir! Neseb-i tarihîsi meşkûk olanlar bile iddia-yı hayat edip dururlarken bizim gibi ırkî, tarihî bir mevcudiyet-i müebbedeye malik olan bu millet –bu millet ki galiba tabasbus ve riya ile koltukta büyümüş değil, mağlûba yardım ile seciye-i civanmerdanesini tarihe nakşettirmiştir- neden silkinip kalkınmasın!.. Ama korkacaklar bulunurmuş. Kabahat istiâde-i hayat eden de mi, yoksa ödek yüreklilerde mi? Feleğin:

—O ölsün, ben yaşayayım!

Diyenlerden pek çoğunu ondan pek çok evvel diyar-ı ademe gönderdiği meşhurdur.

4.4.22. BENİM BEYANATIM!

Ben de bu memlekette söz, laf söylemek hakkını haiz bir ferdim. Çünkü memleketin bana lütf u inayeti[ni] son nefesime kadar ödeyemeyeceğim. Bir zimmet tahmil etmiş ise ben de bu türlü atıfete mukabil nankörlük etmiş veya herhangi bir menfaat sevkiyle ona yan bakmış adam değilimdir.

Fakat bu gazeteciler garip kimseler!.. Bilmem nereden bir adam gelir, derhâl koşarlar, mülakat yaparlar. Bilmem kim ne nazırı olur, daha birinci müceben(cey)i atmadan etrafını sararlar. Bilmem hangi amiral veya general gelmiş, ne Tokatlıyan bırakırlar, ne Pera Palas, ne de Union Française, üşerler!.. Adamcağız hayat-ı siyasiyeden vazgeçmiş, başımı dinleyeyim diye mesela Pendik’e çekilmiş, gidip bulurlar. Konuş bre konuş! Sor bre sor! Söyle bre söyle!.. Yarabbi! Bu ne kadar gırgır!..

Bana gelsenize bakayım!.. Hepinizi bir hamlede kovayım!..

¹²⁵ O zamanda münteşir bir gazete idi.

¹²⁶ Meşhur karikatüristimiz Cemil Beyefendi.

Artık şunun bunun laflarını dinlemekten gına geldi. Zevzeklerin sermayesi yok, veresiye mal alıp satan esnaf gibi muamele yapıyorlar!..

Şimdiler moda olduğu için söylüyorum:

“Times” demiş ki, “Tan” gazetesi diyor ki... “Journal de Debat”ta manzurumuz olduğuna göre... Bir memba-ı mevsuktan istihbar ettiğimize nazaran... Washington’dan gelen haberlerde... Polis müdüriyetince yapılan tahkikatta... Dâhiliye Nazırının ifade-i katiyesi bu ki... Ajans Reuters’in tebliğinde münderiç... Venizelos’un İstanbul’a geleceğine dair!.. Harîk-zedegâna erzak itası için... Terfi-i memurîn... Hamdolsun iaşe nezareti, müdüriyeti lağv!.. Maliye Nezaretince yüz elli milyon liranın istikrazı... Şehrimiz elektrik kumpanyasının bu haftadan itibaren... Anadolu muvâredât-ı ticariyesinin temini maksadıyla... Hükûmetin tebliğ-i resmîsidir. “Çık Salın”da mukim Nalıncı Zekeriya’nın hanesine dün akşam sârik duhul... Mevkuffinin yarın, yarın olmazsa öbür gün “Bekir Ağa” bölüğüne nakli...

Gibi ve emsali sernamelerle halkı oyalıyorlar. Bana gelsenize!.. Hepinize ayrı ayrı birer kelime söyleyeyim. Yazın... Sonra bir kahvehanede birleşin. Toplayın. Çıkan cümleyi 36 ile dizdirin. Dünyaya da, ukbaya da alay çıksın!..

Yazık size gazeteciler!.. Beni adam yerine koymuyorsunuz!.. Billâhi gücendim. Otuz beş senedir çala kalem bu kadar hezeyan ettim! Tuh! Size... Dünkü gevezelerden ne alırsınız... Ne varsa bende, Mahmut Sadık’ta var..

Maahaza Flozof Tevfik hem nazır, hem de âyandan oldu, artık o susar... Darısı başımıza!..

4.4.23. KEDİLER, HIRSIZ KEDİLER

Geçen gün Monolog Refik Bey anlatıyordu:

“Bir sabah kalktım ki bizim mahallede azim bir inkılâp var. Bilirsiniz ki inkılâplar ekseriyetle kansız olmaz. Bu da onlardan biri idi. Yalnız insani değil, hirrvî idi. Bizim Tekir’den tutun da kaç re’s komşu kedisi var ise hemen cümlesi zahm-dâr olmuş, kiminin tek kulağı, kiminin yarım budu, kiminin de burunla beraber üst çenesi âdeta uçmuş idi. Sofadan, taşlıktan kan izlerinden geçilmiyordu. Karşiki duvarın üzerinde dönüp kuyruğuna bakarak miyavlayan mı, seke seke inleyen mi, göz dönük,

kulağının kısm-ı maktuu bir iğne ardı rabıta ile tepesinde sallana sallana kapı önüne büzülen mi istersiniz?..

Maahaza dikkat ettim, bu elem-nâk manzara arasında yine ihtiyaç, en başlı bir rol oynuyordu. Bizden üç ev aşağıdan gelen et tahtası tak takı cümlesini kımıldatıyor, fakat her neden ise celbedemiyordu. Vaktiyle beş on mecediyeyi şakır şakır ellerinde oynatan sarrafların önünden benim de ekseriya (yara) yaralı geçtiğim hatırıma geliyordu.

Herkes soruyor, fecaati azıcık daha derinleşmiş olsa maazallah bir katliamı andıracak dereceyi bulmuş olan bu halin hangi sebeple hâdis olduğu bir türlü keşfedilemiyordu. Aradan günler geçti, yine anlaşılamadı. En nihayet komşular beyninde şu tarzda bir ittifak hâsıl oldu:

(...) nın yanındaki evin oğlunun bir kuşu var imiş. Kedilerden biri nasılsa bir pençe atarak öldürmüş mü, veyahut kapmış mı burası malum değil, bunu görünce intikam almayı kurmuş. Mutfağa inmiş, satırı almış, et tahtasını öttürmeye başlamış. Duyan, kendisini mutfağa atmış, o da Samur dememiş, Pamuk dememiş yakaladığını kulağından kuyruğundan, budundan budayıp salıvermiş.

Şimdi bizim sokak nukaha garnizonu gibi, topal, kulaksız, kuyruksuz, beli kırık kedilerle dolu!..

Bu fıkra delaletiyle hatırıma bir diğeri daha geldi. Ehibbadan biri naklediyordu:

Akşamüzeri eve geldim ki bizim aşçının başı sarılı:

—Ne oldun aşçıbaşı?..

Kemal-i infial ile:

—Hiç efendim!

—Hiç olur mu?.. Kan, filan da var!..

—Ayağım sürçeledi, düştüm!..

—Vah! Vah!

Yukarıya çıktım. Hanedekiler mütegayyir...

—Ne oldunuz, evde bir karışıklık görüyorum.

Valide son derecede sinirli görünüyordu. Atıldı, dedi ki: Ya bu aşçı, ya biz?

—Ne olacak? Mahalleli ayağa kalktı. Yarım saat evvel baktım ki bahçede elinde satır koşup duruyor, ama nasıl tarif edemem. Kendini ağaçtan ağaca çarpıyor... Bağırdık, çağırdık, dinleyen kim? Lahzada gözden kayboldu, bu defa hareme saldırdı. Çoluk çocuk, kadın dinlemiyor. Yüzü kan içinde. Hafazanallah gözleri dönmüş.

—Öldüreceğim!

Diye satırı sallıyor, bağırان kim, bayılan kim!..

—Sonra?

—Sonrası komşular, koşuştular... Herifi durdurdular...

—Ne imiş?

—Ne olacak, hırsız bir kedi, bir parça et kapmış...

—Bak münasebetsize!

Diyerek bil-mecburiye aşağıya indim. Kendisini çağırdım. İzin verdiğimi söyledim.

Ne diye cevap verse beğenirsiniz?

—..!

—Ben o kediyi öldürmeyince şuradan şuraya gitmem!..

Patlamadık ne başım kaldı, ne avucum, ne de dizim!.. Öcümü alacağım...

Herif cidden tehditkâr bir tavır almış söyleniyor, peştamalı sıkı sıkı bağlıyordu.

—Beyefendi...

Sözü ağzında kaldı. Belindeki ince bıçağı çekerek, bahçeye doğru öyle bir seğırtti ki ben de korktum... Meğer, kedi yine gelmiş imiş... Hayvan can havliyle ağaca tırmandı, aşçı da çıkmak için davrandı ise de ölü gibi yere serildi: Zavallının nefesi tutulmuş, beti benzi kaçmış idi.

Ertesi sabah, bizim uşağa:

—Anlaşıldı, bu kedi beni öldürecek. Ben gideyim! Diyerek erkenden savuşmuş!..

4.4.24. ÇEVİREMEMİ..

Adamcağız –tabir-i cedit üzere- muhit itibariyle öyle bir hale gelmiş ki baba mı, koca mı, amca mı, dayı mı, bacanak mı, mûcir mi, müstecir mi, uşak mı, vekilharç mı, yoksa sığıntı mı farkında değil. Bu müfrit şaşkınlık yüzünden iki evladının ismini unutmuş, karısını benimsememeye başlamış, biraderinin çocuklarını tanıyamaz gibi olmuş, hemşiresinin kızını görünce başını ört! Demiş. Aylık almaya gelen ev sahibine:

—Sen geçen ay da para vermedin, artık sulh mahkemesine müracaat edeceğim!

Demiş.

Evde biri:

—Beybaba!

Diye hitap edince dik sesle:

—Emredin, efendim!

Mukabelesine girişmiş, sabahları zembil elde bakkala, kasaba, sebzevatçıya giderek avdetinde kapıdan girer girmez hesap pusulasını önüne gelene gösterdikten sonra aşağı odada mihman olmaya dadanmış.

Hane halkınca kemal-i mülayemetine atfolunan bu hâletiruhiye azıp gittikçe evvela teessürü mucip olmuş ise de bilahare her teessür gibi o da zail olarak mesela oğulları şununla bununla musahabet esnasında:

—Bizim moruk bunadı!

Zevcesi kadınlarla görüşürken:

—Ne desem yapar, su bile çeker, çamaşıra girer, yemek pişirir, gözün üstünde kaşın var demez.

Baldızı ötekine berikine:

—Ağzı var dili yok, bizimki öyle mi ya! Sözü oldukça biraderi:

—Hile-i hımarî!

Hemşiresi:

—O yezit karı onu bu hale getirdi!

Demeye alışmışlar.

Aile perestliğin bu garip şekli komşularından birinin nazar-ı dikkatini celbetmiş. Bir sabah yine zembil-bedest-i ihtiyaç çarşıya giderken yanaşmış, demiş ki:

—Birader, senin halini perişan görüyorum, kendini biraz çek çevir!

Kat'ı bir ifade ile:

—Çeviremem!

—Neden?

—Bir defa çevirdim bu hale geldim, ikincisinden Hakk saklaya!

Bana göre bizim de halimiz böyle.

4.4.25. ZAMANE

Râtıb ve yâbis nedir o? Bilin:

—Gevezelik!

—Bilemediniz!

—Terkos, Kadıköy su şirketleri muslukları!..

—Bilemediniz...

—Gazeteler makalâtı!..

—Bilemediniz!

—Vesika ekmekleri!..

—Bilemediniz!

—Senin “Eşkâl-i Zamân”?

—Bilemediniz...

—Rejinin tütünleri!

—Bilemediniz...

—Salyangoz!

—Bilemediniz... Şu beş günlük havalar mı?

—Hayır...

—Sokaklar mı?

—Hayır. İyi düşününüz!.. Düşündünüz mü?

—Düşünsek bulabilir miyiz?

—Elbet!

—Öyle ise, canlı mı, cansız mı?

—Canlı!

—Yenir mi, yenmez mi?

—Bir kısmı yenir, bir kısmı içilir!

—Bir kısmı yenmez mi? Bari onu söyleyin...

—Politikacı!

—Anladık, meyhane, birahane politikacıları.

—Ha şöyle!..

4.4.26. HÂL-İ HARB

Başımıza bir “İspanyol” hastalığı çıktı. Etıbba hâme-zen-i isticâl, teşhisini, tedavisini, tarz-ı tevakkisini yazdılar, çizdiler. Hâlbuki aramızda bundan daha vahamet-engiz bir hastalık var. Bu maraz, sene-i hâliye zarfında günden güne salgın bir şekle girdi.

Geçen gün bildiklerden birine tesadüf ettim. Dedi:

—Ne yapacağız?

—Hayrola!

—Bizim evden her gün bir şey çalınıyor. Ama ne? Ne olursa olsun, şimdi para etmeyen mal var mı? Mendil, çorap, don, gömlek, minder, bakır, tahta, yağ, pirinç, tabak, sürahi, bardak, gaz... Elhasıl bir evde ne bulunursa...

İrkildim...

—Acaba hizmetçi mi?..

—Kovalı iki sene oluyor... Kim besleyecek?

—Çocuklar mı?

—Nasıl olur?.. Yedi, sekiz yaşlarında... Zavallı kadıncağızın iki gözü çeşme!...

—Ne olmuş?

—Bugün de bir yatak çarşafını bulamıyor...

—Kimden şüpheleniyor?

—Akşam, bizim (...) Beyin oğlu gelmiş idi. (...) Beyin malum â! Halası düşer...

Fakat zannetmem, öyle bir çocuk değildir.

***

Yine bir bildik söyledi:

—Dün Kalamış'a gidiyordum. Bostanın iç tarafında gözüme beyaz beyaz bir şeyler ilişti. Uzandım baktım. Genç biri. Ceketini, yeleşini çıkarmış. Belinde sarılı duran koca bir yatak çarşafını çözüyordu... Anladım...

***

Ahiren Bandırma'dan gelmiş olan bir zat nakletti:

—Otelde kalmaya mecbur oldum. Sabahleyin erken kaldırılmaklığıma tembih ettim. İşim sıkı olduğu için garsonun müdahalesi olmadan yataktan fırladım. Derhâl giyindim. İnmeye başladım. Aşağıda kanepé üzerine uzanmış olan hizmetkâr , ayak patırtımdan uyandı. Birden bire önüme dikildi. Tabii yeni olduğum için para için böyle yapıyor, dedim. Keseye davrandım. Müsterhimane dedi ki:

—Efendi!.. Size zahmet ama odanıza kadar çıkalım.

—Ne olacak?

Kıvrandı.

—Ne yapalım? Zaman böyle?.. Canımız yandı.

—Ne var ki?..

—Siz değil â!.. Pek çok müşteri buradan öteberi aşırıdılar... Bir eksik var mı diye bakalım...

—O halde çıkmaya hacet yok.

—Rica ederim, efendim, çıkalım.

—İşte yanında duruyorum. Üstümü başımı ara...

—Rica ederim, efendi... Siz bilmiyorsunuz da söylüyorsunuz... Çıkalım...

Çıktık. Garson odayı nazar-ı teftiştten geçirdi. Bana dönüp:

—Affedersiniz efendi!.. Sizi yordum. Fakat bilmezsiniz. Biz şüphelendiğimiz müşterilerin üzerlerini de yokladık. Bir şey bulamadık, lakin yine çalındı.

—Nasıl?

—Sonradan anladık ama iş işten geçti. Meğer paket yapıp pencereden sokakta bekleyen arkadaşına atarmış!..

—?..

***

Sırtında torbası, ales-seher yola düşmüş. Bağırarak:

—Eskiler alıyorum... Yün, pamuk, bakır alıyorum...

Açık sokak kapısından bir hizmetçi başı çıkararak, Rumca yavaş yavaş:

—Öğle zamanı gel!

—Belli olmamak için yine bağırarak:

—Eskiler alıyorum... Teneke, çuval, çarşaf alıyorum!..

***

Kârcı dükkânın kapısı önünde bir aşağı bir yukarı geziniyorken etrafına bakınarak giden on yaşlarındaki fıldır göz bir işçinin yanına sokularak, el arkada, güya bir şey söylemiyormuş gibi baş yukarıda, gözler ileriye müteveccih olduğu halde:

—Bugün bir şey yok mu?

—Kemal-i telaşla yürüyüp geçerken:

—Git be!. Moruk arkada!..

***

İki küçük arkadaş arasında:

—Ali be!.. Bu akşam sinemaya gelecek misin?

—Param yok!..

—Babandan iste!..

—Parası yok!..

—Ben dün öğle yemeğinden sonra bir yüz dirhemlik zeytinyağı doldurdum. Otuz kuruşa okuttum. Sen de yap! Okut!..

—Annemin kafası kalın... Ne okur, ne okutur!

***

İki muhibb-i sirkat-zede arasında:

—Dünya tersine döndü!..

—Öyle! Evvelleri misafirlğe çıkın ile gider idik. Şimdi misafirler çıkın ile dönüyorlar!..

***

İki dost baba arasında:

—Bizim çocuk bu sene Sultanîye kabul edildi...

—Benimki hâlâ mahalle mektebine devam ediyor...

—Şimdi mahalle mektepleri var mı ya!..

—Var ya. Hatta dün “fargab”a çıkmıştı.

4.4.27. PRENSİP!

Garip bir müşabehet-i lafzîye! Şimdi mütarekesi devri içinde bulunduğumuz harb-i hazır, bir Sırpı “prensip” ile tutuşturuldu. Amerikalı prensiplerle bastırılacak!

Biri cani, diğerleri muslih olmak itibariyle beşeriyetin bu iki prensip davası arasında ne kadar kanlar dökmüş olduğunu insan bir daha göz önüne getirince kelimenin büründüğü bürünmek üzere bulunduğu türlü türlü şekillerden korkuyor.

Hele bizdeki prensiplerden fena halde iğreniyor.

Nasrettin hoca uykuda iken haremi:

—Sağına dön!

Demiş, Hoca birden bire uyanma sersemliği ile:

Bu zifiri karanlıkta sağı solu ben ne bileyim!

Diyerek sırtüstü yatmış!.. Biz de şimdi Bu zulmet-âbâd-ı siyasette sağı solu fârik olmadığımız halde sırtüstü yatıyoruz. Kimi sağa, kimi sola diyor. Gaflet uykusu hâlâ göz bebeklerimizde. Tezvirat, ittihamât, ifşaat, müfteriyât ile uğraşarak bir iş yapmakta olduğumuza inanıyoruz

Romalı serdarın:

“Veyl... O kavme ki mağlup ola!”

Kavl-i meşhuruna mâ-sadak bir kitle halinde bulunuyoruz!

Göremiyoruz ki bizi hangi gözler gözetlemekte, duyamıyoruz ki vatani hangi kulaklar dinlemekte, anlamıyoruz ki bu halimiz Türk ve İslam heyet-i muazzamasını enzâr-ı ağyara ne kadar çirkin, ne kadar âlûde-i seyyiat göstermektedir.

Bizde müstakar bir prensip varsa o da bu gibi fenalıkları tevlit eden amel-i ahlakidir. Neredesin, Sırlı prensip!.. Diril!.. Gel şu rakibini de bir tek brovning ile katleyle, katleyle ki senin yüzünden birinci defa-i cinayetinde dünya birbirini boğazladığı halde defa-i sâniyede bizler yekdiğerimizin boğazından ellerimizi çekerek biraz başımızı dinlemeye muvaffak olalım!.. Neredesin, çabuk gel! Yetiş, vur, öldür!..

4.4.28. SON HOVARDALIĞIM!

Geceleri geç kalmaya gelmiyor!.. Bahusus benim gözlerim karanlıkta hiçbir şey seçemiyor. Çamur mu, çukur mu, bodrum kapısı aralığı mı, görmeyip basıyor, düşüyorum. Geçenlerde çoktan beri görmediğim ehîbbâ-yı kadimeden biriyle lafa daldım. Saat de sekizi buldu.

Bendehaneye gitmek için kestirme bir Aynalı Fırın Sokağı var. Bu sokak tarih-i maişetimizde nam verdi. Her sabah çoluk çocuk, kadın erkek burada içtima eder, vesika ekmeği dilenirler!..

Oradan saptım. Biraz yürür yürümez, iki heyulâ-i muzlimin bana doğru gelmekte olduklarını sezindim. Bittabi bir vaziyet-i müdafaa aldım. Onlar yaklaştı.

Ben durdum. Biri ilerledi. Yanaştı. Koluma girdi. Evet. İnkâr etmem, kolumu maalmemnuniye verdim. Çünkü kadın!

Dikkat buyruluyor mu? Yeniden işe başlıyorum. Et-tekraru hasen!

—Dedim ki

—Ne istiyorsun kızım!

Malum â! Kadınlara hemşire demekte bile ihtiyat lazımdır. Yaş meselesi!

Dedi ki:

—Gidelim.

—Nereye kızım!

—Bize!

—Fakat ben seni tanımıyorum...

—Ben seni pekâlâ tanıyorum...

—Demek ahabız...

—Öyle ya!..

Bereket versin, bakkalın gazı sönmemiş... Dükkânın önüne geldik, dikkat ettim. Genç kadın. Güzel de.

Dedim ki:

—Beni bu gece mazur görün.

—Olmaz...

—Sebebini söyleyeyim.

—Nedir?

—Hastalıklıyım.

Kolum gevşedi... Oh!..

—Daha dün doktor iki şırınga yaptı...

Kolum daha gevşedi. Bir oh daha!

—Müsaade ediyor musunuz?

—Buyrun!..

Kolum bütün bütün azade kaldı. Büyük bir oh daha!

Gördünüz mü? Fuhuş gece yarıları bile sokağa dökülüyor.

Bela-yı Maişet!

Benim gibi gece, gündüz sokakta imrâr-ı hayat etmiş ihtiyar bir kurt, şu zamanda geç kalmayayım diye isticâl edip dururken on sekiz, yirmi yaşlarında bir kadın yolunu kesiyor!..

Beyler, efendiler, hatta paşalar!.. Zaman hakikaten değişti!..

4.4.29. EL-MAZİ LÂ YÜZKER

Geçenlerde Fazıl Ahmet Bey ile konuşurken söz arasında sırası geldi de dedi ki:

—Bizde hıfz-ı mazi yoktur, çabuk unuturuz.

Evet, istikbalden emin olmak için maziden ibret almalıdır. Tarihin en birinci meziyeti de maziye bütün fevâhiş ve fazâilini endam-ı cereyanıyla irae etmekten ibarettir. Muhibb-i âli-kadrim, bu sözüyle:

—Biz tarih okumaz, bilmez olduğumuz için daima gelip geçen vakayie karşı lakayt kalırız, elverir ki geçsin!

Kanaatinde olduğumuzu bildiriyordu. Hatta lisanımızda:

“Geçmişe mazi, yenene kuzu derler.”

Şeklinde bir darbimeselimiz de vardır. Fakat nasıl geçmişe mazi derler, burası meçhul!.. Köprücü elense edip tutmuş da gişedeki müfettiş bende yirmi para olmadığını anlayarak merhameten:

—Bırak geçsin!

Dedikten sonrayı takip eden:

—Acaba sözünden cayar da bir daha yakalarlar mı, diye arda gizli gizli baka baka seyr-i seri ile mi geçsin?.. Yoksa vapura binerken çarptırdığınız beş on günlük yiyecek paranızın gaybubet-i elimesinin ciğere geçtiği gibi geçsin?.. Çünkü bunların her ikisi de ayrı ayrı birer tehlikedir. Aralarındaki fark birinin köprü ortasına, diğerinin o on beş günü vely edecek olan diğer günlere kadar imdadı nispetindedir.

Devr-i esbakta geceyi Beyoğlu'nda geçirmiş, al-el-ekser vaki olduğu üzere meteliksiz kalmış olan Müstecabizade merhum, sabahleyin erkenden yakaları çeker, köprüyü bila-te'diye geçmek üzere hamle eder. Fakat para vermeksizin geçirtmemek için acelesinden henüz getirttiği çayı devirip odadan fırlayan memur ile göğüs göğse gelince birden bire avazı çıktığı kadar bağırarak:

—Canımı mı alacaksın, be!

Diye gözlerini devirip yüzüne öyle dik bakar ki herif, Müstecabizade'yi yelkenlemiş zannederek:

—Geç efendi geç!.. Sana değil!

Diyerek döner.

Bu da bir geçiş değil mi?.. Fakat en latifi Muhsin zavallısının aynı halde köprüden mürura tasaddi ederek birkaç adım sonra yakayı ele verdiği zaman:

“El-mazi lâ yüzker”

Diye nükte-şinaslık etmesidir. Cemi-i zamanda Türkçede küfriyattan başka bir şey bilmeyen köprücü bunu anlar mı ya!.. Kapınca ite kaka odaya götürür, merhum hâlâ:

“El-mazi lâ yüzker”

İle def-i sâile uğraşır... Der idi ki:

—Hâl-şinas bir adam olsa idi, bana, on lira verirdi. Köprücüler, on para bile itibar etmediler. Enfiye kutumu rehin bıraktım da geçtim!

Keşke her mazi böyle sehl-ül- mürur olsa idi! Şimdi kuzu yer idik. Hâlbuki mazi geçmiyor, alacağı şekl-i istikbali hazırlamak için gerileyip gerileyip vakt-i fırsatta öne atılıyor. Muzlim, elîm devreler göstererek sedd-i rah oluyor. Evet, o geçmiyor. Biz kendimizden geçiyoruz. O kadar bihaberiz.

4.4.30. İZMİR'İN İÇİNDE

Kehanet-i şairane olur da kehanet-i bestekârane olmaz mı?.. Dün akşam yegâne tamburacımız Osman Pehlivan'ın kemal-i suziş ile çalıp söylediği:

“İzmir'in içinde dopdolu diken

ör olsun dikenini buraya diken

Ayrılık değil mi boynumu büken?"

"Ağlarım, sızlarım vay benim balam

Vay benim paşam vay!..

Seni de alıp gitmeye iktidarım var

Hem de şanımlı var"

Türküsu vak'a-i gâsıbane dolayısıyla insana ne kadar hüznü veriyor!.. Kendimi bildim bileli seve seve dinlediğim bu sade nagamât o akşam dilâzâr bir mersiye parçası gibi tesir etti, güya terennümden saza intikal eden her parçası, bir Türk ağzıyla gönlünün bu cüz-i vatana şiddet-i irtibatını hikâye ediyordu. Malum değil mi?.. Tarihin aksam-ı muzlimesi ekseriyetle türkülerden, destanlardan tenevvür etmiştir.

Damat Ferit Paşa birinci kabinesinin Düvel-i mü'telif mümessillerine verdiği notada kurûn-ı ûlâyı kurcalamaya gelmez deniliyordu. Büyük bir hakikati meydana koyan bu mütalâa-i muhikka beni kurûn-ı vustâ evâhirine kadar çekip sürükledi. Bütün uydurmaların, hurafelerin, hayallerin bir araya içtimayla vücuda gelen Yunan-ı Kadim tarihine itimat eden efkâr-ı siyasiyenin neden Türklerin hukuk-ı magsûbe-i tarihiyelerine riayet etmediğini kendi kendime sordum.

Türklerin Anadolu'da istikrarları da kurûn-ı ûlâyâ müsadif değil mi? Hem öyle bir tesadüf ki henüz ne Romalıların, ne İskender-i Kebir'in ne de dünyayı yalanla doldurup, aldatmak an'anât-ı milliyesinden olan Yunanîlerin ayakları bu kıt'a-i mübarekeyi çiğnememişti. Hakâik-i külliyyeyi zulümât içinde araştırıp şuna buna peşkeş çekmek yirminci asr-ı miladının tarz-ı siyaseti ise biz Türkleri bu lütuftan mahrum etmeye ne Zümre-i İ'tilâfiye müverrihîninin, ne de milel-i saire erbabı basiretinin vicdanları kail olur. Hakk-ı müktesep unutuldu mu? Galiba unutulmuş... Kan, beşeriyetin gözlerini bürümüş!

İzmir, Rum Selçukiyesi Devlet-i Türkiyesi zamanında dahi bahrî bir üss-ül hareke idi. Burada Türk amiralleri "Emir-üs sevâhil" unvanıyla mukim olurlardı. Alâiye'de, Sinop'ta da Emir-üs-sevâhiller var idi. Aydınoğulları da yani İzmir merkezi hükûmet olmak üzere 699'da teessüs eden hükûmet de Türk idi. Bu hükûmetin havza-i tasarrufunda "İzmir, Ayasluğ, Güzelhisar, Aydın, Çeşme,

Sultanhisarı, Kestel, Bozdoğan, Yenişehir, Birgi, Arpa, Sart, Köşk, Bayramlı, Karacakoyunlu, İnegöl, Ortakçı, Balat, Nazilli, Kuşadası, Urla, Keles, Akçaşehir, Seferihisar, Balyambolu, Bayındır, Karaburun, Nif” gibi kasabât müctemi idi.

Hatta tevârih-i kadimeden Mesâlik-ül Ebsâr’da muharrer olduğu üzere Aydın ilinde altmış kadar şehir, üç yüzden müteceviz kale, Bizantenleri, Frenkleri bugünkü taaaruz gibi taaaruzlarda hâib u hâsir bırakan yetmiş bin süvariden mürekkep müthiş bir ordu, bundan maada kuvvetli bir donanma var idi.

Zavallı İzmir, 745’te ehl-i salib donanmasıyla ihrâk edildiği gibi, altmış sene sonra da Timurlenk’in ordusuyla tahrip edilmiş ve derunu bir selh-haneyeye döndürülmüştü. Bu defa ise bu iki hun-rize bedel Yunanîlerin elleriyle kana boyandı.

Bir halde ki şüheda-yı cedideyi ihtaran lisan-ı teessür, yine sevgili İzmir’i tasvir eden Türklerden birinin natık olduğu:

“İzmir’in içinde vurdular beni

Al kanlar içinde koydular beni

Yârimin çevresine sardılar beni”

Türküsünün yalnız şu parçasını boğuk boğuk terennüm etmektedir.

4.4.31. YENİ GÜNLERİN MUHAVERATI

—Neredesin birader?

—İaşede!

***

—Nereye gidiyorsun birader?

—İaşeye!

***

—Ne yapacaksın birader?

—İaşeye yazılacağım!..

***

—Bu kadar çoluk çocuk, halin ne olacak birader?

—İaşeye arzuhâl verdim.

***

—Yarın ne yapacaksın birader?

—İaşeye gideceğim.

***

—Polis efendi birader, İaşe Nezaretı nerede?

—Eski postahane!..

—Şeref-ül mekân bil-mekân!

***

—Bizim Ali Efendi de boşta.

—Gitsin iaşeye yazılsın!

***

—Bugün biz de istifayı verdik!

—Demek ticaret ile iştiga...!

—Hayır... İaşeye gireceğim!

***

—Ah! Bir kere kapağı atsa idim!..

—Nereye?

—İaşeye!

***

—Asker idi, polis yaptık, dün gelmiş, kovdum!

—Ne için?

—Beni iaşeye yazdır, dedi.

***

—Eyvah numarayı düşürmüşüm!

—Ne numarası?

—İaşenin!

—Herkes iaşeye düştü...

—Öyle ya... Hem aylık, hem erzak!

***

—Bir kâğıt yazdım, bugün verdireceğim...

—Oku bakayım.

—*Velinimetim Efendim Hazretleri,*

Nezaret-i Celile-i İaşeye şerefbaş-ı istihâl oldukları yevm-i firûzdan beri her bir emel-i kemteranem maiyet-i seniyye-i mün'im'anelerinde bulunarak hidemât-ı müstakimane ibrazıyla nevâle-i iltifat teveccühât-ı esdika-nevâzişlerinden lokma-çîn-i mübâhât olan ve çoluk çocuğumun nafaka-i yevmiyesini bit-te'min...

—Bu eski tarzda birader.

—Hepsi bir yola çıkar!

***

—Bu yavru kimin?

—İaşenin! (Derhâl cem-i akıl ederek)... Yok!... Yok. Benim benim... Ağzım alışmış da!

***

— ...

—... ilh.

—...

4.4.32. BAYILIRIM

Refikinin meze tabağındaki haşlama fasulyeye ziyadesiyle daldığını görmesi üzerine:

—Piyazı zevkin midir?

Yâd-ı mazi kabilinden gözlerini süzerek tebessümle:

—İyi sirke, bol yağ, bol soğanla... Bayılırım!

—Yahnisi?

—Ona reçel derler, bayılırım.

—Ezmesine?

—Sus içim ezildi. Ona da bayılırım.

—Pilakisine?

—Hele limon da olursa pek bayılırım.

Bu aralık tezgâh önünden garson koşarak gelir. Yandaki masada oturup yarım saatten beri birini bekler gibi duran mütagayyir-ül hâl birinin yüzüne su serper. Adamcağız bir dakika sonra açılır. Kendisine gelir gibi olunca:

—Ben de bayılırım ama, böyle açlıktan!

—Evvelkiler baş başa verirler. Bayılırım diyeni:

—İyi ki et yemeklerinden, hamur işlerinden açmamışız. Yoksa herif bir daha açılmazdı!..

4.4.33. AH EFENDİM DÜĞÂHI!..

Oğlum Sırrı yazı meraklısı olmuş. Bu günlerde “Geceler Huzurunda” diye bir şeyler yazıp bana kahren okutturuyor. Şair Kâzım Paşa merhum gençliğinde yazdığı asâr-ı manzumesini ayvaza okuya okuya biçareyi verem etmiş imiş. Bu da beni çileden çıkartacak, kim bilir ben de otuz dört senedir kariîn-i kiramı ne kadar derd-nâk etmişimdir!

Evet, “Geceler Huzurunda”! Sırrı sabahlara kadar horul horul uyuduğu halde ben annemin “cimbakuka” dediği gibi ayaktayım. Bu geceyi de yine öyle geçirdim. Düşüncelerim arasında kendi kendime:

—Haydi bizimkiler okunmaz, acaba bunca erbab-ı fazl u irfan neden yazmıyorlar? Yoksa yazdıkları okunup dinlenmedi mi?

Bu mülâhaza üzerine hatırıma bir fıkra geldi:

Evâilde adamın biri Yedikule semtinde oturmuş. Kızını evlendireceği tutmuş, tedarikâta başlamış. Bu iş güç arasında ehîbbâsına da rica etmiş: Bir saz

takımı. “Peki!” demişler. O zaman tramvay, araba yok. İçlerinden biri dâl-taban yürümüş. Hayratiye Köprüsü’nden bila-ücret geçmiş, Meyyit yokuşu budur diye tırmanmış, Galata Mevlevihanesi’nden girmiş. Neyzenbaşı efendiyi bulmuş. El öpmüş, hatır sormuş. Bir kahve, bir kahve daha. Arz etmiş:

—Bu Çarşamba akşamı, Üstadımızın Yedikule de Kale civarında Bakkal İstavri’nin hizasında Kanarya boyalı haneyi teşriflerine muntazırız, demiş. Dedem de “Eyvallah”ı basmış.

Çarşamba hulul eder. Mesafe uzak. Sabahtan davranmak icap ediyor. Üstat, ney torbasını koltuğa alır. Yola düşer. Git bre git! Unkapanı sıra kahvelerinde dinlenir. Sıra Odalar’da duvara dayanır. Yenikapı’da çubuğu tazeler, Samatya’da bir simit alır, elhasıl akşama doğru Yedikule’ye varır.

—Bakkal İstavri!.. Bakkal İstavri!.. Bulur. Hizayı gözetler. Kanarya boyalı haneyi görür. Zaten bekçi de asa be-dest, kapıyı kesmiş, giren, çıkan da çok. Dalarken mahaşerallah! Kim kime?.. Nasılsa davete giden görür, koltuklar, bir köşeye sıkıştırır.

Düğün evi bu... Çakan çakana, okuyan okuyana!.. Bir iki dem, beyin biri üstadı çakar. Yaklaşır:

—Efendi hazretleri, mürüvvet buyurmayacak mısınız?

—Eyvallah!

Der torbayı çözer. Kendi kendisine bir ferah-feza taksim eder. Eder ama dinleyen kim?.. Keser.

Biraz sonra beyin biri daha yanaşır.

—Pek çok rica ederim... Bir taksim daha:

—Eyvallah!

Bir Dilkeş-i hâverân başlar... Başlar ama yine dinleyen kim?

Üçüncüsü beylerbeyi bir zibidi karşısına dikilir:

—Bana bir “Şinanay” çal da sakalından öpeyim.

Deyince Dede’de şafak atar.

—Ben de yok!

Der.

—Yoksa ne geldin buraya?

Cevabını alır. Bittabi böyle namuslu zatlar seri-üt-teessürdür. Herifi önünden çekerler ama üstat evden kaçmayı kurar. Fakat nereye gitsin? Han yok, otel yok, bildik yok. Düşünür, taşınır.

—Herçi-bâd-âbâd!

Der. Torbayı yine koltuğa asar. Usulca evden çıkar. Sokak şimdikiler gibi zifiri karanlık. Köpekler av'avede, ihtimal ki saldırırlar da. Mütevekkilen-alâllah yürüyüp dururken bir dükkân kepenginin aralığından sızan ziya gözüne ilişir. Sezinler. Görür ki bir koltuk meyhane!... Tamam! Burada geceleme kabîl. Vurur. Kuzu kapısı açılır. Neyzenim eğilir.önceden sikke, sonradan kendi girer... Bir oh! çeker. Peykeye kurulur.

—Bir şişe!

Der getirirler. Bir câ-yı eman bulduğu için teesürü zail olmaya başlar. Bakar ki dükkânda kendi gibi biri daha var, hâmûş ve müstagrak!

—Ehl-i dil bir zat olacak, belli!

“Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf(a) değil.”

Şuna, bir dügâh taksim edeyim, der, eder. Filvaki hitamında o adamın ağzından “ah”ı dört elif miktarı memdûd:

—Ah!.. Efendim dügâh!

Telehhüfû çıkar. Dede neşelenir, yine kendi kendine:

—Ben demedim mi?... Ehl-i dil... Ehl-i dil... Dur bir tane daha parlatayım da bir de “Saba”.

Saba da üfler, fakat yine:

—Ah!... Efendim dügâh.

Birbirini korur makamlar olduğu için zühul ettiğine hükmeder. Biraz sonra bir Hicaz gezinir, yine:

—Ah!... Efendim dügâh.

İçinden:

—İşte bunda halt ettin.

Der. Ama bir kere de kendisine sormak ister. Kalkar, yanına gider.

Der ki:

—Hu... Sana bir düğâh taksim ettim, anladın. Haydi biraz yüklüsün, Saba'yı benzettin, Hicaz'a ne diyeceksin?

Herif, başını kaldırır, dedeye bir bakar, bir daha bakar. Cevaben:

—Sen düdüğünü çala dur... Burada Düğâh isminde bir miço var idi, gitti. Ben ona ah ediyorum.

Dedem neyi dizine vurunca kırar!

4.4.34. EŞKÂL-İ KIZIL AĞA

İşte bu tuhaf... Düne kadar duymadım, gazetelerde yazılmış, görmedim idi. Avrupa'dan haremle müfettişi gelecekmiş... Konakları gezecek, evleri tarayacak, şikâr-ı mal imişler gibi Ermeni kızlarını arayacak, bulup Patrikhane'ye, ebeveynine veya müessesât-ı hayriyeden birine verecek imiş!..

Bu matmazel mi, madam mı her ne ise Romanyalı, bir rivayete göre Paris salonları müdavimesi Varesko namında bir şaireye irtihalen gelmiş, Cemiyet-i Akvam da bunu bir mısra-ı berceste gibi beğenerek dâhil-i müntahabat eylemiş. Yaşasın şairlik. Yaşasın masuniyet-i mesâkin... Yaşasın iz'an-ı medeniyet, onunla beraber irfan-ı Ermeniyet.

Refik Halit Beyin dediği gibi evvel-emirde o eski haremle nerede?.. O haremle çekip çevirecek, idare eden kadınlıklar nerede?

Galiba dünya yüzünde serseri kalmış Ermenilerden çat Avrupa'da çat Amerika'da bulunanlardan bazıları babalarının, analarının lâdencilik, bohçacılık, kuyumculuk, basmacılık, yazmacılık, düzgüncülük, terzilik, bilhassa girdiği hanümanı mahvetmedikçe ayak çekmeyen sarraflık, ayvazlık ve emsali iş ve hizmetler saikasıyla, eski konaklarımızda erkek ise mabeyn odalarına, dönme dolap önlerine; kadın ise baş kalfa, kâhya hanım odalarına kabul edildiklerini tahatturla Varesko'yu kıskırtmışlar. O da ne olduğunu bilmediği halde Avrupa ve Amerikalılar nezdinde son derece de esrar-alûd görünen haremlelerin teftişini ileriye sürerek onları

belki bu âna kadar bizim girip de içinde ne olduğunu bir türlü anlayamadığımız haremler, bu bahane ile keşfolur zannıyla gülünç olduğu kadar değersiz, değersizliği nispetinde ahkâm-ı hürriyete mugayir, ahkâm-ı hürriyete mugayir olmakla beraber her nevi kaçak kolculuğunu andırır, bunu andırdığından ziyade duysalar, anlasalar evlerimizdeki pisipisileri zevk ve istihza ile mırıl mırıl söylendirerek:

—Uzak uzak misafirler geleceğine delalet eden mahut yalanmalarla eğlendirir derecede müdhik ve garip olan bu kâr-ı na-hemvâre kalkışmış. Hele gelecek Amerikalı müfettiş biraz malumat-ı ibtidaiye edineyim diyerek Fransız, İngiliz asarından şarka dair birkaç şey okur, onların içinde haremlere serbest girip çıkan “ak ağa”lar, “siyahi ağa”lar olduğunu görür.

—Hazır, bizde de kızıklar var!.. Onlardan hadım yaptırayım da götüreyim, reng-i mahallîye uyar, diyerek birkaç tane “kızıl ağa”da getirecek olursa komedi tamamdır!.. İşte o zaman “Cemiyet-i Akvam” için içinden cascavlak, kıpkızıl çıkar.

Diğer taraftan zamanın bu ne feci bir istihzasıdır? Ya Rabbi!.. Biz Ermeni eşkıyası elinde mahvolan kızlarımızı nereden, kimden arayalım? Derbeder bir heyetin hangi evini, hangi ferdini araştıralım?.. Diyorlardı ki bu eşkıya ahval-i şarkiyede mızraklara saplı kadın kellelerinden “Ermenistan” yazmışlar, bize bu heybetle görünmüşler imiş. Eğer Ermeni müfterilerinin sözü doğru ise onlarınkine bakarak bu söz de doğrudur. Şu halde anasıyla, babasıyla beraber ifna edilen bu yavrucakları nasıl bulalım? Hangi makberleri, hendekleri, çukurları açıp bakmalı?.. Hangi izbeleri, kulübeleri, ihtifâ-gâhları yoklamalı? Bu açık, boşalmış mezarları nasıl aramalı?

Bunlar için tâ uzaklardan koku alan sırtlanlar lazımdır, müfettişler değil, öyle mi?

Tasdik ediliyor ki biz alıp, saklamışız, gizlemiştir... Babalarını, annelerini nasıl şuradan buradan alıp aramızda asırlarca oturtmuş isek şimdi de kızlarını hangey etmişiz... Onlarınkinin nerelerde, konaklarımızın, dairelerimizin tâ can evlerinde buldukları memalik-i medeniyeye malum olmuş. Bizim tâ can evinden vurulanlarımız meçhul kalmış... Gördünüz mü, nazar-ı hakk-cûyane ile teftiş edilecek maddeyi!...

Bir kere de bu maddeye el vursak ey Cemiyet-i Akvam a’zâ-yı muhteremesi... Bakınız, pişgâh-ı hayretinize çıkacak evvela bir yığın izâm-ı remime size ne hadisât-ı

fecia, ne vakıât-ı şenia nakledeceklerdir. Yolladığınız bu konaklar müfettişi kimlerin evini soracak?.. Anadolu'yu serapâ bir mezaristan-ı azime döndüren eşkıyanın, mütearrızînin inleri, mağaraları, meskenleri araştırılmayacak mı?.. Araştırılacaksa müfettişin gelmesiyle avdeti bir olacaktır. Araştırılmayacaksa son nefesine kadar buralardadır. Zaten lâ-yen-azildir, bu sebeple lâ-yen-fasıl da olur. Payitaht da bir mümessil daha fazlasıyla bir bakışta ırk-ı beşer, bir bakışta da kürsü kürsü hatipler karargâhına döner... Artık çal oynasın vur patlasın!..

4.4.35. “ÖMRÜMDE FELEK BİR GECE MEHTABINI GÖRDÜM”

Tahtakurularına da bir şeyler olmuş!.. Vaktiyle ulum-ı tabiiye imtihanına girmiş, haylaz talebeden birine mümeyyiz:

—Hayvanat-ı leylileyi say!

Demiş, o da bil-irtical:

—Tahta biti, sivrisinek...

Diye cevap vermiş imiş... Hâlbuki şimdiler tahtakuruları, sivrisinekler hem leylî, hem neharî!..

Ne olacak ya... Onlarda da nisab-ı iaşe eksik!.. Sade suya patlıcan, kabak, kuru fasulye, bulgur emmek ile kalori miktarı dolar mı? Maahaza emr-i tenasül derece-i kemalde. Hele topluiğne başı gibi olan yavrular o kadar çok ki bir kere üşüştüler mi çırpıplak soyunmaktan başka çare-i halas bulunamıyor.

Sivrisinekler, tatarcıklar bunlara nispetle “tayyare” hükmünde kalıyorlar. Geçen akşam bunlardan bir filonun balkon kapısından girdiklerini gördüm. Zerrât kanatlanmış, hücumla kalkışmışlardı. Mehtap kendilerine projektörlük ediyor, bir anda motorlar işliyor, oda uğultular içinde kalıyordu.

Bu ince filo cibinliğe taarruz edecek idi. Filhakika birkaç dakika sonra idi ki pişdar kolunun uçları başımın etrafında dolaşmaya başladı.

Hatırıma derhâl Lafonten'in “Arslan ile Sinek” hikâyesi geldi. Fırladım. Lambayı sofada yakıp bıraktım. Eski battaniyemi alarak kendimi balkona yani cihet-i vürutlarına attım. Kapıyı kapadım. Tâ ilerilerden güzel bir ses geliyor, hüzün-âver bir hicaz parçası:

“Ömrümde felek bir gece mehtabını gördüm”

Mısrana sarılmış, sükûn-ı etraf içinde dalgalı dalgalı aks ediyordu. Nev-zemin bir âlem... Gözlerim kapının camından yatağıma mün’atıf oldukça uykularla doluyor, ellerim sürüden arta kalmış bir iki avare ile uğraşiyor, kulaklarımda şarkının “karar” nağmeleri çınıyor, parmaklarım ilk akşamdan öldürdüğüm tahtakurusu kokuyor, beynimde bir şeyler ötüşüyor, arada sırada bacaklarım tutuşuyor, maahaza yorgunluk fazla olduğu için gittikçe ihsas-ı mevcudiyet eden ayazla yine vücudum uyuşuyordu.

İskemle üzerinde ne kadar uyunabilir?.. Beş dakikada bir ya başımın birden bire inhinâsından, yahut gövdemin bir aks-ül-amel icrasıyla arkaya vurmasından mütehassıl irkintilerle uyanıyordum.

Bir aralık epeyce dalmışım. Müthiş bir ses, havf-engiz mütevâli çatırdamalar, gökte yırtıcı şuleler, etrafta boğuk boğuk:

—Oğlan aşağı gel!..

—Kız!.. Kız!.. Gözünü aç!.. Ay bayılacağım!..

—Efendi!.. Hu... Pencereleri kapa da in!..

—...

Feryatları birbirini takip ediyordu...

Anladım: Sivrisinekler istihale etmiş büyük büyük ateşböcekleri olmuşlar...

Aşağıdan yukarıdan koca şehre saldırıyorlardı. Ben hem sersem hem şaşkın, hâlâ:

“Ömrümde felek bir gece mehtabını gördüm” diye havaya baka baka söyleniyordum...

4.4.36. VAY BURNUM!..

Müteveffa Doktor Kurusıkı’yı nasıl aramayayım?.. Nezleye birebir gelen bir ilaç bulmuş idi. Orta boy, iri kafa, lokma göz, ablak çehre, kırık az kumral sakal, balıketinde, ayaklar poyraz kalıp, boyunda kırmızı kuşaktan kravat, bir elde kalın meşe bir baston, bir elde alât u edevat ve muâlecâtı muhtevi meşin çanta, köyden köye gezerdi:

Yine böyle bir devir ve teftiş esnasında köylünün biri arz-ı hâl için huzuruna çıkar der ki:

—Aman hekim efendi! Ben bu nezleden artık bıktım. Bunu kökünden kes!

Doktorun vakar ve mehabeti de var idi. Kemal-i ciddiyetle başını sallayarak:

—Dur!.. Biraz sonra gel!.. Sana iki fitil vereceğim. Onları burnuna yerleştirir, sonra bir kibrit çakarsın. Olur, biter!

Filvaki yarım saatten sonra köyde bir hadise-i fecia vukuu şüyu bulur. Ne?.. Biçare köylünün burnunun yerinde yeller eser.

O vaktin Zaptiye Nezareti, benim doktorun hazakatinden haberdar olmadığı için hadise akseder etmez doktoru tutarlar. İstintaka verirler. Müstantik:

—Sen deli misin? Nesin?

Kurusıki:

—Hayır, doktorum!

—Öyle ise bu iş ne?

—Ne olmuş ki?

—Herifin burnunu atmışsın!

—İyi ya!..

—Nasıl iyi?

—Basbayağı iyi!.. Artık bir daha nezle görmez.

—Ne söylüyorsun?

—Doğrusunu söylüyorum. Burun kaldı mı ya?.. Bana da “Kökünden kes”,dedi, kestim işte!..

Tavsiyeye hacet yok. Böyle kestirme ilaçlar her zaman bulunmaz. Maahaza zaman burun kabarmasına da mütehammil değil. Nice yıllardan beri kukla oyunlarındaki maskaralıklar arasında işitilen:

—Vay! Burnum!

Diye feryat edenleri az mı gördük?..

4.4.37. İSTANBUL, KUŞ BAKIŞI

—Nereye?

—Oraya!

***

—Bu kim?

—O

—Bu resim kimin?

—Onun!

***

—Sen ne tarafa?

—O tarafa!

—Ben ne tarafa?

—İstersen bu tarafa!

***

—Bu serpuşu hiç görmemiş idim.

—Fransız!

—Öteki?

—İngiliz!

—Ya!.. Daha öteki?

—İtalyan!

—Daha daha öteki?

—Japon!

—Acayip!.. Daha daha daha öteki?

—Yunan!

—Daha daha daha daha öteki?

—Amerikan!

—Daha daha daha daha daha öteki?

—Onu tanıyamadım.

—Sakın şey olmasın.

—Dur bakayım! Dur!.. Acaba, gazeteci mi, zurnacı mı, jurnalci mi, İttihatçı mı, İtilâfçı mı, politikacı mı, ebeci mi, kebeci mi?

4.4.38. ELFÜL-MES'ELETİ VEL-MESÂİL

Refikeme dedim ki:

Vaktiyle ne âlâ idi! “Şark Meselesi” yerinde sakin olmakla beraber yirmi, otuz senede bir başımıza mesela: Yemen meselesi, Arnavutluk meselesi, Karadağ meselesi, Lübnan meselesi gibi siyasi hadiseler çıkar, bizi, rezil ve rüsva ettikten sonra hitama ererdi. Şimdi böyle mi ya! Herhangi kelimenin kuyruğundan tutarsanız tutunuz, sonunda bir “meselesi” görüyorsunuz!

Üç odalı bir haneyi nazar-ı dikkate alın. Bakın derununda ne meseleler var:

Ekmek meselesi,

Su meselesi,

Gaz meselesi,

Odun meselesi,

Kömür meselesi,

Çamaşır meselesi,

Sabun meselesi,

Yağ meselesi,

Kira meselesi,

Vesika meselesi,

Şeker meselesi,

Tuz meselesi,

Para meselesi,

Don, gömlek, çorap, mendil, potin, fes, hatta iğne iplik, düğme, meselesi ilh.

Haneden çıktınız mı semtine göre:

Yiyecek tedariki meselesi,

Vapur meselesi,

Tünel, tramvay meselesi,

Yankesici meselesi,

Dilenci meselesi,

Satıcı meselesi,

Hamal meselesi,

Pislik meselesi,

Kıyafet meselesi,

Araba, otomobil, kamyon meselesi,

Köprü meselesi,

Dinlenecek yer meselesi,

Bir yerde oturabilip de elinize bir gazete aldınız mı:

İaşe meselesi,

Şehremaneti meselesi,

Kırım meselesi,

Meriç meselesi,

Ukrayna meselesi,

Finlandiya meselesi,

Azerbaycan meselesi,

İran meselesi,

Bakü meselesi,

Belçika meselesi,

Alzas-Loren meselesi,

Bitaraflar meselesi,

Dobruca meselesi,

Bolşevik meselesi,

Menşevik meselesi,

Sulh meselesi,

Biraz başınızı yukarı kaldırdınız mı:

Tayyare meselesi,

Sahilde dalga sayarken:

Tahtelbahir meselesi,

Gündoğusu esince:

Yangın meselesi,

Mesken meselesi,

Nakl-i hane meselesi,

Velhasıl bin bir mesele. Bakalım bu meselelerin içinden nasıl çıkacağız?

—Nasıl mı? Gidişe bakılırsa cascavlak!..

4.4.39. TEFE'ÜL

Size sırasıyla ictimaiyâtımıza, siyasiyatımıza taalluku olan iki şekil daha arz ettim. Şimdi bir şekil daha arz ediyorum ki iki evvelki şeklin mütemmimidir. Gözlerinizi kapayın, mevcut numaralardan birini hatırlayın. Numaranın muhteviyatı artacak mı, eksilecek mi, kalacak mı, yoksa zail mi olacak? Lütfen bana yazın. Bu suretle muhtasar ve müfit bir hasbihâl etmiş oluruz.

1. Umur-ı maarif;
2. Köprüde para toplamak rezaletleri, sövüp saymalar;
3. Tramvaylardaki izdiham-ı müteaffin;
4. Alelumum vesait-i nakliye;

5. Ben;
6. Müfrit gazetelerin ihtirasâtı;
7. Pahalılık, esnafın tamahı;
8. Kâğıt paralardan bilhassa ufaklık, beşlikler ile yirmiliğin pisliği, murdarlığı;
9. “Piyasa” denilen ve ne olduğu henüz malum olmayan dolap, fırıldak yeri;
10. Yalan, muzır havadis neşredenler;
11. Aleyhimizdeki propagandalar;
12. Şehrin tanzifatı meselesi;
13. Ashab-ı akarın cerrarlığı;
14. “Yaşın yanında kuru da yanar.”mesel-i meşhuru;
15. Sokaklarda tükürme, bevl vesaire;
16. Komisyonlar, encümenler teşkili merakı;
17. Muamelat-ı kırtasiye;
18. Tramvay, otomobil, bisiklet, motosiklet, araba, at, katır, eşek kazaları;
19. Tedenni-i ahlak;
20. Yeni tabirâttan olarak “sukut-ı hayal”e uğrayanlar;
21. Ağnaya-yı İslam;
22. “Spekülasyon” namındaki muamelat-ı ebleh-firibane;
23. Siyasi nüfuzlar;
24. Bil-cümle hey’ât-ı tahkikiye raporları mahiyyât-i tesiri;
25. Yangınlar;
26. İmtiyazlı şirketler (!)
27. “Siyah Pençe” cemiyetinin emsali;
28. Sefalet-i avam;
29. Sokak, kahvehane, gazino... politikacıları;

30. Ahval-i perişanımıza gülenler;
31. Fırkacılık, tefrikacılık;
32. Aded-i âyan;
33. Esami-i cerâid ve resâil;
34. Türklük cereyanları;
35. Bu gidişle vefiyât ve tevellüdât;
36. Tezvirat;
37. Cinayât, fecâyî, şenâyî;
38. Ahval-i mudhike-i siyasiye;
39. Üvey babalar, üvey analar,
40. “Bize bir ‘mandater’ olursa salah u felah buluruz.” diyen ağızlar;
41. Muhacirîn;
42. Avrupa’da, bizde takallübât-ı siyasiye;
43. İlh...

4.4.40. BU GÜNLERDE DARB OLUNABİLECEK EMSAL

Şimdiki kırpık bıyıklar lehinde:

“Sezâ-yı tiğ olur haddin tecâvüz eyleyen mûlar

Anınçün tiğden azâdedir müjgân u ebrûlar”

. . .

Bu kışta açıkta kalacak olan harikze[de]gân ve bi-vâyegâna medar-ı teselli olur diye:

“Yapar garip kuşun yuvasını Allah!”

. . .

Fırar edenlerin tervic-i müddeâsı zımında:

“Vatan-me’lûf olanlar bi-sebep terk-i diyar etmez”

. . .

Bizimkilerin her biriyle Kayser'in şu anda düşündüklerini tasvir için:

“Başımda dönmede ateş-nisâr bir tokmak

Bu böyle olmayacaktı, bu böyle olmayacak!”

. . .

Mistir Wilson'u takliden nazariyat-ı cedide peşinde şıtabân olan erbab-ı hevesi tehzil maksadıyla:

“Taklid-i zağ, kebg-i hirâmanı güldürür”

. . .

Vesika ekmeği almak için fırın önüne toplanmış halkın, tevzi memurlarının çehre-i abusuna baktıkça neler söylemek istediklerini tanziren:

“Yarab nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyac

İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nân'edir”

. . .

Devr-i istibdatta nail oldukları eltâf ve inayâtı, bugünkü hâl-i perişanîyi tahatturla dil-hun olmaya amade bulunan rical, bendegân, mensubîn ve sairenin Farisî beyanları arasında:

“Zindest nâm-ı ferrûh-i Nüşiverân be-hayr

Gerçi besî güzeşt ki Nüşiverân nemând”

. . .

Bahriye nazır-ı esbakının Karadeniz'e açılmasıyla Düvel-i Mü'telife donanmalarının boğazlara hâkimiyeti nokta-i nazarından:

“Sürdü yelken kürek a'dâ, kapudân paşayı”

. . .

Gazetelerde ağzına geleni yazmakla me'lûf kimselere güya burunsalık olmak kastıyla:

“Ey herzevekili kâinatın

Hâlâ hezeyana kanmadın mı?”

. . .

Bizde ne olduğunu bilmedikleri halde sosyalist fikri taşımaya yeni yeni başlamış nev-zuhurân-ı ümmetin levha halinde yazı odalarına talik edilmek üzere:

“Benî âdem â’zâ-yı yek-diğerend

Ki der-âferîniş zi-yek gevherend”

. . .

Bu mevsimde, bu yoksullukta İspanyol hastalığına tutulanları tatyiben etibba tarafından:

“Elbette gider, gelen cihana”

. . .

Anadolu’dan, Akdeniz’den zahire gelecekmiş diye hasbihâl edenlere mahsus olarak:

“Ümmîd iledir cihanda her hâl! ”

. . .

Tünelin, tramvayın, trenin işlemediğine yeni alafranga re’s-i sene itibariyle asrî tarih yapacaklar mabeyninde:

“Yürüyünce filolar cümlesi istop dediler”

. . .

İttihat ve Terakki Fırkası’nın inhilali münasebet-i hazırasıyla hâdis olan ahval-i umûmiye ve hususiyeyi bir daha tezkâren:

“Birbirine girdiler dolaplarla âblar

Âblar galip gelince döndüler dolaplar”

4.4.41.MANTARİZM!..

Dün, pek muhterem bir zat ile mülaki oldum. Kendisine has bir nezaket ile gülüyordu. Bana dedi ki:

—Seni gördüm de yine hatırladım... Onun için gülüyorum.

—Hayrola!..

—Hayrolacak bir şey yok... Ufak bir nükte!

—Ne gibi?

—Geçende bizim hoca ile konuşuyorduk. Bittabi bu günlerin mübahasâtı mütareke, fırka, şekl-i hükümât üzerine teati-i efkârdan ibaret oluyor... Hoca, gazetelerin birinde “parlamentarizm” kelimesini görmüş. Bu nedir? Diye sordu. Kâfi derecede izahat verdim. Bizde de şekl-i hükümet böyledir dedim. Fakat hocam “parlamentarizm” ” kelimesini bihakkın söyleyemiyor, âdeta güçlük çekiyordu... Durdu, durdu...

—Ben bunun hepsini birden söyleyemiyorum... Deyince mukabeleten:

—“Parl”ı bırak, hazfet!

Dedim... Alışkın olduğu için düşünmeye hacet bile görmedi. Gayr-i ihtiyari bir “Oh!” çektikten sonra, güya intak-ı hakka mazhar olmuşçasına deruni bir sevinç ile kavaid-i tecvide tevfikan harflere ve hecelere kuvvet vererek:

—Mantarizm!..

Dedi...

—Ha!.. İşte bizdeki şekli şimdi bulduk!.. Artık izahat isteme!

Dedim!.. Bunun için gülüyordum!..

4.4.42. HÂL ve MEVKİ

Kayınpeder merhum küçük kardeşini sevmez, fakat ne zaman mülaki olsa baktıkça gözlerinin içinden gülerdi.

Bir gün sebebini sordum, dedi ki:

—Çocukluğunda pek haşarı idi. Bir gün öteberi yaptık, ailece Çukurbosta’ya gittik. Sofra tertibatı ile meşgul olurken kulağıma:

—Aman!.. Ağabey!..

Diye bir ses geldi. Bakındım, göremedim... Bostanın içine koştum, aradım, taradım bulamadım fakat istimdat devam ediyordu. Ses kâh yükseliyor, kâh boğuluyordu. Neden sonra gözüme, bostan dolabının kovalarından birine sarılmış bir vücut ilişti. Meğer, oynayayım diye asılmış, hayvan da yürümeye başlamış, dolap döndükçe bir kere suya batıyor, sırsıklam olduktan sonra bir daha batmak üzere çevrilip duruyordu... İşte bu manzara gözümün önüne geliyor da ona gülüyorum!

Doğrusu ben de güldüm idi.

Acaba şimdi bizim halimize kimler gülüyor? Aşıkâr değil mi ki, biz de dolaba geldik!.. Gerçi:

“Na-be-mahal günlere bir gün olur felek güler.”

Ama... Feleğin de bakışı yaman!. İmdat bizden, istimdat ağıyardan olmalı idi.

Bununla beraber, milletin vak’ ve haysiyeti sağ olsun:

“Bu kâbus-ı belâyı def için tedbir vardır, var!”

Çocukluğumda söylerlerdi:

—Bereket versin, insana musibet birbiri ardınca gelir de tükenir!

4.4.43. FİRAR HAKKINDA

Meğer re’y-i âmm usulü bir memleket dâhilinde tecanüs-i efkâra hizmet eder imiş!.. Filvaki gayeye vusul için her fert ayrı ayrı beyan-ı efkâr etmek gibi vehleten ihtilâfa benzer bir karışıklık hâdis oluyorsa da sonunda cümlesi birleşiyor. Mesela hepimiz Hakkı Paşa’nın firarı üzerine bunun arkası sökün edeceğini zannediyor idik. Fakat nasıl?.. İşte burada duruyorduk. Emrivaki karşısında kalınca sabrım tükendi. Sormaya başladım.

İranî bir dostum dedi ki:

—Harîfân bâdhâ hordend u reftend

Yanındaki refiki:

—Ez bâd-i hevâ âmed ü ber-bâd-i hevâ reft

Ricalden bir zat:

—Vekilharç önden gitti, sonra paşalar!..

Bir asker firarisi:

—Yaşasın firar!..

Ales-seher salepçi:

—Kaynor!..

Ulemadan bir zat:

—*Ferre, yefirru, firâran*

Hepsi Odessa'da karâran”

Bir polis komiseri:

—Yarım saat evvel haberim olsa idi!..

Kâmil Paşa merhumun ruh-ı mizahı:

—Rical-i gayb!..

İrsal-i mesel taraftarı bir zat:

—Bu gidiştir ki gider dahi gider, dahi gider.

Neyzen Tevfik diyor ki:

—*Kimse takip edemez bir kafa göz yarsak da*

Döğüşe, kavgaya var milletin elbet hakkı

Yatalı dört senedir sade mısır ekmeğine

Kalmadı halkımızın Hint horozundan farkı

...ilh

4.4.44. YAH-YES

Yalnız kelimâtın değil, edevatın bile bir devri, bir devranı var!.. İnsan biraz kendi kendisine düşündü mü, biraz da felsefe denilen hardaliyeden bir iki yudum aldı mı, natıkanın vücut ve akıldan müstesna bir vaziyette kaldığına hükmediyor.

Birkaç gün evvel makam-ı tasdikte işittiğimiz:

—Yah!

Lar ne oldu?.. Ne olacak?.. Bir baskı derhâl:

—Yes!

Lere döndürdü. Şimdi moda bu:

—Yes!

Filvaki “Yah”a nispetle biraz uzûbeti var.

—Yes!

Bir daha:

—Yes!..

Oh!.. Bir daha mı? Elverir artık!..

Mektepte ayak talimleri yaptığımız esnada muallimimiz çulpa harekâtından dolayı kızdığı rüfekadan birine mücazat olmak üzere:

—Yerinde evetle!...

Der, biçare iki eli yanında olduğu halde bulunduğu noktada ileri geri gitmeksizin yürür gibi ayaklarını muttasıl kaldırıp basar idi.

Buna o zamanın anlayışı neticesi olarak:

—Evetlemek,

Denirdi. O zamandan bu zamana kadar kırk sene geçti. Yine aynı talim, aynı emir:

—Yah!

—Yes!

İkisi de “evet!” Fakat biri:

Yerinde durma! İlerle! Yürü!... Atla, saldır, öl!

Diyordu. İkincisi ise:

—Dur! Çekil!... Yoksa...

Manasını ilham etmekte...

—Oh!... Ye...s!..

Bundan böyle de:

—Yes!..

4.4.45. HUMAR-I MATBUAT

Esbak polis müdürü Agâh Efendi merhum sarhoşluğundan dolayı mevkuf bulunan rahmetli Tıflî'yi huzuruna celbeder. Tevbih maksadıyla der ki:

—Utanmıyor musun? Bu ne kadar içmek?

Tıflî durur...

—Ne duruyorsun? Söylesen â...Bu nasıl içmek?..

Tıflî yine durur...

—Söyle, diyorum!

Tıflî ıtlak-ı lisan etmenin zamanı geldiğini işrâb eden bir vaziyet alarak:

—Efendi!.. Efendi!.. Ben Sandıkburnu'ndan dalıp da Bab-ı zaptiyeye çıkmazsam öyle işretin Allah belâsını versin!

Zaman bize böyle bir tecrübenin kaç mâl olacağını gösterdi. Erbab-ı kalemimiz de bu istidatta “hürriyet-i kelim” a dalıp da sansüre çıkmadıkça “Öyle yazı yazmanın Allah belâsını versin” dediler. Hâlbuki zaman ve mekân bizim hâlâ bilmeyerek “hürriyet-i kelim” dediğimiz hicviyât ve tehyicâtın aleyhinde olacağını takdir edeydik. Kalemin, ahlak-ı umumiyyeyi tehzib ve tehzib eden vesait-i müstakillenin birincilerinden olduğunu henüz idrak edemeyişimiz yüzünden yine büyük bir darbeye hedef olduk. Elimize vurulan kelepçeden haberdar olmadığımız gibi dilimize de vurdurduk. Yazık bize!.. Na-hakk dediklerimiz, haklı görünür oldular. Yine kendi suistimalâtımız, sui-tefekkürâtımız, sui-ilcââtımız ile milleti en büyük bir hakkı olan hürriyet-ı kelamiyesinden mahrum etmeye sebep olduk. Esbab-ı tedâfüyyemizin en mühimlerinden bulunan böyle bir kuvveti, kendi elimizle teslim eyledik. Biz zannediyor idik ki şedâid-i lisaniye her nevi menâfiin cebir ve istihsalinde haiz-i iktidardır: bilemedik ki zaaf ve meskenete delildir

Tecavezâllahu an seyyiatiküm!..

4.4.46. AYAK MESELESİ

Aldığım bir varakada deniyor ki:

Merzifonî Nâyâb Çelebi'nin İştirâka'l-Uyûn İlâ Ercelü'ş-Şuûn nam-ı eserinde mezkûrdur ki:

“İnsan mutlaka iki ayaklıdır. Onun tıfil iken dört ayak yürüdüğü vaki ise de bu hâl nisbet-i hayvaniyesidir.” Şimdi biz kaç ayaklıyız, sormak isterim.

Ben buna nasıl cevap vereyim? Ulum-ı tabiiyye, teşrih-i medeni mensubîninden değilim ki. Maahaza mühim bir sual! Bu haysiyetle zihnimi

tırmaladı. Kendime baktım, iki ayak gördüm ama şüphe, daima şüphedir. Elimle yokladım, dilimle saydım. Yine iki!.. Kollarımla yürümüş olsam dört olacak ama Türkçede ayak diye insan, at, öküz, fil, tavuk ve emsali ve çâr-pâların vasıta-i intikâliyye ve irtihâliyyesine denir olduğunu nasılsa bilebildiğim için bir türlü hesaba getiremedim. Yatarken sakal yorgan üstünde mi, altında mı kalır hikâyesi gibi bana da merak oldu. Tahkike, küçüklerden başlayayım, dedim.

Hafidemi çağırdım, dedim ki:

—Kızım, ben kaç ayaklıyım?

Şaşırdı.

—A!... Büyük babacığım, bu nasıl söz! (Eliyle göstererek) İşte bir, işte iki!

Her nedense bugünlerde müvesvis olmuşum.

—Çocuktur, iyi sayamamıştır, dedim.

Küçük oğlum geldi. Ona sordum. Ceffe'l- kalem:

—İki!

Dedi. Gülüp çıktı.

İnnallahe maassâbirîn! Kıyametin sonuna kadar Diyojen'in horozunu tahattur edecek veyahut Nâyâb Çelebi böyle diyormuş diye iki ayağımızı uzatıp oturacak değiliz â!..

Cenabıhak cümleleninkini bağışlasın. Bende de evlat çokça. Ortanca oğlum geldi. Dedim ki:

—İyi ki geldin. Belki dikkat etmişsindir. Şimdi biz kaç ayaklıyız?

Bila-tereddüt cevap verdi.

—Adamına göre!..

—Ne gibi?

—Öyle ya... Kırk ayak bile var!..

—Ne diyorsun?..

—Demiyorum, görüyorum!...

—?

4.4.47. YETMİYORMUŞ GİBİ..

Komşunun horozu, yaramaz oğlu, finosu, Haydarpaşa istasyonunda sabahlara kadar manevra yapan lokomotif, oda kapılarının zırlıtısı, yandaki madamın eli çekiçli kocası, canavar düdüklü Kadıköy vapuru, şimdiler üçüncü tekten sonra sokaklarda nağme-han-ı tefahür olan mösyöler, gece yarısı pencere açıp bağıra bağıra konuşan tütüler, açlıktan kedi kovalayan fareler, ne vakit yağsa odanın camlarında trampet çalan yağmur, ne zaman esse evi zangır zangır titreten rüzgâr, aşağı odadaki saatin çaları, beynimdeki yabancı sesler, polislin bekçiyi arayan düdüğü, etraftaki bir iki merkebin nehik-i-ciğer-sûzi, böyle gecelerde muhill-i asayiş bir vak'a zuhur etmediğine binaen alelâcayip işitilen bam bumlar, dan dunlar, her nedense hanesine nısf-ül leyle doğru gelmeye başlamış olan hem-sâyemizin kapı zili, sahilden doğru gelen öksürükler, tâ aksa-yı hayalâtta kopan velveleler,

—Vah, bah! Benim on para irtikâbım yoktur, diye sokaktan geçenlerin avaz-ı pâyı, bakkalın birden bire yürek hoplatan kepengi...

Yetmiyormuş gibi şimdi başıma bir de salepçi çıktı... Gece saat dört dedi mi, cıyak cıyak bir ses:

—Kaynıyor, salep!

—Sütlü!..

Haydi, yataktan fırla!.. Sabahın dokuzuna onuna kadar dinle!..

Daima bir derd-i ser, mukadder.

“Nerede olsam bir dede, bir dümbelek eksik değil!”

Dün alessesher giyindim; Salepçiyi, sesin geldiği istikameti takiben yakaladım, dedim ki:

—Sen ne insafsız adamsın!.. Daha güneş doğmadı, çoluk var, çocuk var... Hasta var, bir iki saat uyumuşlar var... Sesin, dünyayı tutuyor, herkesi neden rahatsız ediyorsun?

Yüzüme dik dik baktı.

Ben de hazırlandım.

—Neye öyle bakıyorsun?

Vaziyetini bozmadı, sert sert dedi ki:

—Efendi, efendi! Senin gazetecilerin kadar da bağırıyorum â... Müvezziler için mi, yoksa züppe muharrirler için mi dediğini sormadım. Yalnız ağzımdan:

—Ver öyleyse bir salep!

Sözü çıktı!..

4.4.48. HER DEM TAZE BİR MESELE

Geçen gün bir zat naklediyordu.

Eski sadrazamlarımızdan biri:

—Bağdat'a on beş günde posta götürmeyi taahhüd eden varsa müracaat etsin!

Diye tellâllar çıkarmış. Herifler İstanbul, dört köşe, beş on gün bağırmişlar, kimse müracaat etmemiş. En sonra aksakal biri zuhur etmiş. Vezire arz etmişler.

—Getirin!

Demiş. Huzurda:

—Sen mi götüreceksin?

Hitabına mazhar olunca ihtiyar demiş ki:

—Hayır efendim. Hatta biraderlere sordum. Cevab-ı redd verdiler...

—Ya kim götüreceksin?

—Evet efendim. Bendenizi de merak sardı. Onun için mahalleliden gözüme kestirdiklerime de sordum, onlar da bu işi deruhte edemeyiz, dediler.

—O halde?

—Lütuf buyrun Paşa Hazretleri... Merakım müştedd oldu. Semti yokladım. Bir taraftan tellâllar bağırır, bir taraftan ben kahve kahve, dükkân dükkân gezerim...

—Sonu?

—Kimse deruhte etmiyor.

—Öyle ise neye geldin?

—Böyle bir talip bulunmadığını efendimize arz için!..

Ben zannediyor idim ki hükûmet, Şehremaneti'ni tellâla verse idi aylarca askıda kalacak idi! Bu mansıb-ı mu'tena doğrudan doğruya şehrin hayatıyla alakadar olduğu için deruhte eyleyen zaten bir hayli düşünmüş olması icap eder. Görülüyor ki bütün matbuat ve elsine-i ibâd “Emanet” sözünü işitir işitmez ıtlak-ı ihtiyar ediyor, hükûmet de müşkül mevkide kalıyor. Benim takdirime göre halkın vediası olan bu işi yine halka iade etmek münasip olur.

Hatta dâhiliye nazır-ı cedidemiz de bu ciheti teyit eyledi.

Bittabi murakabe-i hükûmet altında yapılacak bir intihap neticesinde teşekkül edecek belediyelerde faaliyet daha ziyade görünür. Bu emr-i mühimde acemilik her iki tarafta da var olduğu için dâhilî siyaseti vikâyeten –hiç olmazsa- güft-ü günün bir parçası kaldırılmış olur.

Maahaza bunda da ihtiyat ve dûr-endîşlik ister. Geçen gün zıpcıklılardan birinin, yeni bir fikir imiş gibi,

—Hükûmet, iaşe işlerini deruhte etmemeli idi. Halka bırakmalı idi. Dediğini işiten refikim:

—Aman, Allah esirgeye! Bıraksa idi şimdiye kadar birbirimizi yer idik. Cevab-ı mülzimanasını verdi.

Acaba belediye, işlerini bize verse birbirimizi gırtlaklar mıyız?

4.4.49. “CİZ” ile “VİZ”

Dün eski dostlarımdan bir zata, vapurda tesadüf ettim. Kendisi hoş-gû, latife - perdâz olduğu için beni görür görmez:

—Vay! İki gözümün hiçbiri, sana ne oldu, görünmüyorsun? Dedi. Ben de:

—Doktor olduğun halde bir kere gelip sağ mı, ölü mü diye sormuyorsun?

Mukabelesinde bulundum. Makam- tasdikte başını salladıktan sonra dedi ki:

—Artık ben doktorluk etmiyorum.

—Neden?

—İhtiyarlık... Bir kere kulağım pek az duyuyor. İkincisi okuyamıyorum...

—Fakat sen ataletten hazzetmezsin.

—Yine hazzetmem...

—Öyle ise ne yapıyorsun?

—Meyve-huşk gümrüğüne devam ediyorum.

—Nereye?

—Meyve-huşk gümrüğüne!..

—Ne diye?

—Evde oturup da bizim bacı ile kavga etmeyeyim diye!

Güldüm. Aile pek muhterem, pek edip olduğu için evde kavga, mavga olmayacağını bilirim.

—Ne gülüyorsun?

—Sizde kavga olur mu ya?

—Nasıl olmaz? Hem de sunturlusu... Çünkü yaş ilerledikçe vücudun aksam-ı adidesinden çekilen kuvvetler bütün çenede birleşiyorlar. Bilmez misin? İnsan ölüirken en sona yine çenesi kalır. Hatta çene atıyor derler...

Onun için benim de çenem, günden güne kuvvetleşiyor.

—Demek ki...

—Evet!..

Birbirimize bakıp gülüştük. Bana dedi ki:

—Şimdi sen demek iste[ye]ceksin ki...

—Mesela?

—Sen söyle bakayım!..

—Ben söyleyemem?..

—Cız? Demek...

—Evet. Cız!

—Öyle ise, ortada şöyle yapacağız, böyle yapacağız diyenlerin sözleri de bana vız!..

4.4.50. YİNE “KEKÂ” DAYIZI

Şair diyor ki:

“Alırım karşıma üç saksı karanfil dizerim

Âlemin seyr ü gülistânı vazifemde değil. ”

Zaman oluyor ki bu beyit hatırıma geldikçe avazım çıktığı kadar bağırarak:

—Kekâ! ... Yaşa!

Diyeceğim geliyor. Çünkü üç saksı karanfil ile âlemin seyir ve gülistanını hiç saymak, hele züğürtlük zamanlarında elde edilir safalardan değil!..

Muhsin merhum ile gezdiğim günlerin birinde bir lokantaya girmiş, birer çorba ısmarlamış idik. İlk kaşığı daldırıp da ağzına boşaltır boşaltmaz vecde gelmiş bir derviş-i fenâ-fillâhın kuvvetli bâsû sesi ile:

—Allah!..

—Diye dükkânı güm güm öttürdü. Ben de, diğer müşteriler de, lokantacı da şaşırıp bakiştık. Sormadan cevap verdi:

—Nasıl şükretmeyeyim, üç gündür boğazımdan lokma geçmedi idi.

Ben bilirim ki bir kaşık çorba ile refah-ı haline kail olan bu rind-i-azade dil, ne nefis çorbalar içmiş, ne leziz taamlar yemiştir!

Bu nev-i zevk-i kanaat havastan avama intikal, avamdan havâsa tereffu ede ede kuvvet almıştır ki âdeta muamelat-ı umumiyemize hâkim olmuştur.

Yalnız belâsı bu ki muhârebâtımızda, siyasiyatımızda, ictimaiyâtımızda, eşkâl-i idaremizde müessirdir.

Mağlûp oluruz, filan yerde kazanılmış olan bir büyük harbin vermiş olduğu neşe-i zaferi tazeler, müsterih olmaya çalışırız. Muvazene-i siyasiyemiz alt üst olur, terazinin dili bizimle eğlenir gibi taraf-ı hasma alabanda eder, mesela bir yirmi beş dirhemliğin konulmasına mani olmaklığımız muvaffakiyeti ile iftihar ederiz. Ahlakiyâtımızı kâmilten bozmuş, bozmakta devam etmiş avâmil-i kesireden bizar olup dururken yine mesela bir tesettür meselesi çıkarırız, onunla ahlak -ı umûmiyeyi ıslaha muvaffak olmaya başladığımızı inanırız.

Hâlbuki!..

4.4.51. "BİR HATIRADIR KALAN NİHAYET"

*"El-aman, ey nûr-ı dîdem el-aman,
Gözlerin derdiyle hâlim pek yaman."*

(Lâ edrî)

Bizimkilere bir hâl olmuş! Galiba ökçe yükseldikçe gözlerin de vaz'-ı in'itâfi halel-pezir oluyor!.. Yolda yürüdükleri zaman nazarları burun üzerinden kayıp zemine düşüyor. Bahusus bol sürme ile gözlerinin kenarında kat-ı nakısı birer birer muhit-i siyah bulunduranlarda âdetâ süzgünlüğe kadar varıyor. Fakat bu nev-i tuvalet tehlikeli: düzgünün lüzuceti, sürmenin salâbeti ile karışık terin rutubetine maruz kalıp da üstüne bir de toz bindi mi kapaklar yapışıyor, göz açmak için alt çeneyi haddinden fazla açarak yatak adalâtının yardımına ihtiyaç mess ediyor ki böyle bir hareket yüzde çirkin bir inkılâp, kopacak gibi şedit gerilmeler peyda ediyor. Bazen çene, yatak adâlâtından maada el parmaklarının da muavenetine lüzum görülüyor ki bu hâlde sürme, düzgün, tozdan ibaret olan mahut halitanın sıvışmasını mucip oluyor. İşte bu an-ı müdhişte kadın bütün bütün değişiyor:

Nazar, bu sıvışmayı göreceğim diye çabaladıkça şehlâlık, kaçıklık, şaşılık geliyor. Mendil ucunu dudaklarda tertib ederek hafifçe silmek de kabil değil. Çünkü daha ziyade sıvışacak!.. Maahaza tamir için kifayet edecek olan ayna, malzeme el çantasında bulunacak olursa vapur, şimendifer mevkileri gibi mahallerde işçilik olabiliyor!

Geçen gün bunlardan birine (...) istasyonunda tesadüf ettim. Ben bilmiyorum â, gülmüşüm!.. Vay!...

—Sen kendi buruşuk suratına bak da ona gül!..

—Beğenmiyorsan karına yaptırma!

—El âlem maskarası kıyafetli!..

Diye kalkınırken yanımdaki ihtiyarcası önünü kesti; bir eliyle çarşafının yakasını da düzelterek, diğerini makam-ı tehditte sallaya sallaya dedi ki:

—O gençtir, istediğini yapar... Ayıp sana bana!..

Bereket versin, kampanaya! Dan, dan edince hücum eden kabile-i seyyahîne katıştım da yakayı kurtardım. Ben ne bileyim? İkinci istasyonda indim. Tren kalkınca

bakınıp duruyordum. Bir de bakayım ki vagonun penceresinde ihtiyarın kafası uzanmış... Koca bir dil dudakları arasından fırlamış.

—Üm!.. Üm!..

Deyip duruyor!.. Aman ne komik olmuştu!.. Bu defa makaraları salıverdim. Şahadet parmağımı da göstermeye başladım.

Düdük, trenin gürültüsü, homurtusu söylediklerini işittirmiyordu ama hayırlı sözler olmadığı da belli idi.

Arada bir de münavebe hâsıl oldu. Biri çekilir çekilmez diğeri başını çıkarıyordu. En nihayet genci tamirini ikmal ettiği o süzgün gözleriyle bakarken tren kavise girdi. Artık görünmez oldular. Hayaline ne diyebilirsiniz? Hâlâ görünüyor!..

4.4.52.UFAK BİR MONOLOG

Şimdiki Sahne-i Hayatta

Çatık kaş, ağlamış surat, nezleli burun, şiş dudak:

—Efendi! Hu!.. Beni dinle!

Somurtkan çehre, gözlerinin birine kan gelmiş şehlâ-nigâh, yirmi günlük tıraşı bıyığına sarmış,

—Ne kadar kulağım varsa sende!... Ne var?

—Kömür yok.

—Bir okka yollarım.

—Yetmez!

—İki okka...

—Su yok...

—Buluruz!

—Gaz yok!

—Alırız!

—Yemek yok.

—Bir şey bulacağız!

- Küçüğün ayakkabısı yok!..
- Evde otursun!
- Çorabı da yok!..
- Benimkilerden bir tanesini kes, biç, giydir,
- Benim de yok!.. Yamadım yamadım giydim.
- Benim dün çıkardıklarımı ayağına çek!..
- Karşiki bakkal para istiyor!
- Cumartesiye!..
- Geçenki çamaşırıcı da istiyor!
- Pazartesiye!..
- Hani Nuriye Hanımdan iki meci diye aldık idi...
- Çarşambaya!..
- Ev sahibine ne diyeceğiz? Her gün çat kapı burada!
- Ben onu görürüm!
- Terzideki mantomu ne yapacağız?
- Alınca satacağız!
- Â!..
- Ya!..
- Donarım, ayol!..
- Açlıktan ölmeyeceğin ne malum?
- Ne katı sözlü olmuşsun?
- Sözün doğrusu bu ama sen anlamadın!
- Hâlâ söylüyor!
- Sen deminden beri söyledin, ben sana katı sözlü olmuşsun dedim mi?
- Benim dediklerim lazım!
- Benimki de elzem!

—Eller saçlarda kanepenin kenarına kapanarak bir ağlama, bir sızlama, bir hıçkırıktan sonra:

—Sen ölürsün inşallah!

—Ben ölüyorum, inşallah!

—Öleceksin de bu piçleri neden peydahladın!

—Sen nasıl benim başıma bela isen senin de başında bela olsunlar diye!..

Perde iner.

4.4.53. “MANDA”

Zıpçıktı yeniliğe göre eski diyeceğimiz yakın zamanlarda, inşaat-ı cedidenin bir tarafına nazarlık olarak köhne pabuç, kundura teki asarlardı. İstanbul’u ilk defa gezmeye çıkmış olan avare bir Frenk bunlardan bir tanesini görünce:

—Bu ne olsa gerek?

Diye düşünmüş, en sonra şu manayı vermiş:

—Bu eve mutlaka hırsız girmiş olacak. Duyulunca kaçmaya başlamış, kaçarken kundurasının tekini bırakmış!..

Avrupalılar bize yukarıdan da baksalar ters görüyorlar, aşağıdan da! Gazetelerde okuduğuma göre tetkik heyetleri de böyle. Biz bilerek, bilmeyerek bir harbe girmiştik. Maksudumuz ne idi?

Güya Rus Çarlığı gibi Fransa’yı bile yutmuş olsa doymak bilmeyen bir mütearrızın elinden yakamızı kurtarmak ve bu suretle istiklalimizi muhafaza etmek idi. Milletlerin kâffesinde gaye-i ittihaz edilmiş olan bu emele hürmet etmek mukteza-yı medeniyet olduğu halde şimdi başımıza bir manda meselesi çıkardılar hem çıkardılar, hem de:

—Mandadan korkmayın. Mandater, istenildiği zaman tebdil olunur. Bunun istiklale dokunur bir tarafı yoktur, diyorlar.

Bizim ince fikirli gazetelerimizden bir kısmı da bu mütalâaya müzahir görünüyorlar. Hatta “manda”nın istiklalimizi muhafaza için şimdilik bir vasıta-i mü’temene olduğunu ileriye sürüyorlar. Kadınlarımız:

—Allah birine musibet verecek ise evvela aklını almış.

Derler. Galiba biz de aynı hâle düşmek üzereyiz. Evet, böyle. “İstiklâl”in, ruh-ı milletten nebeân ile mutahhar, asil bir his olduğunu bilmeyenler bu faraziyeye ittiba edebilirler. Fakat bu hissin “manolya”dan daha nazik olduğunu takdir edenler onun kar gibi beyaz vüreykât-i muattarasına burun sokmak değil uzaktan koklamak bile caiz olamayacağına kanidirler.

4.4.54. VE MİN-EL-GARÂİB!

Evet, öyle. Garip bir hâl. Fakat bu günlerde üzerimde musırran icra-yı hükmeden bir hisse bakılacak olursa hesabımca hükûmete geçmek için bana da sıra gelmekte olduğuna hükmetmek icap ediyor. Çünkü rüfekanın ekseri nevi nevi mansıb- ı vekâlete şeref-bahş-ı istihâl oldular. Fakat ben ne nazırı olayım, hayretteyim.

Sadaret ağır bir şey, istemem. Harbiye, hiç anlamadığım bir sanat, bahriye, keza. Şûra-yı devlet, kavanîn ile zaten başım hoş değil. Evkaf, öteden beri aleyhindeyim. Ziraat, bir kere bahçe merakına düştüm idi, soğan bile yetiştiremedim. Ticaret, bu kadar açık gözlü var iken bana düşer mi? Maarif, ehline ait. İaşe, şimdi akşamları da yiyemiyorum. Meşihat, şu günlerde fes bile başıma fazla geliyor, bir de sarık, kabil değil. Dâhiliye, buruntu tutar diye korkarım. Hariciye, İngilizcem yok... ilh.

Maahaza yine nazır olmak, vükeladan bulunmak bana mukadder olduğuna dair alâmât ve işarât var. Zira bundan otuz beş sene evvel Posta ve Telgraf Nezareti Fen Kalemine memur olmuş idim de beni fabrika kâtibi tayin etmişlerdi. Her şeyde bir menşe aranır ya!.. Bir gün üstad-ı muhteremim müteveffa Emile Lokovan Efendi beni çağırdı. Nezarete hitaben yazmış olduğu Fransızca bir takriri verdi. Bunu tercüme ve tebyiz eyle dedi. Derhâl yerime avdet ederek emrini ifa eyledim. Kendisine takdim eylediğim sırada bana:

—Çalış sen büyük adam olacaksın!

Demesin mi? Filvaki öyle bir hâce-i âli-kadrin böyle bir teveccühü beni ilelebet nail-i ikbal etmeye kâfi ise de hırs-ı pirî söze inandırmak istemiyor.

Şaka değil, bir zaman Nafia Nezaretini kolladım. Eski, tecrübe-dide nuzzârdan biri:

—Hakkında mucib-i zarar olur.

Dedi, el çektim! Sabık İttihat ve Terakki fırkasına mensup idim. Ne mebus yaptılar, ne de âyana koydular. Biliyor musunuz? Bu çekilmez bir menkûbiyettir!

Valilik hiç sevmediğim bir memuriyet! Eşraf ile konuş, jandarma kumandanı ile görüş, defterdar ile sövüş, mektupçu ile barış!

—Durun bakalım. Ben bir şey olacağım. Lakin “Gelirse de devlet bize maal - kerâhe gelir.”

4.4.55. MANA-YI İSTİFA

İngilizcede bir darbimesel var imiş: “Affedersin demek, hiçbir söz söylememekten evlâdır.” Kırılan potu tamir etmek de ekseriya tesir-i küllisi görülen bu:

—Affedersin!

Usulünü kim çıkarmış ise namına bir heykel dikilmelidir. Çünkü insanları yekdiğerine ısındırmaya alet olan tabirâttan biri de budur. Öyle ya!.. Dikkatsizlik, lakayıtlık ile ayağına bastığımız, yahut çarpıp sendelemeye mecbur ettiğimiz her kim ise onun bir anda üzerinize çevirdiği nazar-ı ğazûbane ne kadar müntakimanedir ya!.. Şiddet-i elemden dönük veyahut sönük gözden birden bire fırlayan bu nazarda her türlü mana mevcut iken sizin mütevazıane bir eda ile irat ettiğiniz:

—Affedersiniz!

Onu derhâl, itidale sevk eder. Gerçi bu keyfiyet derece-i terbiyeye tâbi ise de yine aldırmamaktan eftal gelir.

Mamafih her hadise, bununla geçiştirilemez. Bunun alafrangasını da mebzulen sarf ettiğimiz hâlde yine yakamızı kurtaramadık. Öyle işler vardır ki milyon kere:

—Pardon:

Hayretmez.

On iki seneden beridir nasılsa öğrenip tatbik edemediğimiz “usul-i meşrutiyet”in pardonu makamında olan “istifa” vakalarında asıl olan budur.

Tereyağından kıl çeker gibi bir istifa ile işin içinden sıyrılmak ne kadar gülünç oluyor! Bahusus bizde, kunduracı çekici gibi art arda işleyen istifalar, o kadar iptizale vardı ki, kelime hemen hemen mana-yı iptidasini terk ederek çırpıplak kaldı.

Devr-i istibdatta bunun üstü örtülüsünü idrak ettiğim için şimdi bana pek garip geliyor. O devir de istifa âdeti “küfran-ı nimet” gibi telâkki olunurdu. Doğrudan doğruya memleketin terakkiyât-ı fikriyesine mâni-i kavi olmak üzere ihdas edilmiş olan “Encümen-i Teftiş ve Muayene” azalığından istifa edişim, beni altı sene kadar işsiz güçsüz, bir parasız bıraktı idi. Emsalim meyanında ufak bir bahane ile nefyedilenler bile vardır. Hatta mabeyne mensup biri bana demiş idi ki:

—Sen ne yapmışın? Çıldırдың mı?.. Sen nesin ki padişahın ihsanı olan bir memuriyeti ayağınla tepiyorsun!

Şaşaladım idi.

Fakat o zamanın müfessirîni ile bu zamanın müşerrihîni arasında fark-ı azim var... O zamanda istifa tehlikeli bir vaziyet medlûlünde iken bu zamanda tehlikeli bir vaziyetten atlamak veyahut daha kuvvetli bir vaziyete intikal etmek, şahsına göre, bir muvaffakiyet-i siyâsiye icat ile etrafındakileri avutmak, en ba'd olarak da:

—Ben bu işin eri değilim!

Deyip cidden namuskârane davranmak mealini tazammun ediyor. Yani zamana göre istifa şekilden şekle giriyor.

İbret almalıdır ki lügatte:

—Af dilemek

Diye mestur olan bir kelimecik sahne-i ictimaye ve siyasiyede ne kıyafetlere bürünüyor!..

4.4.56. YİNE KAVUK MESELESİ

Herkesin kıyafetine, tuvaletine, hasbetenlillah kâhyalık eden adamlar vardır. Bunlar hiçbir münasebeti olmayan bir zamanda veya mekânda mesela:

—Bu mavili boyun bağı size yaraşmıyor!..

Veyahut:

—Sakal mı salıvereceksiniz?

Diye ihtarâta bulunurlar. Hâlbuki kendisinin papatya rengi kravatının daha nahoş, bir iki tırnak makası çırpmasıyla alınacak derecede adeden mahdud-ul-lihye bulunmasının daha eskal olduğunu fark etmez.

İşte bunlardan biri, zurafâ-yı hacegândan birine yanaşır, der ki:

—Efendi Hazretleri, kaç gündür dikkat ediyorum. Kavuğunuzu sabahleyin basık, öğleyin az arkaya doğru giyiyor, ikindiden sonra da sağa alıyorsunuz... Bunda bir sebep var mı?

Hoca, vehleten şaşırır:

—Ne sebep olacak, efendim;.. Öyle... Gelişigüzel...

Cevabında bulunur ise de öteki sözünde ısrar ederek:

—Yok ama... Bu dediğim günlerce devam ediyor...

Deyince kendisini toplar, der ki:

—Sabahları uyku sersemliği ile aklım dağınık bulunur, toplamak için bastırırım. Bu baskı öğleye doğru çok gelmeye başlar. Alın cihetinden biraz hava veririm, ondan sonra da cumbasına çıkarır dünyayı seyrettiririm!..

Artık biz de kavukları bastırsak da şu dağınık aklımızı toplayabilsek!.. Yoksa Harb-i Umumi'nin verdiği sersemliklere her gün inzimam eden müessif mütevali ahval, bu gidişle başta iyice bastırmalıyız ki sademât-ı rüzgâr alıp götürmesin. Hem de ayağımızı öyle sıkı basmalıyız ki bizi de beraber sürüklemesin!

Paris Sulh Konferansı'na davet edilmişimiz de gösteriyor ki senelerden beri külah kapmak emeliyle Düvel-i Mü'telif nezdinde propaganda yapan türlü türlü erbab-ı ihtiras, şu can alacak meselede muvaffak olamamışlardır. Onlar hırsızca kavuğumuzu aldırıp bizi cascavlak bıraktırmak emeliyle geceyi gündüze katmışlardı. Hükûmetin bundaki muvaffakiyeti tırâz-ı millîyi gözettiğinden neşet eylemiştir. Biz dâhilen kavuk kavgasını örtbas edecek olursak onun kuvvet ve muvaffakiyeti daha ziyade artar. Destarının bir tarafı makaslansa bile kallâvî giyeceğimize selihî veya paşâî serpuş ile yine sahn-ı âlemde müstakil gezinebiliriz.

Şu buhranlı zamanda içimizden hiçbir ferdin bir menfaat-i şahsiye takip eylemek rezilesini irtikâp edebilmek denaetinde bulunacağını hatırıma bile getirmem. Fakat bu gibi mesail-i mühimmede hissiyât-ı vatanperveraneden ziyade ukûl-i müttehidenin hüsn-i suretle işlemesi elzemdir.

Namuslarını, hayat-ı kavmiyelerini, din ve mezheplerini velhasıl bugünkü varlıklarını manen ve maddeten bize medyun olanları görmüyor muyuz? Aleyhimizde o kadar müttehidane çalışıyorlar ki bu hususta içlerinden hiçbir ferdi istisna etmek mümkün olamıyor. Bu hakikat, kavuğumuzu önümüze alıp karşısında ağır ağır düşündürecek bir hailedir.

4.4.57. (?)

Reis, isticvap edip dururken maznuna der ki:

—Sabıkan var mı?

Bila-tereddüt cevap verir:

—Yoktur!

Bunun üzerine zabıt kâtibine emreder, o da okumaya başlar. Dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci sabıkalardan sonra reis, kâtibi durdurarak, yine maznuna:

—Bunlara ne diyeceksin?

Düşünmez bile:

—Öyle şeylerden bahsediyor ki unutmuşum bile. Bunlardan ne çıkar? Reis efendi? Yeni işe bakalım.

Gerek şahıs, gerek herhangi bir kavim olursa olsun, bir heyet-i hâkime veya galibenin huzuruna davet edildi mi onun sevâbık-ı ahvalini derpiş etmek tenvir-i vicdaniyâta alet-ittihaz edildiği günden beri usul-i muhakemât, avâırız-ı muhtelifeye maruz kalmıştır. Dünyada hiçbir şahıs, hiçbir kavim yoktur ki aleyhine bir “sabıka” isnadı muhal olabilsin! Yalnız hâkimin meslek-i müttehazı mutlaka tecrim taraftarlığı ise o zaman bunu kurcalamaya hacet bile kalmaz.

İffet ve istikametiyle meşhur rical-i adliyemizden mahkeme-i cinayet reis-i esbakı Vasıf Efendi merhum da:

—Mücrim olmayan bu sandalyeye oturmaz!

Der imiş. Hükkâm arasında:

Suçsuz bile olsa verilecek ceza bir kat daha ıslah-ı ahvaline yardım edeceği için vicdanen mütezzî olmam, diyenler de varmış! Ben bu nazariyelerin ne dereceye kadar doğru olabileceklerini bir türlü anlayamadım. Bahusus kablel muhakeme, heyet-i hakimenin kulakları, kafaları, enva-ı tezvirat ve müftereyât ile doldurulmuş olursa!..

Mukadderat-ı milliyenin ip üzerinde oynadığı şu zamanda biz de aynı vaziyet-i maznuniyyette bulunuyoruz demektir.

—Ortada dönen ihtirasât ve meyliyâtın bilfiil tezahür ettiği böyle bir devrede bilmem ki Türk yine kendi kendisine mâl ettiği:

—Vur abalıya!

Mı diyecektir?

Bence abayı sırtından atmalı, vücuduna el değdirmemelidir! Biz Türkler tarihen büyük, kadim bir necabet-i irkiyeye malikiyetle mümtaz olduğumuz için uşak milletlerin dedikodularına aldırmamak istiyor isek de bunun da bir derecesi vardır. Meşhurdur:

Kibardan bir zatın, dessay bir uşağı var imiş. O dereceye kadar emniyet ve itimadını celbetmiş ki kendisini fûls-i ahmere muhtaç bir hale getirdiği halde yine kovamaz imiş. Bir gün uşak, öleceğini hisseder, efendisini çağırır, der ki:

—İşte ben ölüyorum. Senelerce size hizmet ettim, lütufkâr, mürüvvet-perver olduğunuzu bilirim. Onun için sizden rica ederim ki ben vefat eder etmez, boynuma bir ip takıp cesedimi şu oda içinde üç defa dolaştırın.

Saf-dil efendi, hizmetkâr-ı sadıkının vasiyetini tutar. Herif ölür ölmez, bahçeden çamaşır ipini çözüp boynuna takar. Odada sürüklemeye başlar. Vaka karşıkı evden görülür, zabıtaya koşarlar, ev basılır. Biçare, cürümüşut halinde yakalanır. En nihayet seyyie-i rahm ve mürüvveti olarak darağacına çıkar, müteveffanın ismini yâd ettikten sonra der ki:

—Aferin sana! Öldün gittin, beni yerlerde süründürmedin! Ne vicdan, ne beşeriyet, hatta hayvaniyet bile hükmün bu derecesini kabul edemez, değil mi?

4.4.58. DER DEMEZ!

Efendi, aklına geleni uşağından sorarmış. Yine bir gün sormuş:

—Sen mi kurnazsın, ben mi?

—Uşak el pençe divan, sırtarak:

—Siz efendim!

—Doğru söyle!

—Siz efendim!

—Doğru söyle diyorum!

—Vallahi, siz efendim!

—Yemin istemem!

—İnanmıyorsunuz da!..

—İnanırsam ne olur? İnanmazsam ne olur?

Artık uşak dayanamamış:

—İnanırsanız ben, inanmazsanız siz!..

Bu fıkra sehl-ül hâll bir neticeyi hâkî ise de bana biraz düşündürücü geldi!..

Hatta efendiye takliden kendi kendime sordum:

—Acaba inansa da, inanmasa da insanı aynı menzilede bırakan şeyler var mıdır?

Dedim. Fakat karşımda yemin edecek kimse bulunmadığı için işin içinden çıkamadım.

Dün matbaadaki rüfekadan birine bu suali irat ettim. Derhâl cevap verdi:

—Vardır. Mesela: Sulh!..

—Anlamadım!

—Anlaşılmayacak bir şey yok! Olacağına inansam da züğürdüm, inanmasam da!..

Evet, bizim mesleğimiz böyle bir itirafı tekit için yemine ihtiyaç görmez. Doğru!.. Doğru ama benim gibi müvesvisler için bir tane delil kâfi gelmez.

Matbaadan çıktım. Memurînden bir zata tesadüf ederek biraz hasbihâl ettiğimiz esnada bahsi açtım. Düşündükten sonra dedi ki:

—Vardır. Mesela: İaşel!..

—Ne demek?

—Ne demek olacak, ilga edileceğine inansak da buyuz, inanmasak da!..

Böyle içtimai meselelerde bakkalın reyî alınmazsa muvafık-ı saded bir anket yapılmış olmaz. Sordum. Tarator mevsimi olduğu için havanı yıkıyordu. Bıraktı. Peştamalı düzelterek:

—Bir sene inandım, ötekine berikine veresiye verdim. Sene başı baktım ki beş bin artmış... İnanmadım, peşin muamele yaptım. Sene başı yine baktım ki beş bin artmış... Yalnız şu fark var ki inandığımıza ben de biraz karıştım. İnanmadığıma parmağımı bile sürmedim.

Ekalliyetlerin hukuku gözetilmek moda olduğu şu sıralarda bekçi ihmal edilir mi? Geçiyormuş, çevirdik, sorunca sakalını bir sığadı.

—Mahalleye geldim, yüz elli ev vardı! Beş sene evvel yarısı yandı. Eyvah!.. Buradan olduk, dedim. Salıvermediler. Bekçi kaldık. Büyük yangında tekmili, yandı, sallanır bacası kalmadı. Yine bekçiyim!..

Nereden duymuş, kulağı kırışte olacak ki ben dalgın dalgın giderken sevgili Borazan'ımız usulca koluma girdi. Dedi ki:

—Vardır ya!.. Bu kadar işe girdim çıktım. Askerden yüzbaşılıkla tekaüt oldum. Boyacı, ayrıncı dükkânları açtım. Müsamereleler verdim. Yine lâkabımla beraber kaldım. Ölünceye kadar da böyle: Borazan Tevfik aşağı, Borazan Tevfik yukarı!..

Biz konuşurken hadd-i tevkife uğramayan mebuslardan biri yanımıza geldi. Tevfik meseleyi, ona açtı. Muhterem-i sabık gülümsedi:

—Vardır: Kanun-i Esasi!

Der demez ikimiz de derhâl redd-i selam ederek hatavât-ı acele ile uzaklaştık...

Bütün Meşrutiyet o azim yükü ile üzerime yıkılıyor zannettim. Tevfik'te de şafak atmış idi.

Köprüyü atladık atlamadık, dedi ki:

—Buna bir boru isterdi ama... Yeri değil... Alacağı olsun!..

4.4.59. DÜTTÜRÜ LEYLA

Gecenin dördünden sonra komşumun horozu ötmeye başladı. Belki beş aydan beri onun nağme-i seher-hîzi ile uyanırım. Beni böyle bi-vakit uyandırdığına kızmaz değil idim. Hatta hiddet bile basardı. Fakat bir lâhza sonra tadil-i mizac ederdim. Sebebi: hayvancağızın kemal-i savlet ile attığı nara doğrudan doğruya:

“Düttürü Leyla”

Ya pek ziyade benziyordu. Yalnız bir hece eksik idi. Sondaki “lâ”. O, bağırıp da “lâ” nakıs kaldı mı, bende bil-mecburiye “lâ” der idim. Şu halde ona iştirak etmek ile teskin-i hiddet eyliyordum. Dikkat buyrulsa bunun âdeta zevk ve neşeye yaklaşan bir ihtisas olduğu münfehim olur.

Bir de dün sabah “lâ”yı hüve hüvesine çıkarmasın mı? Bütün mahalleyi mükerrer:

“Düttürü Leyla”

İstila etti. Ben münferit, yalnız kaldım. Öyle mahzun oldum, öyle mahzun oldum ki tarif edemem. Çünkü ales-sabah bir “lâ” bile demekten mahrumum.

Hayatın ne garip cilveleri var!.. Bir hayvan bile insanın ağzına kilit vuruyor...

Bu mülâhaza ile düşündüm... Düşündüm... Kendi kendime karar verdim: O, “Düttürü” diye başladı mı ben de başlayayım! Öyle ya, her zaman sondan başlanmaz. İptida asıldır. Bundan böyle beraberiz dedim.

O,

“Düttürü Leyla”

Demek için “gık” dedi mi, ben de “gık” !.. Evet!

“Düttürü Leyla”

Hatta bir daha:

“Düttürü Leyla”

Hele ötsün! Yine bir daha! Yine bir daha!

Bence fikrî, hissî, içtimaî, sınaî, bilmem ne... Ne olursa olsun vahdet, büyük bir sermaye-i hazdır vesselam... Ve böyle bir kuvvetin önünde mukavemet kabil değildir. Maahaza şayan-ı teessüf gördüğüm şu ki şu zamanda, şu yaşında kimlerle tevhid-i hiss ü hayal etmeye mecbur kaldım!.. Aman Yarabbi!..

“Kâmet-i yâre kimi dal dedi kimi elif

Herkesin maksudu şimdi bir değildir muhtelif”

(Linamıka)

Bu beyti aslına irca etmek için filanca şairin divanında şöyle mukayyettir, isterseniz Bayezit Kütüphanesi’ndeki aslına müracaat edebilirsiniz.”gibi sözlerin ehemmiyeti olamaz. Başka bir şey istiyor. Emektar, biraz tecrübe-dide yazıcı olmak haysiyetiyle, sırf kendi zu’um olmak üzere arz ediyorum ki “ittihad-ı aklâm”dan maadası muktedir olamaz. Bittabi bu ittihadı husule getirecek de “sansür” den başka bir mahlûk değildir. Fakat ben Devr-i İstibdatta yirmi dört, Meşrutiyette üç, üç buçuk sene sansüre uğradığım için bunun çirkin bir şekilde husule getirdiği ittihadın tamamen muvafık-ı hâl olamayacağına iman-ı kâmilim vardır. Maahaza canım yine sansür istiyor. Sansürsüz yazamıyorum. Çünkü mevzu bulamıyorum. Kafam öyle alışmış. Sansür oldu mu her taraftan bin mevzu gözüme fırlıyor.

Benim bildiğim bir felâket etrafında bir fikir olur. Bu da, o felâketin tahakkukunu istilzam eden metin bir gönül ittihadıdır. Bunu bize anâsır-ı muhtelifenin seneler, belki asırlardan beri her meselede, izhar ettikleri tavır ve hâl pek güzel ispat etmektedir. Buna bir zamanlar “parola” derlerdi. Verildi mi yekparelik o anda görülürdü.

İhtilâf-ı efkâr, felâket savuştuktan sonra yenisine uğramamak için aynı ittihadın inkişafâtından, tenevvüâtından başka bir şey olmamalıdır. Olursa o felâket yine tazelenir.

Esasen bir millete musallat olacak felâket, her zaman yevmî bir savlet halinde tecelli eder. Bunu teşdide, bunu idameye, bunu istikbale doğru temdide ancak haricîler, düşmanlar, her ne suret, her ne menfaat saikasıyla olursa olsun ayrılmış olanlar çalışabilirler.

Zaten Osmanlı muharrirleri denilince adedi –burasını siz söyleyin- (...) geçmez bu fie-i kalilenin maksad-ı muazzez-i millî etrafında muhtelif, zıt, muarız

istikametlere dağılmasını görmek hepimizin ağızdan söylediği halde nasıl ise fikirde iyice besleyemediği haysiyete bile dokunur. Çünkü bu türlü dağılmak ile çoluk çocuk, hamal, kunduracı, kopuk, serseri, esâfil, eclâftan yükselerek kendi halinde, musalli, hatta mu'tekif olanları bile "politikacı" yapıp salıveriyoruz.

Sözü ayağa düşürmekten ise başta saklamak evladır.

4.4.60. AKIL EDEMEDİM, OLMALI İMİŞİM!

Arz etmiş idim â, hendese okuyorum. Maşallah, Kadıköyü'ndeki bendehaneden Papazın Bahçesi denilen mesireye kadar ölçmeye başladım. Gerçi topografyayı biraz daha sonra göreceğim isem de ben şimdiden nirengileri vaz' etmeye çalışıyorum. Mamafih benimkisi pratik. Bizim belediye mühendislerinin ameliye-i mesahası tarzında. İlmî değil. Yalnız kâğıt üzerine yani haritaya yakın bir şekle getirebiliyorum.

Dün yine amelîyata gidiyordum. Bir hafta kadar işlemiş idim. Elimdeki projeyi zemine tatbik istiyordum. Kurbağalı Köprüsü'ne gelince durdum. Bir hail zuhur etti. Dikkat ettim. Kırık bir kamyon.

Hava soğuk, karayel kar istidadını bile gösteriyordu. Kamyon tâ köprünün methalinde duruyordu. Kendi kendime: Acaba "hakk-ı mürur"un memleketimizde bir tatbik-i kanunisini izhar ve ilâm için Galata, Unkapanı, köprüleri gibi buraya da bir kule yapılacak da şimdiden bir kamyon mu koymuşlar?

Dedim.

Yanaştım. Genç bir nefer geziniyor. Zavallı kaputsuz da. Ellerini hohlayıp güya ısıtıyordu.

Benim de fena bir huyum var: Hendese ıstılahınca böyle haric-ül merkez şeyleri sorup anlamak merakı.

Dedim ki:

—Oğlum! Burada ne duruyorsun?

Ağzı, sözü düzgün bir asker, dedi ki:

—Efendim, on beş gün evvel kırıldı idi de burada kaldık.

—Ne kadar evvel?

—On beş gün!

—Sen on beş gündür burada mısın?

—Evet.

—Geceleri?

—Yine burada!

—Bu yağmurda, bu çamurda?

—Evet.

—Üşümüyor musun?

Tebessüm etti:

—Asker üşümez!

—Peki! Ne yiyorsun?

—Asker yemez!

—Süphanallah! Nerede uyuyorsun?

—Asker uyumaz!

—Ne içiyorsun?

—Asker içmez!

—Bu nasıl laf? Sonra hasta olur, ölürsün!

—Asker ölmez!

—Ne âlâ! Keşke ben de asker olaydım! Hiç olmazsa bu kışı sağ salim geçirirdim!

4.4.61. KARNAVALA mı ÇIKACAĞIZ?

Evvelleri ne idi? Kış gelse de kartopu oynasak diye heveslenirdik. Şimdi kış geldi, kar yağmadı, ama toplar hazır!.. Oynamak değil kımıldanmak ihtimali bile yok!.. Oynatırlar, o başka!

—Şair ne demiş, ne demiş?

—Ateş kenarı kış gününün lâlezarıdır.

Bu kış lâle boynumuzda. Lâlezar harap. Ateş kenarda!.. Ateş kenarı değil acaba ateş yüzü görecek miyiz? Bu müthiş yıla Arapların tabiri vecihle “senetül-fahm” denilse reva. Evvelki senelerin müsadere, vaz-ı yed, gasp gibi askerî, beledi tecavüzâtı kömürcüleri öyle yıldırılmış ki herifler aldıkları kömürleri evlerinde veya sair kapalı bir yerde depo ediyorlar, dükkânlarına bir iki çuval getirerek mostralık yapıyorlar. Ömrümde kara bir şeye imrenmemiş idim. Bu sene kömür dolu çuval gördüm mü ağzımın suyu akıyor. Öyledir! Zaten güzellik nispîdir, çuval da giyilse şirindir!

Analarımız, babalarımız kiraz mevsiminde kömürlüklerini doldururlardı. Biz tam mevsiminde alıyoruz yahut alacağız, fakat bulabilirsek!.. Onlar pırnal kömürünü, on iki, meşeyi sekiz paradan alırlardı. Biz daha şimdi hatta mıcırı, taşı, kumu da beraber olduğu halde her nevi’ni on bir, on iki kuruştan alıyoruz!

İşte asıl karakış diye bu kışa denir. Vaktiyle böyle kışlarda da inci mad edenler bulunurdu. Kömürün sırmalı çevreye konduğunu küçüklükte işitmiş idim.

“Kömür! Kömür! diye subesû gezer ararım

Bu nâr, nâire-efzûn-ı hanüman olalı”

Geçen gün biri söylüyordu:

—Bu kış yorganların bizden çekeceği var!.. Yük yüzü görmeyecekler! İstanbul kıyafeti öyle değişecek ki...

Palto yok, kürk yok. Ne yapacağız? Bittabi alınlarından söktürüp birer kol yaptıracağız, giyip çıkacağız!.. Buhara hacılarının kolsuz üstlüğü!.. Kar gözüme görünmesin diye birer de siyah gözlük taktık mı karnaval halt etsin!..

4.4.62. İSTİHZA-YI ZAMAN

İyice hatırlayamıyorum, mektepte beşinci sınıfta mı, yoksa altıncı da mı idim, yeni ruba vermişlerdi.

Darüşşafaka kıyafetini ikmal eden tokalı kayış, kollarda beş altı sıra yeşil şerit, parlak düğmeler, zühâf kalıp fes, gıcırı bükme potin pek hoşuma giderdi. Yolda ikide birde toka düzeltilecek, sol kol üzerindeki yampiri onbaşı, çavuş nişanına arada sırada bakılacak, semtine göre fes kaşlar üstüne yıkılacak, cart curt yürünecek!.. Bizce o zamanın cakası böyle idi!

Galiba bir gün pek ziyade kendimi aldırılmışım ki yolda gidip dururken hafif bir elin enseme nevazişkârane teması üzerine birden bire döndüm. İhtiyar bir kadın mütebessimane söylüyordu:

—Kurumunu sevsinler... Maşallah, evlâdım!.. Annene söyle de yavrum, ceplerine çörek otu koysun!..

O zaman böyle yırtık değil idik, birden bire büzüldüm, kızardım, terledim.

Kadın hem ilerliyor, hem dönüp dönüp bakıyor hem de mırıldanıyordu:

—Erkek çocuk değil mi?.. Kurumlu olur... Hem de yakıştırıyor!..

Çattık, yolu değiştirmeden başka çare yok. Saptım. İki dakika sonra diğer bir yola çıktım. Kadın ile hapahap gelmeyelim mi? Bir:

—Maşallah! Daha

Basıp yürümek istedim. Tamam hızlanacağım zaman kadın:

—Bana bak oğlum!.. Unutma, annene söyle, eve gider gitmez seni tütülesin!

Deyince, zahiren, hiddetlenip yüzüne dik dik bakmış olacağım ki:

—Yo...k! Öyle horozlanma!

Diyerek o da kaşlarını çattı.

Hasbünallah!.. Sen bilirsin Yarabbi!.. İle karışık döndüm. Kadın ya çatlak yahut kavlinde samimi bir geveze. Her ne ise tabanları yağladım, kaybettim.

Şimdi tahattur ediyorum ki bu hâl, bir günlük kurum taslayışa mukabil zamanın acı bir istihzası idi.

Geçen sabah evden erken çıktım. Bir iş zımında Moda'ya doğru gidiyordum. O kadına mülaki olduğum sokaktan geçerken gülmeye başladım. Aradan bunca seneler geçtiği halde uğradığım badire-i istihzayı unutmamışım ki sapar sapmaz fesimi elimle yokladım. Yerinde. Kaşlar üzerine inik değil. Potin de gıcırdamıyor... Omuzlar eğilmiş, dizler kesik. Öksürük gani... Bıyıklar ak, saçlar kırçıl... Kaşlar düşük... Fakat... İşte burası var... Fakat!..

Yine zamanın sima-yı müstehziyanesi gözümün önünde. O kadın güya berhayat imiş gibi!.. Görüyorum omuzlarına kadar serpilmiş beyaz başörtüsü arasından beliren buruşuk güler yüzü, parlak, civelek gözü, ince, soluk dudağı,

vişneçürüğü yeldirmesi altından kısa endamı, az paytak yürüyüşü ile bir zıll-ı mücessem gibi dönüp dönüp bakıyor...

Bana:

—Hani eski cakalar, kurumlar?.. Ben “annene söyle, cebine çörek otu koysun, eve gider gitmez tütsülesin!” demedim mi idi? İşte söz dinlememenin hali böyle olur!.. Burnun ile dudağının arasındaki kır kıllar nedir?.. Bunlar nereden çıktı!.. Kızsan â, bakayım!.. Dön de boyunu göreyim!.. Aman Allah!.. Daha dünkü çocuk!.. Süphanallah! Kamburu çıkmış!.. O zaman neye hiddetlendin?.. Eğleniyor mu zannettin? Hayır... Şimdi eğleniyorum!..

Diyor gibi geldi. Hakikat öyle bastırıldı ki:

—Sen bilirsin Yarabbi!

Deyip yine döndüm...

4.4.63. BİLMEM, GÖRMEDİM

Bizim evde bir zamandan beri cehil ve ümmi hastalığı müştedd oldu. Farz edin ki yükün kapısı kaybolmuş, koca kapı!

—Ayol, bu kapı nereye gitti?

Aldığım cevap:

—Bilmem.

—Sen?

—Görmedim!

Artık ufak tefek kayıpları kıyas edin.

Meselenin pek feci bir de neticesi var!..

—Ah! Hep böyle oluyor! Diye iç çekiş!..

Hâlbuki bu gibi zayıttan benim müteessir mahzun, dil-hun olmaklığım icap eder... Hayır... Hayretten kendi kendime ağlamaya vakit yok ki...

Eski kabadayılardan Tıfilboz Paşazade bir kahraman bey var idi. Malum â. Hiç olmazsa bunlar arasında haftada darp ve cerhe ait bir hadise vukua gelecek...

Bir gece meyhane dönüşünde “kahraman”ı birkaç kişi sıkıştırmışlar, güzelce bir dayak atmışlar... Bittabi vakia şayi olmuş... O da gelmiş keyfiyeti Arap Abdullah ‘a anlatmaya başlamış.

Abdullah demiş ki:

—Yanında silahın yok mu idi?

Kahraman kemal-i teessüfle başını sallaya sallaya:

—Var idi ama dayak yemeden çekmeye vakit kaldı mı?

Cevabını vermiş.

Evet, dayak yemeden vaktimiz kaldı mı?.. Gerçi biz silahı çektik ama ensemizden tokat eksilmedi. Hatta mahall-i merkumda boza bile pişti.

Şimdi soruyoruz:

—Filan şey ne oldu?

Cevap alıyoruz:

—Bilmem!

—Görmedim.

—Sen?

İçini çekerek:

—Ah!..

4.4.64. YENİ AŞK

Bana da bir hâl oldu: Evvelce sevmediğim şeyleri şimdi sevmeye başladım. Mesela: Hayvan sevmek merakım yok idi, şimdi kedi seviyorum.

Fakat dikkat ettim ki kedi de beni seviyor, beni bekliyor, benimle hem-hâl oluyor, koynuma giriyor, bu kömür buhranı arasında beni ısıtıyor. Canını yakacak derecede şaka etsem de tırmalamıyor. İsmi de vasf-ı umumiye layık olamayacak, yalnız kahır ve teessüfümüz ile ağzımızdan bi-muhâbâ çıkagelmiş bir şekilde!..

Bu kedi, evimde değil. Benim yürüyüşüm ile yarım saat ötede. Uyandım mı, onu görmek mecburiyeti hâsıl oluyor. Hava yağmurlu yağmursuz, onun için

giyiniyorum, onu görmek için yola çıkıyorum. Her halde bunun bir alakadan farkı yok.

Belâya bakın. Genç değilim ki bunun için de bir “Kitabe-i Gam” yazayım! İşin daha belâsına bakın ki; kedi de kedi!.. Seviyor muyum? Seviyorum!..

Dün sabah, erken çıktım. Onun sevdiği “manca”dan bir parça aldım. Kendi kendime yaranmak istiyordum. Köyün تنها taraflarında sakinane yürüyordum, çamur yürümeye mani olduğu için dikkat etmeye başladım. Zaman dikkat ve ihtiyatı emrelediği için biraz da bakınmak istiyordum. Uzun bir duvarı takip ederek giderken arkamdan koşup beni soymak zannında bulunduğum herhangi bir şahs-ı şerir yerine omzuma biri fırlamasın mı?

Aman Allah!.. Korktuğuma uğradım diye az kaldı ödüm kopacak idi! O helecan ve heyecan arasında baktım ki benim sevdiğim kedi! Ne dersiniz?.. Vaktiyle o kadar yalvarıp yakarıp bir busesine nail olamadığımız dilberlerden daha nazik, daha taltifkâr... Yüzünü yüzüme sürüyor. Benim şu muşmula suratımı öpüyor. Nice senelerden beri mütehassiri bulunduğum bir iltifat! Ağlamaklı oldum:

—Yarab!.. En sonra beni hayvanlara mı muhtaç ettin?

4.4.65. İKİ ŞAHSİYET ARASINDA ALAKA

Benim candan sevdiğim harf-i “ye”si müşedded bir Eyyû Raşid'im, onun da yine candan sevdiği bir Afandos'u var idi.

Bütün Galata, Balıkpazarı, Beyoğlu bu ikisinin hande-zârı idi. Beraber bulundular mı hem gülerler, hem de güldürürlerdi. İsimlerinden anlaşıldığı üzere biri Türk, diğeri Rum oğlu Rum idi. Fakat günün bir saatinde yekdiğerine muarız, düşman, diğeri saatinde muhibb-i vefakâr.

Öbür saatte her ikisi de giryân ve nalân, daha öbür saatte kol kola şurada burada pûyan idiler. Bir halde ki hemen her gün gurup kendilerini beraber görürdü.

Para, pul, yiyecek, içecek mutlaka müşterek idi.

Eyyû Raşid bir gün bana geldi, dedi ki:

—Afandos hasta... Dün Balıklı Hastanesi'ne götürdük.

—Nesi var?

—Karnım ağrıyor, diyordu.

—Karında bin türlü hastalık olur...

—Orasını pek bilemiyorum ama gözlerini hiç beğenemedim...

—Ne gibi?

—Şimdi gideceğim, anlar, gelir, sana söylerim... Beni burada bekle!

Cebinde iki elma, elinde bir paket bisküvi yola revan oldu. İki saat sonra geldi, beni buldu. Gözleri yaşarmış, yüzü sararmış bir halde önümde dikildi.

—Ne haber aldın?

Şaşkın şaşkın bakındı. Dedi ki:

—Peri tutmuş!..

—Kimi?

—Afandos'u!

—Kim söyledi?

—Doktor!

—Hangi doktor?..

—Hastanenin doktoru.

Durdum, düşündüm. İşin içinden çıkamadım.

Bir daha sordum:

—Doktor mu dedi?

Ağlıyordu:

—Peri tutmuş!..

—Çıldırılmış, çarpılmış mı?

—Yo...k!.. Akli başında! Karnım deyip duruyor... Güzel güzel de konuşuyor. Görersen, herife hastalık ne kadar da yaramış!.. O zayıf, o kuru Afandos, şişmanlamış, yanaklar, bacaklar tombul tombul!..

Bittabi bu gibi a'râz-ı maraziye iyi alâimden değildir... Dedim ki:

—Sakın Abbas...

—Başımı salladı...

—Yolculuğuna yolcu...

—Yarın yine git!.. Benden de selam...

—Gideceğim... Hem gel dedi.

İki gün sonra idi. Raşid'i Galata'da mest ve bihuş gördüm. Elinde iri bir mendil çakup ağlıyordu.

—Raşid bu ne hâl?

Kıpkızıl gözlerini kemal-i teessürle bana çevirdi:

—Afandos, ölmüş!

Sahih mi?

Gömmüşler bile!.. Bunca senedir arkadaşımı. Bir sözümü dinlemedi.

—Ne dedin idi?

Gözyaşlarını silerek:

—Üç dört ay evvel eline iki üç bin lira geçti... Borcunu verdi... Keşke geçmeye idi!..

—Neden?

—Sen bilmiyor musun? Afandos yirmi, otuz senedir sıcak yemek yememiştir... Parayı alır almaz lokantalara düştü. Dedim ki:

—Afandos, sen böyle yemek yemeyi unutmuşundur, sıcak yeme, bağırsakların delinir. Bir türlü dinletemedim. En nihayet delindi, gitti!

—Sakın, Peritonit olmasın?

—Hah!.. İşte... O melun tutmuş!

Bilemiyorum ki... Çarpıldığımızı bakarsak bizi peri tutmuş, karın ağrılarından kıyas edersek Peritonit olmuşa döndük.

Allah encamını hayreyleye!

4.4.66. İDÂRÂ, MÜDÂRÂ, DUBÂRÂ

Mektepte bir mubassırımız vardı. Bize her nasihat verdikçe şu kelimeleri imla-yı sahihlerini bi-t-tahrif “he”leri “elif”e tebdil ederek yüzümüze bağırıp durur idi. Hâlbuki biz bu üçünden de bir şey anlamaz idik. On yaşında bir çocuk “idare”den ne anlar, “müdârâ”yı ne bilir, “dubara”yı nasıl yapar?

Zavallı mubassır, seci meraklısı olacak ki kelimelerin sonlarını böyle birbirine uyduruyordu. Ben buna beş altı sene sonra “Mebâni’ül-İnşâ” okurken biraz akıl erdirdim.

Zaman geçti. Ev, bark sahibi oldum. Başıma bir “idare” meselesi çıktı. Bre aman!.. Hissediyor idim ki mubassırın nasihatini iyice dinlememişim. Çünkü bir türlü idare edemiyordum. Valideye koş, kayınpedere yanaş, Kitapçı Arakel’e danış, matbaaya var. Kabil değil... Evin bütçesi açık kalıyordu. Fakat anlamaya başlar gibi oldum ki tabiat-ı idareyi ihlâl etmekte, kendi şahsiyetimin, biçare refikamın dahli pek az. Biz iki kişi olduğumuz halde evin içinde iki hizmetçi, bir uşak, arada sırada bekçi, imam efendi, şu bu, dadım, dayem, sütninem, akrabadan dul kalmış bir kadın, onun kızı, kızının toramanı, bildik, arada sırada ödünç isteyen ehıbbâ, fukara-i sâbirîn, tütün, biraz akşam âlemi, tiyatro, çalgı, hiçbir şey değil ama köprü parası, tramvay, şimendifer, araba, tünel kirası, lokanta, lüzumu halinde otel bahası, fes kalıbı, potin boyası, tıraş, hamam masarifi, ramazanlarda iftarlar, bayram hediyeleri, ufak tefek avarelik, partisi iki veya dört portakala tavla, bezik, iskambil, herhangi bir velîme, hitan, velâdet taarrüfeleri, Kâğıthane, Fener, Sular tenezzühü, kitap, gazete merakı, velhasıl birtakım avarız ve haşviyat kesemi boşaltıyordu. Hâlbuki ben bunların hiçbirinden geçemezdim. Binaenaleyh bir aks-i tesir ile müdârâyâ mecbur oluyordum. Bir kere bu cihete meyil hâsıl oldu mu dubârâ kendiliğinden zuhur ediyordu: Valideyi acındırmak, kayınpederi refika vasıtasıyla muavenete icbar etmek, okuduğum kitapları satmak, filan tarzda bir kitap çıkarsak süreriz diye kitapçıyı kandırmak, gazetelere şunun bunun hoşuna gidecek makaleler yazmak, üdeba ve az[î]m muharrirîne çatmak, Babiâli Caddesi’nden kemal-i gurur ile geçmek, elde, koltukta Jean Jack Rousseau, Hugo veya Montesquieu asarından birini okumadan taşımak, ben eski bile olamadığım halde eski diye yâd edilen erbab-ı kalemden muhterem ve herhangi bir zata tariz etmek, onlarla esna-yı müsâhabette müdânî, yeni denilenlerle görüştüğümde müdahin olmak, hafiyelerle mecâlîste Padişahı metih ile vükelayı zemmetmek, emin olduğum arkadaşlarla memleketi,

usul-i idareyi tenkit eylemek, velhasıl ahlak-ı faside-i malume dâhilinde yaşamak zaruret hükmünü alıyordu.

Bir tebeddül, yalnız beni değil benden daha pest-tıynet olanların cümlesini azimkâr, namuskâr, vefakâr, rehâkâr, hürriyetperver, meşrutiyet-perest, mücahit, kanuni- eda, tabir-i iptidaisiyle nigeş-bân etti. Fakat bir darbe¹²⁷ de az kaldı cümlemiz sarık, abani saracak idik, içimizden itikâfa girenler bile bulundu.

Ferdin ahval-i umumiyesinde büyük bir rol oynayan bu üç kelime, dolayısıyla heybet-i ictimaiyenin de ahval-i umumiyesine taallûku halinde doğrudan doğruya hükûmet denilen şeklin ef'âl ve icraatına tesir eder. Ondan sonra terbiye-i siyasiye alacağı mahiyeti alır. Demek ki millet, hüviyet-i hükûmeti de değiştirir. Hükûmet, mahiyet-i milleti değiştiremez. Onun içindir ki istibdada nispetle terbiye-i akile-i medeniyenin insaniyet grupları üzerine hâkim olması erbabınca mukteza görünür. Fakat bir millete böyle bir hâsiyet-i şerifeyi vermek ne kadar güçtür!.. Yeni doğan bir çocuk bile ef'âl ve ahkam-ı ibtidaiyesinde asi, ziyankâr, bi-ar ve müsrif görünür. Bunu analar, babalar bilir. O da idare, müdârâ, dubârâ ister.

Demek ki mubassırım, benim henüz anlamaya başlar gibi olduğum hakâike vâkıf imiş. Mevla rahmet eylesin.

4.4.67. YÂVE!

Timurlenk, Hoca merhum ile hamama gitmişler. Soyunup futaları takınmışlar.

Timur demiş ki:

—Bana bir baha biç!

Hoca bu!.. Sözünü kısırganır mı?.. Demiş ki:

—Altı yüz!

Timur yan bakmış da:

—Bu benim futamın bahası!

Hoca da dik bakarak:

—Ben de zaten ona baha biçtim!..

¹²⁷ 31 Mart vakası.

Demiş.

Şimdi dellâl-i asır, bizi mezada çıkarsa ne verirler dersiniz? Hele bu çıplaklıkta!

Acaba biz bu üryanî ve perişanî ile ilelebet Çıplak Mustafa'nın ahlâfi olduğumuzu mu enzâr-ı umumiyyede ispat etmek istiyoruz?

Büyüklerimiz söylerler idi:

—Allah bir ferde bela verecek mi, önceden aklımı alır.

Keşke canımızı alsaydı da bu kara günleri görmeseydik!

“Babası oğluna her dem der idi ya veledi!

Kendisi yâve idi oğlu dahi yâveledi.”

4.4.68. BİR VEDA

Şimdiki Türk şairlerinin cedd-i alâsı olan Galip Paşa merhum, divanında der ki:

“ İstakratoza bak hele himmet gımırâyi

Hapşengi çalup elle kıcıyla kıvırayı”

Biz de galiba ıstakoza döndük, ama haşlanmışına! Ne gamirâyuz, ne de kıvırâyuz!

Dün yolda giderken pırtıları sırtlarında sılacı iki neferle görüşüm. Dedim ki:

—Gözünüz aydın hemşehriler!.. Artık köyünüze varır, sevdiklerinize kavuşursunuz!

Karayağızı yüzüme baktı. Bir gözünün içi damar damar kızarmış idi.

Durdum. Çünkü tavrında Türk'e has olan bir ciddiyet gördüm.

—Senin köyün yok mu?

—Allah bilir. Yerinde olsa bile bu gidişle elli günde varamayız. Kış da geldi çattı. Yollarda mı kalırız. Kurtlara mı uğrarız, belli değil.

Yanıdaki sarışını da gözlerini kırparak dedi ki:

—Hem teslim olduk, hem yaya kaldık!

Şimdi siz bu iki zihniyete bakınız, hangisinden ibret alırsınız? Bittabi ikisinden de. Biz halkı bir şey bilmez, anlamaz zannıyla hareket ettikçe daima badireden badireye düşmekten kurtulamayız. Geç güç anlıyorlar fakat bizden daha iyi anlıyorlar, daha fazlası var. Bizden ziyade birbirlerine güzel doğru olarak anlatıyorlar, pekiyi bilmeliyiz ki bu milletin vebali kimsede kalmaz.

“Vicdanıdır isâet-i fi’linde âdemin

Dâvâcısı, şuhûdu, kavânîni, hâkimi.”

Ama mağdur olanları ne yapacağız?.. Zavallılara birer sigara verdim, ellerini sıktım. Onlar ilerlediler. Ben kendilerini kaybedinceye kadar arkalarından baktım. Yolun dönemecine geldiklerinde ikisi de döndüler. Birer temenna ettiler, sapıp gittiler. Elveda ettik. Duyduğum hüznü asla unutamayacağım.

4.4.69. DÜNYAYA İKİNCİ GELİŞ

Kudema-yı zürefâdan, bizim eski kafalı dediklerimizden mübarek bir zat var idi. Makriköy’de oturduğum senelerde komşum idi. Hemen her akşam, her sabah buluşur, görüşür, sevişirdik. Hatta aileler arasında da aynı muhabbet cari idi. O beni evlâdı, zevcesi de refikayı kızı gibi severdi. Bir halde ki bizde mükellef bir yemek pişse biz onlara, onlarda pişse onlar bize tattırmaz olmaz idik.

Uzun boylu, kuruca, yetmiş, yetmiş beşlik, pos ak bıyık, eski kıyafetinde mülebbes, sözü, sohbeti hoş, hayırhah, kerim idi.

—Mide yaparmış!

Diye ekseriya “amer” içerdi. Bir gün gazinoda yine elinde bir amer kadehi ağır ağır yanıma geldi. Artık içi dışı tırtıllanmış gözlerini benimkilere dikerek şive-i mahsusuyla dedi ki:

—Oğlum, bu dünya fani dünyadır, kimseye kalmaz derler â... meğer yalan imiş!

—Neden bildin, efendi!..

Kadehi yarıya kadar çekti. Yalanıp ağzını ezip büzdükten sonra:

—Hani ya bizim altımızdaki evde oturanların bir züppe oğlanı yok mu? Fransızca okur, sen gelmeden o, dedi.

—Ne dedi?

Kadehi tamamladı, yine yalandı, bıyıklarını mendiliyle silerek tane tane:

—Dedi ki: Bir insan öldükten sonra vücudunun bilmem neleri toprağa karışmış, ondan sonra bildiğimiz ebegümece, hindiba, ballıbaba, diken falan olurmuş! Bunları biz toplar, hayvanlar yer imiş. Daha sonra insan, hayvan çiftleşmez mi ya! Ondan oraya geçermişiz... (Oturarak gazinocuya hitaben) Sen bir amer daha ver!.. (Bana teveccühle) İşte oğlum, bu muameleden sonra da biz yine dünyaya gelirmişiz. Sen okumuşsun, ne dersin?

—Evvvela sen ne dedin onu anlayayım, çünkü benden görgülüsün.

Gözlerini açtı. Kafası mühtezz, dudakları raşedâr bir halde:

—Dedim ki: Sen galiba ikinci defa gelmişsin. Birinci olduğun zaman seni otlayan hayvan imiş!..

Gülmeden katıldım idi. Çünkü öyle bir tavır almış idi ki saniye mukavemet kabil değil idi. Ayağa kalktı, söyleniyordu:

—Bir daha gelirim!.. Nah sana!.. İnsan değil canavar yutsa yine gelmem! Geleyim de bunun gibi mi olayım!

4.4.70. EŞEK DAVASI

Kırkından sonra saz, ellisinden sonra da riyaziye!.. Ya!.. Tahsil için sinn olmaz derlerdi de inanmazdım.

Dün hocam:

—Bugün dersimiz müselles-i kaim-üz zaviyede vitr-i kaime-murabbai dıl'eyn-i kaimeyn murabbaları mecmuuna müsavidir, buna hendesece hâşâ huzurdan “eşek davası” itlak olunur, demesin mi?

Şaştım kaldım. Burada da mı eşek davası var?.. Yarabbi! İnsanlarla irtibatını gördük ve bilir idik. Hele bu harp esnasında bu hayvanların gördükleri hidemât-ı cemileyi unutmak kabil değil. Fakat hendeseye nereden girmişler?

Beşeriyet bu! İsteddiği zaman hayvanı da, eşyayı da işine, ilmine, pek zayıf olan irfanına, hatta izzetinefis ve vicdanına sıkıştırır! Dedim ki:

—Hoca! Acaba bunun sebep-i tesmiyesi nedir?

Güldü. Cevaben:

—Pek çabuk halledilir, bir dava olduğu için!..

Birden bire anlayamadım da sordum:

—Ne? Eşeklik mi?..

O da irkildi; anlayamadı ama biraz sonra kendisini topladı. Kemal-i ciddiyetle dedi ki:

—Hayır! Bu dava-yı hendesî!..

Bu cevap üzerine geniş bir nefes aldım.

—Ver elini öpeyim!.. Ha şöyle!.. O...h!.. Yoksa dersi bırakacak idim!

Zavallı hayvancık!.. Her hizmetimizi görür de yine hakareten kurtulmaz. Bizler ne kâfir-i nimet mahlûkuz! Lisanımız bile tahkirden usanmaz. Mesela deriz ki:

“Eşek tekkeye taş taşımakla derviş olmaz”

Veyahut

“Eşeklik dâd-ı haktır herkese olmaz nasip”

Hâlbuki?...!

4.4.71. BİR SERGÜZEŞT

Benimki veyahut sizinki de dâhil olduğu halde bu hayat değil ki! Adım atlamaca oynar gibi bir spor!.. Öyle ya! Kaç devir atlattık!.. Devr-i Hamidî'ye “esbak” der isek Devr-i Azizî'ye ne diyeceğiz? Her ne hâl ise! Devr-i esbakta bir gün Pendik tarihiyle Ada'ya geçmek, orada birkaç gün kalmak emeli peyda oldu. Vapur, Haydarpaşa, tren, Pendik!.. O zamanda Pendik'te barbunya gibi leziz balıklarla bir de al şarap var idi. Birkaç tane ondan, bir kadeh de berikinden hülyası ağzımı sulandırıyordu.

Yalnız başımayım. Arkadaşım, filan yok. Varır varmaz deniz kenarına giden caddeyi tutturdum. Birinci gazinodan içeri girdim. Oturdum oturmam, karşıma pos bıyık bir herif dikildi.

İsminiz?

—Rasim!

—Necisiniz?

—Muharrir.

—Hangi gazetede?

—İkdam'da!

—Buraya ne için geldiniz?

—Ada'ya gitmek için...

—Ada'da ne yapacaksınız?

—İşte orasını bilemiyorum... Yalnız şu var ki burada ne yapacaksam orada da onu yapacağım... Siz neye soruyorsunuz?

Herif afalladı. Bir dakika düşündükten sonra:

—Ben buranın zabıta memuruyum...

—İyi ya! Neye soruyorsun?

Yine afalladı.

—Bir cürümüm mürümüm var mı?

—Ha...yır! Öyle emir aldık!

—Benim için mi?

—Ha...yır!

—O halde vazifeni tecavüz ediyorsun!

—Çakar mısın?

—Ha...yır!

—Yer misin?

—Şimdi yedim.

—Öyle ise bir kahve iç. Otur bakayım!

O zamanın da tabiatını müdrik olduğum için herifin simasından akan hiss-i memnuniyeti derhâl anladım. Onun benim yanımda oturması vazifesini ifa etmesi demek idi. Oturdu.

—Bir sigara...

—Garson, gel, efendiye bir kahve!.. Şekerli mi?

—Ha...yır! Sade!

—Sade! Yiyecek ne var?

Garson saydı. Hiçbirini canım istemedi. Dedim ki:

—Ben buraya balık için geldim.

Zabıta memuru davrandı:

—Ben size şimdi taze barbunya bulurum.

—Teşekkür ederim.

Gitti. Filvaki bir Rumiyyus oğlanın elinde dört beş barbunya geldi. Verdim. Kızarttılar. Şarabı getirdiler. Göçürdüm. Fakat öğleüstü!.. Vapura üç dört saat var... Gazinoda âram ile, dalga saymakla bitmez ki... Gezineyim, hazır gelmişken köyü de anlamış olurum, dedim. Kalktım. Zabıta memuru bir tavr-ı istifham ile yüzüme baktıktan sonra:

—Nereye bey?

Ben lakayıt:

—Şöyle bir gezineyim. Hazm-ı taam...

Pendik'in burun gibi olan çıkıntısını göstererek:

—Fakat o tarafa gitmeyin!

—Neden?

—Damat Mahmut Paşa firar etti... Sonra sizi...

—Ne Paşa merhumu tanırım, ne de burada oturduğunu bilirim...

Bir kere İsmail Safa:

“*İlâhî sen selamet ver donanma-yı hümayuna*” diye gazel mi, kaside mi her ne ise böyle bir şey okumuş, kendisinin tahmisini ilâve etmiş idi.

Durdum zamanın tabiatını bilirim dedim â. Duruşum bir hatt-ı hareket tayini için idi. Dedim ki:

—Öyle ise Ada'ya da gitmeyeyim!

—Gitmeyin. Çünkü karşı karşıya!..

—Acaba kaçta tren var!..

—Trenden evvel karakola gelin de, ifadenizi alayım!..

—Buyrun!..

Başka ne diyebilirdim? Gittik. Ufak bir ifade aldı. İmzaladım... Saate baktı. Yirmi dakika sonra tren olduğunu söyledi. Kös kös döndüm. Fakat beni İstanbul'a kadar teşyi etti. Bindim, avdet ettim. Aradan bir gün mü geçti, iki gün mü?.. Beni zabıta nazırı çağırttı. Huzuruna çıktım. İlk sözü:

—Ne vakitten beri Mahmut Paşa'yı tanırırsınız?

Dedim ki:

—Mahmut Paşa namında tanıdığım kimse yoktur...

—İnkâr eyleme!..

—Tahkik buyurabilirsiniz...

—O halde Pendik'te ne geziyorsunuz?

—Hovardalık!..

—Biz ama sizi söyletiriz.

—Yalan istiyorsanız söyleyeyim!

Nazır da afalladı. Bunun üzerine macerayı etrafiyla anlattım. Dinledikten sonra masasının gözünü çekerek bir kâğıt çıkardı.

—Okuyunuz!

Dedi. Belki yetmiş seksen satır var. Aman!.. Ben neler yapmışım!.. Köşkün kapısına gidip de çalmamış mıyım?.. Zabıta memuruna –gireyim diye- rüşvet mi teklif etmemişim!.. En nihayet bir yolunu bulup kaçmamış mıyım?

Velhasıl gecenin saat yedisine kadar uğraşa uğraşa nazırı ancak ikna ettim.

Son sözü bu oldu idi: Ben kefil oluyorum da sizi tahliye ediyorum.

Yerle temennayı bastırıp azim bir:

—Teşekkür ederim Paşa Hazretleri!

Dedim. Kendi mi harice ihraç ettim... Zaman bu!

4.4.72. MEĞER KADIN İMİŞLERİ!..

Bursa'dan yeni gelmiş bir refikim, dün bana mülaki olur olmaz, ne dese beğenirsiniz?

—Vah!.. Vah!.. Bu gençlik neden böyle pespaye olmuş?

Şaşırdım... Maahaza öteden beri ukde olduğu için ağzımdan:

— Çalışmıyorlar, maatteessüf harp yüzünden çalışmasını da unuttular... Cümle-i müteesifanesi çıkıverdi. Bu söz üzerine o da şaşırdı. Dedi ki:

—Nasıl çalışmıyorlar?.. Ellerinde süpürgeler, sabah, akşam sokakları temizliyorlar!..

O kadar güldüm ki!..

—Onlar genç değil...

—Nasıl değil!.. Gözlerimle gördüm. Hiçbirinin bıyığı yok.

Gülmekten söz söyleyemiyordum. En nihayet dedim ki:

—Onlar, kadın!.. Başörtü ile, yeldirme ile tanzifat memurluğu, kadınlığı rencide eder...

Dondu kaldı.

— Hiç farkına varamadım... Ama kendi kendime: Başlarındaki örtüler, ne olacak? Acaba tozdan muhafaza için mi, diyordum. Kadın imişler ha!.. Dedikten sonra:

—Fransız edibelerinden Alfred de Musset'nin muhibbesi George Sand da erkek urbası giyermiş!.. Der demez başımızda bulunan diğer bir zat:

—Aman sus!.. Bu sözü başka yerde sarf etme!..

—Ne olur ki?

—Ne mi olur?.. İşte o zaman mesele gayr-i tahammül bir hale gelir. Mademki tarihte emsali var imiş, biz ne duruyoruz, diye saçını kestiren esvapçı dükkânında soluğu alır.

—Yağma vardı: İştayn, Tring, Mahmut Paşa esnafı eski hallerde değiller... Evvelleri titreme gerdanlık beş yüze denirdi. Şimdi elek gibi kostümler iki bine üç bine!..

—Sen yine de sus!.. Arzu-yı taklit, parayı da bulur, kumaşı da, terziyi de!

Kadınlık bir şeyi emel edinmesin! Galebe derhâl ona teveccüh eder. İşin içinde güzellik var mı, yok mu?.. Ben bilirim, bir zaman çarşaf, o kadar barit idi ki yamalı nohudî ferace giyerler, mangal kapağı hotoz kurarlardı. Sayfiyelerdeki yeldirme yavaş yavaş şehre kadar indi. Onunda bin türlü modası çıktı. En nihayet çarşaf lar türedi. Şimdiki biçimler görüyorsun â. Bunların cümlesi damalı Trabzon çarşafının eşkâl-i tekâmüliyesindedir. Bak, bak! (Parmağıyla yeni moda bir çarşaf lıyı göstererek) otuz sene evvel kat kat, dürüm dürüm, saçak saçak, çantası kendinden böyle sanevberî biçim hayalinden geçer mi idi?

—!..

4.4.73. CIRT!

Refikim, yüzü infialden mütevellit bir nevi tebessüm ile buruşmuş olduğu halde geldi, karşıma oturdu. Yine kara bir haber işitmiş veyahut evden hiddetle çıkmış olduğuna hükmettim. Anlamak için sordum:

—Ne var, ne yok?

Meğer o da benim sualimi bekliyormuş. Teessüfle:

—Daha ne olsun?

Benim de merakımı mucip oldu:

—Söyle bakayım.

—Evvelden cart curta ehemmiyet vermez idik. Şimdi güya onun hafifi olacak, başıma bir “cirt” çıktı.

—Ne çıktı?

—İmale-i münfailane ile:

—Cır...t!..

—Bu nasıl şey?

—Bilmiyor musun?

—Bilmediğim asvâttan biri...

—Sarf kitaplarında, lügatlerde öyle ama şimdiler benim üzerimde müziyâttan!

—Amma yaptın ha!

—Ben bir şey yapmıyorum. Evde ne çocukların, ne de benim çamaşırım kalmadı.

—Orası öyle, benim de iki kat var...

—Cırtlıyor mu?

Anladım. Gülmeye başladım.

—Gülme, ikinci yıkandıktan sonra seninkiler de benimkilerin haline dönecektir.

Otururum, don cırtlara, kalkarım yine cırtlara, kaşınırım, gömlek gider, soyunurum, fanilâ ayrılır. Hiç birine dokunmaya gelmiyor.

—Ne olacak?

—Yapayım desem bir cihâz parası! Şaşırdım kaldım. Eğer bu cırt bacağımdaki biricik pantolon ile sırtımdaki cekete sirayet edecek olursa derhâl tekaütlüğü istida edip evde oturmalı. Bu sesler bizi evlerde gizleyecek. Bu sabah da (eliyle potinin yanını) göstererek) şurası pırladı! “Sâtir-i uyûb” dedikleri, daha bir sene kadar giyilir bir pardösüm var idi. Onu da büyük oğlan sırtladı... Dikkat ediyor musun? Onlarla beraber “seci” de devam ediyor!

—Demek ki şair olmana bir parmak kalmış!..

—Evet... Olursam mahlasımı üryanî koyacağım.

4.4.74. MÜHİM BİR MESELE-İ RİYAZİYE

Bugünlerde pek ziyade ciddi, ağır düşünüşlü olduğum için arz ediyorum:

Zamanede devran eden türlü türlü rivayetler arasına saçmalar da karışmaya başladı. Güya:

Bu ayın çarşambası geçen ayın çarşambasından üç buçuk endaze eksik imiş!?. De eklemek için ne kadar kayısı pestili lazım imiş! Merak eden edene.

Filhakika bunun bir mesele-i riyaziye olduğunda katiyen ve katibeten şüphe edilemez. Mademki bir mesaha şekli mevcuttur. Bi-r-riyazî halli matluptur. Fakat elde muteber olarak bir Gregoire, bir Ortodoks, bir de Müslüman takvimi var. Bundan maada zat ve zaman da gözetmek lazım.

Öyle ya! Mesela Gregoire ile yapacak oluruz: Fazla gelir. Ortodoks takvimi ile işe başlarız, üç dört parmak kısa düşer, bizim sene-i kameriyeye uydurmak isteriz, saat, gurubî olmak hasebiyle ihtilâf-ı manzar muhakkak...

Ne müşkül meselelere maruz kalıyoruz!.. Şu üç buçuk endazeyi hesap edemiyoruz.

Benim de riya ziyem kuvvetlidir ama o kadar güvenemem. Yani meseleyi kendi kendime hallettiğimden emin olamam. Cebr-i a'lâ, tamamî ve tefâzulî gördüğüm halde mektepten çikalı, otuz beş sene oluyor. Otuz beş defa cem bile yapmamışım.

Düşündüm, düşündüm. Ne yapayım dedim! Meşâhîr-i riya ziyunumuza müracaat etmek hatırıma geldi. Salih Zeki Bey'e gideyim. Zavallı zihnen rahatsız... Nadir Bey... Mefkut... Emin Bey, sırf maddi... İşin içinde pestil gibi mayhoş bir nesne var...

Bilir misiniz? İnsana merak da geliyor... Her gün yirmi dört saat olsun da bu iki çarşambanın arasında üç buçuk endaze fark bulunsun! Bu yetmiyormuş gibi eklemek için kayısı pestili lazım gelsin!.. Böyle galâ zamanında... Hem bakalım okkası kaç?

Dün, Balıkpazarı'nda, bizim Pazarola Hasan Bey'e tesadüf etmeyeyim mi?.. Allah yapacak!.. Derhâl yanaştım. Dedim ki:

—Hasan Bey!.. Bu meseleyi halledecek ancak sensin. İçimden de diyordum ki:

—Hazır yemiş iskelesi de yakın... Gider alır, anlarım, takvime bir hizmet etmiş olurum...

—Söyle bakayım, dedi.

Anlattım... Bermutat başını salladı. Yüzüme müstehziyane bakarak:

—Bu iş kayısı pestili ile olmaz... Buna bir güğüm üzüm hoşafı ister... Çünkü...

Kardeş! Arabacılarından da rahat yok ki... Beni bir tarafa, onu bir tarafa attılar...

Ayrıldık.

Bir daha yanaş sor... Nezaketsizlik olacak.

İşte insanlık böyle. Yaşadıkça saçmalara tesadüf etmekten azade kalmadığı gibi vakitli vakitsiz saçma şeylerle uğraşmaktan da men-i nefis edemiyor. Hatta benim anlayışıma göre bu hâl tab-ı beşerde meknuz. Fitrî, vilâdî; fakat arada sırada

mütezahir bir keyfiyet-i ruhîye. Evet... Tabiat daima ciddiyet istemiyor. Zaten kendisi de öyle. Mart ayına bakın, meşhur olduğu üzere diğer on bir ayın yaptığını kendi havlinde tamamen yapıyor. Velhasıl insanlığa da televvün pek ziyade yakışıyor.

4.4.75. OYNAR OYNAR!..

Oturduğum yerin karşısındaki balıkçı, sattığı kalkanlardan birinin ense tarafına bir makine yapmış, tâ Romanya'dan buraya kadar tahte-l-hıfz geldikten sonra balıkhanede, dükkânda günlerce durmuş, geceler geçirmiş olan zavallı mürde-i bihaberi oynatıp duruyor. Bu “raks-ı mergâ merg” bir taraftan enzâr-ı safdilâna diğer otuz kırk hem-cinsin tazeliğini ima etmekle beraber diğer taraftan da piyasayı yükseltmeye hizmet ediyordu.

Merak bu ya!.. Dükkâna kadar gittim. Balıkçıya:

—Şu balığı kaç veriyorsun?

Dedim. Tanıdık olduğum için yüzüme gülerek baktı. Dedi ki:

—Aman bey baba!.. Onu isteme. Buradaki otuz balığı ben değil, o satacaktır... Sana içeriden tazesini vereyim.

—Demek ki bunu en son satacaksın?

—O artık satılmaz...

—Görmüyor musun, yalnız iki gündür burada oynuyor!..

Tesadüf olacak ya! O esnada taşralı bir müşteri geldi. Anlar gibi göz gezdirdikten sonra “Oynar Oynar”ı göstererek:

—Şu balığı tart!...

Demesin mi?.. Balıkçı deyip geçmeyelim, hem kurnaz, hem hazır cevap... Dedi ki:

—Affedersiniz, onu şimdi bey babaya sattım!

Adamcağız sıranın ehemmiyetine kail olanlardan olmalı ki:

—Öyle ise alt tarafındakini tart.

Emrini verdi. Balıkçı derhâl balığı çividen indirdi. Tarttı. Bağırırçasına ferah ferah iki buçuk okka dedikten sonra dükkânın loş yerinde bulunan tahta üzerine yatırarak satırı işletmeye başladı. Bir ihtiram-ı mahsus olmak üzere sapa geçirmeyip kese kâğıda tıktı:

Verirken:

—Ciğerini de koydum, mezesi kıyak kaçar!..

Diyerek gayet kızgın yağda tava edilmesini tavsiye etti.

Tanıdık dedim â!.. Ben yerime çekildim, dikkat ediyordum. Kim balık almaya gelir, “Oynar Oynar”ı isterse gazino penceresi önünde oturan beni göstererek:

—Beybabaya sattım!..

Diyor, beni şahid-i zor makamında kâr ve nef'ine alet ediniyordu.

İşte insanlık böyledir!..

Hâdim-i menfaat olanı pek sever, onun daima yüzüne güler. Balıkçı da insan! Her tartışı müteakip bana imale-i nigâh ederek gülümsüyordu. Bir aralık kalktım. Gidiyordum. Bağırıldı.

—Beybaba nereye?

—Şöyle dolaşacağım...

—Yarım saat sonra gel. Sana bir taze balık vereyim!.. Afiyetle ye!..

Gördünüz mü?.. Şahitliğim yetmemiş gibi beni açıktan param ile mürteşî de etti. Fesuphanallah!.. Bizdeki bu hırs-ı intifa, ne kadar yumuşatıcı bir his!

4.4.76. ÇIKAN BİR YÜZ KARASI

Geçen sene bir gün köyün “Papazın Bahçesi” denilen yegâne sayfiyesinde oturuyordum. İçeriye kıvrıcık saçları şaha kalkmış, baş açık, yalın ayak, pırpırî kıyafet bir zenci girdi. Yaklaştıkça tanır gibi oldum. Birkaç adım daha atınca siyahi-i vechi arasında parlayan iri gözlerinin akından bil-intikal koltuk tarafına baktım ki bir torba duruyor, artık kim bilmez? Neyzen Tevfik!

—Bu ne hâl, yahu, yine mi çılgınlık?

Bir müddet nazarları sabit kaldı. Kekeme olmuş gibi dudakları titrediği halde sesi çıkmıyordu.

—Yoksa Kuşdili Tiyatrosunda Othello mu oynadın?

Yine o vaziyet-i cümûdane ile yanaştı. Teklif ve tekellüften zaten azade olduğu cihetle bir “of” çekerek topraklar üzerine oturdu.

—Ne oldun Tefvik?

Bu defa söyleyebildi. Eliyle göğsüne vurarak:

—İşte merhamet, insanın yüzünü bazen kara çıkarır!

—Acayip!.. Kime merhamet ettin?

—Bir boyacı çocuğuna!

—Fakat o sana merhamet etmiş gibi görünüyor...

Başıyla tasdik işareti vererek:

—Ya!..

—Nasıl oldu?

—Nasıl olacak? Baktım: Boyacı, Ayna gibi! Diye diye geziniyordu. Acıdım. Su-i tesadüfe bak ki ayağımda potin, kundura da yok! O anda hatırıma geldi. Derhâl cebimden bir çeyrek çıkardım. Arkası üstü yattım. Gel yüzümü boya dedim. Boyadı.

—Bundan ne çıkar?

—Hiç!.. Kâinata bir kere de böyle bir hüviyet ile görüneyim, dedim.

Bereket versin, mangal üstünde sıcak su var idi. Biraz da sabun bulduk. Ovdu, ovaladı. Epeyce uğraştı, en nihayet eski rengini buldu. Yanıma geldiği zaman dedi ki:

—Allah’a çok şükür olsun ki böyle bir yüz karam oldu. Ya çıkmazına boyana idim!..

4.4.77. MEĞER İLK TIMARHANECİ BİZ İMİŞİZ

Evet, ilk tımarhaneci biz imişiz! Bana inanmazsanız geçen gün intişar eden Tıp Fakültesi mecmuasında “Osmanlı Tababetine Ait Bir Vesika-i Tarihiye” sernameli makaleyi okuyunuz.

Bu makaleye nazaran Alman olması lazım gelen emraz-ı akliye meşâhîr-i mütehassısîninden muallim Frakt Öing ilk tımarhanenin Türkler tarafından ihdas edildiğini ve deliler hakkında usul-i tedavinin Türklerden alınıp Avrupa’ya tamim olduğunu 1897’de neşrettiği Serîriyyât-ı Akliye isimindeki eserinde yazmış imiş!

Vah!.. Vah!.. Tâ Fatih zamanından beri Avrupa’ya güllâbilik ediyormuşuz da haberimiz yok!.. Kim bilir asırlardan sonra bizden ne gibi asâr-ı cinnet hüveyda oldu ki şimdi Avrupalılar bize güllâbilik ediyorlar...

Meşhurdur: Hükümdarândan biri tımarhaneyi ziyaret etmiş... Gezip dururken bir mecnun-ı zincir-bendin karşısına dikilmiş, dilini çıkarmış, zavallı deli, o hâl-i bi-hodpesende şaşmış, gülmüş... Bakmış, bakmış da demiş ki:

—Benim bildiğim, deli bir türlü olur idi, meğer iki türlü imiş!..

Hükümdar, bu ya!.. Merak etmiş; sormuş:

—Biri nasıl, diğeri nasıl!..

Deli bu!.. Sözü nü sakınır mı?.. Cevap vermiş...

—Biri benim gibi zincirli... Diğeri senin gibi zincirsiz!... Zamanı görmüyor musunuz?... Hâlbuki biz dilimizi çıkarmış değil, hatta her gün ekmekçi küreği kadar uzatmaktayız!.. Şimdi kim deli?.. Zaman mı? Hâşâ: şüphesiz ki biz!.. Olmasaydık zinciri kapan üstümüze gelmezdi! Fakat arada sırada birtakım sıfât ve evsaf-ı makbule ile tebcil ettiğimiz insanlığa asla yakışmayan ne türlü tecellidir ki:

—Dünyanın en akıllı adamı kimdir?

Diye sual eden zata mecañinden birinin:

—Kulağın bana ver!.. Kimse işitmesin!.. Birincisi ben, ikincisi sen! Dediğine mâ-sadak oluyoruz!

Siz, şu müthiş irticaa bakın ki Fatih’in, Sultan Süleyman’ın yaptığı dârüşşifalar deli tedavi ediyor idi. Ahval-i hazıraya bakılınca da, fırkacılığın, gazeteciliğin deli yetiştirmekte olduğu tezahür ediyor. Derler ki:

Bilmem nerede bir tımarhane yapılmış... Resm-i küşadı günü muziplerden biri dikkat etmiş... Müesseseye, huzzâra kılavuzluk etmek üzere önceden tabibin girdiğini görünce:

—Eyvah!.. Bundan sonra girenlere kim bakacak!.. Demiş...

“ Ettabibi yüdaviyyü-n-nas ve hüve marîz”

İşte cümlemiz bu mevkideyiz!..

Biz küçük iken deli olmayanı da delirtir idik... Halinden biraz şüphelendiğimiz herhangi bir yolcuyla ortaya alır, iki elimizi birbirine vurarak:

“Deli! Deli! Tepeli.

Kulakları küpeli”

Diye mahalle sınırına kadar teşyi ederdik. Adamcağız kızar, söver, kızar, geri dönüp üzerimize hücum ederdi, fakat kim tutulur?.. En nihayet eğilip taş alır... Atmaya başlar... Bu an-ı cinnet bizim için en neşat-engiz bir dem olur, daha ziyade yüklenirdik... Hâlbuki o zaman bu kadar şiire vâkıf değil idik. Biz yine kendi havamızla yine ahenk-i mahsusumuz ile:

“Deli! Deli! Tepeli.

Kulakları küpeli”

Diye açıktan açığa bağırırdık!..

Meğer ne mesut zamanlar imiş!.. Ne zabıta var, ne sansür, ne polis müdürü, ne divan-ı harb, ne İttihat Cemiyeti, İtilâf Kompositosu, ne selamet-i umumiye!.. Ne matbuat, ne Meclis-i Mebusân!.. Ne de âyan!

Kırk beş sene evvel Şehzadebaşı etrafında otururduk... Benim bildiğim o zamanlarda civarda mukim kodaman paşalardan biri arabasına binip de konağından çıktı mı; karşısındaki börekçi kapar, taş teknelerdeki sular çekilir, Küçük Kovacılar hamamının külhanı söner... Vefa Bozacısı'nın mayası bozulur, Direklerarası çaycılar demi şaşırır, Bayazıt mürekkepçileri dudak karasına uğrar, Okçularbaşı gevşer, Divanyolu daralır, Babiâli karışır. Düzen yine düzen olurdu.

Deliye sormuşlar:

—Kimden korkarsın?..

—Akıllıdan !..

Demiş...

Delice söz ama yerinde!..

4.4.78. BİR TESELLİ

Ciddiyât, her zaman ruh-ı beşeri ihata edemiyor. Onun içindir ki arada sırada afaki sohbetlerin, eğlencelerin verdiği neşelerle güler, oynarız.

—O...h! Felekten bir gün daha çaldık!

Diye ilan-ı meserret ederiz.

Her gün bir türlü yaşamak, ihtiyaç denilen hiss-i mübrimi tahkir etmek demektir. Bereket versin ki itiyat bizi avutuyor. Sabahleyin uyanır uyanmaz kendimizi toplayıp da ertesi sabaha kadar icrasıyla âdeta mükellef olduğumuz ef'âl ve harekâtı düşünecek olursak derhâl azim bir yorgunluk duyarız. Öyle ya!.. Bir kere evden çıkıncaya kadar yaptıklarımızı göz önüne alalım:

Yataktan kalkılacak, iki ayak üzerine durulup adım atılacak, esnemek, gerilmek -biz bu fiilin ne kadar müt'ib olduğunu takdir edemeyiz- bir kere de susta duranlara sorunuz, neler çektiklerini anlarsınız!

Öksürmek, aksırmak, uğunmak, göz ovuşturmaktan sonra el, yüz, ayak yıkamak veyahut icabına göre su dökünmek, şu halde soyunmak, yıkanmak, kurulanmak, tekrar giyinmek, gezinmek, oturmak, bir kahve, çay, çikolata, süt, sigara, nargile, bir kadeh amer, konyak... içmek, gazete okumak, geçen güne, ferdaya ait düşünceleri icmal etmek, o günkü işi tasarlamak, o günkü yiyeceği, içeceği tanzim etmek, gecelikleri çıkarmak, yine baştan çorap, potin, pantolon, gömlek, yelek, ceket, setrî, palto, fes, şapka giymek cüzdana, cebine, saate bakmak, ev halkını tatyib, tekdir, taziz eylemek, güle güle veyahut hiddetle kapıdan çıkmak, bakkala, kasaba, ekmekçiye, sucuya... uğramak, almak, vermek, ısmarlamak, yollamak, yolda, vapurda, tramvayda selamlaşmak, binmek, inmek, görmek, duymak, söylemek, imrenmek, iğrenmek, acımak, gülmek, sigara yapmak, yakmak, temenna etmek, affedersiniz demek, kibrit, kav, benzin, çakmak, kaleme, dükkâna, tezgâha elhasıl iş başına gitmek, çalışmak, zihin, fikir, kafa, vücut yormak, öğleyin yemek yemek, el, ağız yıkamak, silinmek, yine çalışmak, mümeyyize, müsteşara, nazıra, ustaya,

müdüre, dükkân sahibine, gelene gidene söz anlatmak, şununla bununla görüşmek, odacıya, çırağa, kalfaya, ortağa, işbaşıya, tellâla, komisyoncuya, sigortacıya, alacaklıya meram anlatmak, borçluya haber göndermek, pusula, tezkire, mektup, ordino, poliçe yazmak, kalkmak, oturmak, uyuklamak, şundan bundan yalan, gerçek dinlemek, tekrar eve doğrulmak, çarşı, pazar gezmek, öteberi almak, taşımak, taşıtmak, şu aralık yankesicilerden sakınmak, kendini araba, otomobil, kamyon, tramvay, hamal, küfeciden dalgın, salak, hızlı gidenlerden korumak, neuzübillah köprüden geçilecek ise yüz adım mesafeden yirmiliği hazırlamak, meyhane, gazino, koltuk her neresi ise orada bir iki yetmezse kafayı tutuncaya, bu da kâfi gelmezse orsa boca oluncaya kadar çakmak, eve gelip soyunmak, sevinmek, mini minileri sevmek, yatmak, uyumak hülâsa bu ef'âl ve harekâtın arasına sıkışan, altında kalan, üstüne çıkan, doğruluğuna, eğriliğine gelen, yanına düşen, aksine giden sair ef'âl ve harekâtı icra etmekle beraber vezâif-i fizyolojiden çiğnemek, gevelemek, ısırarak, hazım ile uğraşmak, görmek, koklamak, tatmak, dokunmak, işletmek, gibi halât ile müteessir olmak, titremek, terlemek, üzülme, sevinme, meşrutiyetten beri moda olduğu üzere vatani, milleti düşünmek, mesela intihabat-ı cedideyi talimatını görmeden beğenmek, veya beğenmemek, sulh konferansı, Bolşevik, sosyalizm, Rumluk, Ermenilik, Kürtlük, Araplık, Türklük, İslamlık, Hristiyanlık, mütareke, istila, mağlubiyet, hükûmet, saltanat, hilafet mesail-i mu'dilesiyle beyin patlatmak, en sonra işin içinden çıkamamak, şaşırarak, şaşalamak, kızmak, beyhude iddialarda bulunmak, adamına göre kavga, gürültü, hır çıkarmak, sövüş, dövüş, derken polise tutulmak... Az şey midir? Bunları birbiri üstüne koysak bizi yamyassı edecek bir bar-i girân teşkil eder. Fesini, kaşlarına kadar yıkanlar da ellerini başlarına götürmüş yorgunlardandır. Fakat ne yapabiliriz ki:

“ Gam u şâdi-i felek böyle gelir böyle gider.”

4.4.79. FİİLER ARASINDA FARK YOK?..

Bizim evde cam kırılır, perde düşer, tencere yumrulur, kapı devrilir, öteberi çalınır, aile vatanın minyatürü olmak hasebiyle kavgalar, dövüşler, sövüşler olur. Ne zaman sorsam, evvelce yazdığım vecihle aldığım cevap:

—Ben bilmem!

—Ben görmedim!

Den başka bir şey değildir...

Bizim âyan reis-i muhteremimiz de aynı vaziyette kaldı!.. Oh olsun! Mesela: vükela devrilir, sual ettiniz mi?

—Bana bir şey sormadılar. Yani (“Ben bilmem”in âyancası.)

Bir vak’a-i siyasiye hakkında müracaat edildi mi:

—Haberim yok! Yani (“Ben görmedim”in biraz mantıkisi.)

Bu işleri biz ne zaman bileceğiz? Ne zaman göreceğiz?.. Bana öyle geliyor ki velev nezaketen bilmemekliğimiz, tecahülümüze verilecek bir lüzuma müstenit olsa bile evvelinde de, sonunda da bildirecekler, kafamıza vura vura: Aç!.. gözünü, gör: diyeceklerdir!

Keza bana öyle geliyor ki bizim bilemediğimiz ve göremediğimiz olsa olsa bu iki darbe olacaktı! Hâlbuki biz bunları yedik. Bir daha yedik... Bir tanesi de yine ensemize inmek üzere bulunuyor!

Meşhurdur: Kupkuru, safî sinir, yeniçeri ağalarından biri, nargilesini kurmuş oturmuş. Tesadüfen önünde ensesi takyeci kalıbı gibi katmer katmer bir civelek geçmiş. Bakmış bakmış, enseye imrenmiş!.. Emir vermiş:

—Çağırın şu oğlanı!

Çağırılmışlar...

Sormuş:

—Bu senin enseni hangi berber yapıyor?

Civelek mütehayyir:

—Berber değil, Ağa Hazretleri, Allah’tan!

Kemal-i unufle:

—Sus!..

Sus... Fakat beriki susar mı?..

—Söyle bakayım! Hangi berber?

—Vallahi! ... Efendim!..

Ağa, yanındaki falakacıya:

—Yıkın, şunu, elli değnek vurun...

Civelek işin vahametini anlayınca:

—Söyleyeyim, efendim, Unkapanı'ndaki değirmenin yanındaki berber!.. Der, yakayı kurtarır...

Ertesi günü Ağa Hazretleri, berberin dükkânına damlar.

—Selamünaleyküm!

—Ve aleykümselam!

—Ulan berber!..

—Efendim!..

—Benim enseme iki katmer yapacaksın!

—Ne? Zavallı adamcağız şaşırır. Der ki:

—Aman efendim, bu nasıl olur!

—Nasıl mı olur?.. Vay sen benim emrime itaat etmiyorsun ha!.. (Kapıyı açıp dışarıya seslenerek): Falakacı gelsin!

—Aman yarabbi!.. Bir bela ki, berberi titretir... Der ki:

—Efendim, baş üstüne, iki değil, üç yapayım... Fakat sizce pek zahmetli olur!

—Nasıl olursa olsun!

—Öyle ise, başınızı eğin, ensenizi çıkarın.

Çıkarır. Berber ustura kayışını ikiye bükür, bir eliyle herifin başını eğer. “Şırank, şırank” indirmeye başlar. Ağa pişman olur ama, bir kere ağızdan böyle emir çıkmış bulunur. Ameliye, yarım saat sürer, ense de kabarıp mı kabarıp! Ağa bir aralık elini sürer, bakar ki puf böreği gibi!..

Der ki:

—Aferin, berberbaşı... Az zamanda bir katmer yaptın. İnşallah başka gün gelirim, ikincisini de yaptırırım!..

—Daima buyrun, Ağa Hazretleri! Emrinize muntazırım!

—Acaba bizimkilerde kaç katmer oldu?.. Ve kaç katmer olacak!

4.4.80. NARA-İ ZAMAN

Bir:

—Hişt!

tir ama yolda kendi halinde, kendi düşüncesiyle giden on, on beş kişiyi onu ani helecanlara uğratarak arkaya baktırır.

Bunu kuvvetli bir naraya ref edecek olursak pencereler kafadan, dükkân önleri leb-i cünbân-ı hayret nice kimselerden, duvar kenarları istiâze-i şirret eden çoluk çocuklardan kadınlardan görünmez olur.

Tıflî merhum, Kadıköyü' nde içtikten sonra Karacaahmet tarikiyle esbak yaver Halil Paşa'nın ser-i kabrine varır. Gür sesiyle bir nara atar. Olacak â. Devriye kolu yakında imiş. Gelirler, yakalarlar. Selimiye kumandanının karşısına çıkarırlar.

Kumandan bakar ki saç sakal yerinde, ker u ferli, yaşlıca bir adam.

—Orada ne yapıyordunuz?

—Tıflî bila-tereddüt:

—Fatiha okuyordum.

—Bu nasıl Fatiha? Fatiha, nara mıdır?

—Ne yapayım, paşam! Merhum bundan anlar...

Der, yakayı kurtarır.

Muhsin merhum da bir gece bize gelmişti. İyice tütsülü idi. Yetmemiş olacak ki rakı istedi. Kemal-i neşe ile oturarak dedi ki:

—Üç dört gündür geceli, gündüzlü içiyorum. Hâlâ sarhoş olamadım. Ne polat yapılı adam imişim!.. Herif öyle mi ya!.. Akşamüstü Lânga'ya iner. İki okka ekmeğini mendiline koyar, soğanı, salatasını da öteki eline alır. Meyhaneye girer. Onun bir buçuk şişelik gıdası vardır. Çakar. Giderken tezgâhtan zorla bir kadeh içer. Yürür. Rakı yolda maya tutar. Tam mahalleye sapacağı yerde bir nara atar. Köpekler ayaküstüne kalkıp ulurlar. Sarhoş geliyor diye kahvehaneler dağılır. Karı koca nohutlu yahniden itibaren başladıkları kavgayı keserler. Yaramaz çocuklar susar uyurlar... Bu nara değil yat borusu!.. Bir de bana bak, çenelerim açılmıyor. Bu fark ne? Söyle bakayım, muharrir! Dedim ki:

—Fark gayet zahir!.. Sen Muhsinsin, o da o! Sen esna-yı işrette başka türlü düşünürsün! O başka türlü düşünür.

Rahmetli, kendisine biraz koltuk verdiğim için, cevabımı beğenmiş idi.

Efrat arasındaki fark-ı terbiyette de düşüncesün pek ziyade esaslı tesiri vardır.

Hele fırka meselelerinde bu fark gözetilecek olursa memleket türlü türlü naralarla çın çın öter. Fakat karşımıza nice ecânib dikilerek bed-mest ve bed-huy olduğumuza kanaatle yüzümüze karşı bağırırlar.

“Sabahın şerri, akşamın hayrından yeğdir.” derler. Bence bu muzlim geceleri kemal-i sükûn ile geçirmek, fakat göz açık bir surette düşünerek sabah-ül-hayra erişmeye gayret etmek vazifedir.

Yoksa zaman bir kere na're-zen-i mehabet olursa cümlemiz aramakla sinecek yer bulamayız!

4.4.81. MERD-İ GARİB

Oldukça hatırı sayılır erbab-ı işretten, fakat sevilir takımından bir merd-i garib var idi. Bir gün Bağlarbaşı tarafına çıkar, çakar. Akşama doğru bir de yüz dirhemlik alır. Karacaahmet mezarlığı bu mudur? Diyerek yürür. Mezarlığın, kendisince münasip gördüğü bir mahallinde durarak elindeki yüz dirhemliği de içer. Sızmak istidadı rû-nümâ olunca zaten evvelce tasarladığı bir yanı açık, üstü kapalı bir lâhdin içine göçer, yatar.

Dem, suyunu çekip de yakaza başlayınca kulağına birtakım sesler gelir. Gözlerini açar, bakar, görür ki fevk-i firaşında şehrâyîn icra ediliyor. Mumlar dikilmiş, meclis kurulmuş, iki telli bir sazın hava-yı murakkası ile birkaç karı çalkayıp duruyorlar. O...h!.. Ne âlâ!. Keka...

Fakat serde, derd-i humar var! İrkilip kalkmak, lâhitten çıkmak kabil değil, diğer taraftan meclise bigâne durmak da adabımuaşeretin kabul edemeyeceği bir hareket!..

Kendi kendisine der ki:

—Mecalim yok... Bari elimi uzatayım. Elbette bir kadeh verirler!.. Uzatır.

Aman efendim!.. El çıkar çıkmaz bezimgâha bir perişanlık gelir, bir perişanlık gelir ki o pala bıyık topçu neferleri, o dünyayı hiçe sayan alüfteler ne var, ne yok cümlesini bırakırlar.

Evliya çıkıyor! Diye tabana kuvvet kaçmaya başlarlar.

Merd-i garib bu an-ı panikten, bu hengâme-i şûraşûrdan müteessiren dirilir. Filhakika çıkar! Bil-irtical meze sofrası ittihaz edilmiş olan taşın üstünde dikili mumların delaletiyle kolaçan eder, bakar ki şişe şişe rakılar, paket paket tütünler, bir iki para kesesi, bir kama, mezar taşının oyuk bir yerine yapılmış zeytin salatası, sarı saman kâğıt içinde tulum peyniri, sigaraları henüz tüten ağızlıklar, mendiller, başörtüleri, çalpara... Daha neler, neler? Hatta saz da yerli yerinde duruyor!

Düşünür:

Bu ganâim-i şebaneden iyice istifade etmek için alel-acayip bir avaz ile kaçıları çağırır. Koca kabristanın sükûnu içinde patlayan bu na're-yi zehre-şikâfa cevap veren olmaz. Bekler, kimseler gelmez. En nihayet şişelerden birine yanaşır, ona hatime verince ikincisine el atar, onu da ikmal eder. Mezelerden yer, tütünlerden içer, para keselerini cebine koyar, kamayı beline takar, sazı da eline alır, Haydarpaşa civarına iner. Gecenin kısm-ı mütebakisini de sema-yı mükevkeb altına çekilip geçirir.

Cenabıhak Rezzak-ı âlemdir. Gördünüz mü?

“Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar” imiş...

4.4.82. KİM?.. BEN!

Muhsin merhum bana da söylemiş idi, fakat unutmuşum. Geçen gün bir zat-ı muhterem tekrar etmiş:

Bizim yampiri beylerden biri bir fiyakaya girişmiş, polis enselemiş, içeriye vermiş. Birkaç gün sonra da mahkemeye sevk edilmiş.

Bey bu ya!.. Tevazu gösterecek. Reis otur der demez maznun iskemlesine ka'deye varır gibi diz çökmüş. Evrak-ı dava okunmuş, sıra isticvaba gelmiş, reis başlamış:

—Adın ne?

Fırlamış:

—Kim? Ben?.. Ali.

Zabıt kâtibine:

—Yaz, Ali! Babanın adı?

Aynı hareketle:

—Kim?... Ben?.. Hasan!

—Yaz... Hasan.

—Necisin?

Keza aynı hareketle:

—Kim... Ben. Makineci!

—Yaz... Makineci.

—Kaç yaşındasın?

Hakeza aynı hareketle:

—Kim? Ben?

—Kim? Ben? Nakaratı zaten hadîd-ül mizac olan reisin sinirine dokunmuş, hiddetle demiş ki:

—Yok, ben?

Bey bu hitab-ı pür-itâb üzerine asla çalımını bozmayarak son derece soğukkanlılıkla reisi şöyle bir süzdükten sonra:

—Kırk beş, kırk altı varsınız!

Zamanın muhâkemâtında da bu nevi tegafüllere, tecahüllere maruz kalmıyor muyuz? Nezaket ve tevazu ekseriya böyle neticeler verir!

4.4.83. SİNİR!

Stockholm'de bir müddet ikametle ahiren avdet etmiş olan muhterem mebuslardan biri naklediyordu:

Alman Erkân-ı Harbiye Reisi Hindenburg'un:

“Kimin siniri kuvvetli ise muharebeyi o kazanacaktır.”

Mealindeki kavlı-i meşhurunu duyan İsveçli bir karikatürist bunu mensup olduğu gazetede gayetle pis kokan bir tekeyi esas ittihaz ederek üç şekl-i mizahi üzerine tersim etmiş. Şeklin birincisi:

Bir oda içinde mahut bir teke ile bir Fransız. Bir çeyrek sonra odanın kapısı açılıyor. Fransız, eli burnunda “Püf!” diye dışarıya can atıyor.

İkincisi:

Aynı oda. Fakat Fransız’ın yerine bir İngiliz ikame edilmiş. Yirmi dakika sonra kapı yine açılıyor, İngiliz aygın baygın çıkıyor.

Üçüncüsü:

Yine aynı mahal. Aynı teke, yanında bir Alman. Aradan beş on dakika geçiyor. Bu defa kapı açılır açılmaz teke hâib ü hâsir fırlıyor.

Anlaşıyor ki ressam, bununla Almanların galip geleceğine işaret ediyor.

Tasviri, letafeti hasebiyle ben de ötekine berikine nakletmeye başladım. Dün yine bir zata anlatıyordum. Biter bitmez dedi ki:

-“Her güzelin bir kusuru vardır”, derler. Bu da kusurlu.

—Ne gibi?

—Kusur da değil... Noksan.

—Noksan mı?

—Evet. Hani ya biz? Bizi de kapatmalı idi.

—Doğru ama nasıl gösterebilirdi?

—Nasıl olacak? Gülerek... Bizi odanın bir köşesinde uyuşmuş kalmış; tekeyi de burnu düşmüş...!

-!.. ?..

4.4.84. BİR “ÖHÖ!” YE KURTULDU

Buyrundu!.. Tiryakiler de azaldı. Hatta hemen yok gibi. Ya, Harb-i Umumi, beş senedir kahve mi içirdi, afyon mu yutturdu, esrar mı çekti?.. Hâlbuki bu sınıf-ı mümtaz efradı, on bir ayın bir tanesinin ayrı ayrı birer taneleridir.

Maahaza tütün tiryakiliği mevcut Reji'nin şu memlekete bir lütfu varsa da ancak bundan ibaret!

Tütün tiryakiliği dedim de eski bir vaka hatırıma geldi. İftara yakın Direklerarası'ndan geçiyordum. Önümde bir sallangoz peyda oldu. Dikkat ettim: Yarım saat evvelinden başlamış olacak ki yaptığı sigaraları sırasıyla destarının arasına dizmiş, iki tanesini kulaklarına bindirmiş, en son yaptığını da ince ufak çubuğuna takıp ensesine geçirmiş, tin tin gidiyordu.

Arayıp da bulamadığım bir şekil! Arkasına düştüm. Tam Saraçhanebaşı'na geldi, top da atıldı. O da bir anda durdu. Etrafına bakındıktan sonra sebile doğru teveccüh ederek çubuğu usulca enseden aldı, kibriti çaktı, yaktı, çekti. İkinci nefeste tıkanı.

Nasıl tıkanmaz ya!.. Burun deliklerinden çıkan dumanı göreydiniz, samanlık tutuşmuş zanneder idiniz!

O anda keskin bir:

—Hey!..

İşitildi. Fakat ardı gelmedi. Boğazında kaldı. Bu tazyik ile gözleri, aklarını döker gibi çukurlarından fırladı. Şah damarları her iki taraftan oklava oklava şişti. Vaziyet kesb-i vahamet etmiş, bütün baş, böyle bir tesir ile yükselmiş olan kametini takiben yere doğru öne kaçarak iki eli süratle iki yana sallanan dizleri üzerinde olduğu halde tiril tiril titremekte, bu sadmeden tesir-yâb olan bütün nevâhi-i zahriyye de aynı harekât-ı raksiyye ile sallanmakta, burun delikleri haddinden ziyade açılmış, ağız tamamen güşâde, morarmış, mühtezz ve müşevveş dudakları arasından luâb akmakta idi.

Ah!.. Bir kere:

—Öhö!..

Dese!.. Eyvah... Diyemiyordu. Koştum.

Sebilin nasılsa doldurulup bırakılmış olan zincir-bend taslarından birini çekerek elimle yüzüne serptim. Bana mı bile demedi, kim kime, herkes iftar sofrasında. Bir tas daha serptim. Bir:

—Hey!

Daha kopardıktan sonra beklediğim koca öksürük sükün etti. Öksürdükçe önüne, ardına pıtrak gibi sigaralar düşüyordu. Öyle ya! Göğüs, hava alan körük misali fosluyor, bütün beden cebr-i tekaşşuât ile zıp zıp zıplıyordu. Böyle müthiş sarsıntılara ucu zaten çözülmüş börekçi sarığının tahammülü mü olur!..

Üçüncü tas, bu duhân-perest-i bi-mecali biraz daha açtı. Gözler, hanelerine avdet eder gibi oldu. Teneffüsâtına sürat geldi. Bel ile baş, Eyüp vapurları bacası gibi ağır ağır doğruluyordu. Zavallı, geçidi atlatmış idi.

Eller, dizlerden infikâk edince tersine döndüğü için ucundaki sigarası düşmüş sağ avucu içinde sımsıkı kalmış olan ince çubuk da beraber kalktı.

—Geçmiş olsun, efendim!

Henüz kendisine geliyordu. Duyamadı.

—Biraz su vereyim de yüzünüzü yıkayınız. Açılırsınız!

Bu defa eliyle:

—İstemem,

Dedikten sonra çubuğunu göstererek bir sigara takmaklığımla işaret etti. Eyvah!.. Eğildim. Yerdekilerden bir ıslanmamışını bularak takmak istedim. Kabil değil, o ağız bu dolma sigarayı alamazdı. Benim sigaralara davrandım. Tütünü değiştiği için olamazdı!.. İşte bu esnada idi hatifi bir sada aksetti:

—Sen nasıl insansın be! Bir sigarayı çubuğa takmasını beceremiyorsun!

Demez mi?.. Haklı da!.. İşte kabiliyetsizlik bazen eşyanın biçimsizliğinden, bazen vaktin darlığından, bazen de muhatabın takdir-i enisinden nümâyân olur!

4.4.85. EYYAMA da UYMAYA GELMİYOR!..

Yalnız işittim.

—Ramazan geldi,

Dediler. Fakat tanıyamadım. Zira, benim bildiğim Ramazan böyle eli boş gelmez. Öteden beri “Bereketli ay” diye meşhurdur. Hani ya?.. Şekerci dükkânlarını çömlekçilere döndüren reçel kavanozları, ağızları tülbentli küpler, bakkallarda morlu, kırmızılı bağlarla daire daire asılıp sallanan güllâçlar, Anadolu’nun şehir imalâtı olan pastırmalar, o kangal kangal sucuklar hani ya?.. Efendi harç almış, hamal önde küfe gıcırdatır, kendisi arkada rast geldiğine:

—Karamanlının altındakinden al!.. Hem temiz, hem farklıca!

Diye salık vere vere yürüyüşler...

—Bu sene de günler uzun... Ne yapacağız?

Sualine mukabil:

—Çok şükür, sağ salim kavuştuk!.. Varsın uzun olsun, Rabbim sabrımı verir, deyişler,

—Bizim geçen seneki aşçı yine gelmiş, tuttuk.

—Kaça?

—Yedi yüze! Bahşişi mahşişi, anhâsı minhâsı bine!

Tarzındaki hasbihâller,

—Bizi bir akşam taltif buyursanız,

Zemininde peşin iftara davet edişler... Hani ya?..

Bunları ve emsalini düşünüp dururken dalmışım. Kendi kendime bağırdım:

—Neredesiniz ey geçen günler?..

Ses yok.

—Siz nereye gideceksiniz, ey gelecek günler?

Yine ses yok!..

Devam ediyordum!

—Size söylüyorum, ey geçen günler!.. Neredesiniz?

...

Bana bir anda öyle geldi ki ufkun bulutlarla örtü[lü] sahasından belki binlerle ağız açıp kapanıyor, benim hitabeme karşı nerede olduklarını söylüyorlardı. Fakat benim kulaklarım paslı, duyamıyordum.

—Bari sizi işiteyim, biraz hızlı söyleyin, ey gelecek günler, nereye gideceksiniz?..

Arkama baktım. Gözlerime bir semt-i meçhulü irae eden birtakım ellerin helyosta işaretlerini andıran bayrakları indirip kaldırdıklarını görür gibi oldum.

Bana ne oluyordu, bu haller rüyaya da benzemiyordu. Yahut ben sapıtıyordum. Ufka bir daha göz gezdirdim, binlerce ağızdan diller fırlamış, benimle eğleniyorlar, başımı çevirdim, o binlerce el beni karşılıyorlardı!

Tamam!.. Uydurduk! Geçenlerden istihza, geleceklerden keza! Bu hayalât-ı cünun, bana uykusuzluktan ârız olmuştu. Gözlerim kapanıyor da içim geçmiyordu. Onlar ise hâlâ tavırlarını muhafaza ediyorlardı. Dünyada en uysal mahlûk insandır. Kendimi unuttum. Zihnen:

“Ger bana uymazsa eyyam, uyarım eyyama ben.” mısraını tekrar eder etmez ben de dilimi çıkardım. Elimle mendilimi sallamaya başladım.

Eyyama da uymaya gelmiyor.

Kim bilir, ne gülünç vaziyete girmişimdir!.. Eyyama uymaklığın bazen böyle maskara olmaklığa da netice verdiğini aklıma bile getirmiyordum. Dil uzamış, oynar. Elde mendil salla bre salla!

Meşhur meseldir, deli bal kabağından olmaz â!

4.4.86. ÇIK DIŞARI!..

Biri Hoca merhuma gelir, der ki:

—Başımı okur musun?

—Okurum!.. Aç başını!

Herif açar, Hoca bakar ki derince yaralı.

—Ayol... Buna nefes kâr etmez... İlâç ister!..

—İyi ya!.. İlâç sür!..

—Ben ilâç bilmem!

—Bilmezsün de niye ilâç sür dersin?

—Galiba başını yaranla da kavgaya böyle başlamışsın?

—Bilakis. Ağzımı bile açmadım! O söyledi ben sustum, ben sustum, o kızdı. Elindeki çomağı kaldırarak:

—Şimdi de ben susacağım. Sen söyleyeceksin, sen söyleyeceksin ben kızacağım, bir yara daha açılacak!..

Bir tezd-ı garib muvacehesindeyiz. Vaad-i adalette bulunanlara karşı sükût ettik mi:

—Herkes ağzını açtı, hatta iki eliyle boru yapıp “Hakkımız, hakkımız!” diye bangır bangır bağırdılar. Siz ise ebsem ve ebkem duruyorsunuz!..

Diyorlar. Tam, söylemeye başladık mı:

—Artık susacak mısınız?.. Yoksa... Tehdidiyle onlar da itâf ve serzenişe başlıyorlar. Tıpkı, “Salla derim, sallama”, “Sallama” derim, salla!”... Bu teşevvüş-i mana yetmiyormuş gibi salıncağa biner binmez de:

—Salla, sallama!

Maahaza söylemek en büyük marifettir. Beşeriyet, en büyük inkılâbât-ı vicdaniye ve ictimaiyeyi hassa-i mümtazesini olan “nutuk” ile idare ede gelmiştir. “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” derler. Meşhur değil midir ki en büyük silah, lisandır.

Gariptir ki “politika” kelimesi lisanımızda tabasbus, riya manasına kullanılmıştır. “Politika ediyor”, “Politikacı bir herif”, der, dururuz, fakat siyasetin ne demek olduğunu biraz anlar gibi olduğumuz zamandan beri kelime, bu manadan tecerrüt etmeye başlamıştır. Bahusus zamane de dehşetli bir müeddî-i hitabete namzet görünüyor. Husamâ-i sabıkamızla kendi menfaatimiz dâhilinde uzlaşmak bugün en birinci politikadır. Bunun için de bizi ihkak, bütün hakaiki intak eyleyecek tarz-ı beyanın en muciz ve belâğini intihap etmesini bilen ister.

Çetrefil bir adamın bir taraftan eliyle kalbini gösterip diğer taraftan da dilini çıkararak:

—Burada var, burada yok!

Demesinde, muhatabının bahusus serapâ kulak kesilip seni dinlemek niyetinde bulunmayanın alakadar olacağı cihet-i tahassüs pek ziyade-dardır.

Dilinden anlamayana da meram anlatmak epeyce güçtür. Yalvarmak için huzuruna süklüm püklüm giren bir zavallının:

—Kuzum, efendim!

Demesi üzerine fevkalade hiddetlenerek:

—Ben hayvan değilim! Çık dışarıya!.. Diye son derece hiddetlenen kimseler de vardır. Onun içindir ki millet işlerinde marifet-i lisaniye, izzet-i nefis mülâhazatı başta bulunmaktadır.

4.4.87. DİPÇİK ile KAFA

Hatırımında kaldığına göre 93 muharebesinde Şıpka hücumları esnasında bizim Mehmetçiklerden biri, Rus efradından birinin kafasına bir dipçik indirir. Bu temas-ı müdhiş neticesinde hem dipçik parçalanır, hem de kafa!

Her nasılsa bu hadise şunun bunun nazar-ı dikkatini celbeder. Nakil ve hikâye edile edile “Acaba hangisi daha sağlam idi?”

Şeklinde bir mesele olur!..

Öyle ya!.. Hangisi?.. Aslen kafa kemiği de mukavim, tahta dipçik de!.. Fazla olarak ikincisinde el kuvveti de var!

Her şeyin şüyüü, vukuundan fenadır, derler. Mesele Avrupa'nın antropoloji ulemasına kadar akseder. Tahkik, tetkik, müzakere, münakaşa... En nihayet kafanın çürük, dipçiğin sağlam olduğuna hükmederler.

Bu milletlerin tarihlerinde umumiyetle görülmüş bir halet-i daimedir. İşte bu halettir ki alel-umum muharebâtın sonunda silahın sağlam, kafanın çürük olduğuna dair tarafeyn arasında tezahür eden derecât-ı tefevvuka işaret eyler.

Derde bakın ki silahı sağlam kılan yine kafadır.

Harb-i hazırda da Çanakkale muzafferiyetinde, Kutulamâre muvaffakiyetinde, Gazze muharebât-ı bidayetinde bizim aramızda da bir remz-i iftihar tebarüz etmiş idi. O zamanlar büyük bir ekseriyet dipçiğimizin sağlamlığına maşallah demiş idi!..

Şimdi ise hemen hepimiz kafamızın çürüklüğüne hükmetmekte ittifak eylemek üzere bulunuyoruz!

Şu hâlde yeni bir antropolojist ister. Hatta yanında bir de tabib-i müdavi. Öyle ki hüküm verir vermez tedavi başlasın. Fakat bunlardan evvel zamanın tavsiye ettiği bir şey var ise o da:

Sükûn ve kafaya ait olmak hasebiyle sükûnun zıttını tavsiye eden fikirlerden içtinap.

4.4.88. RECEBİM!..

Biz bir şey olduk ama ne olduk bir türlü anlayamıyorum. Vaktiyle mektepsizlikten sokaklara sığamayan çocuklar top, pişti, köşe kapmaca, esir almaca, birdirbir, uzuneşek, kaydırak, körebe, çatal matal... Gibi oyunlar oynarlar idi. Şimdi dört yaşındakiler bile terane-perdâz oluyorlar. Fakat bizlerden pek ziyade müttehit bulunuyorlar. Cümlesi de aynı nağme; aynı eda ile:

“Recebim, Recebim

Sarı lira vereceğim.”

Deyip sokakları çın çın öttürüyorlar.

Bunun şarkı olduğunu bildiğim hâlde ben de kaç gündür kendi kendime soruyorum:

—Şarkının kailesi kim ise acaba dediği olunca Recep’e, sarı lira vermiş midir?

Hiç üzerime elzem olmadığı hâlde rüfekadan birine bu yolda bir hasbihâl açtım. Dedim ki:

—Benim bildiğim türkü olsun, şarkı olsun bunlar umumiyetle aşk ve muhabbete, hasbihâle bazen hikemiyyâta bile ait olur. Bu ise paralı... Hiç işitmedim idi. Zavallı Recep’i “altın vereceğim” veya “verdim” diye bu kadar dile düşürmek reva mı idi?

Refikim kahkaha ile güldü. Cevaben:

—Amma saf olmuşsun ha!.. Sen asıl bundan sonrasını dinle... Hem paralı, hem ismi ismine, cismi cismine hatta yerli yerine öyle şarkılar çıkacak ki!

—..!?

4.4.89. BİR MESELE-İ İCTİMAİYE

Şafakla evden fırlamış. Sırtında lime lime bir entari. Uçlarını beline sokmuş. Sokak tenha yani evirip çevirecek kimse yok. Fırsat bu fırsattır demiş, pür neşe, pür safa.... Güzelce sesiyle:

“Entarisi ala benziyor,

Şeftalisi bala benziyor.”

Şarkısını okuyup kıvırıyordu.

Saate baktım. Beş!.. Kendi kendime:

—Acaba çıldırmış mı?.. Bu kıyafet. Bu hâl, bu şaklabanlık, bu eda!.. Başka türlü nasıl olur?..

Dedim. Gözlerine baktım ki, gülüyor. Ben sokuldukça o, artırdı. Kıvırırken çalkalamaya başladı:

“Entarisi ala benziyor.

.....”

—Hayrola!.. Sabah sabah!..

—Entarisi ala benziyor,

—Anladık!..

—Anla, anlama! Entarisi ala benziyor!..

—Sonu?

—Sonu bu!.. İkimizin de son çıkışı!

—Kimin?

—Benimle entarinin!

—Nereden?

—Evden!

—Ne oldu...ki!..

—Ne olacak?.. Üç gündür pencerede idim!..

—Hasta mı idin?

—Görmüyor musun; turp gibiyim!.. Hizmetçiyi kovmuş idim, pantolonu almış gitmiş... Dün valideyi yolladım, eski bir pantolon bulmuş, ama küçük geldi. Bugün yine gidecek!.. Fakat otura otura da içime sıkıntı geldi. Dün, bir aralık gazete okuyayım dedim. Demez ola idim!..

—Sebebi?

—Sebebi! Entari ile sokağa çıkmak yasak olmuş! Bende de hepsi hepsi on bir tane!.. Dedim ki: “Hem ben hava alırım hem de entari... Şöyle, bir kolaçan edeyim!

Tekrar teganniye başlayarak:

“Entarisi ala benziyor!”

4.4.90. ELLER KELEPÇEDE!..

Yalnız tarih değil, dünyada her şey bir tekerrürden ibarettir, masallarda bile bu hâssiyet vardır:

Arslanın biri gezinip dururken bir kediye rast gelir. Bakar, bakar da der ki:

—Sen bensin ama neden bu kadar küçülmüşsün?

Kedi, bir ah-ı cangâh çeker.

—Ah etme! Söyle!.. Söyle!..

—Ne söyleyeyim, sultanım, âdem elindeyim!

—Âdem elinde mi?.. Vay bunlar, bu kadar cefakâr mıdırlar?

—Öyledirler!

Gazûbane:

—Benim ırkıma musallat olanlara ben de musallat olurum!

Der, ormana sapar. Biraz sonra omzunda baltası bir oduncuya tesadüf eder.

—Dur! Sen nesen?

—Âdemim, şahım!

—Âdem mi? Öyle ise beni de küçült!..

—Ne haddime!

—Küçült diyorum!

Oduncu şaşırır, ne yapacağını bilmez. En sonra aklını başına alır, der ki:

—Benim şurada bir budağım var, gel efendim, bana şunu ayır!

Giderler, yarım yarılmış, ortasına bir kama sokulmuş iri bir kütüğün yanına varırlar.

—Buyrunuz!

Arslan, pençelerini yarığa sokar, ayırmak için zorlamaya başlar. Bu esnada oduncu kamaya bir balta indirir. Kama fırlayınca hayvanın pençeleri yarığın arasında sıkışır kalır. Çekip kurtarmak ister ise de muvaffak olamaz. Herif gülererek yanaşır:

—Bu kuyruk sana çoktur,

Der, ortasından bir balta ile keser,

—Bu ayaklar hayli yüksek!

Der, bir balta da onlara savurur. Velhasıl ne kulak bırakır, ne kuyruk; küçülttükçe küçültür.

Şimdi bizim ellerimiz de yarıktadır. Hattâb-ı devran balta elde, başucumuzda dikili duruyor. Marifet, kulak, kuyruk gitse de pençeleri ve bi-n-netice nefsi kurtarmaktır!

Biz şuna buna acıyacağımıza evvel-emirde kendi kendimize acımalıyız. Mutâ iken mutî olmak şehamet-i irkiyemizin şanından değildir. Arslan demir kafeste yakışır ise de mert bir millet hiçbir zaman demir çembere layık olamaz. Evet, pençemizi, kandıığımız hile ve hud'a ile, yarığa indireceğiz.

Fakat balta inmeden evvel bir kama da biz tedarik etmeliyiz!

4.4.91. İAŞE: UYUZ KEÇİ HİKÂYESİ

Bu harp, bize neler öğretmedi!.. Neler yaptırmadı!.. Ben bile oldukça teyellemeden tutun da oyulgama, iğneardı tarzında dikiş dikmesini, ilik açmasını, yama yapmasını, pantolonda, cekette yanık, yırtık yer örmesini, yemek pişirmesini,

bulaşık yıkamasını, çitileme, boğada usulünü, turşu kurmasını, yatak yapıp kaldırmasını, çamaşır devşirmesini... Daha ne isterseniz;.. öğrendim. Âdeta ev kadını oldum. Fakat bir şey var ki onu hâlâ öğrenemedim: idare!..

Mesela bir kahve pişirmek nasip olsa okkasını on sekize aldığımız zamanlarda ne kadar kahve koyuyor isem yine o kadar koyuyorum, şekeri de velev okkası üç yüz olsun, bu minval üzere ilâve ediyorum. Gerçi kahve, kahve oluyor, köpüğü, kesafeti, tadı kıvamını buluyor ama iki gün sonra kutu tamtakır kalıyor. Cezveye iki buçuk kaşık koyacağıma, bir buçuk koysam, buna bir kare şekeri ortasından kırıp yarısını katsam da acı tatlı içsem olmaz mı?.. Olmaz!.. İllaki bal gibi olacak!..

Vaktiyle ne adamlar gelip geçmişler ki “sanki yedim”, teranesiyle hayrat ve müberrâta para yetiştirmişler, imrenmeyi unutmuşlar!.. Biz öyle miyiz ya!.. Bir kere imrendik mi keseyi, vezneyi, hazineyi, hatta hayrat ve müberrâtı boşaltıp yiyoruz! Mostrası meydanda: Başımıza bir “İaşe Heyeti” çıkardık. Yemediğimiz halt kalmadıktan maada lağvedinceye kadar da başımıza hâl geldi. Üç yüz gram bozuk ekmek için halkı fırınlar önünde dilencilige alıştırdık. Aman Yarabbi!.. Ne manzaralar idi. Ağlayan, sızlayan, bağırان, sövüp sayan, itip kakan, yumruk yarışına çıkan, kafa, göz yaran mı istersiniz, taş atan, çimdik vuran, hükûmete, memurlara lanet eden mi?..

Herif, evine et alır da idareyi saklamak zannettiği için kokutur. İşte, bu hâl, aldığı eti bir oturuşta yiyen aç gözlünün hâlinden beterdir.

Günün birinde resmen ilan edilirdi ki bilmem ne kadar bin kıyye çürük fasulye, patates, zeytin müzayedeye çıkarılmış!.. Bu türlü suiistimal ile tok evin aç kedisine döndük!

Hele esnafın insafsızlığı, mal verenlerin gadr ve hıyaneti dünyaları sarstı. Kırk bin senelik çingene palamudunun tanesi kokar kokar elli kuruşa satıldı, bilmem tanır mısınız? “İğde” derler, ne yenir, ne içilir, ne koklanır bir kuru yemiş vardır. Onun bile okkası otuz beşe çıktı idi, belki de hâlâ otuz beştir.

Adamcağızın birinin keçisi uyuz olmuş, biri demiş ki:

—Katran sür!

Sürmüş. Geçmemiş. Diğeri görmüş, o da salık vermiş:

—Gölün kenarına götür, oradaki çamura yatır!

Yatırmış, yine geçmemiş, öteki yanaşmış:

—Tezekle tütsü ver!

Vermiş, bu da hayretmemiş, beriki gelmiş:

—Peynir suyu birebirdir, demiş.

Dökmüş, daha ziyade azmış. En nihayet bıkmış, başından def etmeyi kurmuş, günün birinde hayvanın tasmaını çıkarmış, kulağına:

—Hacı Baba, sen başının çaresine bak, ben de çektiğim zahmetlere yanayım!..

Demiş, dağa salıvermiş!..

4.4.92. BİR NARA da BİZ ATSAK MI?

Server-i mey-aşaman-ı cihan Bekrî Mustafa bir gün Tiryaki Çarşısı'ndan geçerken hamuşândan biri dalga ile güler mi, yoksa sebb u şetmi andırır surette bihaberane söver mi, her ne ise, azizim kızarız. Bir na're-i zehre- şikâf atarak cümlesini sıçratıp önüne katar. Doğruca esir pazarına götürür. Tellâla verir.

—Haraç!.. Haraç!..

—Otuz akça!..

—Otuz bir!

—Otuz beş.

—Kırk!..

—Kırk bir!..

Mezat durur. Artıran olmaz.

Tellâl yanaşır:

—Ağa kırk birde dalya!

—Ne?..

—Kırk bir de dalya!

—Böyle şey mi olur? Cümlesini götürür, Sarayburnu'ndan atarım, yine bu fiyata vermem!..

Bu sözü, zavallıların biraz daha uyanık olanı duyar, yalvara yalvara der ki:

—Gel, etme Ağa!.. Biz fiyatımızı bulduk. Veriver!..

Reviş-i ahvale göre biz de fiyatımızı bulmak üzereyiz. Zira münadi-i zaman, ağa-yı devrana yanaşmak üzere. Zira ne matbuatımızda müstakbeli derpiş ile hakaik-i tarihiyemize muvafık makasid-i milliyeyi müdafaada ittifak görülüyor, ne de ağleb-i ihtimalâta göre bizim o makasid-i milliyeden haberimiz var! Ne olduk, ne oluyoruz, belli değil!.. Koca Paris şimalden, cenuptan, şarktan, garptan damen-dermiyan olmuş hey'ât-ı mebuse ile hıncahınc, beş aşağı beş yukarı müddeayât velveleleriyle aks-endaz... Biz hâlâ mahmur-ı naz!..

Harbin mucip olduğu yorgunluk belimizi büktü bükeli sesimize arız olan kısıklık, lisanımıza tehacüm eden rekâket bizi bir sabûr-ı endişenâke döndürdü. Milletlerin hayatına ise sükût ve sükûn yakışmaz. Sinemizde asırlarca beslediğimiz eski ağızların bizi ulu orta hırpalaya hırpalaya bağırıp çağrıştıklarını duyuyoruz.

Ne olur? Bir nara da biz atsak da afyonu patlatsak!..

4.4.93. NEBBAŞ-I EVVELE RAHMET

Kablel-harb yazılmış asarı okumak, şimdi bende garip yüksünmeler hâsıl ediyor. Beşeriyetin tehevür, gazap, tamah, katl gibi ihtirasât-ı anifeden azade kaldığı zamanlardaki letafet ve mülâyemeti bütün güzellikleriyle ruha temas ettikçe bu nevin ceng-i hazırda gösterdiği şiddet ve behimiyete âdeta inanmak güçleşiyor. Fakat ne yapalım ki hakikat, her tarafı kan ile mülemma olduğu hâlde elinde palası, omzunda tüfeği, önünde topu, biperva geziniyor.

Bahusus gazete, resâil-i mevkute koleksiyonlarına göz gezdirilirse bu yüksünme kat kat artıyor.

Matbaada yeni bir kütüphane tesisıyla uğraşıldığı için kitaplardan bazıları masa üzerinde bulunuyordu. Birini çektim aldım. Meşhur “Je Sais Tous” Fransız mecmua-i mevkutesinin ikinci senesi koleksiyonu imiş. Birinci numarası 15 Şubat 1905 tarihli. Birinci makalesi de Fransa iktisadiyyunundan Jules Roche’un “Bir Harb-i Müstakbelin Netâyic-i İktisadiyyesi” unvanlı bir eseri.

Birden bire nazar-ı dikkatimi celbetti. Kendi kendime:

—Bakalım, Jule Roche bu harbi nasıl tahmin etmiş? Diyerek okumaya başladım. Bittabi başta Fransızlara mahsus olan bir cümle-i tefahür bulunacak değil mi ya!.. Jules Roche bunu unutmamış. Diyor ki:

“Memleketin mütevâliya ve vatanperverane ihtiyar ettiği fedakârlıklarla hazırlanmış olduğu bir muharebeden Fransa’da kimse korkmaz.”

Burasını geçtim. 1871 Muharebesi mukayesâtını da şöyle okudum. İktisâdiyata taallûk eden aksamını da bizim işçilere bıraktım. Fakat bir sahne-i harpte maktul düşmüş kimselerle etrafını alan birkaç kişinin manzara-i muhayyelesini musavvir bir resmin önünde durdum. Bu resmin manası altında yazılı. Muharrir, bununla demek istiyor ki:

“Böyle bir harp vukuunda ondan ne milletler, ne devletler müstefit olamayacaklardır. Ancak meydan-ı harpte maktul düşenleri soyacak olan edânî istifade edecektir.”

Kitabı elimden bıraktım. Mahzun mahzun iskemleme çekildim, oturdum. Kendi kendime:

—Zavallı Jules Roche, bu ciheti iyice keşfedememiş. Cenabıhak nebbâş-ı evvele rahmet etsin. Düşmanın bizde görmek emelinde bulunduğu fenalıkların cümlesini başımıza cemetmeye çalışmakta olan melâine-i ihtikâr maktulleri soymaya tenezzül etmediler. Kendilerinden maada ne kadar diriler var ise cümlesini soydular. Kanmadılar, hâlâ soyuyorlar, kanmayacaklar, daha soyacaklar, dedim.

Bilmem, siz ne diyorsunuz?

4.4.94. BİR MESEL

Valide merhumenin, nereden işitmiş veyahut bit-tecrübe sıdkına inanmış bir sözü var idi.

—Mümkün olanı yap!..

Hayır!.. Olur mu ya!.. Sonra kimin yüzüne:

—Ahmak!

Diyecekler?.. Alel-ekser düşünemiyoruz ki insanın azami faaliyeti de imkân dâhilinde barınabilmektir.

—Ben minareye tersinden çıkacağım!

—Çıkamazsın!

—Çıkacağım!

—Çıkarsın ama ip, merdiven, kanca, yardımcı, göz kararmamak, baş dönmek, ipin kopmayacağını, kancanın kırılmayacağını hesap etmek, çokça cüret lazımdır!

Artık buna karşı:

—Hayır, bunların hiçbiri lazım değildir, denildi mi, “Girin efendinin koluna, çekin yularını Topbaşı’na”dan maada tabir bulunamaz.

—Ben zamanı dinlemem!

—İyi ya!.. İmkân varsa sen zamana dinlet! Fakat buna da bir hayli vesait-i akliye, mantıkiye, tarihiye, ehliyet, liyakat, namus, yeni yeni virdizeban edindiğimiz “lekesiz bir mazi” lazımdır.

Buna karşı:

—Hayır, bunların da hiçbiri lazım değildir, denildi mi yine “Girin efendinin koluna, çekin yularını Toptaşı’na!”

Şahsiyetin tebeddülüyle zihniyetin imkân-ı husul arayıcı bir faaliyete girdiği zamanlardadır ki siyasi veya içtimai tekâmüller başlar. Yoksa zihniyet sakin, şahsiyet müteharrik olursa arada mahzuf olan olanadır. Evet. Tekâmüllerde de kaide-i i’lâl caridir. Fakat:

“Kadıköy aslında “Katkat Köyü” idi. Kız Kulesi sakin, Ahırkapı müteharrik, Adalar’ı hazfettik, Kadıköy oldu.”

Tekerlemesi ayarında değil. Benim anladığım siyasi, içtimai i’lâlâtta hazfı caiz olan her nevi ihtirasâttır. Mağlûbu kabul-i teklifâta icbar eden, “kuvvet”ten ziyade itidaldir. Yoksa: “Üzerine varma, arslan edersin.” meseli zahir olur. Galiba sözü anlatmakta da müessir olan yine itidaldir.

Hâl-i hazırda neler görmüyoruz? Daha neler göreceğiz? Şunun bunun yordamıyla koltuğa girme, vaktiyle mahzuf-ül esami kavmiyetlerin şimdiki vaziyetlerindeki istihfaf-ı imkân gayretleri ne kadar çiğ, ne kadar ham!.. Bizim en

büyük kabahatimiz dedelerimizi dinlemediğimizdir. Bu sözler binlerce senelik tecâribin mahsulü olduğu hâlde bizim bir kulağımızdan girip diğerinden çıkmıştır:

“Kulağının birini arkaya ver!”

4.4.95. YOL KESENLER

Genç sanatkârlarımızdan Muhsin Beyin geçenlerde bir karikatürünü gördüm. Zevç giyinmiş, kuşanmış, yatak odasında zevcesinin karyolası arka demirlerinde idman yapmakla meşgul. Kadın demir gıcırtilarını duymuş. Odaya girince pür hiddet:

—Bey ne yapıyorsun? Karyolamı kıracaksın!

Beriki bi-fütur... Hem işinde devam ediyor. Hem de diyor ki:

—Tramvaylar yine eski hâle geliyor da alışayım diye prova yapıyorum!

Bu nükteyi ahval-i umumiyemize tatbik edecek olursak, ihtimal ki, zarar görmeyiz. Zaman gösteriyor ki biz henüz ne tramvaya binip inmesini, ne de vapurlara girip çıkmasını öğrenememiştir!.. Bu acemilik doğrudan doğruya “sokak” denilen marifet-i meşy ü hareket sahnesinde henüz “Comparses” hâlinde çıkıp aktörlüğe yükselemediğimizden ileriye gelmektedir. Dikkat edilecek olursa yolda, ovada gider gibi yürüdüğümüz görülür.

Filvaki yürümek de bir marifettir. Bahusus şehrimizde... Herif yetmiş yaşına gelmiştir, hâlâ şemsiyesini ufkî tutar. Birden bire durdu mu veyahut geriledi mi ucunun arkasındaki gözüne, göğsüne geleceğini idrak edemez. Boy ölçecek imiş gibi omuz vura vura gidenler, kapışacak imiş gibi göğüs vuranlar, kelle götürüyormuş gibi baş yukarı, gözler ileri jimnastik adım yürüyenler, boyun sağdan geri salak salak sokak ortasında volta vuranlar, anası, büyük kızı, toramanı el ele vermiş kümeler, dükkân levhalarını okuyacağım diye eller arkada alık alık dalanlar, oruçlu olduğunu zannettirmek vesilesiyle arada göz yumup vehleten irkilerek gelen geçeni durduranlar, aşçıbaşı ve emsalinin eller pantolon ceplerinde, karın ileri, köstek müteharrrik, yarenlik ede ede, şuna buna çatanlar, “varda”, der demez küfenin filizlerini paltoya, pardösüye, cekete iliştirenler,

Tâ uzaktaki otomobilin cart curtunu işitir işitmez:

—Aman çiğner!

Diye kaldırım sekenler,

—Kaça?

Sualini müteakip tadına bakmak hevesiyle küfeye eğilirken bastonunu haric-i kismet çıkarır gibi tâ gerilere kadar uzatanlar, ana oğul itişe çekişe, bağıra çağıra şunu bunu yoldan edenler, elindeki sepeti çevire çevire “Recebim”i okuyanlar, yapça yapça yürüyerek postallarıyla ayağa basanlar, horoz gibi başını dikerek koyu mavi koca mendilini ferş edecek vaziyette, azim gürültü, silkinti ile sümürenler, eser-i nezaket olduğuna mutekit bulunduğu için yılankavi dolaşmalarla maharet gösterenler, köprüde hâlâ yaya tarafından giden hamallar, fıçı yuvarlayanlar, omuza aldığı sırtlarla iki üç metrelik yer kesenler, şehir ortasında, kalabalıkta at oynatanlar,.. ilh; mevcut oldukça kıyamete kadar da öğrenemeyiz!.. Bir zamanlar kol sallayışları vardı. Her ne kadar bu hareket kadınlara intikal ettiğinden beri hazmı kolay darbeler hükmüne girmiş ise de yine bir vesile-i tevakkuf olmaktan hâlî değildir. Ya sokağı mahall-i mükâleme telâkki edenlere ne diyeceğiz?

—Vay efendim!

İle eğilip doğrulan iki şahsın işgal ettikleri mahal az yer midir?

Dilenci sarkıntılarını, küfeci oğlanlar sarakaları, yaymacı döküntüleri, mezat malları işportaları, sobalı fındıkçı sehpaları, simit, kurabiye, çörek sepetleri, hacıyatmaz tarlaları, ekmek torbaları, “Şarp!” diye dükkân kapısı önünden birden bire nebeân eden tıraş, bulaşık suları, “Hart” diye işitilen tükürük serpintileri, yakadan tutup çekecek imiş gibi avaz-ı bülend ile davranan manifaturacı, kebabçı çığırkanları... ilh. Var iken muntazam yürüyüş nasıl kabil olur?

Bahusus bisiklet, motosiklet, otomobil, kamyon, araba, çek çek, tramvay, sırtık hamallığı, onun kalıb-ı cedide ifrağıyla vücuda gelmiş olan demir tekerlekliler, seyyar dükkânlar bizim bu daracık caddelerimize sığamaz.

Hemen Rabbim, cümleyi bu görünen kazalardan mahfuz eylesin!..

4.4.96. “ŞAİR ODUR ki SEM'İNE SESLER GELİR MÜDÂM”

Elli bu kadar senedir, ninniden tutun da en şiddetli yaygaralara varınca hepsini muttasıl dinleye dinleye yorulmuş olan biçare kafamı dinlendirmek emeliyle köyün nispeten ücra denecek bir bahçesine çekildim.

Latif çamlar, serviler, meşeler, kokulu rengârenk güller, yüksek çınarlar, kâfurî rayihalar neşreden defneler, salkımlar, aylândoslar, çimler, çimenler, havuzlarla hakiki bir inziva-gâh haline girmiş olan bu yeri bana bırakırlar mı ya?.. Geldiğim gece bülbüller başladı. Uyandığım sabah karatavuklar, ispinozlar, fluryalar ahenk tutuyorlardı.

Tepelerde cıyak cıyak çaylaklar dolaşüyor, karga kümeleri:

—Gak!.. Gak!..

Nidalarıyla birer sevâd-i tâir gibi uçuşuyorlardı. Bir zaman tren işlemediği için caka yapmaktan mahrum kalmış olan şimendifer makinistleri şimdi alabildiklerine öttürüyorlar. Kadıköy vapurlarının canavar denilen o menhus düdüklere mahuf ve muhiş sesleriyle buraya kadar geliyor. Askerî kamyonlar homurdana homurdana geçiyor, motosikletlerin cart cartları, bisikletlerin zırt zırtları, yük kira arabalarının haşin tekerlek sadaları, tayyare zırlıtları, kişnemeler, anırmalar, böğürmeler, melemeler, gece yarıları, gündüzleri naralar, şarkılar, lâterna falsoları, keman, kemençe, ut, gitar, mandolin iniltileri, enva-ı av'ave, miyavlama, bostan dolabı gıcırtiları, taalluka; yoğurtçuların sıtma görmemiş hüngürtüleri, top gürlmeleri, arada sırada revolver, tabanca patlayışları, Union Club'ün "gol" bağırtıları, "Üü rü üler" git gıdaklar, muhtelif istikametten gelen çekiç patırtıları,

—Tenhadır!

Diye naz u niyaz vadilerinde gezenlerin serbest serbest müşâfeheleri, vakvakaları, heybesi omzunda var kuvvetiyle kayabaşı okuyarak geçen biçare Anadolu yavrularının ukûs-ı hazini, çanlar, çingiraklar, davullar, borular, uzaktan uzağa gelen piyanolar, arı vızıltiları, koşuşmalar, gülüşmeler, fingirti, katır zırlamaları, nal şakırtıları... Hepsi başımda. Ne benim ne de kulağımın dinlendiği yok... Maahaza heyet-i umumiyesiyle sevimli bir rapsodi. Tabii, fakat usulsüz bir kâr-ı nâtik. Dün sabah: "Bu sesler tesadüfen bir anda zuhur edecek olsa kim bilir ne gulgule uyanır, ne kıyamet kopar?"

Diye düşünüp dururken bir de dehşetli bir velvele zuhur etmesin mi? Belki otuz, kırk beygir, katır her birinin boynunda ikişer büyük, küçük çan, çalkayıp duruyorlar. Senelerden beri görmediğimiz bir kârbânhengâme-i kadimi ile geçiyordu. Bilseniz o anda bu azim gürültü içinde geçmiş zamanları ne kadar aradım!.. Siz

istediğiniz kadar “Değildir”, deyin, ben buna “ŕiir” dedim ve maziyi tahatturla ağladım.

&&&

5. SONUÇ

Ahmet Rasim, gazete ve dergilerde yayımlanan bazı yazılarıyla dönemindeki edebiyat tartışmalarına katılarak benimsediği edebî anlayışı ortaya koymuştur. Kendisini, “mutavassıtlar” olarak adlandırdığı bir zümre içerisinde görür. Bunlar, Batıdaki gelişmelere açık ama millî zevk ve toplumsal ihtiyaçları da göz önünde tutarak yerli bir edebiyat oluşturma amacındadır. Bu anlayışın neticesi olarak da Ahmet Rasim’in eserlerinde tercih ettiği dilin, halkın seviyesine ve temayüllerine uygun, ifrat ve tefritten uzak canlı bir dil olduğunu söyleyebiliriz.

Ahmet Rasim, edebiyatı eğlenceli bir uğraş haline getirerek toplum için sanat anlayışını sürdürmüştür. Siyasi konulara girmeden toplumsal konulara temas edilebileceğini göstermiş; mümkün olduğunca açık hedefler göstermemiş, onur kırıcı eleştiriler yapmamıştır. Bu nedenle, 2. Abdülhamit’in tahtta olduğu yıllarda dahi, birkaçı dışında, yazıları sansürün baltasınca budanmamış, dolayısıyla rahat bir yazı hayatı sürdürebilmiştir.

Üretken bir yazar olan ve toplum için sanat anlayışını, Ahmet Midhat Efendi’den sonra onun yolundan giderek, devam ettiren Ahmet Rasim’in hikaye türünde başarılı örnekler verdiğini söyleyemeyiz . Çok sayıda hikaye yazmasına rağmen konu çeşitliği son derece sınırlıdır. Hikayeleri çoğu zaman bir konunun değişik yansımaları olarak karşımıza çıkar. Birçok hikayesinde kişi, yer ve zaman unsurlarını değiştirerek aynı mevzuyu değişik açılardan ele almıştır.

Hikayelerinde genellikle duygusal aşk maceralarını ve sonu ayrılıkla, hüsrarla biten aile dramlarını romantik bir üslupla anlatmıştır. Daha çok yazarlığının ilk dönemine rastlayan bu hikâyelerinde, romantik duyguların realist bir dekor içinde verildiğini görüyoruz. Eserlerinde İstanbul’un daha çok gezinti ve eğlence yerlerinin adının geçmesi de yazarın “hayattan zevk almak” olarak özetleyebileceğimiz felsefesinin bir tezahürüdür, diyebiliriz. Yine, dönemin kozmopolit toplum yapısını en renkli ve ince ayrıntılarıyla yansıtan kılık kıyafet tasvirleri de onun geniş ve hoşgörülü mizacının, hayatı daima güzel gören iyimser bakış açısının numuneleridir .

Ele aldığı konuların, o dönem toplumunun belli bir kesiminde sıkça yaşandığını ve edebiyat çevrelerinde o nispette işlendiğini söyleyebiliriz. Bu konular içerisinde, özellikle aile hayatına dair meseleler Tanzimat döneminden başlayarak

değişik yazarlar tarafından defalarca ele alınmıştır. Ahmet Rasim de bu mevzuların bir köşesinden tutarak hikâyelerini şekillendirmiştir.

Ahmet Rasim'in başarılı ve kalıcı olduğu tür daha çok köşe yazılarıdır. Özellikle fıkra türündeki yazılarıyla adından sıkça bahsettirmiş, günümüzde de sevilerek okunan bir yazar olmuştur. Yaşadığı dönemdeki İstanbul hayatının önemli ya da önemsiz bütün yönlerini, bu fıkralarında dile getirerek kültür tarihimizin ayrıntılarını günümüze taşımıştır. Gözlem yeteneğini, müdekkik bakışını, üslubundaki nahifliği fıkra türündeki yazılarını topladığı *Şehir Mektupları*, *Cidd ü Mizah*, *Gülüp Ağladıklarım* gibi eserlerinin her satırında görmek mümkündür.

Bu yazılar, görünüşte mizahî ve güldürücü arka planda ise ciddi ve düşündürücü niteliktedirler. Genellikle bir fıkra, bir anı ya da özlü bir sözle süslenen yazıların; siyasî, idarî, sosyal ve kültürel sorunlarımıza teşhis koyucu ve çözüm bekleyen bir yapısı vardır. Bu fıkralar toplumun sadece eksik ve olumsuz taraflarını yansıtmaz; gerektiğinde insanımızın faziletlerini ve alicenaplığını da ortaya koyar.

Bu yazıların bir kısmı bazı kaynaklarda makale olarak nitelendirilse de fıkra başlığı altında incelenmesi daha isabetli bir tercih olacaktır. Bunların bilimsel bir araştırma ürünü olmayıp daha çok gözleme dayalı günlük yazılar olması bu tespitimizin dayanak noktasıdır. Kendisini de bir bilim adamı ya da edebiyatçı olarak değil daha ziyade yetenekli bir gazeteci kimliğiyle anmak gerekir.

Eserlerinde ciddiyeti muhafaza ederken mizahı ve mizahi yaklaşımları ihmal etmemiş, acı gerçekleri tatlı bir üslupla ortaya koymuştur. İnsanın olduğu her yerde hatanın ve eksikliğin olacağını düşünerek bunlara hoşgörülü bir yaklaşım sergilemiş, yolunu şaşırımlara babacan bir tavırla yol göstermiştir.

Bütün bunlardan hareketle diyebiliriz ki Ahmet Rasim günümüzde bile gündemde kalabilen bir yazar olmasını tahkiyeli, canlı, öz ve rahat üslubuna borçludur. O, Türkçenin bütün zenginliklerinden faydalanmış, dilin bütün alt türlerine yer vermiştir. Kullandığı sözcük, deyim, benzetme, atasözleri, anlattığı ilginç nükte ve fıkralar tam olarak tespit edilip kayıt altına alınabilirse Türkçenin ifade gücü daha da genişleyecek, tarih ve kültürümüzün köklü, özgün, ahlakî ve insanî değerleri gün yüzüne çıkabilecektir.

& & &

6. HİKÂYELERDE ADI GEÇEN ŞAHSİYETLER

ABDÜLAZİZ ÇAVIŞ (İskenderiye, 1876–1929)

(Şeyh Abdülaziz Çavuş) Mısırlı İslamcı modernist. Camiü'l-Ezher'de okudu. Mısır hükûmeti onu İngiltere'ye tahsile gönderdi. Oxford Üniversitesi Arapça hocalığı yaptı. Mısır'a dönünce İngilizlere karşı olan Mustafa Kâmil'in partisine girdi. 1910'da *El-Hidâye* dergisini çıkarmaya başladı.

1912 yılında Türkiye'ye geldi. *El-Hidâye'yi* ve *Hilâl-i Osmanî* dergilerini çıkarttı. Trablusgarp harbi başlayınca elinden gelen yardımı yaptı. İngilizlerin aleyhinde Mısır'da beyannameler dağıtıp Osmanlı devletine sığındığı halde Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti tarafından Mısır Hidivliğine teslim edildi. Mahkemede beraat edince yine Türkiye'ye geldi. 1915'de İngilizleri Mısır'dan çıkarmak için yapılan Kanal Seferinin hazırlanmasında gayret gösterdi. Birinci Cihan Harbi sırasında Almanya, Türkiye ve Suriye'de bulundu. İngiliz, Fransız ve Rus ordularının bozgunu için her çareye başvurdu. Tunuslu Salih Şerif ile bütün İslâm dünyasına beyannameler dağıttı. Âlem-i İslâm'ın esaretten kurtulması için büyük gayretler gösterdi.

İngiliz Anglikan Kilisesinin İslâm hakkında sorduğu suallere cevaplar vermiş, bu cevaplar *Anglikan Kilisesine Cevap* ismiyle neşredilmiştir.

AHFES (Belh? – 835)

(Ebül Hasan Sait bin Mesede) Arap dilbilimcisi. Azatlı bir köle ve Arap bilginlerinden Sibaveyhi'nin öğrencisidir. Hocasının *El Kitap* adlı yapıtının tanınmasını sağladı. Kendi yapıtları günümüze ulaşamadı.

Ahfeşin keçisi: Söylentiye göre Ahfeş, çok bağlı olduğu dil kurallarını kimseye benimsetemeyince, sonunda başına ip geçirdiği bir keçiye ders anlatmaya başlar. Anlattıkça elinde tuttuğu ipi çekerek keçinin başını “anladım” manasında sallatmıştır.

AKA GÜNDÜZ (Manastır, 1885 – İstanbul. 1958)

Yaşadığı devrin en üretken hikâye ve romancılarından. Çocukluk yılları babası Binbaşı İbrahim Kadri Bey'in görev yeri Serez'de geçmiş, ilkokulu Selanik'te bitirmiş, Selanik'teki Askeri Rüştîye'ye başladıysa da eğitimini Galatasaray'ın idadi kısmında tamamlamıştır.

Güzel sanatlar ve hukuk tahsili yapmak üzere Paris'e gidip iki buçuk yıl sonra hiçbirini bitiremeden yurda dönen Aka Gündüz, Hariciye Gümrüğü'ne tayin edilmiştir. Dönem Abdülhamit dönemidir (1876 – 1909). Siyasi ilgileri nedeniyle Selanik'e sürülür, 31 Mart Olayı üzerine Hareket Ordusu'na katılarak İstanbul'a gelir. Bu yıllarda ilk hikâyelerini yayımlar. İstanbul'un müttefikler tarafından işgalinden sonra İttihatçılarla birlikte bu kez Malta'ya sürülür. Ankara Hükümetinin pazarlıkları sonucu Malta sürgünlüğü de uzun sürmez. Cumhuriyetin ilanından sonra Kemalist saflarda yer alan ve birbiri ardına yayımladığı romanlarıyla dikkati çeken Aka Gündüz, 1932–1946 yılları arasında Ankara milletvekilliği de yapmıştır.

ALFRED de MUSSET (Paris, 1810 – 1857)

Fransız şairi ve tiyatro yazarı. Paris'te yarı burjuva, yarı aristokrat bir aileden dünyaya geldi. İyi bir tahsil gördü. Genç yaşta şiire başladı. İlk kitabını (*Contes d'Espagne et d'Italie*) 1829'da yayımladı. 1833'te George Sand (sevgilisi) 'la birlikte İtalya'ya gitti. George Sand'la ilişkisi üç sene sürdü. Bu üç sene, Musset için çok üzüntülü bir devre oldu. Fakat bu çalkantılı dönem ona *Bir Zamane Çocuğunun İtirafı* adını taşıyan bir roman yazmasına zemin hazırladı. Bu romanında kendi kişisel serüvenini, yüzyılın hastalığı tarafından kemirilen bir kuşağın kaderi gibi gösterdi. Hem haz, hem de acı içinde geçen yıllardan sonra, genç denecek bir yaşta öldü.

ALİ KEMAL (1869 İstanbul -1922 İzmit)

Gazeteci, yazar ve siyaset adamı. Paris Siyasal Bilgiler Yüksekokulu mezunu olan Ali Kemal, Jön Türkler arasına katıldı. 31 Mart olaylarından sonra yeniden Avrupa'ya kaçtı. 1919 yılında Damat Ferit Paşa kabinesinde önce maarif, sonra da dahiliye nazırı oldu. Nazırlıktan ayrıldıktan sonra Peyam-ı Sabah Gazetesi'nde

ittihatçılığın devamı olarak gördüğü Kuva-yı Milliye ve Kurtuluş Savaşı'na karşı çıktı. Savaşın kazanılmasından sonra İstanbul'da tutuklandı, Ankara'ya yargılanmak üzere götürülürken 1922 yılında linç edilerek öldürüldü.

ALİ ŞAMİL PAŞA (1855 – 1908)

II. Abdülhamit dönemi (1876-1909) Selimiye kışlası komutanı. İstibdat yönetiminin verdiği geniş yetkiyi kötüye kullanarak halka korku salmıştır.

ANDELİP (İstanbul, 1873 – Malatya 1902)

Asıl adı Faik Esat'tır. 19. yüzyıl Divan şiiri geleneği şairlerindedir. Özel eğitim gördü, Arapça ve Farsça öğrendi. *Mektep*, *Hazine-i Fünun* ve *İrtika* gazetelerinde başyazarlık yaptı. İstibdat karşıtı düşünce ve davranışları nedeniyle Malatya'ya tahrirat müdürü olarak sürgün edildi. Şiirlerinde "Faik" ve "Andelip" mahlaslarını kullandı. Arapça ve Farsçadan çeviriler yaptı.

ARAKEL TOZLUYAN EFENDİ (Kitapçı Arakel)

Babıâli'deki ilk kitapçı Arakel Tozluyan Efendi'dir. Arakel Tozluyan Efendi 1875 yılında İstanbul'da Babıâli'de dükkânını açar ve çalışmalarını uzun zaman sürdürür. 1884 yılında Matbaa-i Ebuziyya'da Arakel Kütüphanesi katalogunu bastırır. Bu ilk ticari kitapçı katalogudur.

AVEROF (1814 Eperios - 1899 İskenderiye)

(Gheorghios Avyheris) Yunanlı maliyeci ve sanat koruyucusu. Rusya'da büyük bir servet edindikten sonra ülkesindeki antik anıtları onarttı. Yunanistan'ın bağımsızlık savaşında maddi ve manevi büyük yardımlarda bulunmuştur. Yunan hükümeti, Averof'un yardımıyla Balkan Savaşları öncesi İtalya'ya 10.000 tonluk bir zırhlı ismarlayarak "Averof" adını vermiştir.

BEKRİ MUSTAFA (AĞA)

IV. Murat devrinde (1623–1640) İstanbul’da yaşadığı ileri sürülür. İçkiyle ve içki yasağıyla ilgili fıkraların kahramanıdır.

Kabadayılığı ve hazırcevaplığı ile de nam salan Bekrî Mustafa içki yasağı döneminde halkın ve içkiye düşkünlerin isteklerini temsil eden bir fikra kahramanı olarak karşımıza çıkar. IV. Murat’ı dahi içkiye alıştıran kişi olduğu söylenir.

BİSMARCK (Schönlausen,1815- Friedrichsruh,1898)

(Otto Von Bismark) Alman devlet başkanı. Çocukluğu yatılı bir okulda sıkı bir disiplin altında geçti. 1835’te hukuk öğrenimini tamamladı. Prusya devletinde üst düzey görevlerde bulundu. 1864–1871 yılları arasında savaş ve diplomasi dahil yaptığı icraatlarla Alman birliğini sağladı.

BORAZAN TEVFİK

İstanbul’da doğmuştur. Taklitçiliği ve harika borazan üflemesiyle tanınmıştır. Bahriyede askerlik vazifesini yaparken; bir gün, boru çalmakla görevli bir neferin güvertede unuttuğu boruyu üflemek ister. Nefesi çok güçlü olduğu için pirinç boru çatlar. Bu olay sarayda duyulunca II. Abdülhamit onu çavuşluktan zabıtlığa yükseltir. Bahriye kumandanı Mehmet Paşa ise Tevfik’i özel borazancısı yapar.

Meşrutiyet’ten sonra yüzbaşı rütbesiyle emekli oldu. Galata köprüsünün yanında kundura boyacılığı yapan Tevfik, ölünceye kadar çalışmakla, müsamereler tertip etmekle hayatını kazanmıştır.

Borazan Tevfik çok merhametli ve duygusal biridir. Fakirlere gizlice yardım etmekten zevk duyardı.

BUFFON (Montbart, 1707- Paris, 1788)

(Georges Louis de Buffon) Fransız doğabilimci ve yazar. Bilimin bağımsızlığını savunan Buffon, fikirlerini önceden oluşturulan kuramlara göre değil deneysel olgulara dayandırmaya çalıştı. Yerkürenin ve yerbilim dönemlerinin oluşumu üzerine yaptığı incelemede evrenin yavaş bir değişimle oluştuğunu ve canlı

türlerinin hep günümüzdeki gibi olmadıklarını ileri sürerek evrimci kuramlara öncülük etti.

“Üslup insanın ta kendisidir.” diyerek zekânın kendine özgü yapısını ortaya koymuştur.

CEM CEMİL (İstanbul, 1888–1950)

Karikatürcü.

Galatasaray Lisesi’ni bitirdi. Karikatürde kendi kendini yetiştirmekle birlikte çizgilerinde Albert Guillaume, Huart Steinlen, Forain gibi ünlü Avrupalı karikatürcülerin etkisinde kaldı. 1910’da siyasi yergi dergisi *Kalem*’i yayınladı. *Kalem*’in kapatılmasıyla, I.Dünya Savaşı’na değin Cem’i çıkardı. Mütareke yıllarını Avrupa’da geçirdi. Cumhuriyet’ten sonra yurda döndü. Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğüne, Şehir meclisi Azalığına getirildi. Cem dergisini kısa bir süre daha yayınladı. Karikatürleri “Portraitcharge” denilen yüz çizgilerini abartarak çizme türünün başarılı örneklerinden sayılır. Daha çok alt yazılara dayanan karikatürlerinde resim etkisi görülür.

CEMİL TOPUZLU (İstanbul, 1868–1958)

Cerrahi profesörü, general.

Yükseköğrenimini Askeri Tıbbiye’de tamamladı (1886). Uzmanlık eğitimini 1886–1889 yılları arasında Paris’te yaparak operatör unvanını aldı. Yurda dönüşünde doçent, sonra profesör oldu (1894).

Profesörlüğü sırasında Abdülhamit’in oğullarından birini bir operasyonla kurtarınca kendisine mareşal rütbesi verildi. Türkiye’ye modern tıbbi ve cerrahiye getirenlerin önde gelenlerinden olan Topuzlu, Meşrutiyet Döneminde iki kez tıp fakültesi dekanlığı yaptı. 1911’de fakülteyle arasında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle öğretim üyeliğinden çekildi. Bir süre Avrupa’da incelemelerde bulundu. Döndükten sonra, 1912–1919 arasında iki kez İstanbul Belediye Başkanlığı’na atandı. Belediye başkanlığı sırasında Gülhane parkı’nı kurdu, yeni caddeler açtırdı. Kurtuluş Savaşı Döneminde 3 ay kadar Damat Ferit Paşa kabinesinin Bayındırlık Bakanı olduysa da sonra politikadan çekildi.

ÇAYLAK TEVFİK (İstanbul 1843–1892)

Asıl adı Mehmet Tevfik Çaylak'tır. Gazeteci, yazar. Kendi kendini yetiştirdi. Gazetelerde düzelticilik ve muhabirlik yaptı. İlk yazıları *Muhbir* gazetesinde yayımlandı. Bursa'da *Hüdavendigâr*, İstanbul'da *Asır*, *Terakki* gazetelerini, adıyla ünlendiği *Çaylak* adlı gülmece gazetesini çıkardı (1876). Döneminin gülmece ustalarındandır.

ÇIPLAK MUSTAFA

II. Mahmut döneminde (1808–1839) yaşamış bir “hakeren” kişi.

Rivayete göre Mustafa bir kış günü karlar içinde çıplak halde koşuyormuş. Görenler:

“Neden koşuyorsun?” diye sormuşlar. “Soğuktan” demiş...

DAMAT FERİT PAŞA (İstanbul, 1853 – Nice, 1923)

Sultan Vahdettin dönemi Osmanlı sadrazamı. Abdülmecit'in dul kızı Mediha Sultan'la evlenerek saraya “damat” oldu.

Paris, Berlin, Petersburg ve Londra elçiliklerinde çalıştı. Londra elçiliğine tayin edilmediği için Şûrayı Devlet üyeliğinden çekildi. 1908'den sonra Ayan Meclisi'ne, 1919 Mart'ında da Tevfik Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirildi; aynı zamanda Hariciye vekiliydi. İzmir'in işgal edilmesi, Paris Barış Konferansı'nda isteklerinin kabul edilmemesi üzerine iki kere istifa etti. Bu arada yurt dışına kaçan İttihatçıları idama mahkûm ettirdi. 21 Temmuz 1919'da tekrar kabineyi kurduktan sonra, Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak için Kuvay-i İnzibatiye'yi kurdu. Buna karşılık Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen tepkiler karşısında istifaya zorlandı. 5 Ekim 1920'de 4. defa sadrazamlığa getirildi. Kabineyi yenilemek üzere 11 Nisan 1920'de istifa etti. 31 Temmuzda tekrar sadrazamlığa geldi ve bu dönemde Sevr Antlaşması'nı imzaladı. Fakat İstanbul Hükümeti ile TBMM'nin uzlaşmasına engel olduğu için İngilizlerin baskısı ile 17 Ekim 1920'de görevinden ayrıldı. 1922 yılında yurtdışına (Fransa) kaçtı.

DAMAT MAHMUT CELALETTİN PAŞA (İstanbul, 1853- Bürüksel, 1903)

Devlet adamı, şair ve yazar. 1877’de Abdülmecit’in kızı Seniha Sultanla evliliği dolayısıyla “Damat” oldu ve Devlet Şurası’na (Danıştay) atandı. 1878’de vezir 1879’da ise Sadık Paşa kabinesinde Adliye Nazırı oldu.

1899 yılında oğulları Mehmet Sabahattin ve Lütfullah Beylerle Avrupa’ya kaçarak oradaki Osmanlı liberal gruplarına katıldı. Paris, Londra gibi Avrupa kentlerinde ve Mısır’da bulunarak II. Abdülhamit aleyhine yayınlar yaptı. Bu nedenle idama mahkûm edildi. 1908 Meşrutiyetinden sonra naşı İstanbul’a getirilerek babasının Eyüp’teki mezarı yanına gömüldü.

Mahmut Celalettin Paşa aynı zamanda bir şairdi. “Asaf” mahlasıyla Divan edebiyatı tarzında yazdığı şiirleri “Resimli Gazete”de ve bazı dergilerde yayımlanmıştır.

DİYOJEN (M.Ö 413 – 323)

(Le Cynique Diogene) Eski Yunan filozofu. Flozof Eflatun insanı, “İki ayaklı tüysüz bir hayvan” diye tanıtmış, Diyojen de yolunmuş bir horozu “İşte Eflatun’nun insanı” diye göstermiştir.

DOKTOR KUNOŞ (Debrecen, 1860 – Budapeşte, 1945)

(Ignacz Konus) Ünlü Macar Türkolog ve doğubilimci. Anadolu’da beş yıl süren bir inceleme gezisi yaptı. Türk masallarının zenginliğini ve önemini fark edip ilk derlemeyi yapıp, yayınlarak dünyaya tanıttı. Türk halk şiirini inceleyip; Türk toplumunun yaşam özelliklerini yakından tanımıştır.

EBÜLHEVL

Sözlük anlamı “korku babası”demektir. Mısır’da Ehramlar civarında başı insan şeklinde korkunç bir taş.

EBÜZZİYA TEVFİK BEY (İstanbul, 1848–1913)

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı edebiyatçı ve matbaacısı. Mısırlı Fazıl Mustafa Paşa'nın yardımıyla kurduğu kendi matbaasında ve Namık Kemal'in hediye ettiği Matbaa-i Ebüzziya adıyla anılan matbaada, devrinin neşriyat alanında önemli rol oynadı. *Hadika* ve *İbret* gazetelerinin başyazarlığını yaptı.

Yönetim aleyhine faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle önce Rodos'a ardından Konya'ya sürüldü. Mecmua-i Ebüzziya'yı ve yeni *Tasfir-i Efkâr* gazetesini kurdu. Hemen her konuda yazı yazmıştır. *Ecel-i Kaza*, *Numune-i Edebiyat*, *Lügat-i Ebüzziya* ve *Yeni Osmanlılar Tarihi* başlıca eserleridir.

ERNEST RENAN (Treguier, 1823 – Paris, 1892)

Fransız yazar, düşünür ve din adamı. Papaz okulunda yedi yıl öğrenim gördükten sonra (1838–1845), hem ruhsal hem fikirsel bir bunalıma düşmesi inancının sarsılmasına ve din adamlığından ayrılmasına neden oldu. Üniversiteye girdi ve felsefe alanında tüm mesleki unvanları kazandı.

ESAT PAŞA (İstanbul, 1865 – 1936)

Asıl adı Mehmet Esat Işık'tır. Askeri hekim. Askeri Tıbbiye'yi bitirdi ve burada Türkiye'nin ilk modern göz kliniğini kurdu. 29 Kasım 1918'de Mondros Mütarekesi'nin hükümlerine karşı çıkıp Milli Kongre'nin kurucuları arasında yer aldı. 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal eden İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. yurda döndükten sonra İstanbul Tıp Fakültesi'nde ders verdi.

FAZIL AHMET KAYKAÇ (İstanbul, 1884 – 1967)

Fecr-i Ati topluluğundan daha çok mizahi manzumeleriyle tanınan şair ve yazar.

İstanbul Fransız Lisesi'ni bitirdi. Paris'teki Siyasal Bilimler ve Hukuk Yüksek Okulunu mektup yoluyla bitirerek diploma aldı. Bir süre Duyunu Umumiye'de çalıştı. (1922- 1923) Elazığ milletvekili olarak görev yaptı. (1927- 1938)

GALİP PAŞA (İstanbul, ? – 1876)

(Abdülhalim Galip Paşa) Divan kâtipliği, mühürdarlık, kaymakamlık, mutasarrıflık ve defterdarlık gibi çeşitli görevlerde bulundu.

Kastamonu ağzıyla yazdığı “*Mutayabat-ı Türkiye*” adlı şiirlerden oluşan eseriyle tanınır. Kendisine Türk Galip Paşa da denir.

GEORGE SAND (Paris, 1804 - Nohant, 1876)

Fransız kadın romancısı. Döneminde toplumun kadına uygun gördüğü rolü zorlayacak davranışlarda bulundu. Evli olduğu halde önce Alfred de Musset’le, sonra Chopin’le aşk yaşadı. Rahat hareket etme fırsatı verdiğini düşündüğü için çoğu zaman erkek elbiseleriyle dolaşır.

1835’ten sonra yapıtlarında etkisi görülen idealist bir sosyalizme yöneldi.

HAKKI PAŞA (İstanbul, 1862 – Berlin, 1918)

(İbrahim Hakkı Paşa) 1910 – 1912 yılları arasında sadrazamlık; 1916 – 1918 yılları arasında da Berlin elçiliği yapan devlet adamı. İtalyanların Trablusgarp saldırışı karşısında sorumlu bir kişi olarak yeterli önlemi almadığını düşünerek hariciye nazırlığından istifa etti.

HANENDE KARAKAŞ

Ahmet Rasim döneminin ünlü musikişinaslarından.

HİNDENBURG (Poznan, 1847 – Doğu Prusya 1934)

Paul Von Hindenburg Alman komutan ve devlet başkanı. 1866’da Harp Okulu’nu bitirdi. Yedihafte ve Fransa-Rusya savaşlarına katıldı, 1903’ten itibaren de kolordu komutanlığı yaptı.

Hindenburg, Ağustos 1914’te Doğu Prusya’ya giren iki Rus ordusunu durdurdu. Bir süre sonra doğudaki bütün Alman ordularının komutanlığına tayin

edilen Hindenburg, Şubat 1915'te Measurian Lakes Savaşı ile Rusları ikinci defa büyük bir bozguna uğrattı.

Genel Kurmay Başkanı Erich Von Falkenhayn batıda kesin bir zafer kazanmaya başlayınca onu destekleyerek durumun düzelmesine yardımcı oldu. Hindenburg, 1916'da Fransa, Romanya ve İtalya cephelerinde durum çok kötü olduğu bir zaman Falkenhayn'ın yerine geçerek Genel Kurmay Başkanı oldu. 1917'de ise bir komando ordusu kurarak artık savunulması neredeyse imkânsız bir hale gelmiş Verdum Hattından Hindenburg Hattına çekilmesini emretti.

1918'de imzalanan, Almanya'nın mağlubiyeti kabul ettiği mütarekeden sonra emekli oldu. 1925'te Cumhurbaşkanlığına seçilen Hindenburg, idaresi sırasında diktatörlüğe dayanan bir yol takip etti. 1933'te Adolf Hitler'i başbakanlığa tayin ederek gayesine ulaştı.

İSMAİL SAFA (Trabzon, 1867 - Sivas, 1901)

Yazar Peyami Safa'nın babasıdır.

Hükümete karşı düzenlenen gizli toplantılara katıldığı gerekçesiyle, Servet-i Fünûn topluluğunun dağıtılmasından bir yıl kadar önce 1900'de II. Abdülhamit tarafından Sivas'a sürgün edilmiştir. Orada vereme yakalanarak 1901 yılında hayata gözlerini yumduğu söylense de bu bilgi kısmen doğrudur. Çünkü o Sivas'a sürgün edilmeden evvel vereme yakalanmıştı. Bu şehrin havası, hastalığına iyi gelmediği için kötüleşmiş ve neticede hayata gözlerini yummuştur.

JEAN JAURES (Catres, 1859 – Paris, 1914)

Fransız siyaset adamı. Daima işçilerin yanında yer alan insancıl, ılımlı bir sosyalizmin savunucusu olan Jaures, güçlü bir lider ve savaş karşıtı bir aydın olarak saygınlık kazandı. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması için mücadele verdi. Trablusgarp Savaşı'nda Türk yanlısı tavır aldı. En popüler sol lider olmasının ve savaşa karşı çıkmasının bedelini 1914'te dengesiz biri tarafından öldürülerek ödedi.

JULES ROCHE (Paris, 1841-1923)

Fransız hukukçusu, gazetecisi ve devlet adamı.

KÂZİM PAŞA (Koniçe, 1821– İstanbul, 1890)

(Musa Kâzım Paşa) Divan edebiyatı yolunda yazdığı manzumeleri, özellikle de hicivleriyle tanınmış şair.

Askeri kâtip olarak orduya katıldı. Binbaşılığında görevden alınarak Kıbrıs'a sürüldü. Affedildikten sonra paşalığa kadar yükseldi.

KEMENÇECİ VASİL (VASILAKİ)

Vasil 1845'te Silivri'de doğdu, 1907'de İstanbul'da öldü. Rum asıllıdır. Musikiye klarnet çalarak başladı. Daha sonra Yorgi adlı bir musikiciden kemençe öğrendi. Uzun zaman piyasada çalıştı. Andon, Civan, Hristo'nun saz takımında Nikolaki ile birlikte kemençe çaldı. Kısa zamanda kemençede büyük bir ün kazandı. 'Kabasaz' takımlarında kemençeyi olağanüstü bir ustalıkla çalan Vasil bu sazı fasıl yahut incesaz musikisinde kullanılabilecek olgun bir seviyeye getirdi. Kemençeyi incesaza sokan ilk musikişinastır.

KİTAPÇI KİRKOR

Beyazıt'ta dükkânı olan Ermeni asıllı bir kitapçı.

Darüşşafaka mezunu Ahmet Rasim, Posta ve Telgraf Nezareti Fen Kalemî'nde kâtipliğe atanır. Ancak o, hayatını yazar olarak kazanmak arzusundadır. Bu konuda kendisine, öğrencilik yıllarında Beyazıt'taki dükkânına uğradığı Kitapçı Kirkor Efendi yardımcı olur. Ahmet Rasim'in bir tercümesini çok beğenir. *Yolcu* başlıklı bu yazı Tercüman-ı Hakikat'te yayımlanır.

LLOYD GEORGE (Manchester, 1836 – Llaynstumwy, 1945)

İngiliz devlet adamı olan David Lloyd George, hukuk öğrenimi gördü. 1890 yılında Liberal Parti'den milletvekili seçildi. 1905–1908 yılları arasında Campbell

Bannerman Kabinesi'nde Ticaret ve Maliye Bakanlığı yaptı. 1916 yılında başbakanlığa getirildi ve 1922'ye kadar bu görevde kaldı. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik harekâtını Balkanlara ve Ortadoğu'ya kaydırmağa çalıştı. Yunanlıların Ege'ye asker çıkarmasını destekledi. Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasıyla siyasi çıkmaza giren Lloyd George, Sinn Fenierler'in bağımsız bir İrlanda Devleti kurma isteklerini onaylamak zorunda kalınca Muhafazakârların sert tepkisiyle karşılaştı ve görevinden ayrıldı.

LOKAST

Oidupus'un annesi ve karısı. Oidupus'un kızı Antigone'nin annesi.

MANOK AĞA (MONAKYAN)

II. Abdülhamit dönemi (1876 – 1909) Ortaköy Ermeni kilisesi musikişinaslarından. Kemanî Tatyos Enkserciyan'ın babasıdır.

MAHMUT SADIK (Ölm.1930)

Mütareke yıllarının tanınmış bir gazete yazarı. 1917'de kurulan ilk matbuat cemiyetinin başkanlığını yapmıştır.

MAHMUT ŞEVKET PAŞA (Bağdat, 1856 – İstanbul, 1913)

Osmanlı sadrazamlarındandır.

Ordu kumandanı iken 31 Mart Olayı'nda, Hareket Ordusunun başında İstanbul'a geldi ve şehirde sıkıyönetim ilan etti. Bu arada meydana gelen önemli gelişmelerin merkezinde yer aldı. Sultan Abdülhamit'in tahttan indirilerek Sultan Reşat'ın tahta çıkarılması olayında etkili oldu. Ordu müfettişlikleri görevlerine de getirildi ve giderek etki alanı genişledi. Şehirde otoritesini sağlamaya çalışırken çok sert tedbirlere başvurmaktan çekinmedi.

Mahmut Şevket Paşa, hükümet ve meclis üzerinde baskı kurdu. Tarihimize, "Bab-ı Ali Baskını" olarak geçen olayda Kamil Paşa İttihat ve Terakki'nin baskısıyla sadareten uzaklaştırıldı (23 Ocak 1913). Onun yerine sadaretle birlikte Harbiye

Nazırlığı'nı da üstlenen Mahmut Şevket Paşa geçti. Önceleri İttihat ve Terakki ile beraber hareket ettiyse de bir süre sonra kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeye başladı. Cemiyetle araları yeniden açılmaya başladı. İttihat ve Terakki ile iktidar paylaşımından hoşnut kalmayan Mahmut Şevket Paşa arasında oluşan sürtüşme giderek büyüdü. Cemiyet tarafından bir tehdit olarak algılanmaya başlandı. Diğer taraftan sert tutumundan dolayı muhalif gurupların da eleştirilerine hedef oldu. 11 Haziran 1913 günü Harbiye Nezareti'nden Sadarete giderken Çarşıkapı yakınlarında uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü. Olayı tertipleyenler yakalanarak idam edildi

MONTESQUIEU (Bordeaux, 1689- Paris, 1755)

(Charles de Secondat Montesquieu) Fransız filozofu. Aristokratik liberalizmi savunmuştur. 1716 yılında Bordeaux Parlamentosuna seçilmiştir. Bütün yasaları incelemiştir. Kuvvetler ayrılığı görüşünü olgun hale getiren hukuk adamıdır. Montesquieu 'ya göre kuvvet kuvveti durdurmazsa ortada özgürlük kalmaz. Batı demokrasilerinin tamamı bu fikirden etkilenerek kurulmuşlardır.

"Yasaların Ruhunu" , "Acem Mektupları" , "Romalıların Büyüklüğü ve Düşüşü Hakkında Görüşler" adlı eserleri bulunmaktadır.

MUHSİN BEY (Ölm. 1908)

(Muhsin Merhum)

İstanbul'da nükteleriyle tanınmış, başıboş, içkici, taklitçi ve son derece rint bir insan. İçkiyi fazla tüketmesi nedeniyle genç yaşta vefat eder. Ahmet Rasim'in, eserlerinde (özellikle *Şehir Mektupları*'nda) sıkça bahsettiği yakın arkadaşlarından.

MUSTAFA REŞİT PAŞA (İstanbul,1800 – 1858)

Tanzimat'ın ilanında ve uygulanmasında önemli rol oynamış bir devlet adamıdır. Usta bir diplomat olarak da tanınan Mustafa Reşit Paşa dört kez hariciye nazırlığı, altı kez de sadrazamlık yaptı.

1839'da II. Mahmut ölüp Abdülmecit padişah olduğunda yeni padişahı kapsamlı bir reform programının gereğine inandırmayı başardı. Bunun ilk adımı ve

hukuki temeli olarak da 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ilan edildi.

Mustafa Reşit Paşa 1845'te üçüncü kez hariciye nazım olduktan sonra 1846'da sadrazamlığa getirilince 1839'dan beri Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yenilikler konusunda fazla bir şey yapılmadığını görerek hızla atılımlara girişti. Özellikle yönetim, eğitim ve hukuk alanında başlayan değişimler, tepkisiyle karşılaşınca Mustafa Reşit Paşa 1846–52 arasında üç kez istifa etmek zorunda kaldıysa da kısa aralıklardan sonra yeniden sadrazam oldu. 1853'te dördüncü kez hariciye nazırlığına getirildiği sırada Kırım Savaşı patlak verdi. Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'yı Osmanlı Devleti'nin yanına çekmeyi başaran Mustafa Reşit Paşa savaş bütün hızıyla sürerken 1854'te dördüncü kez sadrazam oldu. Bir yıl kadar süren bu görevden sonra 1856'da onun yetiştirdiği yeni sadrazam Ali Paşa'nın hazırladığı Islahat Fermanı'nı devletin çıkarlarına aykırı bulduğunu belirten bir raporu Abdülmecit'e sundu.

MÜSTECABİZADE İBRAHİM İSMET (Balıkesir, 1861- İstanbul,1911)

Şair ve yazardır. Hukuk Mektebini bitirdi. Bir ara sarayda yazıcılık yaptı. Aynı zamanda gazete ve dergilerde de yazıları, şiirleri yayımlandı. Özel nedenlerden dolayı tutuklanarak Midilli'ye sürüldü, İzmir'de beş sayı süren *Hıyaban* adlı bir dergi yayınladı.

Muallim Naci'nin yolundan giderek onun hazırladığı sözlüğü Naci'nin ölümü üzerine "F" harfinden sonra tamamlamıştır.

NEYZEN TEVFİK (Bodrum, 1879 – İstanbul, 1953)

Şair, hicivci. İlköğrenimini Bodrum'da yaptı. İzmir Lisesindeki öğrenimini yarıda bıraktı. Şair Eşref'le tanıştıktan sonra şiire yöneldi. Urla'da bir berberden de ney çalmasını öğrendi. İçki alışkanlığı yüzünden derbeder hayatını hiçbir zaman düzene sokamadı. Edebiyatımızın en usta hiciv şairlerinden olan Neyzen, aynı zamanda değerli bir besteciydi. Neyzenliğinin yanı sıra adını yergi ve taşlamaları ile de duyurmuştur.

OSMAN PEHLİVAN (1874 – 1942)

O yıllarda İstanbul'da sazı ve türküleriyle tanınmış sanatçımız.

ÖDİP

Yunan mitolojisinde Oidipus Laios ile Lokaste'nin oğlu.

PAZAR OLA HASAN (BEY)

Ahmet Rasim zamanının tanınmış tiplerinden ve meczuplarından. Her sabah esnafı dolaşır ve onlara “Pazar ola” diye seslenirmiş. Esnaf da onun bu seslenişini uğur kabul edermiş. Bu nedenle “Pazar Ola Hasan Bey” diye adlandırılmıştır. Adını yergi ve taşlamaları ile de duyurmuştur.

RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI (Edirne, 1869 – İstanbul, 1949)**(Filozof Rıza)**

1869 yılında Edirne'de doğdu. İlköğrenimini İstanbul'da bir Musevî okulunda tamamladı. Galatasaray Lisesi ve Mülkiye Mektebi'nde okudu. Tıbbiye Mektebi'ni bitirdi. Hekimlik yaptı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Edirne Mebusu seçildi. İttihatçılarla anlaşamadı, partiden ayrıldı. Bakanlık ve meclis başkanlığı yaptı. Sevr antlaşmasını imzalayan delegeler arasında yer aldığı için 'yüzellilikler'le birlikte yurtdışına sürgün edildi. Yirmi yıl kadar Hicaz, Amerika ve Ürdün'de yaşadı. 1939'da yurda döndü. Önce aruz, sonra heceyle yazdı. Âşık ve Tekke şiiiri geleneğinden yararlandı. Felsefeye ilgisi, eğitim sistemimizde felsefenin yer alması çabaları, Dârülfünun'da felsefe hocalığı yapması nedeniyle "Feylesof Rıza Tevfik" olarak anılmıştır.

SPENCER (Derby, 1820 – Brighton, 1903)

(Herbert Spencer) İngiliz Filozof. Spencer'in yapıtlarındaki ana düşünce, türdeşten benzeşmeze, belirsizden belirliye, yalından karmaşıklığa zorunlu bir geçiş yasası gereğince doğal bir evrim düşüncesidir. Birey, toplum, evrim, eğitim ve

biyoloji alanlarında eserleri vardır. Ahmet Rasim'in "*Kitab-ül-Evâmil*" diye bahsettiği eserinin orijinal adı *First Principles* (İlk İlkeler)'dir.

TAMBURİ CEMİL BEY (İstanbul 1871–1916)

Tanınmış bestekârlarımızdandır. Ortaokulda okuduğu sıralarda, kanun ve keman çalmaya başladı. Ağabeyi Ahmet Bey'den Türk Müziği, Kemanî Aleksan'dan Batı müziği dersleri aldı. Tamburda, bol mızrap vuruşuyla klasik yoruma değişiklik getirdi. Yirmi yaşına geldiğinde, başta tambur olmak üzere birçok müzik aletini çalıyordu. II. Abdülhamit'in oğulları ile kızı Şadiye Sultan'a ders verdi. Kanuni Hacı Arif Bey, Giriftzen Asım Bey, Udi Nevres Bey gibi ünlülerle konserlere katıldı. Besteleri arasında; taksim, saz semaisi, peşrev çoğunluktadır.

TATYOS EFENDİ ENKSERCİYAN (İstanbul, 1858–1913)

Gerçek adı Tateos Enkserciyen olan Tatyos Efendi, Ortaköy Ermeni kilisesi musikişinaslarından Monakyan'ın oğludur. Buradaki Ermeni okulunu bitirdikten sonra bir sanatkâr olması için önce bir çilingirin, sonra bir sanatçının yanına çırak olarak verildi. Mûsikîye aşırı düşkünlüğü nedeniyle bütün bunları bıraktı; dayısı Movses Papazyan'dan kânun dersleri alarak, mûsikî hayatına atıldı. Bir süre amatör topluluklarda Kânun çaldı. Daha sonra bu sazı bırakan Tatyos Efendi, Kemanî Kör Sebuhan'tan keman çalmasını öğrendi. Bir yandan da Andon ve Civan kardeşlerden, Hanende Asdik Ağa'dan aldığı derslerle mûsikî bilgisini ilerletti; pek çok fasıl geçti. Hanende Karakaş, Tamburî Ovakim, Kanunî Şemsi gibi sanatkârlarla, başta Galata'daki Pirinççi Gazinosu olmak üzere, başka gazinolarda da uzun yıllar kaliteli fasıllar yönetti.

Yazar Ahmet Rasim'in yakın bir dostu olarak müzikle ilgili ortak çalışmalar yapmışlardır.

TIFLİ (Trabzon, ? – İstanbul, 1660)

Asıl adı Ahmet olan Türk şair ve meddahı. Tıflî mahlasını çocuk denecek yaşta şiire başladığı için aldı; boyunun uzunluğundan ötürü Leylek Tıflî de denirdi. Melami Şeyhi İdrisî Muhtefî'nin müritlerindendi.

Gümrükte ve vakıflarda çalıştı. IV. Murat'ın nedimleri arasına girdi. Padişahın huzurunda *Şehname* okur, bazıları kendi başından geçmiş olayları süsleyerek anlatırdı. Tıflî kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen, konuları IV. Murat döneminde (1623–1640) İstanbul'da geçen yer yer bazı gerçekçi meddah hikâyelerinin (Sansar Mustafa, Hançerli Hanım, Tıflî ile Kanlı Bektaş vs.) kahramanlarından biridir. Bu hikâyelerde Tıflî'nin yardımı ve padişahın buyruğuyla sorunlar çözülür, haksızlıklar ortadan kaldırılır.

VENİZELOS (Girit, 1864 – Paris, 1936)

Eleftherios Venezilos. Yunan başbakanlarındandır. 1910 yılında getirildiği başbakanlık görevini aralıklarla 1932 yılına kadar sürdürmüştür. Dönemin İngiliz başbakanı Lloyd George'nin kışkırtmasıyla “Megali İdea” yı gerçekleştirmek ve Türkiye'den daha büyük pay almak amacıyla Türkiye'ye karşı savaşa girdi. Ancak Yunanlılar açısından çok kötü giden bu savaş onu halkın gözünden düşürdü.

1930'da Ankara'yı resmen ziyaret ederek Türkiye'ye yaklaşmak istediye de ekonomik bunalım ülkeyi çok zor bir duruma sürükledi. Siyasi çekişmeler nedeniyle hayatının son yıllarını Paris'te geçirmek zorunda kaldı.

WILSON (Virginia,1856 – Washington, 1924)

(Thomas Woodrow Wilson) Amerika Birleşik Devletleri'nin 28. Başkanıdır. (Dönem: 1913-1921).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında (8 Ocak 1918) bir bildiri yayımlayarak, "Milletlerin serbest olarak kendilerini idare edeceklerini ve geleceklerini kendilerinin tayinde hür olacaklarını" ilan eder.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un barışın temel ilkelerini belirtmek üzere yaptığı 14 maddeden oluşan bu açıklama Wilson'un 14 maddesi veya Wilson Prensipleri Bildirisi olarak geçer.

YUNUS NADİ (Fethiye, 1880 – Cenevre 1945)

(Yunus Nadi Abalıoğlu) Rodos adasındaki Süleymaniye Medresesi'nde ve Galatasaray Lisesi'nde okuduktan sonra hukuk öğrenimi gördü. Gazetecilik ve yazarlık hayatına Baba Tahir'in çıkardığı Malumat gazetesinde başladı. 1901' de yönetim karşıtı gizli bir derneğe katılmak suçundan üç yıl hapse mahkûm oldu ve Midilli Kalesi'ne gönderildi.

Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine İstanbul' a döndü.1918' de kurduğu Yeni Gün gazetesinde işgal devletlerine karşı yazdığı yazılardan dolayı tutuklanacağını anlayınca 1920' de Ankara'ya kaçtı ve gazetesini Anadolu'da Yeni Gün adıyla orada çıkarmaya devam etti. Aynı yıl Muğla milletvekili olan Yunus Nadi, Cumhuriyetin kurulduğunu bildiren kanun maddesini Meclis'te okumuştı. 7 Mayıs 1924'te İstanbul'da kurduğu Cumhuriyet gazetesinde ölümüne kadar başyazarlık yaptı. 1920–1943 yılları arasında İzmir ve Muğla milletvekilliği yapmıştır.

&&&

7. BİBLİYOGRAFYA

- AKTAŞ, Şerif, **Ahmet Rasim**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- Ana Britannica**, İstanbul 1993.
- BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1971.
- Büyük Larousse**, İstanbul, 1986.
- Büyük Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara 1996.
- ÇAKICIOĞLU, Erdal, **Atasözleri Sözlüğü**, Şimşek Yayınları, İstanbul 2003
- DEMİREL, Yücel, **Ciddiyet ve Mizah**, Arba Yayınları, İstanbul 1989.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara 1996.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, **Eşkâl-i Zaman**, İstanbul 1969.
- GÖKMAN, Muzaffer, **İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam Ahmet Rasim**, İstanbul 1989.
- HİZARCI, Suat, **Ahmet Rasim. Hayatı, Sanatı, Eserleri**, İstanbul 1965.
- KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul 1997.
- KOÇU, Reşat Ekrem, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1961.
- LEVEND, Agah Sırrı, **Ahmet Rasim**, Ankara 1965.
- Meydan Larousse**, İstanbul 1981.
- Muallim NACİ, **Lûgat-i Naci** İstanbul, 1978.
- NECATİGİL, Behçet, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, İstanbul 1980.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Arkadaş Deyimler Sözlüğü**, Arkadaş Yayınevi, Ankara 1998.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Arkadaş Yayınevi, Ankara 1997.
- RASİM, Ahmet, **Cidd ü Mizah**, Şems Matbaası, İstanbul 1337.
- RASİM, Ahmet, **Eşkâl-i Zaman**, Milli Eğitim Yay. İstanbul 1992.
- RASİM, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, İkdam Matbaası, İstanbul 1340.

RASİM, Ahmet, **Nâkâm**, Malumat Matbaası, İstanbul 1310.

RASİM, Ahmet, **Numune-i Hayal**, Âlem Matbaası, İstanbul 1311.

RASİM, Ahmet, **Ömr-i Edebi I-II-III-IV**, İstanbul 1324.

SAMİ, Şemseddin, **Kamûs-i Türkî**, Enderun Yayınları, İstanbul 1989.

SEVİNÇ, Ahmet, **Gülüp Ağladıklarım**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978.

TDV. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1989.

Türkiye Rehber Ansiklopedisi, İstanbul 1993.

Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

YÜCEBAŞ, Hilmi, **Ahmet Rasim**, İstanbul 1959.

YÜCEBAŞ, Hilmi, **Türk Mizahçıları**, LM Yayınları, İstanbul 2004.

&&&

8. ÖZ GEÇMİŞİM

1977 yılında Kargı (Çorum)'da doğdum.

İlk ve ortaöğrenimimi Üsküdar'da tamamladım. 1998'de Trakya Üniversitesi Fen-edebiyat fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldum.

1998 Ekim ayında Beykoz Çubuklu İlköğretim Okuluna Türkçe öğretmeni olarak atandım.

2001 yılında Üsküdar Hacı Sabancı Lisesine Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak tayin oldum. Hâlen bu okulda görev yapmaktayım.

Evli ve iki çocuk babasıyım.

&&&